

کارِیگەرِیا تەمەنی ل سەر زمانێ پەپوهندیکرنێ (باژیری دھوکی وەك نموونە)

چیمەن نيزامەدين مەحموود زياتەدين

**کاریکه‌رییا ته‌مه‌نی ل سهر زمانێ په‌یوه‌ندی‌کرنێ
(باژیری دهوکی وه‌ک نمونه)**

سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی

کاریگەرییا تەمەنی ل سەر زمانی
پەییومندیگرتی
(باژیری دھوکی وەك نموونە)

پەرتووک

جیمەن نیزامەدین مەحموود زیانەدین

نقیسەر

ئیکتی / ٢٠١٩

چاپ

وارهیل عبدالباقی

دیزاین و بەرک

دیار عەبەدوئەلا

٩٧٨ - ٩٩٢٢ - ٩٠٨٠ - ٨ - ٣

ISBN

D - / ٢٣٠١٣ / ١٩

ژمارا سپاردنی

© مافی جایی یین پاراستیە بۆ

سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

کاریگەرییا تەمەنی ل سەر زمانێ پەیهۆندیگرنێ (باژیری دھوکی وهك نموونه)

چیمەن نیزامەدین مەحموود زیائەدین

پیشہ کی

نیشانین پراگماتیکی:

ئەفّ ڤه کۆلینه ل سەر شروڤه کرنا زمانی پهیوهندی کرنی- ئاخستن -
 هاتیه ئەنجامدان، کو پشت بهستنی ب ئاخستنا دیالیکتا بادینی یا تهمه نین
 جیاواز ل باژیری دهوکی دکهت. ئاخستنا وان هاتیه نڤیسین و شروڤه کرن، کو د
 ڤی بواریدا زیده باری بکارئینانا نیشانین خالبه ندیی، چهند نیشانه یه کین دیترین
 تاییهت هاتینه بکارئینان داکو رامانا نڤیسینین ڤه کۆلینی پتر نیژیکی رامانا
 ئاخستنا تهمه نین جیاوازییت، ئەو نیشانه ئەڤین ل خوارینه:-

نیشانه	واتایین وان
...	دریژ کرنا دهنگین ڤاوان
↑	ئاوازه کی بهرز
↓	ئاوازه کی نزم
.....	کهرته کی بری ژ ئاخستنی
،	بهردمهوامیا ئاخستنی دناڤهرا رستاندا
●	جهی جهتکرنا ئاخستنی و سه پاندنا وی
//	جهی دابرینا ئاخستنی
-	گوتنن وان
(.)	مایکرۆپۆس، ڤاوه ستانه کا زۆر کورت
=	هیچ ئاخستنه ک د ناڤهرا واندا نه هاتیه
ه. ه	هه ناسه کا بیستراو

ناشکرایه کو په یوه نندییه کا کومه لایه تی و سایکولۆجی دناقبه را زمانى و مروشیدا ههیه، زمان بهردموام د گوهورینیدا، کو مروش ب ئاسانى ههست ب قى گوهورینى دکهت. ئیک ژوان گوهورینى ل سهر زمانى مروقى پهیدادین تهمنه، واته ل دویف تهمنى مروقى زمانى وى دهیته گوهورین و ههر قوناغه کا تهمنى مروقى، جوړه شیوازك و تاییه تهمندیك ههیه، ب وى شیوهى کو كهسهك نهشیته جهى كهسهكى دى بگریت، بو نمونه، د شیاندا نینه كهسهكى دانعه مر ب شیوازی زاروكهكى ب ئاخقیته، چونكى دى بیته جهى رهخنه گرتن و پیكه نینا خهلكى، ههر ب هه مان شیوه د شیاندا نینه زاروكهك ب شیوازی سنیلهكى، یان دانعه مرهكى ب ئاخقیته، چونكى جفاك ریکى پى نادهت، كهواته جفاك سه رپه رشتییا ب ریشه چوونا زمانى دکهت.

۱- ناقونیشانى فهكۆلینى:

ناقونیشانى فهكۆلینى ژ (کارىگه ریا تهمنى ل سهر زمانى په یوه ندىكرنى - باژیرى دهوكى وهك نمونه) پیک دهیت، کو فهكۆلینه کا زمانى د مروونیه، باسى داب و نه ریتین زمانى و شیوازین دهریرینى دکهت.

ب- گرنگیا فهكۆلینى:

گرنگیا فهكۆلینى د وى چه ندىدايه كو تا نوكه هيج فهكۆلینهك د قى بواریدا ل سهر زمانى كوردى نه هاتیه ئه نجامدان، زیده بارى قى چه ندی گرنگیا داب و نه ریت و شیوازی زمانى قوناغین تهمنى مروقى و رهه ندىن جفاكى و د مروونین زمانى د جفاكى كوردهوارى و ل باژیرى دهوكى بو خوانده فانان ئاشنا دکهت.

ج- سنووری قه کۆلینێ:

ئەق قه کۆلینە، د بنه رەتدا نامەیه کا ماسته رییه. ب شیوهیه کی گشتی قه کۆلین ل سنووری زمانانیا د مروونی، شیواژین دهرپینێ د قوناغین ته مه نیین جیاوازا دیاردکەت و تایه ته ندیا دهنگی و لیكسیکی و گوتن و دهرپینین له شیین هەر قوناغه کی ب ریکا شروفه کرنا نا قه پروکا دهرپینین زمانی ب ههردوو شیوین درکاندنێ و لهشی دهستنیشان دکەت.

د- ئارمانجا قه کۆلینێ:

ئیک ژ ئهرکین زمانی دهرپینا هزر و بیرانه، د قی بواریدا زمان رهوشته که کو زانیاری و بیر و بوچوون و ههست و سوز و ئارهزوو ب ریکا دهرپینین زمانی و لهشی تیدا رهنگشه دهن. د قی قه کۆلینیدا ل دویف شیانان مه ههولدایه ره ههندی سایکۆلۆجی و سوسیۆلۆجی زمانی و زالبوونا هه ر ئیک ژ وان ل سه ر یا دیتر ل دویف قوناغین ته مه نی و ل سه ر خه لکی باژیری دهوکی پراکتیک بکهین و تایه تیین زمانی هه ر قوناغه کا ته مه نی مروقی بهرچا قه کهن، چونکی مروق د هه ر قوناغه کا ته مه نیدا شیوازه کی تایهت یی هزرکرنی و دهرپینێ بکار دئینیت.

ه- رینازا قه کۆلینێ:

ئەق قه کۆلینە ل دویف رینازا وهسفی و ل ژیر درویشمی زمانانیا د مروونی (psycholinguistics) و پشت بهستن ب زانستی د مروونانیا جقاکی هاتیه ئەنجامدان.

و- نا قه پروکا قه کۆلینێ:

قه کۆلین ژ بلی پیشه کی و ئەنجامان، ژ سی به شان (دوو به شین تیوری و به شه کی پراکتیکی) پیک دهیت. د به شی ئیکیدا باسی (زمانی ب شیوهیه کی گشتی) هاتیه کرن، کو قان سهردیران ب خو قه دگریت: (دهستپیکه ک دهرباره ی زمانی، پیناسین زمانی، تایه تیین زمانی، ئهرکین زمانی، جورین زمانی، شیان و چالاکیا زمانی، ره هه ندین زمانی).

بهشی دووی یی تایبهته ب (په یوهندییا دناقبهرا زمانی و ته مه نیدا)، کو فان سهردیران ب خوڤه دکریت: (دهستییک، تیورین گه شه کرنا زمانی، قوناغین ته مه نی مروقی، قوناغا زاروکینیا پيشوهخت، قوناغا زاروکینیا ناقجی و زاروکینیا درهنگ، قوناغا سنیلهی، قوناغا پیگه هشتنی، قوناغا ناقه راستا ته مه نی، قوناغا دانعه مریی) و گه شه کرنا ههر قوناغه کی ژ فان قوناغان ژ لایئ (له شی و بزاقی، ژیری، زمانی، دهروونی، جفاکی).

بهشی سیی یی تایبهته ب (کاریگه رییا ته مه نی ل سهر زمانی)، کو به شه کی پراکتیکیه و پیک دهیت ژ وه سفکرنا ئاخشتنا ههر قوناغه کی ژ قوناغین ته مه نی مروقی (زاروکینی، سنیلهی، پیگه هشتی، ناقه راستا ته مه نی، پیریئ)، ژ لایئ تایبهتیا (دهنگی، لیکسیکی، گوتن، زمانی له شی)، پاشی بهراوردی دناقبهرا فان قوناغاندا هاتیه کرن. ل دوماهییا نامی گرنگترین ئه نجامین قه کولینی د چهند خاله کاندا هاتینه دیارکرن و کورتیا قه کولینی ب زمانی عه ربی و ئنگلیزی هاتیه نشیسن.

بەشی ئیکی

زمان

(تایبەتمەندی و رمهەندیی وی)

1- دهستیپکهك دهمبارهی زمانی:

زمان بهرزرترین ئامرازئ دهمبرینییه ل دهق مروقی و گرنگترین ریكا پهیوهندیكرنییه دناقبهرا مروقی و دهوروبهريدا. پهیوهندیكرن پیداوایستهكا زور گرنگه د ژيانیدا، كو ب ریكا وی مروق بهشداریی د هزر و بیر و ههست و ئاراسته و مهبهستین كهسانین دهوروبهريدا دكهت. زمان ئامرازئ كههاندنییه د ژيانا جفاكیدا و بنیاتی جیگیربوون و بهیزكرنا ریكین پیکشه ژيانیه. زمان ئامرازئ دهمبرینا ئارموزو و پیداوایستی و ههست و ههلوستانه و ریكا مروقییه د ریقهبرنا كار و بارین ژيانیدا، كو ههر پيشكهفتنهك یا دهستكهفتیهك ژاناست و زانباری و پلین جفاکی و سیاسی ب پشتگیریا شیان و شارمزاین مروقیین زمانی ب دهسته دهیت. ((زمان دهوریکی یهكجار بائا له ژيانی مروقدا دهبینی بو ههر لایهك دهچین و به ههر لایهكدا دهورانین دهبینین زمان له بهر دهست و دهمایه و بوته بهشیکي وا له مروق كه ههر گیز لی جیا نابیتهوه)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۳). زمان دكهفتیه د ناق ناههروكا رویدانین مروقایهتیدا، چونکی ریكا دان و ستاندن و تیگههشتن و ئالوگوركرنا هزر بیرانه و ریكا زانینا ریواز و شهنگست و ئاراستین كهسان و ریكا كارتیكرنییه ل سهر وان. ههروهسا زمان ههفكاریی و سههمهدهریكرنی و پیکشهژيانی ل گهل كهسان و دابینكرنا ئاشتی و تهناهی و ئارامیی د ناق جفاكیدا بجهدئینیت. زمان ئامرازئ كهشهكرنا هزرین مروقی و ئەزموونین وی و بهرههفكرنا وییه بو دان و داهینان و بهشداربوونی د جهئینانا ژيانهكا شارستانیا ههفچهرخدا. زمان بوویه جهی گرنگیدانا فهكولهر و زانایین شارستانی ژ بو تیگههشتنا داب و نهريت و روشنبیریا ههر شارستانیهتهکی، چونکی ههر سیستهمهکی زمانی رهنگشهदानا ژینگه و دهورونی كومهلهکی ژ كومهلین جفاکی دكهت. ههروهسا د شیاندا نینه مروق د شارستانیهتهکی بگههیت بیی زانینا سیستهمی وی یی زمانی د دهمبرینییدا (محمود سهران: ۱۹۶۳: ۱۹). ژبهرفی ئەگهري ((زمان ئەو هویه یه كه روزانه به ههزاران كهس پیوهندی له گهل یهكتردا دهكهن به بیی ئەوهی بیر له

چونیهتی کارکردنی ئەم کەرەستە ئەنتیکەیهدا بکەن)) (عەبدولسەلام نەجمەدین: ۲۰۰۷: ۱۹). ب قی شیوەی زمان گرنگترین تایبەتیه کو مروقی ژ هەمی ئافرانیدیین دیتەر جودا دکەت. هەرەسا ئامرازە که کو ب هیچ رەنگەکی د شیاندانینە مروق دەست ژئ بەردەت، چونکی هەمی هەست و نارەزوو و کار و بارین مروقیین رۆژانە د هەر جفاکەکیدان ب ریکا زمانی دەینە بجهئینان، و ل دوماهیێ زمان چاکترین ریکا گەهاندنییه بو دارشتنا بیر و بوچوونان و دەرپرینا وان، و راکەهاندنا وان و گەهاندنا وان بو کەسانین دیتەر، واتە زمان گرنگترین داھینانا شارستانیە بو مروقی و ئەگەر زمان نەبایە، مروق نەدشیا شارستانیەت و روشنبیری و کەلتووری خو بپاریزیت.

۲- پیناسین زمانی:

زمانشان ل سەر سروشتی زمانی تا رادەیهکی دەهق بوچوونن، بەلی بو پیناسەکرنا دیاردەکا وەکی زمانی بیرو بوچوونین جیاواز هەنە ژ وانا: - ((زمان پیرەویکی دەنگییه بو لە یەکتەر گەیشتن بەکار دیت و بە هوی رستەی ووتن و بیستەنەو لە کومەلیکی دیاریکراودا کار دەکات. دەنگەکان رەمزەن و واتا لە خووە وەردەگرن)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۴). (ساییر) دبیژیت: زمان ریکە که نە یا غەریزییه تایبەتە ب مروقیقە ژ بو مەبەستا پەیوەندیکرنی و قەگواستنا هەست و هزر و نارەزوویان بەکار دەیت و ژ کومەلەکا هیمايان (دەنگان) پیک دەیت و ل ژیر دەستەلاتا مروقیدایە. ئەق دەنگە ب پلا ئیکی دەینە گوهداریکرن و ژ لابی هەندەک ئەندامین لەشیقە دەینە دروستکرن کو ب ئەندامین درکاندنی دەینە نیاسین (ادوارد ساییر: ۱۹۷۶: ۲۶). د قان هەردوو پیناسادا هاتیە دیارکرن کو زمان سیستیەمەکی دەنگییه و ژ بو تیگەهشتنی دناقبەرا ئەندامین جفاکیدان دەیتە بەکارئینان. دەنگین زمانی هیمايين خو ب خوینە و هیچ پەیوەندی دناقبەرا ناخی وناقلیکریدا نینە. ئانکو ل گەل ژ دایکبوونا مروقی، زمان ل گەلدا نینە، بەلکو ب ریکا فیروونی ژ دەوروبەری، مروق فیروی زمانی دبیت. (شتاینتەهال) د وی باوەریدییه

کو زمانی تاکه کهسی رهنگشه‌دانا بیر و بوچوونین ویه و زمانی جفاکی
 رهنگشه‌دانا هستی جفاکییه و رامانا په‌یشی یا سنووردارنینه، چونکی ب باری
 دموونی و ئەزموونین مرویشه دهیته گریدان، ژ بهر قی ئەگه‌ری رامانا په‌یشی
 ناهیته زانین تاکو ژ لایی کهسه‌کیشه نه‌هیته گوهداریکرن (میلکا افیتش: ۲۰۰۰:
 ۷۴). ((زمان پیره‌وه‌که - سیسته‌مه‌که - ژ نه‌وه‌کی - جیله‌کی - بو نه‌وه‌کی
 دیتر دهیته فه‌گوه‌استن، ئەف پیره‌وه یا پیکهاتیه ژ کومه‌له‌کا نیشان و
 پووله‌گراماتیکا کو ئەواناژی خو جه‌بوونه‌کا جیگیر وچه‌سپاو نینه)) (عبدالوهاب
 خالد: ۲۰۰۵: ۳۰). ل دویف قان هه‌ردوو پیناسان، زمان هه‌رده‌م د گوهورپیندایه ب وی
 شیوه‌ی کو ئەگه‌ر هوکارین (ئاینی، ئابوری، جوگرافی، .. هتد) کارتیکرنی لی
 نه‌کن، باری دموونیی تاکه کهسی کارتیکرنی لی دکه‌ت کو ئەگه‌ر مروف دوو
 جارن هه‌مان رسته یان ئاخفتن دوباره بکه‌ت، دی هه‌ر جاره‌کی ب شیوه‌یه‌کی بیژیت
 کو هیژ و ناوازه گوهورپینی د ئاخفتنیدا دکهن. (فردینان دی سوسور) دبیزیت:
 (زمان به‌ره‌می جفاکه‌کی هه‌ف زمانه و کومه‌له‌کا داب و نه‌ریتین مفادارن بو
 وی جفاکی، دا‌کو هاریکارییا تاکه کهسین وی بکه‌ت د کارئینانیدا) (فردینان
 دی سوسور: ۱۹۸۵: ۲۷). بلوک و تراگه‌ر (Bloch and Trage) د په‌رتو‌کا خودا ئەوا ب
 ناقی (Outlin of linguistic and analysis) (کورتیا زمانقانی و شروقه‌کرنا وی)
 ب قی شیوه‌ی پیناسا زمانی دکهن: زمان سیسته‌مه‌کی جفاکییه کو ژ هیما‌یین
 درکاندن‌یین خو ب خو‌ی پیک دهیت و ب ریکا وان تاکه کهسین جفاکی
 هاریکارییا ئیک و دوو دکهن (John Lyons:1985:4). د قان هه‌ردوو پیناساندا پتر
 گرنگی ب ئەرکی جفاکیی زمانی هاتیه دان و ئەو رولی زمان د ناق جفاکیدا
 دگیریت، کو زمان به‌ره‌م و داهینانا جفاکییه و ئەرکی وی یی سه‌ره‌کی
 هاریکاری و پیکشه ژیا‌نه دناق‌به‌را ئەندامین جفاکیدا. (فریحه) دبیزیت: زمان پتره
 ژ کومه‌له‌کا دهنگان و پتره ژ وی چه‌ندی کو ئامیره‌ک بیت بو هزرکرن و دمه‌برینا
 هه‌ست و سوزان، به‌لکو پارچه‌یه‌که ژ کیانی گیانئ مروقی و کریاره‌کا فیزیکی و
 جفاکی و سایکولوژییا زور ئالوزه (نایف محمود: ۱۹۸۵: ۱۵). د قی پیناسیدا زمان ب

سێ کریارانژه هاتیه گریدان، ئەوژی کریارا فیزیکی، کو ئاماژە ب وی چەندی دکت دەمی دەنگین زمانی دەینه درکندن و دەرئێخستن، ئەف شەپولین دەنگی دکهفنه د نافا بایدا و ژ لایین دریزێ و کورتی و بەرزێ و نزمی و... هتد دەینه بیخان. ئەف چەنده د زانستی فیزیکیدا دەینه بکارئینان. هەرۆسا ئاماژە ب ئەرکی جفاکیی زمانی هاتیه دان کا چەوا زمان دبیتە ریکەکا پەیهوندیکرنی و گەهاندنی دناقبەرا تاکە کەسین جفاکیدا. ژ لایین سایکۆلۆژیفە ئاماژە ب زمانی هاتیه دان کو زمان دبیتە ئامرازەک بۆ دەربرینا هزر و بیر و هەست و سوزان ژ دەرپوونی مروقی بۆ کەسانین دەرۆبەر. ب قی شیوهی زمان کۆمەلهکا هیمايانه کو واتایین جیاواز ددهت و شارەزاییهکا تاییهتە ب مروقیفە کو هاریکاریا مروقی دکت داکو ببیتە ئەندامەکی کاریگەر و چالاک د هەمی بوارین ژیانیدا، د نافا وی جفاکیدا ئەوی تیدا دژیت.

۳- تاییهتین زمانی:

زمان دیاردهکا زۆر ئالوزه، ل گەل قی چەندی، چەند سیمایهک تیدا دەینه دیتن، کو ئەف سیمایه د تاییهتن ب زمانیفە و ل دویف فان سیمایان دەیتە شروفەکرن و ناقەرۆکا وی دەیتە زانین، ژ وان سیمایان:

۱. زمان پموشته (Language is Tradition):

ئەف تاییهتیه ئاماژە ب وی چەندی دکت کو زمان تشتهکی بۆماوهی (زکماکی) نینه، واتە ل گەل پەیدا بوونا مروقی زمان پەیدا نابیت، بەلکو پموشتهکە (داب ونهريتەکە)، مروق ب ریکا فیربوونی ژ دەرۆبەری فیری زمانی دبیت. (چومسکی) دبینیت کو زمانی مروقی دەیتە وەرگرتن و فیرکرن. د ماوی گەشه کرنیدا، زاروک ریکین دەربرینا زمانی و پیکهاتنا رستان دەرگريت و دکهته د نافا زمانی خۆدا، پاشی دشیت ب شیوهیهکی داهینایی بکارینیت و ل دوماهیی دەیتە فەگوهاستن ژ دەستیهکی بۆ دەستیهکی دیتەر (جمعه سید یوسف: ۱۹۹۰: ۴۴). ئەگەر ب دیتنا تیورا بایۆلۆجی ئەوا د وی باوەریدا کو زۆر بهی زانیاریین

ژمارهیه کی زور کهم و مرده گرن ، ئەگەر چی ئەندامانی ئاخاوتن دەتوانن
 ژمارهیه کی زوری دەنگ دەربرن)) (نازاد رەمەزان عەلی: ۲۰۰۵: ۱۳). واتە ((لێرەدا
 مەبەستمان ئەوەیە کە زمان پێویستی بە قەناتی دەم و گوی هەیه و بەلای
 کەمەوه دەبێت قسە کەریک و گوینگریکمان هەبێت (هەر چەندە هەردوو دەورە کە
 تاکە کەسیک دەتوانن پێکەوه بیان بینی وەک کاتییک کەسیک لە بەر خۆیە
 قسە بکات) و دوو کەسە کەش دەتوانن دەورەکانیان ئالوکۆرە کەن بە واتای ئەوه
 گوینگر ببیتە قسە کەر و بە پێچەوانەوه)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۷). (دی سوسی)
 دبیژیت: هەر سیستەمەکی زمانی ژ زنجیرهیه کە دەنگین جیاواز ئەوی
 زنجیرهیه کە واتین جیاواز ددەن، پێک دەبێت (محی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۱۹). ب قی
 شیوهی زمانی مروغان ژ دەنگان پێک دەبێت، و ئەق دەنگە دەمی ژ لای گۆهداریشه
 دەینه گۆهداریکرن، واتین جیاواز ددەن.

ت. زمان هیمایه (Language is Symbol):

هەر زمانەک ژ کۆمەلە کە دەنگان پێک دەبێت. ئەق دەنگە دەمی دەینه
 لێکدان، هیمایین جیاواز پێک دئینن، کە واتین جوراوجور ددەن. ((کە دەلین
 دەنگەکانی زمان (رەمزن) مەبەستمان ئەوەیە کە ئەم دەنگانە شتییک دەنوینن کە
 خویان نین و پەيوهندی نیوان شتە کە و ئەو دەنگە کە دەنوینن پەيوهندییه کی
 لە خۆمیه)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). واتە ((هیچ پەيوهندییه کە لە نیوان رەمز و
 واتاکە ی واتە دال و مەدلول دا نییه و تەنیا کەسەکانی کۆمەل لە نیوان خۆیاندا
 ریکەوتوون و دیار دەکانیان ناو لێناوه)) (عەبدولسەلام نەجمەدین: ۲۰۰۷: ۹). ژ بەر
 قی چەندی دەمی پەیشا (Tree) دەبێت گوتن، ئەو کەسی زمانی ئنگلیزی بزانی و
 تیبگەهیت، ئیکسەر وینی (دار) ی د میشکی ویدا دروست دبیت و ب هیچ رەنگە کی
 هەزرا خۆ د دەنگین دەربریدا ناکەت. بەلێ ئەو کەسی زمانی ئنگلیزی نەزانی و
 تینه گەهیت، وینی داری د میشکی ویدا دروست نابیت و ئەقان دەنگان ب شیوی
 قیژیان گۆلیدبیت و ب هیچ رەنگە کی د رامانا پەیشی ناکەهیت)

(روی.سی.هیجمان: ۱۹۸۹: ۱۴۵). پهیڤا (Tree) ل دهڤ کوردان (دار)، ل دهڤ عه‌رمبان (شجره)یه، واته دانانا هی‌مایان ژ جڤاکه‌کی بو جڤاکه‌کی دیت‌ر دهیته گوه‌ورین، ئە‌گەر به‌روڤاژییبا، ره‌نگه ب تنی په‌یڤه‌ک بو (دار)ی د هه‌می زماناندا هاتبا بکارئینان. هه‌روه‌سا هی‌ج په‌یوه‌ندی دناڤه‌را هی‌مای و ئە‌هو تڤتی پی دهیته ناڤکردنا نینه، به‌ئی دبیت هنده‌ک جارن په‌یوه‌ندی دناڤه‌را واندا بهیته دیتن وه‌ک ((سووربونه‌وه) له تووره‌یی یان له شه‌رمدا و (زهرده‌لگران) له ترس یان نه‌خوشی دا)) (مجمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). ژیان یا پره ژ جورین هی‌مایان ئە‌هوین روله‌کی گرن‌گ د چالاکیین مرقایه‌تیدا دبینن، به‌ئی هه‌ر جڤاکه‌کی کۆمه‌له‌کا هی‌مایین ده‌ستنی‌شان‌کری هه‌یه کو د تایه‌تن ب وی جڤاکی و ناڤختن‌کهرین وی جڤاکیه.

ج. زمان سیسته‌مه (Language is System):

هه‌ر زمانه‌ک ل ژیر سیسته‌مه‌کی تایه‌ت کاردکه‌ت، کو ناڤختن‌کهرین وی زمانی فی سیسته‌می دوهرگرن و د ناڤ زمانی خۆدا بکارئینن. واته ((ئە‌گەر زمان خاوه‌نی پیره‌ویکی تایه‌تی نه‌بی‌ت، ئە‌ها که‌س ناتوانی فی‌ری بی‌ت)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). هه‌ر زمانه‌کی ریزمانه‌کا تایه‌ت هه‌یه و ل سه‌ر ناڤختن‌کهرین خۆ د سه‌پینیت، کو دبیزنه‌ فی ریزمانی سیسته‌می ده‌نگی ب وی رامانی کو هه‌ر زمانه‌کی سیسته‌می خۆ هه‌یه و ب ریکا فی سیسته‌می ژ زمانین دیت‌ر دهیته جودا‌کرن (نبیل عبدالهادی و عبدالعزیز: ۲۰۰۳: ۱۹). په‌یڤا سیسته‌م ژ کۆمه‌له‌کا کیشین زمانی پیک دهیت، واته بکارئینانا ده‌نگ و دارشتن و پیکه‌اته و ئامرازین دهربرینی بین فهره‌ه‌نگی و رسته‌سازی (میشال زکریا: ۱۹۸۳: ۳۸). بو نمونه، د ئاستی ده‌نگ‌سازییدا، هه‌ر زمانه‌ک ژ کۆمه‌له‌کا ده‌نگان پیک دهیت، دبیت د هنده‌ک ده‌نگاندا ل گه‌ل زمانین دیت‌ر ده‌اوبه‌ش بن و دبیت د هنده‌ک ده‌نگاندا دجیاوازیین. هه‌روه‌کی [ت] کو د زمانی عه‌ره‌بی و زمانی ئنگلیزیژیدا هه‌یه (شحه‌ فارغ وین دیت‌ر: ۲۰۰۸: ۱۷). ((پیره‌وی ده‌نگی زمان ریگه‌ی ئە‌هومان ده‌دات که ژماره‌یه‌کی که‌می ده‌نگ دووباره و سی‌باره بکه‌ینه‌وه له رۆنانی جیا‌جیادا تا وه‌کو دانه‌ی واتایی دروست

بیت. پێرەوی زمانیش رێگەی ئەم دانە واتایانە (واتە ئەم مورفیمانە) دەدات کە لە ژمارەییەکی زۆر وشەدا دووبارە ببنەوه تا وەک مروف بتوانی بە ئاساتی لە جوارچێوی زمانەکهیدا چەمکی سادە و ئالوز دەری (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۶). واتە ئەو کەسی زمانەکی بزانی، نابیت پەیشین وی زمانی ب شیۆمیەکی دابراو و ژیکشە کری بدرکینیت، بەلکو پیدقی یە یاساین (rules) کومکرنا پەیشان بزانی، داکو رستین تەواو پیک بینیت. (روی.سی. هجمان: ۱۹۸۹: ۱۹). ب قی شیۆمی هەر زمانەکی سیستەمی خویی تایبەت هەیه ژ بو لیکدانا دەنگان و پیکنینانا پەیش و فریز و رستان و ل سەر زمانی خو دسەپینیت.

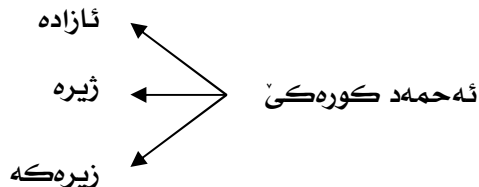
ح. زمان تایبەتە ب مروفیشە:

زمان نیکە ژ وان تایبەتیین مروفی ژ بۆنەومرین دیتەر جودا دکەت، چونکی ب تنی مروفی شیانین ئاخستنی هەنە. ((بی گومان ئاژەل و پەلەوه و گیانلەبەرانی تر بە گشتی جوړە پیرمویکیان هەیه بو له یەك گەشتن هەر چەندە زور سادەش بیت بەلام ئەم (زمانانە) لە چالاکیدا زۆر لە زمان کەمترن و رێگەی گیانداران نا دمن لە رابردوو یان پاشەرۆژ یان بکوئنهوه و درۆ بکەن یان شت لە زمانی ترموه و مریگرن (((محمد معروف: ۱۹۸۷: ۸). واتە ب تنی مروف دشیین هزر و بیرین خو ب شیوی گوتن دەریبەر، ژ بەر قی ئەگەری ژۆریهیا قەکوئلهران ریکەفتنی ل سەر وی چەندی دکەن کو زمان و هزر ل دەق مروفی ژیک ناهینە جودا کرن (محمد محسن عبدالعزیز: ۱۹۸۳: ۹). واتە ((زمان مافی مروفه بە تەنیا، هویەکی ناغەریزیه کە مروف دەتوانیت بو له یەکتر گەیشتن، هاریکاری یان دەریبیرنی هەست و ئارەزوو بەکاریینیت. بە واتیهکی تر، زمان هویەکە بو جیاکردنەوهی مروف له زیندەومری تر. ئەم باومرەش ماومیەکی زورە تا ئیستاش لە کارە زمانەوانیەکاندا دوویات دەکریتەوه (((محمد معروف: ۱۹۸۵: ۸۷). زمان ویتەیهکە ژ هیشی و داخواییان بو نەومیین داھاتی. ئانکو زمان هزرا مروفایەتیییە و ریکەکە بو قەگواستنا هزر و زانیارییان ژ باب و باپیران بو زاروکین وان و ژ دیروکی تا نوکە.

پێکھاتنیڤه ژ دوو ئاستان پێک دهیت: ئاستی لیكدانی، ئهوژی پێک دهیت ژ کههرستیڤن خودان و اتا کول گهل ئیک دهینه ریکخستن و گونجاندن داکو د ناڤ ئاخشتنیڤا رستان پێک بینیت و ئاستی دهنگی (جمعه سید یوسف: ۱۹۹۰: ۴۴). ل ڤیری مه بهستا مه ئهوه کو دهمی رستهکی د ئاخشتنیڤا ب کاربینن، پیدڤیه پهیوهندی دناڤهرا کههرستیڤن ویدا ل بهرچاڤ وهرگیرین و ل دهڤ خو پهیشان ب کارنهئینن. واته پیدڤیه ئاگههداری ههردوو پهیوهندیڤن ئاسویی و ستونی بین. ((پهیوهندی ئاسویی بریتی یه له پهیوهندی سینتاکسی نیوان وشهکان و دهرکهوتن و گونجانیان له گهل یهکتردا له ناو چوارچۆهی رستهدا به شیوهیهکی ئاسویی، واته کام وشه له گهل کام وشهدا دهچنه پال یهکهوه (((تالب حسین: ۱۹۹۸: ۳۳). بو نموونه: -

- پهنجهرهاته شکاندن.

پهیوهندی پهیڤا (پهنجهر) ل گهل (شکاندن) پهیوهندیهکا گونجاییه، بهلی د رستهکا وهکی (زاروکهک هاته شکاندن)، ل ڤیری پهیوهندی دناڤهرا (زاروک) و (شکاندن)دا، نه گونجاییه، چونکی زاروک ناهیهته شکاندن و بو شکاندنی ناهیهته دانان. ((پهیوهندی ستونی بریتیه له پهیوهندی فهرهنگی (مورفولوجی) نیوان وشهکان و گورینی وشهیهک به وشهیهکی تر له هه مان بیئهدا له سهاریاری ستونی بی ئهوهی کار له رستهکه بکات و واتاکهی ب شیوینی، واته چ وشهیهک دهکری ل شوینی بکه، یان کار، یان ههر بهشیکی تری رسته دهکوهیت)) (تالب حسین: ۱۹۹۸: ۳۴). بو نموونه: پهیوهندی دناڤهرا پهیڤین (ئازاد) و (ئازا) و (زیرهک) و.. هتد، پهیوهندیهکا ئالوگورکرتی دناڤهرا واندا ههیه، چونکی هه می سه ر ب ئیک بهشی ئاخشتنیڤه نه و د هه مان رستهدا دشین جهی ئیک بگرن. وهکی :-

واته د ئاستی ستونیدا، ریزمانا زمانی تیک ناچیت و دشین ل جهی ئیک بهین، بهئی ب مهرجهکی کو پیدقییه ئەف پهیقه د هه مان پولیندا بن.

ر. زمان داهینانه (Language is a Productive):

زمانی مروقی سیستهمهکی قه کریه نهک گرتیه، ئەف سیستهمی قه کری دهرفتهی ددهته ئاخشتنکه رین خو کو ژمارهکا بی دوماهی ژرستان بهرهمبین و تیبگههن. ههر چهنده هندهک گیانداران شیانی بهرهمئینانا ژماریهکا سنوردار ژ نامین هنارتی هه نه، ئەوین ژ لایی واتاییقه د سه پاندی، بهئی د شیانی و اندا نینه گوهورینی د وان ناماندا بکن، یان تشتهکی نوی ژی دروست بکن. ئەف شیانی ل دهف مروقی ههین (چومسکی) ب داهینان ل قه له م ددهت (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۵۷). ئەف تایهتیه بنه مایی سه رهکی تیورا بهرهمئینان و قه گوهاستنیوو، ژ وان چه کین هزیی بهیزوو، ئەوین (چومسکی) پی هیرش دکره سه ر ریازی شیاوزگه رین کهفن. پهیقا (داهینان) په یوه ندییه کا جیگیر ب پرۆسیسا و مرگرتنا زمانیه ههیه، کو زاروکین فیری زمانی دایکی دبن - ههر زوی - دشین ژمارهکا بی سنوو ژ دهربرینان دروست بکن و تیبگههن (محر الدین محسب: ۲۰۰۸: ۱۷). ب قی چهندی ((یهکی له دیارده ههره سهیر و سه رسوهینه رهکانی زمان هه مووی ئەوهیه پیاو دهتوانی هه همیشه مانا و بیری تازهی پیشتر نه بیستراو و نه زانراو دهربری و تیبگات ههر بهو کو موله وشانهی فرههنگی میشکی)) (وریا عمر: ۲۰۰۳: ۲۰۹). زمان ژ لایی داهینانیقه بهرهمهکی روشنبیرییه، دکه قیته ل ژیر یاسایین گشتیین تایهت ب زمانیه ژ لایهکی و ژ لایهکی دیترفه رهنگه هانا سیمایین گشتیین بیر و بوچوونین ئاخشتنکه رین وینه. زمان کارهکی لوجیکیه بهردهوام دهیته نویکرن. ههروهسا دبیه بهرهم، چونکی مروف وهک رهوشتهکی روشنبیری ژ وی ژینگهها روشنبیریا تیدا دژیت، و مر دگرت، ههر د هه مان دهمدا کارهکی دروستکرییه، واته مروف ل دهمی بکارئینانا زمانی به شداریی د گه شه کرنا وی ژیدا دکهت (میشال زکریا: ۱۹۸۳: ۳۰). زمان ئامیرهکه کو بلیمهت و بههرهمه ندین ههر ملله تهکی

بکاردئینن ژ بو نیشاندا نا کارین خوین داهینه رانه دا کو ببه سهرکیش و هزرقان و زانایین ملله تی (نایف محمود: ۱۹۸۵: ۳۲). ب قی شیوهی مروف دشیته هندهک ئافراندی و تشت و رویدانین سروشتی و ئه ندیشهیی دروست بکته و ب داهینیت کو ب هیچ رهنگه کی، به لکو مه حاله بهینه دیتن، یان رویدان. واته مروف ب ریکا په یقین ریکخستی، هه بوونه کی ددهته ئه فان تشتان و رویدانان و ب هیمايان دهستنیشان دکته و د نا ف میشکی که سانین دیترا - ئه وین د زمانی وی دگهن - خر قه دکته، نموونه ل سهر قی چه ندی ئه فسانه و داستانین ئه ندیشهیی وه کی (ئه لیا ده و ئودیه و گلگامش و .. هتد)، کو داهینه کا هونه ریا بهرز د واندا دهیته دیتن (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۶۱).

ز. زمان ئالوگورکرنه (Language is Interchange ability):

ئه ف تایه تیه وی چه ندی دگه هینیت کو د شیاندایه مروف د هه مان ده مدا دوو رولان (ئاخشتنکه ر و گوهدار) ب دهسته بینیت. ئانکو ئاخشتنکه ر د رویدانه کا زمانی یا دهستنیشان کریدا دشیته رولی گوهداری و مرگریته و بهروفاژی، چونکی ئاخشتنکه ر و گوهدار هه ردوو سهر ب ئیک سیسته می زمانیه نه. ئانکو هه ر ئیک ژ وان دشیته کو مه له کا رستان دروست بکته و تیبه گه هیت، ل دو ماهیی دشین جهی ئیک بگرن و رولین خو ئیک بگوهورن (مهی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۱). کوتن و بیستان ب هاریکاریا نیشانین دهنگی پیکه دهینه گریدان، کو د میشکیدا درکاندنا دهنگین جیاوازین گوهدار و مرگریته و جیگیربوونا وان دهیته گونجاندن، ئه ف گونجاندنا دناقههرا کوتنی و بیستیدا دبیزنی په یوه ندیا دهنگیا هاوبهش (Correlation Phonétique). ههروهسا گونجاندنا واتایی یا دناقههرا میشکی ئاخشتنکه ری و میشکی گوهداریا دبیزنی په یوه ندیا واتاییا هاوبهش (Correlation Semantique) (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۶۷). ئاخشتنکه ر دشیته ل ده می ئاخشتنی، گوهداریا خو بکته، و چاقدیریا کوتنن خوینن تایهت و چه وانیا ب جهینانا وان بکته، کو هندهک جارن ده می توشی شاشینن زمانی دبیت،

راستگه کرنا وان دکهت و دشیت دهرپرینیت خو بگوهوریت، ئەگەر ههست پی کر کو دهرپرینین وی د ئاشکهره و د جهی خودا نینن (محي الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۱). ب قی شیوهی زمان نه ب تنی هنارتنا نامانه، به لکو هنارتن و وهرگرتن و تیگه هشتنا نامین زمانیه، چ ل دهف ئاخفتنکهری، یان گوهداری بیت، یان ل دهف کسه کی ب ههر دوو رولان رابیت.

س. زمان رمنگه دانه (Reflexivity):

ئەف تایبه تیه ب تنی ب زمانی مروقی شه دهیته گریدان، کو تا قی قوناغی ژ پیشک هفتنا زانستی و ته کنولوجی، هیچ سیستمه کی گه هاندنی - ژ بلی سیستمی زمانی - ناهیته دیتن کو د شیاندابیت ئامازهی، یان دهرپرینی ژ خو بکهت، ب وی شیوی زمان دهرپرینی ژ سیستمی خو یی زمانی دکهت. واته ب ریکا زمانی، زمانی خو شروقه دکهین و ل سهر دئاخشین. ههروه کی دبیزین ئەف په یشه (ناقاه، یان کاراه، یان بهرکاراه، یان. . هتد. ههروه سا ده می په یشه کا وه کی (گول) شروقه دکهین و دبیزین کو ئەف په یشه ژ سی دهنگان پیک دهیت و. . هتد (محي الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۲). گرنگیدانا مروقی ب زمانی و ئەو ههولدانین هاتینه کرن ژ بو زانینا نهینی و شیواز و دیاردین وی بو دهمه کی دویر و دریز فهدگهریت، کو فه کولینیت دهستیکی بو زانستی زمانی - ههروه کی زاناین شونواران دیتین - بو سومه رییان دزقرن، ئەوین ئیکه مین فه کولینا زمانی ل سالا (۱۶۰۰ پ. ز) تومارکرین. کو هنده ک تیکستین ریزمانین کهن ل وهلاتی (بابل) دیتینه و ئەف تیکسته ل سهر دهپان و ب نقیسینا مساماری ل سهر داریتنا کار و جهناق و جوړین دیتر ژ په یشین سومه ری ل گهل بهرام بهر کرنا وان ب په یشین ئەکه دی (بابلی) هاتبوونه نقیسین. مه بهست ژ قی چهندی پاراستنا زمانی سومه ریبوو، ئەوی ل وی ده می به رهف نه مانی دجوو، کو زمانی سومه ری، ئەو زمانبوو یی گه له ک ژ ئەده بی بابلی پی هاتیه نقیسین (نسیم عون: ۲۰۰۵: ۴۲). ب قی چهندی زمان ههر ژ که قندا بوویه جهی فه کولین و دویشچوونا زانایان و چهن دین ریباز و قوتابخانه سه ره لداینه

كو كارى وان يى سهرهكى شروقه كرنا زمانىبوو ل سهر پيكاها تين وى و دبئزئه قى دياردى ميتازمانى (Meta Linguistic) و تا نوكهزى د ههر زمانهكى سروشتيدا تهف ريبازه يا بهردهوامه.

ش. زمانين جيهانى ژ لايى ياسايين بنههتيشه د وهكهفن:

ژمارا زمانين جيهانى نيژيكى (۵۰۰۰) هزار زمانانه. ته گهر ته ماشه يى فان زمانان بكهين، دى بينين جوړه ليكچوونهك دناقبهرا واندا ههيه، كو هه مى زمانين جيهانى ژ ئاستى دهنكى و ريزمانى (دهنگسازى و رسته سازى) پيك دهين. ههروهسا هه مى زمانين جيهانى ژ ناف و دم و جه و پرسيار و. .. هتد پيك دهين، كو ژماره كا دهستنيشانكرى ژ دهنگان دهينه ليكدان ژ بو دروستكرنا كه رهستين زمانين واتادار، ژ فان كه رهستان فريز و رسته دروست دن (محمد حسن عبدالعزيز: ۱۹۸۳: ۱۶). ههر زمانهكى جيهانى جوړه ريكخستهك دناقبهرا بهكهيين ويدا ههيه، كو تهف ريكخسته دهيته دابهشكرن ل سهر:-

۱. ريكخستنا دهنكى: تهف ريكخسته دركاندنا پهيشان، يان بهشين وان دهستنيشان دكهت ل دويش وى ريكهفتنا ئاخشتنكهرين زمانى ل سهر دچن.
۲. ريكخستنا مورفولوجى: تهو ريكخسته تهوا ب ريكا وى پيكاها تانا پهيشان و جوړين وان و دارشتين وان پى دهينه چاره سهركرن.
۳. ريكخستنا سينتاكسى: واته ريكخستنا پهيشان د ناف رستاندا، يان شيوين رستان تهوين د ناف زمانيدا ريكهفتن ل سهر هاتيه كرن.
۴. ريكخستنا سيمانتيكى: واته ريكخستنا بهكهيين زمانى ل دويش سيمايين وان يين واتايى وبه ربه لاف د زمانيدا.
۵. ريكخستنا فهرهنگى: مه بهست پى كوم له كا پهيشين زمانينه، تهوين د ناف چارچوڤى زمانيدا ده ربرينى ژ واتا و هه لويستين جياواز دكهن (السيد عبدالحميد سليمان: ۲۰۰۳: ۳۱). ب قى رهنكى، تهف پينچ ريكخسته د

هه می زماناندا دهینه دیتن. هه رستهك د هه زمانهكیدا ژ گریهكا ناڤی و گریهكا كاری پیک دهیت، و هه گریهك ژ پهیشهکی یان چهند پهیشهكان پیک دهیت، و هه پهیشهك ژ مورفیمهکی یان زیدهتر پیک دهیت، و هه مورفیمهك ژ برگهکی، یان زیدهتر پیک دهیت، و هه برگهك ژ دهنگهکی، یان چهند دهنگهكان پیک دهیت، كو دبیزنه قی ریکخستنئ شیوی هه رهمهکیی زمانی. هه وهسا د هه زمانهكیدا رسته ژ (بکهه (S) و کار (V) و بهرکار (O)) ی پیک دهیت. بهئی ریکخستنا وان ژ زمانهکی بو زمانهکی دیتر دهیته جودا کرن، بو نموونه د زمانی کوردیدا (S.O.V) یه و زمانی عرهبیدا (V.S.O) یه و زمانی ئنگلیزیدا (S.V.O) یه.

ص. زمان شیواندنه (Language is Prevarication):

مه بهست ژ قی تاییه تیئ نه وه كو د شیاندایه زمان بو خاپاندنی، یان شیواندنی، یان دره و کرنی بهیته بکارئینان. هندهك فهكولهه دبینن كو نهف تاییه تیه - دگه ل تاییه تیا رهنگشه دانئ - زمانی مروقی ژ هه می جورین دبینن گه هاندنی جودا دكهت. بهئی هندهكین دیتر دبینن كو نهف تاییه تیه پتر وهك شیوازهکی ئاخفتنكه رهان دهیته دیتن ژ تاییه تیه كا زمانی (محی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۲۲). شیواندن خاسیه ته كه ژ خاسیه تین زمانی كو مروق زوریه ی جارن بو سه ردابرنه خه لکی بکار دئینیت، نه وژی ب ریکا پیشکیشکرنا زانیاری و هه والین د خزمه تا ژیدمیری گه هاندنیدا بهینه بکارئینان. بو نموونه، ریکلامین بازرگانی و پروپاگه ندهیا سیاسی کریاره كا ریکخستی پیک دئینن ژ بو لادانا واتایا تشتان، كو ئارمانجا وان ب تنئ خزمه تا بهرژموه ندیبین جهی راکه هاندنییه، یان نه و لایه نی سیاسی قی پروپاگه ندی ئاراسته دكهت. ب قی چهندی ریکلامین بازرگانی و پروپاگه ندهیا سیاسی گه لهك شیوازین راکه هاندنی و هیما یین جوراوجور بکار دئینن ژ بو سه ردابرنه خه لکی و داکو ل دوماهیئ بگه هنه ئارمانجین خو یین سه ره کی و بهرژموه ندیبین خو یین تاییه ت.

ع- زمان ل دویف (دهمی، جہی، تہمہنی) دہیتہ گوہورین:-

زمان ژ ئہنجامی وان ہیزین جفاکیین کارتیکرنی ل دہنگان و رامانان دکن دہیتہ گوہورین، ہیچ زمانہک نینہ د شیانداییت بہرامبہری ہیذا پیشکھفتنی راوستیت و پستی دہمہکی گوہورینین ئاشکرا تیدا دیارنہبن. ئانکو زمانین دروستکری (نہیین سروشتی) توشی گوہوریننی دبن، چونکی ئہو کھسی زمانہکی دروستکھت، دستہلاتی ل سہر دکھت بہری بکہفیتہ بہر دەستی ئاخختنکھران، بہئی دہمی ژ بو ئارمانجہکا دیارکری دنافہرا ئاخختنکھراندا ہاتہ بکارئینان، ل ژیر دستہلاتداریا داہینہری دمردکھفیت و دبیتہ سامانی ئاخختنکھران و ل دویف ئارمزویا خو گوہوریننی تیدا دکن و پیش دئیخن (فردینان دی سوسور: ۱۹۸۵: ۹۴). ئہگہر زمانی د ناف دہمیدا و مرگین و جفاکی ئاخختنکھران فہراموش کھین - و ہسا دبینن کو کھسہک بو ماوی چہند چہرخہکان ب تنی ب ژیت و دہم کارتیکرنی ل زمانی وی ناکھت، بہروفاژی فی چہندی ئہگہر جفاکی ئاخختنکھران و مرگین و دہمی فہراموشکھین، کارتیکرنا ہیژین جفاکی ل سہر زمانی نابینن. ب فی شیوہی زمان ل گہل جفاکی ئاخختنکھران د دہمیدا دبوریت و پی کاریگہر دبیت و گوہورین تیدا دیاردبن. ئانکو ل فیری زمان ب دہمیقہ دہیتہ گریدان، چونکی دہم دہرفہتی ددہتہ ہیژین جفاکی کو کاری خو بکن و گوہوریننی د زمانیدا بکن. واتہ زمان ل فیری شہنگستی بہردہوامیی ب خوفہدگریت کو ل گہل کھشہ و گوہورینا جفاکی، زمان بہردہوام دہیتہگوہورنی (فردینان دی سوسور: ۱۹۸: ۹۶-۹۷) ب فی شیوہی ہەر زمانہک ل گہل پیشکھفتنا ئابوری وجفاکی و رامیاری و ہونہری و تہکنولوجی پیش دکھفیت و ب ریشہ دجیت. بو نموونہ د زمانی کوردیدا زور زاراف و پھیضین نوی پھیدابوینہ داکو ل گہل پیشکھفتنا زانستی و تہکنولوجی بگونجیت و ب ریشہ بجیت، و ہکی پھیضین (کومپیوتہر، ئہنترنت، ئیمیل،... ہتد) کو ژ زمانی ئنگلیزی ہاتینہ و مرگرتن و د ناف زمانی کوردیدا دہینہ بکارئینان. وئہف جورین زاراقان د دہمین بوریدا ب ہیچ رہنگہکی د ناف زمانی کوردیدا نہدہاتنہ دیتن و بکارئینان. ہرہوسا

هەر جیهکی زمانهکی جیاواز (شیوازهکی زمانی) ل دویف سروشتی جهی و هه لکهفتی تیدا دهیته بکارئینان، کو چه ندین جورین شیوازی زمانی، وهکی (شیوازی فهرمی، شیوازی ئاسایی، شیوازی سوزداری.. هتد) ل جه و هه لکهفتان دهینه دیتن. هیچ کسهک نینه ئیک ژ فان شیوازان ب تنی ل ههمی جه و هه لکهفتان بکاربیت. هه لبژارتنا ههر شیوازهکی ژ فان شیوازان ل ژیر بریاردانا جچاکی کار دکت و ل سهر دیتنا جچاکی بو فان جورین شیوازان و ئهرکی ههر ئیک ژ وان دراوهستیت. هه لبژارتنا شیوازهکی جچاکی رهوا ل دهف زورهی ئه ندامین جچاکی، نه خاسمه ته خهیا روشنیران و چهوانیا گونجاندا کسهی د کارئینانا ویدا، یان نه گونجاندا وی پشتگیری ب هندهک فاکتهران دکت، ژ وانا: پاشمایین خیزانی، ئهو دهفهر تیدا مه زنبووی، ئاستی روشنبیری و بیرو باوهرین سیاسی و جچاکی. ههروهسا ل سهر وی بابهتی ئاخشتن ل سهر دهیته کرن دراوهستیت (نایف خرما: ۱۹۷۸: ۲۳۳ - ۲۳۴).

زمانی مروقی ل گهل ته من و گه شه کرنا وی دهیته گوهورین و پیش دکهفتیت، کو د قوناغا زاروکینیدا، ئهوا ب بهرترین قوناغا وهرگرتن و فیروونا زمانی دهیته دانان، زاروک ژ قوناغا گروگالکرنی بو قوناغا رستین ئیک پهیشی، پاشی دوو پهیشی، پاشی رستین تهواو و دروست دهیته فهگوهاستن. د قی قوناغیدا دایاب هاریکاریا زاروکین خو دکهن ب ریکا ئاخشتنی ل گهل وان ب زمانهکی تایبهت کو دبیزنی زمانی زاروکان ههروهکی بکارئینانا (مه مه) بو شیر، یان ئاقی، و (عه می) بو خوارنی، و.. هتد، ئهف دیارده د زورهی وه لاتین جیهانیدا دهیته دیتن. مه بهستا دایابان ژ قی ئاخشتنی، ئاسانکرنا ئاخشتنیه و هاندانا زاروکین وانه بو بکارئینانا زمانی. پشتی ته مه نی (۵)، یان (۶) سالی، زاروک یاسایین زمانی خو دوهرگیت و ژماره کا ههره مه زن ژ پهیشان بکارئینیت، ئهف چهنده گوهورینه کا مه زن ل سهر زمانی وی دکت، کو ژ لایه کیفه دست ب فیروونا زمانی خوی فهرمی دکت، ئهوی ژ لای زورهی کسانین جچاکی ویشه نه خاسمه کسانین روشنبیر دهیته بکارئینان، ژ لایهکی دیشه دست ب گریدانا

پهيوهنديين جفاكي ل گهل زاروكين دي دكهت و زماني وي ب ناخستن و گوتنين وان كاريگهر دبیت. د قوناغا سنيلهبيدا، دي بينين كو كوملهكا سنيلان ب زمانهكي جياواز دناخسن ب وي شيوهي كو ژ زماني كوملهكا ديا سنيلان يي جياواز بيت. پاشي قوناغا پيگههشتني دهيت و زماني مروفي سروشتهكي تايهت و چهسپايي دهرگريت ب تايهت پشتي مروفي خواندنا خو ب دوماهيك دئينيت و كارهكي دناف جفاكيدا وهرگريت و پلهيهكي ب دهسقه بينيت (نايف خرما: ۱۹۷۸: ۲۳۸ - ۲۳۹).

۴- ئهرکين زماني؛

ب شيوهكي گشتي ئهرکين زماني ژ لايي گهلهك زمانفاناشه هاتينه باسکرن. كو ههر ئيك ژ وان كوملهكا ئهرکان دياركرينه. لهوما دي ههولدهين ب شيوهيهكي ريگخستي بير و بوچوونين وان دهربارهي ئهرکين زماني دياركهين ب پشتگيريا بوچوونين (موفق الحمداني)، تهوي دهه ئهرک بو زماني دياركرين ب في شيوي ل خواري:-

۱- دان و وهرگرنا زانياريان (ئهركي قهديتني Heuristic Function):

ئهف ئهرکه ب گرنگرين و بهرفرههترين ئهركي زماني دهيته هژمارتن. ههروهكي (هاليدايي) دياردكهت كو پشتي مروفي د ناف دهوروبهريدا خو دنياست، زماني ژ بو قهديتن و تيگههشتنا في دهوروبهري (زينگهي) بكاردينيت. ئهف ئهرکه ب ئهركي پرسياركرني دهيته دانان. واته ناخستنكه پرسيارا ههر تشتهكي نهزانيت دكهت، داکو وي كيماسيا د زانياريين ويديا دهربارهي وي زينگهها تييدا دژيت پي پر بکهت (جمعه سيد يوسف: ۱۹۹۰: ۲۴). ههروهسا ((ههوال گهياندن پهيوهندي به (زانين) و هوشي مروقهوه ههيه له بهر ئهमे ههموو بهشهكاني زانستي دا ئهم بهكارهينانه زوره)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۲۶). د في جوړي ئهرکيدا ((قسهكهر ديهوي بوون و نهبووني يان راستي و ناراستي دياردهكان پيشان بدات. له ههمان كاتيشدا رستهكاني ههوال گهياندن مهرج نينه ههر راست بيت، بهلكو

دهشی هه‌له‌بیت، چونکه لی‌ره‌دا ئه‌رکی قسه‌که‌ر ته‌نیا گه‌یاندنی زانیارییه)) (سه‌لام ناوخوش و نه‌ریمان خوشناو: ۲۰۰۹: ۱۷۱). واته‌ دبیت ئه‌و زانیاریین دگه‌نه‌ مروقی د ساده، یان ئالوز، یان گرنه‌گ، یان د بی‌ مفا بن، بۆ نمونه‌ ئه‌و زانیاریین ل سه‌ر به‌رگین تشتین کیریاری ژ بۆ فه‌کرن و بکارئینانا وان، دکه‌فنه‌ د نا‌ف قی ئه‌رکیدا. په‌رتووکی زانستی و راپورتین ئابوری و کونگرین زانستی و.. هتد، د نا‌ف قی پو‌لینیدا ده‌ینه‌ دیتن (موفق‌الحمدا‌نی: ۱۹۸۲: ۲۲۳).

ب- ئه‌رکی جفاکیی زمانی (Inerpersonal Function):

زمان فاکته‌ره‌کی سه‌ره‌کیه‌ بۆ به‌یزکرنا په‌یوه‌ندیین د نا‌ف جفاکیدا. کو هه‌ر جفاکه‌ک کومه‌له‌کا ده‌ریپینین زمانین دیا‌رکی ژ بۆ په‌یوه‌ندی‌کرنی و گه‌هاندنی د هه‌لکه‌فتین جفاکیدا بکارئینن. زمانئانی بریتانی (فی‌رت – Firth, 1964) چه‌ختکرنی ل سه‌ر ئه‌رکی جفاکیی زمانی دکه‌ت، ئه‌وی پی‌ک ده‌یت ژ پلاندانا و ئاموژگاریکرن و سلا‌فکرن و خاترخواستن و ستایشکرن و گازنده‌ و رازیکرن و.. هتد (شده‌ فارغ وین دیتر: ۲۰۰۸: ۱۲- ۱۳). واته‌ ((زمان ریگه‌یه‌که‌ بۆ پته‌وه‌کردنی په‌یوه‌ندی کومه‌لایه‌تی، چونکه‌ مروق هه‌میشه‌ زمان به‌کارئه‌هینن بۆ به‌هیزکردنی و پیش خستنی به‌ یه‌ک گه‌یشتنی ئاده‌میزاد و جو‌ره‌ها ده‌سته‌واژه‌ی ئاسایی هه‌موو روژی‌ک به‌کارئه‌هینن بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌، وه‌کو: روژباش، چونی، ته‌ندروستیت چونه‌. هتد)) (غازی فاتح وه‌یسی: ۱۹۸۷: ۲۱- ۲۲). ئه‌گه‌ر ته‌ماشه‌ی فان ده‌ریپینان بکه‌ین، دی بینین کو زۆریه‌یا وان ب شیوی پرسیارکرنینه‌، به‌ئی ((له‌ راستیدا بۆ پرسیارکردن نایه‌ن به‌ئکو قسه‌که‌ر بۆ ئه‌وه‌ به‌کاریان دینی که‌ خوی له‌ گوینگر نزیک بکاته‌وه‌ و شوینی خوی له‌ رووی کومه‌لایه‌تیه‌وه‌ بچه‌سپینی)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۳۲). مروقی هیچ مه‌به‌سته‌ک د گوتنا فان ده‌ریپیناندا نینه‌. واته‌ مه‌به‌ستا مروقی نه‌ک واتا راسته‌قینه‌یا فان په‌یثانه‌، ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست پی واتا راسته‌قینه‌یا فان په‌یثان بیت، ده‌ریپینن وه‌کی (سه‌ری ته‌ ساخ بیت) یان (ژیی وی بۆ ته‌ بیت)، ئه‌وین بۆ خودانی تازیی ده‌ینه‌ گوتن چ ریمان دده‌ن

ناخستنیدا د مردكهفیت، بهلكو د زمانى له شیزیدا د مردكهفیت، كو د قى بواریدا گهلهك فهكۆلینین د مروونی د مریبیرین چاقان هاتینه کرن و د نهجامدا دیاریوو كو مروف د شیت ههست و ئارمزوو و گرنکی پیدانین كهسانین دیتر ب ریکا د مریبیرین وان یین چاقان بزانیته. و تشتی ژ ههمیی سهیرتر نهوه كو د شیاندایه مروف پشبینیا وی چهندی بکهت كو بی تهماشه کرنا وان، دی زانیت كا نهو دی چ کار کهن. ژ بهر قی نهگهري د شیاندایه بیژین كو بزاقین چاقان کاریگهترین ریکه د گههاندنیدا (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۲۳۰).

ج. ههفکاری و زالبوون ب سه ر ژینگه هیدا:

نهف نه رکه ههمی شیوه و د مریبیرین زمانى وهکی فهرماندان و قهدهغه کرن و هیفیکرن و داخوازی و فهرمانین نهراستهوخو ب خو فهدگریته. ههروهسا هه ر شیوازهکی زمانیی هاریکاریی دناقبهرا دوو کهسان یان زیده تر دا بکهت بو قی مه بهستی دهیته بکارئینان (هه مان ژیدمر: ۲۲۳). (فهرماندان: بریتی یه له داوا و خواستنی قسه کهر بو نهجامدانی کاریک یان نه کردنی له لایهن گو یگروهه. واته قسه کهر داوا له گو یگر دهکات که کاریکی بو بکات یان نهیکات)) (هینم عهبدو لحه مید شه مس: ۲۰۰۶: ۲۹). (ساده ترین فهرمان له شیوهی داخوازی دهبی وهک:

- فهرمو دانیشه.

- پیالهیهك چام بو لینی.

هه رچهنده فهرماندان به زور ریکا دهبی، به ئاوترین شیوهی نهو جوریه که به هو ی رستهی فهرمانییهوه د مریبیریت وهک (ومره دمهروه، مهیه ژووری، ... هتد)) (محمد معروف: ۱۹۸۷: ۲۹-۳۰). (زمان ریکهیه که بو هه لئه تانندن و دورخستنهوهی مروف له جو ره ها بیر کردنهوه. بو نمونه داگیر که ره به دهسه ئاته کانی جیهان هه میشه زمان به کار نه هینن بو وژی ر دهسختنی و چهوسانهوهی میلیه تان)) (غازی فاتح وهیسی: ۱۹۸۷: ۲۲). شیانیان زمانى ل دهف زاروکی گهلهك دسادهنه، به ئی ل گه ل قی چهندی د قی نه رکیدا ب سه ر دکهفیت، چونکی ههمی ههست و بزاقین کهسانین دوروبه ری خو د خزمهتا خو دا بکار دئینیت، ب قی شیوهی دهسته لاتى ل

سەر ژینگه‌ها خو دکەت (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۱۲۳). ب قی چەندی زمان چەکەکی بهیزه کو هەردەم ل گەل مروقییه د چ دەم و جە دابیت و مروف بەردەوام پشتگیری پی دکەت ژبو بجەئینانا هەمی کار و بارین خویین روژانە.

ح. ئەرکی یاسایی زمانی:

ئەف ئەرکە وی چەندی دگەهینیت کو گوتن و کریار ل گەل ئیک بهینە بجەئینان. واتە دەمی مروف د ناخشتنا خو یا ئاسایدا دبیزیت: (ئەز ب قی کاریشە مرم)، وی دەمی مروف ب راستی نامریت، بە ئی ئەگەر کەسەک ب هەقزینا خورا دبیزیت: (من تو ب هەرسی تەلاقان بەردایی)، وی دەمی هەقزینا وی ب راستی ژێ دەیتە بەردان. هەروەسا دەمی دادوم بریارا بی گونەهییا تاوانبارەکی ددەت، تاوانبار (ژ لایی یاسایی) بی گونەه دبیت و دەیتە ئازاد کرن. هەرب هەمان شیوه گریدانا گریبەستین کرین و فروتن و کریکرنی و ئەو پەیمانین دناقبەرا وەلاتاندا دەیتە گریدان دەریارە شەری یان ناشتی و پیکهاتنی هەمی دچنە د ناف قی ئەرکیدا (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۱۲۲ - ۱۲۳). ب قی شیوهی ئەف ئەرکە ژ کریارین ناخشتنی بین راستەوخو دەیتە هژمارتن، چونکی گوتن ل گەل کریاری دەیتە پراکتیکرن، کو زانایی زمانی (قینچ)ی سی کریارین ناخشتنی، ئەوین ب شیوهیهکی راستەوخو دەیتە بجەئینان، دیاردکەت، ئەوژی :

۱. کریارا ژنئینانی (مارکرنی): ئەز بریارێ دەم کو هوین نوکە ژن و میرن.
۲. کریارا ناف دانانی: من نافێ کچا خو کره روشەنگ.
۳. کریارا داخستنا کوپ کومبوونی: ئەز رادگەهینم کو کومبوونا مه یا تەواوه (Jefry Finch:2000:8). ئەو پستین د قی ئەرکیدا دەیتە دیتن، چەند تاییه تییەکان ب خوڤەدگرن، کو(محمد معروف) ی ئاماژە ب فان تاییه تییان دایە ب قی رهنکی ل خواری:
۱. ((بکەری کارەکە ئاسایی کەسی یەکەمی تاک و کویە. وەک من / ئیمە .. هتد.

٢. ئەو کارانەى لەم جوړه گوتنانه‌دا دهبيرين كومه‌ليكي دياركراوى داخراون وهك: ناوانان و به‌ليندان..)) (محمد معروف: ١٩٨٧: ٣٠). هه‌روه‌سا ناخشتنا بجهئيناى هه‌ر ژ كه‌فندا زور گرنكى پى هاتيه دان. هه‌لبه‌ت پيش به‌لاقبوونا نئيسينى و دروستكرنا ياساين نئيسى، گوتنا زاره‌كى پيگيرى پى دهاته كرن. ژ به‌ر قى نه‌گه‌رى داب و نه‌ريتين هوزه‌كى بهايه‌كى زور به‌رز ددانه په‌يماننا زاره‌كى و دگوتن (ئەو مي‌ره ئەوى ناخشتنا خو بجهئينيت) (موفق‌الحمداى: ١٩٨٢: ٢٢٢-٢٢٣).

خ. ئەركى رازيكرنى يان كارتيكرنى ل سهر كه‌سانين ديتەر:

ئەف ئەركه د وان نامين زمانيدا دمرده‌كه‌فيت، ئەوين ناخشتنكه‌ر تيدا كارتيكرنى ل سهر گوهدارى دكه‌ت و هه‌ولده‌ت سه‌رنجا وى به‌ره‌ف خو رابكيشيت.)) (وروزاندن: دروستكرن يان جولاندى هه‌ستى گوپگره. قسه‌كه‌ر دهيه‌وى هه‌ستى جوان يان ناشيرين، خوش يان ناخوش، به‌ چه‌ند دمبرينيك لاي گوپگر دروستبكات. واته ده‌كرى بوتري كه‌ وروزاندن هاندانى گوپگره له لايه‌ن قسه‌كه‌روه)) (هيمن عه‌بدولحه‌ميد شهمس: ٢٠٠٦: ٢٩). ب قى شيوه‌ى ((زمان هه‌ميشه ريگه‌يه‌كه‌ بو بزواندى مروف بو كردنى هه‌موو كرده‌ويه‌كى چاك و خراب و قابل بوون به‌ مه‌سه‌له‌يه‌ك)) (غازى فاتح وميسى: ١٩٨٧: ٢٢). ئەف ئەركه دبته جهى گرنكيپيدانا دمزگه‌هين رايگه‌هاندنى و پروياگه‌نده‌يا سياسى و ريكلامين بازرگانى و.. هتد، بو نمونه: دمزگه‌هه‌كى رايگه‌هاندنى ناقى خه‌باتكه‌ر، يان تيكوشه‌ر ل سهر بزافه‌كا سياسى ددانيت، به‌ئى د هه‌مان ده‌مدا دمزگه‌هه‌كى دى رايگه‌هاندنى ناقى تيكده‌ر(روخينه‌ر) ل سهر هه‌مان بزاف ددانيت پشتى كارين وان بين خراب رادگه‌هينيت. بى گومان ئەف ئەركه د هه‌ر ماله‌كيدا ژ لايى خه‌سى و بويكانشه ده‌يته بجهئينا. كو خه‌سى هه‌ولده‌ت ب ريكا زمانى كارتيكرنى ل هزر و بيرين كورى خو بكه‌ت، ئەگه‌ر بقت كور و بويكا خو ژ ئيك دوير كه‌ت. هه‌ر ب هه‌مان شيوه بويك هه‌ولده‌ت ب ريكا زمانى هه‌فزينى خو و داىكا وى ژ ئيك دوير كه‌ت. هه‌ر دانانه‌كا زانستى ژ ئەركى رازيكرنى بى به‌ر نينه، ئەگه‌ر ل دويش تيوره‌كا زانستى يا دياركرى هاتبته دانان. دبته ئەف ئەركه د ئەده‌بيدا ب شيوى

چيروك يان رومان يان هوزان ب شيوهيهكى نهراستهوخو ب دمرکهفیت (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۲۲۴).

۵- جوړین زمانی:

زمان ب گهلهک جوران دهیته دمرپین، کو ژ لایئ روخساریشه د شیاندایه بهیته دابهشکر ل سهر دوو جوړان:

أ. زمانی درکاندی: کو پیک دهیت ژ زمانی ئاخستنئ و زمانی نشیسنئ. ئانکو ئاخستن زمانی دمرپینییه و شیانیین مروقینه ل سهر درکاندنا زمانی و نشیسنای وی.

ب. زمانی نه درکاندی (زمانئ لهشی): کو پیک دهیت ژ شیانیین مروقی ل سهر گوهداریکرنا زمانی و تیگههشتنا وی و بجهئینانا وی بیی درکاندنا وی (احمد نایل الغیریو بین دیتر: ۲۰۰۹: ۷). ب قی شیوهی دوو جوړین زمانی دهیته دیتن، ئەوژی (زمانئ ئاخستنئ) و (زمانئ لهشی)یه، کو ل قیری ههر جوړهک ژوان، ژ لایئ چهوانیا پهیداوونا وان و مهبهست ژ بکارئینانا وان.. و هتد، دی ب دریزی ل سهر ئاخشین.

۱- زمانی ئاخستنئ:

پهیف دبیته بچویکترین یهکهییا دهنگی د ئاخستنئیدا. کو ژ دهستپیکئ ژ دهقئ مروقی دمردکهفیت ژ ئەنجامئ کارکران و بهشداربوونا کوئهندامئ درکاندنئ و ئاخستنئ. و ئەو دهنگئ ئاخستنئ دکهفیته د قوناغا چواریدا ژ پروسیسا فیزیولوجیا ئاخستنئ. واته ئاخستن د چوار قوناغادا دبوریت ب قی شیوهی:-

قوناغا ئیکئ: دروستکرنا وینهکئ لوجیکئ و هیمایئ د میشکیدا (Symbolization).

قوناغا دوی: بهرهه مئینانا شهپولین بایئ ههناسهدانئ (Respiration).

قوناغا سیئ: بهرهه مئینانا دهنگین فونیمان (Phonation).

قوناغا چواری: دمرئیخستنا لهرینا وان دهنگین ئاخستنئ (Articulation).

ب فی شیوهی دی بینین کو پیش ناخشتنکەر دەست ب ناخشتنی بکەت، د زنجیرهیهکا پروسیسین لوجیکی و بایۆلۆجی و دەرۆونیدا دبوریت (احمد نایل الغیر: ۲۰۰۹: ۳۱). واتە ((ناخفتن (Laparol): ژ گشت وشە و پیکهاتنین (تەرکیبین) ژ ئەنجامی لفلین و پی رابوونا ئەندامین درکاندنی - اعضاء النطق - پەیدا دبیت، یان ب دەریرینهکا دیتەر، ناخفتن ژ گشت دەریرینین هەلبژارتەیین تاکە کەسین کۆمەلەکی دیارکری پیک دەیت)) (عبدالوهاب خالد: ۲۰۰۵: ۲۹). ژ فی چەندی بۆ مە دیاردبیت کو ژمارەکا کۆئەندامان بەشداریی د پروسیسنا ناخشتنیدا دکەن. ئەو کۆئەندام پیک دەین ژ (کۆئەندامی هەناسەدانئ، کۆئەندامی دەماری، کۆئەندامی گوهداریکرنئ). ل فیری دی کورتیهکی ژ پروسیسنا ناخشتنی شروقهکەین و چەوانییا بەشداربوونا فان هەرسی کۆئەندامان تیدا دیارکەین. مروف د هەناسەدانا ئاساییدا نیف لیترا بایی دەهەلکشیت، بەلی هەندەک جاران بەرزترین برهیا بایی د هەناسەومەرگرتنیدا دکەفیتە دناقبەرا (۴- ۵) لیتراندا. ئەو برهیا بایا پشتی هەناسەومەرگرتنەکا کویر و تەواو دمرکەفیت دبیژنی (فراوانیا جالاک یا سیهان Vilal- Capacity)، کو مفا ژ فی برهیا بایی دەیتە وەرگرتن بۆ دروستبوون و بەرھەمئینانا دەنگین زمانی، پاشی کریارا درکاندنی یان ناخشتنی دەیتە رویدان. واتە پروسیسنا هەناسەومەرگرتنی و هەناسەدانئ ب ریکا دەفی و دفنی دەستپیدکەت و ل جهی هەردوو سیهان ب دوماهیەک دەیت، ب فی شیوهی هەر ئەندامەک بکەفیتە دناقبەرا فان هەردوو جەاندا بەشداریی د پروسیسنا ناخشتنیدا دکەت. هەژیە بیژین کو دەرئێخستنا هەر دەنگەکی ژ دەنگین ناخشتنی ل سەر هەبوونا فی برهیا بایی دراوەستیت و رێگرتنا کۆئەندامی درکاندنی بۆ بایی هەناسەدانئ، پیدفی ب لەرزینەکا زیندیه بۆ گەردیلین بای و زیندەکرنا پالدا ناوان، کو ئیکەمین جهی دبیتە رێگەر د ریکا بایی هەناسەدانئیدا، ئەو بوشاییا بچویکە د گەرویدئا، ئانکو ئەو جهی دکەفیتە دناقبەرا ژییین دەنگیدا (Vocal Folds) کو ل فیری دەنگین جیاواز دروست دبن. ناخشتنا ئاسایی دەستپیدکەت پشتی قەباری بایی وەرگرتی دکەفیتە نیفەکا برهیا

(فراوانیا چالاک یاسیهان) و پاراستنا برهیهکا بایی ژ بو تهواوکرنا پرۆسیسا ناخشتنی. کوئهندامی دهماری، ئهوی پیک دهیت ژ میشکی دبیته خالا دهستیکی و دوماهی د پرۆسیسا پهیوهندیکرنا زمانیدا دناقبهرا ناخشتنکهری و گوهداریدا، ژهر فی ئهگهری ههر تیکچوونهک د میشکیدا بهیته دیتن، دبیته ئهگهری تیکدانا پرۆسیسا فیکرنا وومرگرتنا زمانی. ههر ب ههمان شیوه پیدقییه کوئهندامی گوهداریکرنی - ههردوگوه - د ساخلم بن و هیچ کیماسیهک تیدا نهبیت، داکو دهنگین زمانی ب شیوهیهکی دروست بگههنه مروقی و پرۆسیسا ناخشتنی ب شیوهیهکی دروست ب ریقه بجیت (احمد نایل الغریر و بین دیتر: ۲۰۰۹: ۳۱- ۵۱).

((ئاخوتن دهقیکی بهکارهینراوه له دهووربهریکدا که قسهیهکه له نیوان دوو کهس یان زیاتر که به نازادی به ریوه دهچی، بهمهش واتاکهی دبیته واتای دمق له گهل واتای دهووربهرهکه له سهر چوار بنهما بهنده(نینهر، ومرگر، بابته، دهووربههر). جا ئهو واتایه ههلهمبژیرین که له گهل دهووربهردا دهگونجی)) (عهبدوواحد موشیر دزهیی: ۲۰۰۹: ۳۳). ناخشتن ب ریکا گوهداریکرنی ههست پی دهیته کرن و د شیاندایه ب ریکا بهزیی و نزمیی و ئهو دهمی تیدا دهیته رویدان سالوخهتین وی بهینه دیارکرن، ئهو ب دریزیا تهومری دهمی دهنگهکی پری واتایه. ههروهسا ناخشتن ئیک ژوان ریکانه بین زمانی خو تیدا ب کاردئینین، کو ئهم ب ریکا وی دخوینین و دنقیسین و گوهدارییا کهسانین دیتر دکهین و ئهوژی ب ریکا وی دئاخشن. واته ناخشتن فهگوهاستنا زمانیه بو دهنگی (د. جلوریان ج ز بوردن وین دیتر: ۱۹۹۸: ۱۶).

لایهنی دهنگی ناخشتنی پیدقی ب گرنگی پیدانییه، چونکی دهنگ رهگهزهکی گرنگه ژ رهگهزین کهسایهتی. دهنگی ناخشتنکهری و پلا بهرزاتییا وی هاریکاریی د دهربرینا واتایاین رس و گههاندندا وان دکهت (علی النعیمی: ۲۰۰۴: ۱۳۷- ۱۳۸).

زۆریه ی جارن د ماوی ناخشتنیدا، بهشهک ژ رستی ل جهی رستهکا تهواو دهیته گوتن و ئهم ههردهم ل نیقا رستی هزری د تشتهکی دیتردا دکهین و دهست ب رستهکا نوی دکهین پیش رستا ئیکی ب دوماهی بینین (د. جلوریان ج. بوردن: ۱۹۹۸: ۱۷). ژهر فی ئهگهری د شیاندایه بیژین کو رسته (Sentence) دبیته یهکهیا

پیشانی د ئاخشتنیدا، چونکی ئیک ژ تایبەتیی ئاخشتنی سەربەخوییا
پیکشەگریانا کەرەستین وی یە دگەل ئیک، ب دەربەرینەکا دیتەر، ئاخشتن
کۆمەلەکا وان گوتنانه، ئەوین ژلایی خەلکیشە دەینە بکارئینان کو پیک دەیت
ژ:

۱. دەربەرین تا که کەسی ئەوین پشتگیری ب حەز و ئارەزووی ئاخشتنەری
دکەن.

۲. کریارین درکاندنی کو ئەوژی تشتەکی هەلبژارتیه - واتە ل ژیر
دەستەلاتا مروقی دایه - و گەلەک د پیدقینە ژ بو ب دەستەئینانا
دەربەرین ديارکری (رولون. س.ولز: ۹: ۶۹). هەرەسا ((ئاخوتن لایی هەندی
لە زمانەوانان بە یەکەیهکی سەرەکی پەيوەندیکردنی دادەنریت، چونکە
پەيوەندییهکی توند و ریککەوتن هەیه لە هونینەوهی دەقی ئاخوتن دا، لە
میانهی ئەو کارلێککردن و ئالوگورکردنەکه (نێنەر)ان لە کاتی ئاخوتن
دا دەیهیننە کایهوه)) (عەبدولواحید موشیر: ۲۰۰۹: ۳۳). واتە ئاخشتن دبیتە
بەشەک ژ سەرەدەریکنا جفاکی، ئەوما خواندنا وی پشت بەستن ب
گەلەک زانستین دیتەر دکەت وهکی زانستی دەروونی جفاکی (Social
Psychology) و زانستی جفاکی و ئەنترۆپۆلۆجی و ئیتۆلۆجی (زانستی
خواندنا شیوازی گیانداران) و فەلسەفە و زیرەکیا دەستکرد (Artifial-
Interlligerce) و زانستی زمانشانا جفاکی و زانسی زمانی (د. هەسن: ۱۹۸۷:
۱۸۷).

- جوړین ئاخفتنی و تاییه تیین وان:

هەر مروقهك د بارودوخهكی جیاوازا دژیت، كو ل دويف وی بارودوخی ئاخفتنا وی خاسیهت و سروشتهكی تاییهت ب خوڤه دگريت، ل دويف فی چهندی جوړین ئاخفتنی یین جیاواز دهینه دیتن، نهوژی :

۱. ئاخفتنا دهرهکی: ئەف جوړی ئاخفتنی دهیته دابهشكرن ل سهر ئاخفتنا زارهکی و ئاخفتنا نشیسی، كو ئاخفتنا زارهکیژی دهیته دابهشكرن ل سهر: ئاخفتنا ئاراستهكری (مونولوج) و ئاخفتنا گهنگهشهكری (دان وستاندن).

۲. ئاخفتنا ناڤخویی.

ژ تاییه تیین ئاخفتنا دهرهکی:

أ. ئامرازهكی زانینییه ژ لایئ (بیستنی و دیتنی)فه بو كهسانین دیتر ئانكو د شیاندایه، ب ریکا ئاخفتنا دهرهکی، مروڤ پهیوهندی ب كهسانین دیتر بكهت. د هندهك دوخین دیارکریدا مروڤ دشیت هزرکرنهكا ئاشکرا بکهت بیی پهیوهندی ب كهسانین دیتر بکهت.

ب. ههبوونا پهیوهندییهكا راستهوخو دناڤهرا ئاخفتنكهری و گوهداریدا، ههروهکی د وی ئاخفتنا زارهکیا بزاف و ئامازه و بهرسفدان تیدا دهینه بجهئینان، بو نمونه، د سیستهمی فیكرنا گشتی و خواندنا بالادا ل کومارا روسیایا ئیکگرتی، نهزمونین ههمی ئاستین خواندنئ ب شیوی زارهکی دهینه کرن.

ج. ههبوونا پهیوهندییهكا نهراستهوخو دناڤهرا نشیسهری و خواندهفانیدا، كو ئەف چهنده دبیهت ئاستهنگ د ریکا نشیسهریدا دهمی ئاخفتنی پیك دئینیت و دروست دکهت، چونکی ئەو شیوازین د ئاخفتنا نشیسیدا دهینه بکارئینان(وهکی خالبهندی و تشتین دیتر)ب ههمان پله و جوړ و شیوازین

۲- **ئاخشتنا ناڤخویی:** پروسیسا ئاخشتنا ناڤخویی هیچ دهنگهك تیدا نینه. ئانكو یا بئ دهنگه و گهلهك یا قورسه كو ب شیویهکی راستهوخو ژلایی کهسانین دیترفه بهیته زانین، ل دوماهیئ نهشیت بیته ئامرازهك بو پهیوهندیکرنی. ئاخشتنا ناڤخویی دبیته لایهنئ ئاخشتنی د کریارا هزرکرنیدا و ب شیوی پستین کورت و قهشارتی دهیته دیتن، کو دبیت ژ پهیشهکی پیک بهیته، ئەو پهیث دبیت (بکه، جیگری بکه، نیهاد، . هتد) بیت. ژ بهروی کورتیا د هزرکرنیدا دهیته کرن، ب شیویهکی روون و تهواو بو مروفی ناهیته دیارکرن. دەمی مروف د پروسیسا هزرکرنیدا توشی ئاستهنگان دبیت، نهچار دبیت پشت بهستنئ ب ئاخشتنا ناڤخویی یا دریزکری بکهت. ئەو گیروگرفتین مروف تیدا دژیت ژ بو دیتنا گهلهك شروقهکران بو ههمان هزر، زۆربهی جازان دبنه ئەگەر ژ بو قهگهواستنا مروفی ژ ئاخشتنا ناڤخوییا کورت بو ئاخشتنا دهرهکییا دریزکری و ئاشکرا بو کهسانین دیتر. ئەو تاقیکرنین هاتینه کرن، دیاردکهن کو پروسیسا ئاخشتنا ناڤخویی ل دەمی چارهسهکرنا کیشین لوجیکی و زانستین ئالوز زیده دبیت، ژ بهر قی ئەگهري پیندقیه ل سهر ماموستای د بهرسقدانیدا لهزاتی ل قوتابییان نهکته. ئانکو دهرهفتی ب دهته وان کو هزرکرنی و وردی د بهرسقیدا بکهن (محمد بنی یونس: ۲۰۰۴: ۱۹۵ - ۱۹۶).

ب- زمانی لهشی (کههاندنا نه زمانی):

مروف هزر دکته کو ب تنی ئەزمان سیستهمی سهرهکیی کههاندنییه دنابقهرا مروفاندا، بهلی ئەف سیستهمه ب تنی ب قی کاری رانابیت، بهلکو هندهك جازان سیستهمهکی دیی کههاندنی د گهلهدا کار دکته، یان دشیت ب تنی ب ئەرکی کههاندنی راببیت کو دبیزنی زمانی لهشی، یان کههاندنا نهزمانی. واته (زمانی لهشی: ئەو زمانه، یی ب ریکا وی مروف ههمی ههست و بیر و بوچوونیت خو بیی درکاندنا هیچ دهنگهکی یان پهیشهکی دهربریت. ئەف جوژی زمانی پیک دهیته ژ بزاقین سهر و چاقان و ملان و دهستان و... هتد، ئەوین ژ بو دهربرینا ههر

تشتهكى مه دقيت بگههينينه كهسانين ديترا، يان كهنگهشى ل سهر بكهين و راستشهكهين و تهواو بكهين دهينه بكارئينان (موفق الحمدانى: ٢٠٠٤: ٢٢١). زور جاران زمانى لهشى پتر نهينيان دمردبريت و ئاشكرا دكهت ژ زمانى ئاخشتنى ب تاييهت ئهگهر بىي ههستكرن بهيته رويدان (غدويس و غروست: ٢٠٠٩: ٦). ئهقهزى وى چهندى دگههينيت كو دوو جوړين زمانى لهشى دهينه ديتن، ئهوزى:-

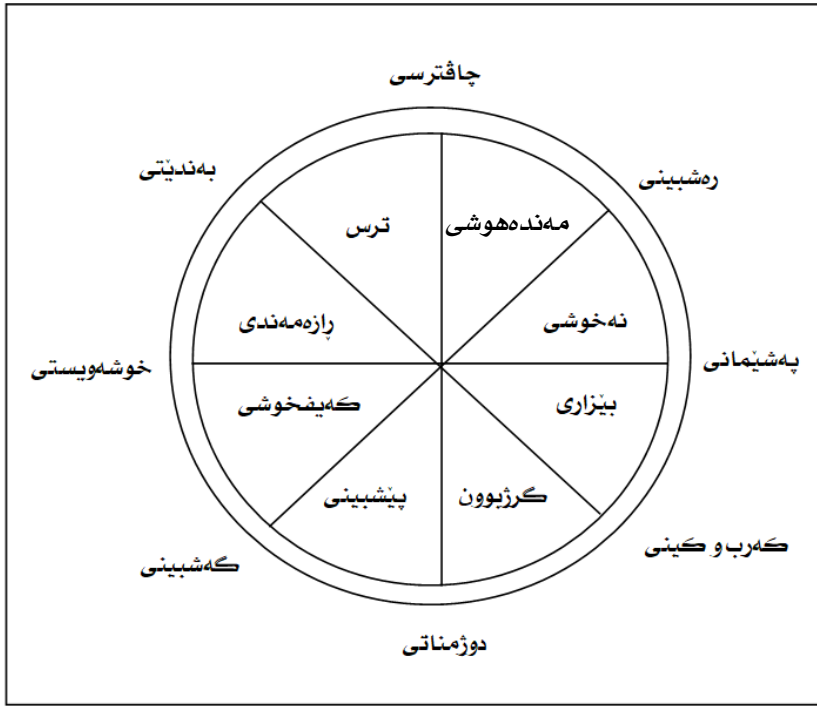
١- زمانى لهشى يى ههستيكرى (ل ژير دهستهلاتا مروقى): كو پيك دهيت ژ ههمى دمربرين و بزاقين ب ريكا ديتنى ههست پى دهيته كرن و زانين. وهكى وان ئاماژين دمريايين دمرياقان ژ دويرقه ل كهل ئيك و دوو بكاردينين، يان هيمايين نيچيرى دهى نيچيرقانهك نيشانهكى، يان ئاماژهكى بو نيچيرقانهكى ديترا دهنيريت داكو ب بى دهنكى دهست ب سهر نيچيرا خودا بگرن. ههروهسا ئهه و بزاقين دهستى و لهشينن ژلايى كهرو لالانقه دهينه بكارئينان ژ بو دمربرينا بير و بوچوونين وان، يان ئهه ئاماژين هندهك جاران مروقى نهچاردبيت بكارينيت دهى ئاخشتنكهرد مروقى نهگههيت و.. هتد ژ وان دياردين مروقى ل دويش ههز و ئارمزوويا خو دمربرينى ژ واتا وان دكهت.

٢- زمانى لهشى يى ههست پى نهكرى (دويرى دهستهلاتا مروقى): كو پيك دهيت ژ وان هيما و ئاماژين بىي ههستكرن ل دهق مروقى پهيدادبن. واته نه ل دويش ههز و ئارمزوويا وى دهينه رويدان. وهكى وان دمربرينين سروشتيين ژ نهجامى هههچوونان پهيدادبن، بو نموونه، سووربوون و زمربوونا روخسارى مروقى، زلبوون، يان نقاندنا چاقان و لهرزينا لهشى و.. هتد، كو ئهق دمربرينه ب ريكا ديتنى ههست پى دهيته كرن و زانين و ئاماژى ب خوشى و نهخوشى و ئيش و ئازار و شهرم و بيزاريى دكهن. دمربرينين وهكى كهنى و گرى و قيژى و.. هتد، ب ريكا بيستنى ههست پى دهيته كرن و دهينه زانين (على عبدالواحد الوائى: ١٩٥٧: ٧٤-٧٥). كه واته د شياندايه لهشى مروقى هيمايان ب شيويهكى خورسكى (زكماكى)، يان ب شيويهكى دروستكرى ب ريكا بزاقين لهشى بهرههم بينيت، چونكى زمان سيستهمهكى هيمايى خورسكيه كو ههر لايهنهكى وى ب هيمايهكى رادبيت و

ئەف چەندە هەمی ب ریکا لەشی دەینە بەرەهەمئینان (ترنس هوک: ۱۹۸۶: ۱۲۴).
)) رەهەندی جەستە و توبوگرافیای کەسیتی بە بەراوردکردن لە گەل تیکرای
 رەهەندەکانی تری کەسیتیدا کەمتر گورانی بە سەردا دیت و دەکریت بلیین لە
 نیو زەمەنیکە سنووردادا بە شیۆمەیکە ریزە چەسپاوه، دەنا ئەمیش وەك خۆی
 نامینیتەوه و تیپەریوونی هەفتە و مانگ و سالەکانی تەمەن شیۆمەیکە دەگورۆ و
 ئەگەرەکانی لاوازی و قەلەویوون لە بەردەوامیدایە ((سابیر بۆکانی: ۲۰۰۶: ۷۵).
 زمانی لەشی هەر ژ کەقندا، بەلکۆ ل گەل پەیدابوونا مروفی گرنگی پێ هاتیە دان
 و چەندین قەکوئین ل سەر هاتینەکردن کو ((یەکەم کتیب لە بارە ی زمانی
 جەستەوه، لەسالی (۱۶۴۴)دا بئاوکرایهوه لە لایەن (John Bulwer)موه بە ناوی
 (سروشتی زمانی دەستەوه) نوسراوه. ئەمەش زیاتر مانای جوئە و بزواندەکانی
 دەستی رووندەکردموه (((محەمەد ئەمین حەسەین: ۲۰۰۴: ۲۰). د قۆناغەکا دیترا (دار
 جرین)ی ل سالا (۱۸۷۷)ی پەرتوووکە ل سەر بزاقین لەشی نئیس ی ب ناڤ
 (دەربینا هەلچوونان ل دەق مروفی و گیاندار ی)، بەلئ پەرتووکا (Ray Bird
 Whistell-1952) وەك دەستپیکەك بۆ خواندەکا ریکخستی یا بزاقین لەشی هاتیە
 تومارکردن. کو تیدا زانستەك ب کارئینایە کو رادبیت ب چارەسەرکرا (لایەنین
 گەهاندن) د شیوازی وەرگرتیدا ب ریکا فیروون و دروستکرن) د بزاقین لەشیدا ()
 (ببیر جیرو: ۱۹۹۲: ۱۴۵). پاشی چەندین قەکوئین دیتەر ژ لای زانایانقە د فی بواریدا
 هاتنە کردن، ژ وانا قەکوئینا (ئارگایل و هەقائین وی) (Argyle.et.al,1968) و هەدوو
 قەکوئین (ئیکسلاین- Exline)ی ل سالین (۱۹۶۳) و (۱۹۶۵)ی، کو ل سەر
 دەربینین چاقان هاتینەکردن. هەروەسا قەکوئینا (مەرابیان-
 Mehrabian,1972)ی کو ل سەر دویراتییا دناقبەرا ئاخشتنکەری و گوهداریدا
 هاتیەکردن (موفق الحمدانی: ۱۹۸۲: ۲۳۱- ۲۳۲). هەژ ی ئامازەکرنییە کو پەرتووکا
 (The Silent Language) یا نئیسەری وی (Hall)ی ل سالا (۱۹۵۹)ی وەك بنیاتەکی
 سەرەکی بۆ دویراتییا دناقبەرا ئاخشتنکەری ئەمریکیدا هاتیە دانان (ببیر جیرو:
 ۱۹۹۲: ۱۴۶). ب فی شیۆمی قەکوئین زانا و دەروونناسان د بەردەوامبوون ل سەر

بزاڤين لهشى و تا نوکه فهکۆلین ل سهر دهينهکرن. کوتن نه ب تنى ژ زنجيرهيهکا پهيشين ل دويڤ ئيکدا پيک دهيت، بهلکو دوو دياردين دهنگين ئاشکرا د گه‌دا دهين، کو ب ههر گوتهکا ژ لايى ئاخشتنکهریشه بهيته کوتن دهيته گريدان، ئه‌وژى: موزيکا ئاخشتنى، و هاريکارين زمانينه. موزيکا ئاخشتنى پيک دهيت ژ (هيز و ئاوازه و.. هتد) و هاريکارين زمانى پيک دهين ژ لهزاتيا بجهئنانى و بهرزوونا دهنگى و.. هتد. هندهک دياردين نهزمانين جوراوجور ب گوتهين ئاخشتنکهریشه دهينه گريدان وهكى (ئامازين چاقان، دهربرينين روخسارى، و بزاڤين لهشى و.. هتد) کو وهک بهشداربووين زيده د دهستنيشانکرنا بنياتى گوتهين، يان وانا ويدا دکهن. ههروهسا د شياندايه بهينه وهسفرن ب هاريکارين زمانى (John Lyons: 1985: 23-24). ژ قى چهندى بو مه ديار دبیت کو زمانى لهشى دهيمى ل گه‌ل ئاخشتنى دهيت دبیزنى هاريکارين ئاخشتنى کو بو پتر روونکرنا ئاخشتنى دهيته بکارئينان. دهيمى زمانى لهشى ب تنى دهيته بکارئينان دبیزنى گه‌هاندنا نهزمانى. دبیت ئامازهکرن، يان زمانى لهشى بو گه‌لهک مه‌بهستان بهيته بکارئينان، کو (ئارگايل- Argyle, 1975)ى چوار ژ فان مه‌بهستان ديارکرينه، ئه‌وژى:-

١. هاريكاريا ئاخشتنکهرى دگهت ژ بو دهربرنا وى مه‌بهستا وى دڤيت بيژيت. وهكى چهختكرن ل سهر پهيشين گرنهگ. ههروهكى بهرزكرن، يان نزمكرنا دهنگى د پهيشهكيڤا ژ پهيشين گوتهين، ئه‌گه‌ر ل گه‌ل پهيشين دبتر بهيته بهراوردكرن.
٢. جهى ئاخشتنى دگريت. وهكى بزاڤا ملان کو دهربرينى ژ بى خه‌مىي دکهت، يان بزاڤين سه‌رى ژ بو دهربرينا رازيبوون يان نه‌رازيبوونى.
٣. دهربرينى ژ لايه‌نى دموونى دکهن. وهكى نيشانين روخسارى مروقى - سه‌روچاق- دهيمى مروڤ ههست ب بيزارىي دکهت، دهيمى نه‌چارديت گوه‌داريا ئاخشتنه‌کا بى مفا بکهت.

بازنا (بلوتشیک) ی بو به لاکرنا هه لچوونان. (موفق الحمدانی: ۲۰۰۴: ۲۲۴).

(فریدمان) و هه قالین وی (Fredman..et.al,1980) چه ندین فه کۆلین ل سهر دهرپرینین سه روچاقان کرینه و د نه جامدا دیتینه کو روخساری سه روچاقین خوانده قانین دهنگ و باسان د ته له قزیونیدا دهینه گوهورین دهمی دهنگ و باسان دخوینن داکو ئاماژهی ب رازه مندیی و بیزاری و... هتد بکهن ل دویف سروشتی وان دهنگ و باسین پیشکیش دکهن، یان گهنگهشی ل سهر دکهن (موفق الحمدانی: ۲۰۰۴: ۲۲۷).

۳- دهرپرینیت سه ری:

- هه ژاندنا سه ری: ئاماژی ب رازیوونی، یان پشته قانی کرنی ددهت.
- چه ماندنا سه ری: ئاماژی ب سلاقرنا فه رمی ددهت.
- خوراندنا سه ری: ئاماژی ب ئالوزیی یان په ریشانیی ددهت.

- دەست لێدانا سەری: ئاماژێ ب گەرژوونی ددەت، ژ بەر کو دبیت وی کەسی تشتەک ژ بێر کربیت، یان تشتەک ل دەمەکی درەنگ هاتبیتە بیری.

- خوارکنا سەری بو لایەکی: ئاماژێ ب گەرنگییدانی ددەت، یان ل جەه ئاماژەکرنی ب پەنجان دەیتە بکارئینان.

- دەستین د ناف ئیکدا ل پشت سەری: ئاماژێ ب دەستەلاتی، یان سەرکەفتنی، یان ئاماژێ ب پشت بەستنی، یان باومرپییکرنی ددەت (غدویس و غروست: ۲۰۰۹: ۵۵).

زمانی لەشی نە ب تنی ژ فان دەربرین و هیمایان پیک دەیت، بەلکو هەر بزاقەکا چاق و بری و دەست و پی و لەش پی رادبیت هیمایهکی و ئاماژەیهکا تایبەت ددەت و رامانەکی د گەهینیت، کو هەردوو هوکارین شیواز و دەررونی رولەکی کاریگەر د پەیدابوونا فان بزاقاندا دبینن. کە واتە زمانی لەشیژی ب ئەرکی گەهاندنی رادبیت، بەلی گەهاندنا وی کیمتەرە ژ زمانی ب خو، چونکی زمان، ئەو ریکخستنا هیمایه یا دشیت هەمی تشت و مەبەستان بیژیت.

٦- شیان و چالاکیا زمانی:

شیان و چالاکی دوو زاراقین زمانینه کو ژ لایی (چومسکی) د وەسفرنا زمانیدا هاتینه بکارئینان. واتە (چومسکی) ئەڤ هەردوو زاراقە وەک دوو بنەمایین سەرەکی د تیورا بەرھەمئینان و ڤەگەهاستنیڤا بکارئینانین، کو ئەو چەختکرنی ل سەر جیاوازییا دناڤهرا شیان و چالاکیڤا دکەت ب وی شیوہی کو شیان ب رامانا (زانیاریین هوشەکیین ئاخشتنکەری / گوهداری دەریارەیی زمانی وی) دەھیت. و چالاکی ب رامانا (بکارئینانا راستەقینەیا زمانی د هەلووستین دیارکریدا) دەھیت. ب ڤی شیوہی شیانین زمانی مەبەست پی زانیاریین ناڤخویی (زکماکی)، ئەوین ئاخشتنکەری زمانی دەریارەیی زمانی خو دزانیت. چالاکی واتە بزاق و چالاکیین ئاخشتنی، ئەوین دەینە بکارئینان. د ئەنجامدا شیانین زمانی، ئەو یاسا و دەستورین ریزمانینە، ئەوین ل دەڤ ئاخشتنکەری / گوهداری هەین و د چالاکیا زمانیدا دەینە بکارئینان (جرھارد هلبش: ٢٠٠٣: ٥٧١). هەژێ گوتنییە کو (شیانین زمانی) رۆبەرەکی گرنگ د تیورا (چومسکی) یا زمانانیدا ب دەستڤەئینایە. کو ئە ب تنی شیانین شروڤەکرنا زمانی ب خوڤەدگرت، بەلکو شیانین بەرھەمئینانی ئە ب خوڤەدگرت. واتە شیانین بەرھەمئینان و تیگەهشتن و جوداکرنی. ئانکو بەرھەمئینانا رستین بی دوماھی ژ کەرەستین دەستنیشانکری و تیگەهشتنا وان رستین بو جارا ئیکی دەینە گوهداریکرن و جوداکرنا دناڤهرا رستین ریزمانی و نەریزمانیدا و چالاکی ل سەر ڤان شیانان دراوەستیت (بریجیتە بارتشت: ٢٠٠٤: ٢٨٧). ئەڤەژێ وی چەندی دگەھینیت کو ((توانست ئەو زانیاریانە کە یاساکانی ریزمان لە خو دەگرت و دەتوانیت پیمان بلیت لە کوردیدا رستەیی (١) و (٣) ریزمانیە و رستەیی (٢) ناریزمانیە.

(١) ژنەکە دەستی منالەکەیی شوشت.

(٢) شوشت دەستی منالەکە ژنەکە.

(٣) دەستی منالەکە ژنەکە شوشتی (دیارەلی: ٢٠٠٢: ١٣).

ل دهستپیکا فی چهرخی (فردینان دی سوسیتری) (۱۹۱۶)، جیاوازی دناقبهرا (ئاخشتنی)، ئەوا (سکری) ی گرنگی پی دایی، چونکی د شیاندایه بهیته تیبینیکن و (چومسکی) ب (چالاک) ل قه له م دایی و دناقبهرا (زمانی) دا کریه. زمان دکه قیته بهرامبهر زارافی (شیان) د تیورا بهرهمئینان و قه گوهاستنیدا، به لی زمانئین بونیاتگهری (زمان) ب جه هیلایه و گرنگی ب (ئاخشتنی) دایه و قه کۆلین ل سهر کرینه (ه. دوجلاس براون: ۱۹۹۴: ۲۹). واته د شیاندایه بیژین کو جیاوازییا دناقبهرا شیان و چالاکیا زمانیدا ل دهق (چومسکی)، وهک درێژه پیدان، یان بهرامبهر کرنا وی جیاوازییه، ئەوا دناقبهرا زمانی و ئاخشتنیدا ل دهق (سوسیتری) (جمعه سید یوسف: ۱۹۹۰: ۵۱). ((به لای چومسکیهوه، توانست دیاردهیهکی سایکۆلۆجیه نهک کومه لایهتی یه، چاپکراو و کۆپیکراو نییه، به لکو وهکو مۆرته لگولراوه (نه خشکراوه). گشتیهکی هاوبهش نییه، به لکو بههریهکی بۆماوهیه و له هه موو تاکیدا ههیه)) (ه. د. ویدووسن: ۲۰۰۸: ۳۷). ب فی شیوهی مه بهستا (چومسکی) ژ زارافی (شیان - Competence) ئەوه: کو ئاخشتنکهری و گوهداری زانینهکا شارمزا د زمانی خۆدا هه بیت. ئەق زانینهیه شیانی ددهته وان ل سهر بهرهمئینان و تیگه هشتنا ژمارهکا بی دوماهی ژرستین ریزمانی ب ریکا ژمارهکا دهست نیشانکری ژ یاسا و دهستوران (محی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۱۰۵). ((توانستی ریزمانی توانستیکی ناوخویی زمانه و بریتی یه له زانیاری ئاخپوهره رهسه نهکان بهرامبهر به ریزمانی زمانه کهیان له رووی تیگه یشتن و ئاخوتنهوه که له سی شیوهی توانای زمانیدا بهرجهسته ده بیت :

۱- توانای سینتاکسی: توانای خستنه سهر یه کتری که رهسته کانه له ریزبوون و جوژدا بو دروستکردنی رسته یهکی ریزمانی.

(۴) ئیمه خواردمان نان.

(۵) ئیمه نانمان خوارد.

توانای سینتاکسی ئاخۆمەرانی زمانی کوردی ریگه نادات رستهی (٤) له بهرامبەر رستهی (٥) دا بهرهم بیت. چونکه له (٤) دا ریزبوونی کههرستهکان تیکچوه و پاریزگاری له قالبهکانی رستهی کوردی نهکراوه.

٢- توانای سیمانتیکی :- بریتی یه له توانای ههلبژاردنی مهرجهکان بو ئهو دانه فهرههنگیانهی رسته تا واتایهکی لیکسیکی و لوژیکی دروستیان ههبت. (٦) باوکم تا ئیستا رهبهنه. < + خیزاندار > - < خیزاندار > (٧) براکم تا ئیستا رهبهنه. ئهمهش توانای سیمانتیکیه که نا هیلیت رستهی (٦) بهرهم بیت

٣- توانای فۆنۆلۆجی: توانای به دواى یهك دا هاتنى فونیمهکان و پیکهاتهی فۆنۆلۆجیانهی رستهکهیه

(٨) ههموو له ئهو ماندا.

(٩) ههموومان لهو ماندا.

لێرهشدا توانای فۆنۆلۆجیانهی ئاخۆمەرانی کوردی ریگه به گوکردن و درکاندن (٨) نادات له بری (٩) (((دیارعهی: ٢٠٠٢: ١٨).

چالاکى، وی لایهنی زمانی ب خوفه دگریت، ئهوی ئاخفتن تیدا دهیته دیارکرن. واته رسته (ئاخفتن) د سنووری ههبوونهکا ههست پیکریدا دهیته دیتن. چالاکیا ئاخفتنی (بکارئینانا راستهقینهیا زمانیه د ناف چارچوفهکی دیارکریدا. کو چالاکیا ئاخفتنی پێچهوانهی شیاین زمانیه (میشال زکریا: ١٩٨٣: ٤٥-٤٦). ههروهسا پیدقیه مروف ئاخفتنا درکاندی ل کهل ئاخفتنا فهشارتی بهراورد بکهت داکو وان جوداهیهین مهزنین دناقبهرا واندا د چالاکیا زمانیدا ب دهستقه بنیت. (د.جلوریان ج. بوردن و یین دیتر: ١٩٩٨: ٢٣). ئهنجامین چهندن قهکۆلینان دیارکرینه کو بهرههفکرنهکا زکماکی ل دهف زاروکان ههیه بو چالاکیا زمانی کو دبیزنی (کوئهندامی و مرگرتنا زمانی Language - L A D - Aquition Device) ئهف کوئهندامه وهک میکانیزمهکا سهپاندی یا نافخویی

ب رویی سەرڤه یی زمانی و رهنگشەدانا دەنگسازى و مۆرفۆلۆجى و رسته‌سازى و واتاسازى يا وان پروسيسان دکەت، ئەوین ژ لایى کۆئەندامین ناڤخویشە دەینە کرن (حلمى خلیل: ۱۹۹۸: ۱۵۹ - ۱۶۰). ژ قى چەندى بۆ مه دياردبیت کو شیان و چالاکى دوو زاراقین سەرەکینه د تیورا بەرەهەمئینان و ڤه‌گه‌هاستنیدا، کو ئاماژەى ب رویی ژناڤدا و رویی سەرڤه یی زمانی دکەن. مەبه‌ستا (چومسكى) ژ شیانین زمانى: ئەو شیانین زکماکینه، ئەوین ل دەڤ مروڤى هەین ژ لایى هەبوونا ئەندامین درکاندن و میشکى مروڤى. واتە ئەڤ هەر دوو کۆئەندامە بەشداریی د دروستکرنا زمانیدا دکەن چ ژ لایى یاسا و دەستورانڤه، یان ژ لایى ڤه‌ره‌ه‌نگیشه. چالاکى پیک دەیت ژ وان بزاقین روژانه‌یین مروڤ د جهئینانا زمانیدا بکاردئینیت ل دوپڤ وان یاسا و دەستورین ل دەڤ مروڤى هەین د جڤاکه‌کى هەڤ زمانی ديارکریدا. واتە چالاکى ل دەڤ چومسكى پیک دەیت ژ وى ئاخڤتئا روژانه یا ب کاردئینین. ئەڤه‌ژى دبیتە ئەگەر کو شیانین زمانى، یان زانیاریین هوشه‌کى دەریاره‌ى زمانه‌کى، سەرکیشیا کارکرنا چالاکیا ئاخڤتنى دکەت و ئاراسته دکەت.

۷- رههەندیڤ زمانی:

زمان ژ سۆ رههەندان پیک دهیت، ئەوژی:

- ۱- رههەندی بایۆلۆجی.
- ۲- رههەندی سۆسیۆلۆجی.
- ۳- رههەندی سایکۆلۆجی.

ل قیری دی ب دریزی ل سەر هەر رههەندەکی جودا ئاخشین و پهیوهەندیا وان ب زمانیشە دیارکەین.

۱- رههەندی بایۆلۆجی:

رههەندی بایۆلۆجی دهیتە هژمارتن گرنگترین و سەرەکیترین رههەند د وەرگرتنا زمانیدا. کو پیکهاتی مروقی یی بایۆلۆجی و گەشەکرنا وی دبیتە ئەگەری گەشەکرنا زمانی ل دەق وی. زاناییڤ بایۆلۆجی دبیزن: مروقی شیانیڤ زکماکی ییڤ گشتی هەنە ل سەر پیکهاتنا وی بایۆ ژ هەردوو سیهان دهیت، پاشی هەناسەدان دبیتە ئاخشتن (مهی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۵۵). ناقدارترین زاناییڤ پشتهفانییا بۆچوونا زانیارییڤ زمانی ییڤ زکماکی کرین، (چومسکی) و پشتهفانیڤ وی بوون. کو (چومسکی) ل سالا (۱۹۶۵) ی پيشنیازکر کو دبیت زاروک د بهرههفکری بن ب نامرازهکی زکماکی ژ بۆ وەرگرتنا زمانی (LAD). زیدەباری قی چەندی ئامیرهکی هەقسەنگیی هەیه کو هاریکارییا زاروکی دکەت ژ بۆ هەلبزارتنا ریزمانەکا دروست و گونجایی، بەلی ل قی دوماهیی پيشنیاز/بۆچوونین (چومسکی) شیوهکی جیاواز ب خۆقهگرت. کو ئەوی ل سالا (۱۹۸۶) ی هزرا (یاساییڤ سەرەکی، ئەویڤ ژ لایی بۆماوهیقه ددروستکری) پيشنیازکر. ئەق یاسایه ژ ژمارهکا چەسپایی یا شەنگستان پیک دهیت. زیدەباری چەند خالەکیڤ هەلبزارتیڤ سەرەکی، ئەویڤ خەلک ب شیوهیهکی خورسکی تیدگەهن، کو نواندنا ئەرکی زاروکان دکەت ل دەمی وەرگرتنا زمانی ب پیک

فهدیتنا ههر ههلبژارتنهکی ژ وان ههلبژارتین وی زمانی د گهلدا دژیت. ب قی ریکی ئەو گوهورینین د یاساین جیهانیدا ل دهف زاروکی دهینه لوجیک و ل دویش ریکین دهستیشانگری بهشداریی د فیروونا زمانی خودا دکهن (ن.ی.کولنج: ۱۹۹۹: ۳۵۶). واته ئەو بنیاتین سروشتی و فیزیولوجی ژ بو و مرگرتنا ئاخشتنی و درکاندنا وی ل گهل ژ دایکبوونا زاروکی د بهرههفن بو کارکرنی، بهئی کاری وان د جهئینانیدا ب پیگههاندنا میشکی مروقیشه دهیته گریدان (کمال بکدش: ۲۰۰۲: ۱۱). ئەرکی بایولوجی یی سهرهکی یی ههردوو سیهان ههناسهدانه وی دفتنی بیهنکرته وی ددانان هویرکرنا خوارنییه بهری بهیته بهرههفکرن بو پروسیسا ههرسکرنی. ئەف ئەندامه و هندهک ئەندامین دین لهشی د ئاخشتنیژیدا دهینه بکارئینان، واته (ئاخشتن) ژ لایی فسیولوجیسه، کومهلهکا ئەرکین سهپاندینه ل سهر ئەرکین سهرهکی. ئاخشتن هاریکاریی ژ ئەندام و ئەرکین ماسۆلکهیی و دهمارگیری دهمرگریته، ئەوین د بنیاتدا ژ بو مهبهستین نهزمانی هاتینه دروستکرن. ئەو ئەندام تا نوکه دبهردهوامن ل سهر جهئینانا ئەقان مهبهستان. ههر چهنده مفا ژی دهیته و مرگرتن ددروستکرنا دهنگین ئاخشتنیدا (محمود سهران: ۱۹۶۳: ۶۱). هندهک تایبهتی ل دهف مروقی دهینه دیتن و دبنه ئەگهری دمرکهتنا وی هزری کو کوئنهدامی دهنگی ل دهف مروقی ب شیوهیهکی گونجایی هاتیه بهرههفکرن ژ بو ئاسانکرنا پروسیسا دهرپرینا زمانی، ژقان تایبهتیان:

- ئەو گوهورینین د سیستهمی ههناسهدانیدا پهیدابن ل دهمی ئاخشتنی. ئەوژی لهزاتییا ههناسهومرگرتنی و کورترکرنا وی و سستی(هیواش) یا ههناسهدانی و دریژکرنا وینه.
- ئاسانیا پیکهاتنا گهوریی و هاریکاریکرنا وی بو وی بایی ژ ههردوو سیهان دهیت بیی ئاستهنگ.
- ستیراتیا ئەزمانی و گونجاندا بزاقین وی و هیزا ماسۆلکین وی، ئەف ههمی تایبهتیه هاریکارییا دروستکرنا جهین جیاواز دکهن، ئەوین ژمارهکا دهنگین درکاندی تیدا پهیدابن.

- بجویکاتییا دهقی ب شیوهیهکی ریژهی، هاریکارییا مروقی دکهت ل سهه
فهکرن و گرتنا وی ب شیوهیهکی خیری، کوئهفه چهنده یا پیدقییه
بو درکاندنا دهنگین تهقیو (کمال بکداس: ۲۰۰۲: ۱۲).

زیدهباری قی چهندی، (سکوفیل)ی چهنده تاییهتییهکین دیتر ل سهه ران تاییهتیان
زیدهکرینه،

ژوانا: -

- ماسۆلکین سههروچاقان.

- بهلاقکرنا دهماران ل سهه ماسۆلکین گهوریی و دهقی و سههروچاقان ب ریکا
مییشکی (مهی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۵۴).

ژ قی چهندی بو مه دیاردبیت کو مییشک مهلبهندی سهههکییه د
کوئهندهامی دهماریدا و دهستههلاتی ل سهه زمانی دکهت، ژ بهر قی نهگهه
پیدقییه بزانی کا مییشک چی یه؟ و چهوا بهشداریی د پروسیسا ناخشتنیدا
دکته؟. مییشکی مروقی ژ دوو بهشین بازنهیین وهکههه (Hemespheres) بییک
دهیت. بهشی مییشکی یی راستی و بهشی مییشکی یی چهپی. ههردوو بهش ب ریکا
ریشالان پیکشه دهینه گریدان، ههه بهشهک ژ وان ژ پارچهکا دیتر بییک دهیت، نهفه
پارچه ژ تهخهیهکا شانین دهماری کو دبیزنی (کهههستی گهور- Grey
Matter) نانکو تیفل و پارچهک ژ ریشالین دهماری کو دبیزنی (کهههستی سپی-
White Matter) بییک دهیت. ههه چهنده ههردوو بهشین مییشکی (راستی و چهپی)

ژ لایی پیکهاتنیقه دوهکههفن، بهلی ههه نییک ژ وان ب ئههکهکی تاییهت
و جیاواز رادبیت (روی. سی. هجمان: ۱۹۸۹: ۴۳). واته ئههکی گشتیین ههردوو بهشین
مییشکی نهوه کو ههه بهشهک دهستههلاتی ل سهه بهشی پیچهوانهیی لهشی مروقی
دکته. نانکو بهشی مییشکی یی راستی دهستههلاتی ل سهه لایهنی چهپی ژ لهشی
مروقی دکته و بهشی مییشکی یی چهپی دهستههلاتی ل سهه لایهنی راستی ژ لهشی
مروقی دکته. بهلی نالوگورکرنا پیزانینان دنابههرا ههردوو بهشاندا ب ریکا

شانین دهماریین د کهرهستی ره قدا دهیته کرن (محی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۶۲). ههروهسا ژ ئهرکین بهشی چهپی یی میشکی، ئهوین گریدایی ب ئاخفتنی و زمانیشه: گوهداریکرن، ئاخفتن، نقیسن، خواندن، چارهسه‌رییا درکاندنی و ریکخستنا دهی، کو ئەهف بهشه یی تابهته ب گهشه‌کرنا زمانی و شانین ژمیریاری و فیکرکرن و ریزکرنا پروسیسن هزریقشه، بهئی بهشی راستی ژ میشکی یی تابهته ب تیگه‌هشتنا دهنگین نه‌زمانیشه و شاره‌زایی ریزگرتنا بوشایی وهک چاره‌سه‌رکرنا پروسیسن په‌یوهندی ب بوشایی و هزرکرنا جهی و به‌هره‌یین هونه‌ری و تیگه‌هشتنا هه‌ستیگری (احمد نایل الغیرو بین دیتر: ۲۰۰۹: ۴۴). ب قی شیوهی بو مه دیاردبیت کو ئاخفتن ل دهف زوریه‌ی مرؤفان ب بهشی چهپی یی میشکیشه دهیته گریدان، بهئی راستییا قی هزری د ناھ فه‌کولینین زانستیدا ل سالا (۱۸۶۵)ی دهرکه‌فت ل سهر دهستی زانایی فره‌نسی (بول بروکا - ل سالا ۱۸۸۱ز مریه- ی، ئهوی ناوچه‌کا زمانی د میشکی مرؤفیدا ب ناھی وی هاتیه نافکرن، ئه‌وژی ناوچا (بروکا)یه. زانا (بروکا) ی د قی بواریدا چهند ئه‌نجامه‌ک ده‌ستیشان کرینه، ژوانا:

ا. ئهرکی زمانی- د بنیاتدا- ئیک ژ به‌شین میشکی ب ستویی خو‌فه‌دگریت، ئه‌وژی بهشی چهپی یه. ئەهف چهنده ل دهف وان که‌سین دهستی راستی بکاردئینن دهیته دیتن.

ب. هنده‌ک روخسارین تویکاری (تشریحی) د بهشی چهپیدا دهینه دیتن کو د به‌ریسن ژ بکارئینانا دهستی راستی و رولی قی بهشی د زمانیدا دگیریت.

ج. ئه‌و که‌سین دهستی چهپی بکاردئینن، بهشی راستی ژ میشکی ده‌سته‌لاتی ل سهر پروسیسا زمانی دکهت.

د. ههر کی‌ماسیه‌ک ل دهستیکی بکه‌فیه بهشی چهپی، دبیه ئه‌گهری فه‌گوهاستنا ده‌سته‌لاتا میشکی بو بهشی راستی (محی الدین محسب: ۲۰۰۸: ۶۲- ۶۳). ههروه‌کی مه دیارگری کو ناوچا (بروکا) د که‌فیه د میشکیدا، و روله‌کی کاریگهر د به‌ره‌مئینانا زمانیدا دبینیت، بهئی بیدقییه بزانی کا

ئەف ناوچە ب چ ئەرك رادبیت؟ و چەوا كارتیكرنی ل سەر زمانی دكەت. دەمی ئەم دئاخشین، ئەوان ئاماژەكرنن دەنگی و دیتنی (ئەوین نقیسی و خواندی) ژ لایەكیشە تیدگەهین و ژ لایەكی دیترفە ب هایكارییا كوئەندامی دەنگی- دەماری ب دركاندنا پەیشان رادبین، ب فی شیوهی سی مەلبەندین دەماریین بەشداریی د پروسیسا ئاخشتیدا دكەن، د میشكیدا دەینە دیتن، ئەوژی: مەلبەندی گوهداریكرنی، مەلبەندی بزاقكرنی، مەلبەندی دیتنی. ئەركی فان مەلبەندا ئەفین ل خوارینە: -

۱- مەلبەندی گوهداریكرنی، یان (ناوچا فیرنیکا): ئەركی وی یی سەرەکی تیگەهشتنا پەیشین وەرگرتینە، و ھەر زیانەك ب فی ناوچی بکەفیت، دبیتە ئەگەر کو مروف نەشیت پەیشان ب نیاسیت و جیاوازیی دناقبەرا واندا بکەت.

۲- مەلبەندی بزاقكرنی یی ئاخشتنی، یان (ناوچا بروکا): ئەركی فی ناوچی دابینكرن، یان دركاندنا پەیشانە و ھەر زیانەك ب فی ناوچی بکەفیت، مروف ب هیچ رەنگەکی نەشیت پەیشەکی بدرکینیت، ھەر چەندە ئەو پەیشین گولی دبیت تیدگەھیت ب فی شیوهی ئاخشتنا وی وەك فیژین بیی پەیش دەینە دیتن.

۳- مەلبەندی دیتنی: ئەركی وی یی سەرەکی تیگەهشتنا پەیشین نقیسی و خواندییە و ھەر زیانەك ب فی مەلبەندی بکەفیت، دبیتە ئەگەر کو مروف شیائین خواندنن ژ دەست بەت، ل گەل فی چەندی چاقین وی د ساخلمەن. ھەروەکی دیاربوووی کو ھەر مەلبەندەکی ژ فان مەلبەندین دەماری ب ئەركەکی ئاخشتنی یی سەربەخو رادبیت، بەلی پروسیسا ئاخشتنی ب هایكارییا تەواوكرنا كریارین فان ھەرسی مەلبەندان ل گەل ئیک، وەك ئیک یەكە دەیتە بجەئینان (محمد بنی یونس: ۲۰۰۴: ۱۹۴). ب فی چەندی رەھەندی بایۆلوجیی زمانی بو مە دیار دكەت کو مروف ھەر ژ دەمی پەیدا بوونا وی ھندەك ئەندام و كوئەندامین زکماکی

د گەلدا هەنە، کۆ د بەرھەفکرینە بۆ وەرگرتنا زمانی. واتە دەمی زاروک ژ دایک دبیت هیچ زمانەک د گەلدا نینە. بەلکو پیکھاتی وی یی بایۆلۆجی، ئەوی پیک دەیت ژ کۆئەندامی هەناسەدانی، کۆئەندامی دەماری، کۆئەندامی درکاندنی، هاریکاریا وی دکەت ژ بۆ فیربوونا زمانی، ئەوژی ب بورینا دەمی و پیگەھاندنا ئەندامین وی.

۲- رەھەندی سۆسیۆلۆجی:

زمان د بنیاتدا دیاردیەکا جفاکیە. ئانکو ریکەفتنا جفاکی ل سەر دەیتە کرن و ژ بۆ پەیوەندیکرن و گەھاندنی دناقبەرا کەسانین د ناڤ جفاکیدا دەیتە بکارئینان. لەوما زانا(دی سوسیر) ی و (ساپیر) ی چەختکرن ل سەر زمانی کریە وەک دیاردەکا جفاکی. زمان دمرگەھەکی جفاکی تەواوە، و ئەگەر ب تنی ل دەڤ کەسەکی هەبیت، هیچ واتایەکی نادات، هەروەسا د شیاندای نینە گوهورینی د بارودۆخین گشتیدا بکەت، ئەگەر گوهورینی د وان پەیوەندیین دناقبەرا کەساندا نەکەت (فلوریان کولاس: ۲۰۰۰: ۱۶). زمان پیدایستیەکا جفاکی و شارستانیە، و چالاکییە کە هەمی نەژادی مرۆڤایەتی ریک دئیخیت و ئەو پێشەرە یی جیاوازیی دناقبەرا مرۆڤی و هەمی ئافرانیدیین دیترا دکەت. ئەڤ شیانە ل گەل پەیدا بوونا مرۆڤی پەیدا نابیت، بەلئ شیانیین هەناسەدانی و خوارنی و ریشەچوونی ل گەل مرۆڤی پەیدا ببن. هەر کەسەک ژ کەسانین نەژادی مرۆڤی، پیدقیە د ئەزموونا وەرگرتنا زمانی خودا (Language Acquisition) دمریازبیت (سەریکەڤیت)، ئەوژی ب هاریکاریا وی کۆمەلا مرۆڤین د گەلدا دزیت. چ هەست ب قی راستیی بکەت، یان هەست پی نەکەت (روی. سی. هجمان: ۱۹۸۹: ۲۶). زمان خودیکە کە رەنگشەدانا وان هەمی یاسا و بیر و باومرین ئاخشتنکەرین جفاکەکی د کاروبارین خویین جفاکی و گشتیدا ل سەر دچن، دکەت. کو بیرو بۆچوون و داب و نەریت و شەنگستین هەر مللەتەکی د بواری سیاسی و یاسا دانان و دادگەھ و رەموش و پەرورمەدە و ژيانا خیزانی،... هتد و هەر سیستەمەکی د

په‌رێسن ژ لایى موزیک و په‌یکه‌رسازی و وینه‌کێشان و وینه‌گرتن و ئەندازیارى و هه‌مى جورین هونه‌رین جوان و.. هتد. ئەه‌ چه‌نده هه‌مى دبیته ئەگه‌رى وینه‌کرنا زمانى ب ره‌نگه‌كى تايبه‌ت د هه‌مى دیاردین ویدا. واته د ده‌نگسازى و وشه‌سازى و واتاسازى و یاسا و شیوازی و... هتد دا، بۆ نموونه پلا نیزیكبوونى (خزماتى) ئەوا مروڤى ب هه‌ردوو خیزانین دایک و بابیشه گری‌دده‌ت ل وان ملله‌تین، ئەه‌فان هه‌ردوو خیزانان بۆ پلا نیزیكبوونا وان بۆ مروڤى ب شیوه‌یه‌كى وه‌کهه‌ف ددان، د زمانى واندا ب تنى په‌یشه‌ک ل سه‌ر(مام)ى و (خال)ى ده‌یته دانان. ئەوژى په‌یفا (Uncle).ه. بۆ (مه‌ت)ى و(خاله‌ت)ى ب تنى په‌یشه‌ک ده‌یته دانان، ئەوژى په‌یفا (Unte)ه و بۆ (کوڤى مام)ى یان (کوڤى مه‌ت)ى و (کوڤى خالى یان خاله‌ت)ى، په‌یفا (Cousin)ده‌یته بکارئینان، به‌ئى ئەو ملله‌تین سیسته‌مى وان یى جفاکى، جیاوازی دناقبه‌را ئەه‌فان هه‌ردوو خیزاناندا دکه‌ن، ژ لایى نیزیكبوونا وان بۆ مروڤى، په‌یڤین ناماژه‌ى ب خیزانا بابى دکه‌ن دجیاوازن ژ وان په‌یڤین ناماژه‌ى ب خیزانا دایكى دکه‌ن. وه‌کى (مام، مه‌ت، کوڤمام (پسمام)، کوڤمه‌ت، کچ مام (دوتمام)، کچ مه‌ت، خال، خاله‌ت، کچ خال، کچ خاله‌ت، کوڤخال، کوڤخاله‌ت... هتد) (عه‌لى عبدالواحد الوائى: ۱۹۵۷: ۲۳۶ - ۲۳۷). ده‌سته‌پیکرنا ئاخختنى، هه‌روه‌کى (فوکو) دبیتیت: رویدانه‌کا جفاکى مه‌ترسیداره، چونکى ئەوه ب ریکا په‌یامى که‌سى به‌رامبه‌ر ده‌ستنیشان دکه‌ت. ئەو جه‌ى دناقبه‌را فریکه‌رى و گوهداریدا دیار دکه‌ت. هه‌روه‌سا ئەو مه‌ نه‌چار دکه‌ت ل سه‌ر ئاخختنه‌رى و دانپیدانى یان رازیبوون و نه‌زانى. ل دوماهى په‌یام ل سه‌ر بنیاتی کاریه‌گرى (Intevation) دروست دبیت و د ناه‌ چارچوڤین پشت به‌ستنى ب فه‌گه‌ریانه‌کا زانیارى دکه‌ن (بیاراشار: ۱۹۹۶: ۱۰).

(ابن خلدون)ى هه‌ولدايه په‌یوه‌ندییا دناقبه‌را جفاکى و زمانیدا دمه‌یختیت، کو د شیاندایه ره‌هه‌ندیین وى د چه‌ند خاله‌کاندا ده‌ستنیشان بکه‌ین، ژ وانا:

۱- زمان سامانه‌كى ده‌ستکرده و سامان ل ڤیڤى ئەو سالۆخه‌تین سه‌پاندینه، ئەوین مروڤ ژ بیر و باومر و دابو نه‌ریت و پیشه‌سازى و هه‌ر دیارده‌کا جفاکى ژ دمه‌روبه‌رى دمه‌رگرت.

۲- (ابن خلدون)ی دیارگریه کو سامانی زمانی ب ریکا کاریگریین
ھاریکاری و تیکه لبوونی و بکارئینانی دهیته دستنیشان کرن، چونکی
مرؤف ب زمانی خوئی ڤهسەن و گوھداریکرنا کەسانین دیتەر دئاخضیت.

۳- ئەف سامانە ب بەردەوامیی و دوبارەکرنا کریاری جیگریدبیت و دهیته
سەپاندن.

۴- ئەو وینین زمانین ل بەر چاقین مە دهینە رویدان ل دەمی گوھداریکرنا
کەسانین دیتەر، دنە ئەگەر کو ئەم داب و نهریتین خوین زمانی راست
قەکەین.

سامانی زمانی تەواو ب ریکا تەماشەکرنا پەشقان دروست نابیت، بەلکو ب
ریکا بیگھاتن و ریکخستنا وان دروست دبیت. واتە زانینا سیستەمی زمانەکی
دیارگری، ئەو شیانین مرؤفی بو وی زمانی دستنیشان دکەت و دەستەلاتی ل
سەر دکەت. گرنترین تاییەتیا زمانی سیستەمی وییە، چونکی ئەو دەستەلاتی
ل سەر شیوازی ئاخشتنەرین خو دکەت. واتە زمان ژوی ریکەفتنا دنابەر ئەندامین
جشاکیدا دەیته دانان و مرؤف بیدقی ب فیریوون و بجھئینانا وییە د چالاکیا وی
یا جشاکیدا (ھادی نەر: ۱۹۹۸: ۶۳). ب فی شیویە زمان دیاردهکا جشاکیە و ژ لای
جشاکیشە دەیته سەپاندن کو هیچ زمانەک نینە ل دەرڤەیی جشاکی بەیته دیتن و
هیچ جشاکی بیی زمان ناهیته دیتن، بەلئ ھندەک جیاوازی دنابەر زمانی و
جشاکیدا دەیته دیتن، ئەوین ژ لای تیوریشە د زور ھەلوستاندا دەینە دیتن،
ئەوژی:-

۱- زمانە، جشاکی دستنیشان دکەت (وورف وەک نمونە).

۲- بنیاتی جشاکی، زمانی دستنیشان دکەن.

۳- زمان و بنیاتی جشاکی، ھوکاری سینیی (کوئەندامی بایۆلوجی- یی
زکماکی ل دەف مرؤفی) دستنیشان دکەت، ھەرۆھکی (چومسکی)
دیارگری.

٤- زمان و بنیاتی جفاکی په یوه نډییه کا ئالوگورکری دناقبهرا واندان دهسنيشان دکهت (جرهارد هلبش: ٢٠٠٣: ٣٨٩-٣٩٠). ژنهجامی قان بنه مایین جفاکيین زمانی و کارتیکرنا وی ل سهر جفاکی و په یوه نډیین ئالوگورکریین دناقبهرا واندان زانستهک دمرکه تیه ب ناڤی زانستی زمانقانییا جفاکی (هه مان ژیدمر: ٣٥٥). ئاخفتن دهیته هژمارتن جوړهک ژ شیوازی جفاکی کو په یوه نډی ب په گه زین نه زمانیقیه هه یه. ههر په یقهک ژ په یقین زمانی ل دویف پیسکهفتنا بارودوخین جفاکيین دموربهری په یقی پیش دکه قیت. کو ههر پیسکهفتنه کا د فی بواریدا روی ب دعت، واتایا په یقی ئاراسته دکهته لایه نه کی تاییهت. کیمهک یان گه لهک ژ بارودوخی وی یی دهستیکی دهیته لادان، نمونه ل سهر فی چهنډی د زمانی عه ره بیدا گه لهکن. وهکی، په یقا (قگار- شه مه ندهفر)، کو د بنیاتدا ل سهر ژماره کا وان حیشترین بو گهشت و گوزار و فوگوهاستنی دهاتنه بکارئینان، دهاته دانان، بهئی نوکه ل دویف پیسکهفتنا ئامرازین فهگوهاستنی (هاتن و چوونی)، واتا په سنا فی په یقی هاتیه گوهورین و نه فقه ناڤه ل سهر ژماره کا عه ره بانین کو ئامیره یهک سه رکیشیا وان دکهت، هاتیه دانان (عهلی عبدالواحد الوائلي: ١٩٤٥: ١٧). نه فقه زی وی چهنډی دگه هینیت کو ریکهفتنا جفاکی (Emprunts Sociaux) ب روله کی سه ره کی رادبیت د گوهورینا واتا په یقاندان: کو نهو په یقین ژ ته خه یه کا جفاکی بو ته خه یه کا دیتر دهینه فهگوهاستن سیتاقکه کا نوی ژ لایئ واتایقه ب خو فقه دگریت. واته دبیت په یقین گشتی بهینه تاییه تیکرن و به روفازی. گه شه کرنا واتایئ ژ پراکتیکرنا دوو یاسایین گهنگه شه کری په یدادبیت نهوژی: گشتیکرن (Generalization) و تاییه تیکرن (Specialization). ب فی شیوهی زمان نهک دیارده کا ئاساییه، به لکو پیکهاته کی لیکداییه ژ شیوازیین جیاواز، کو سروشتی خو ژ ژینگه هه کا جفاکی یا دیارکری دومرگرت وهک (زمانی دارتاش و پیشه سازی و جادی و په رتوکخانی و سه ربازی و.. هتد). پروسيسا پیکهاتنا زمانی ب تنی ب ئاستین روشنبیری و ریکین ژیانئ د ژینگه ها جفاکی یا تاییهتدا کاریگه رنابیت، به لکو مه زنترين هوکاري کاریگه ریئ لی دکهت، چالاکیا ئابوری و ته کنؤلوجییا مروفا نه (میلکا

افیتش: ۲۰۰۲: ۱۳۳). ههروهسا مروؤف ههردم ب ئیک شیوازی زمانی ناخاشیت، بهلکو شیوازی زمانی دهیته گوهورین ب گوهورینا بابهتی ژ لایهکیشه و بهشداربوویین ناخشتنی یان گوهداران ژ لایهکی دیترفه. زیدهباری قی چهندی شیوازی زمانی، ب هاریکارییا هندهک هوکارین دیتر، ئهوین دکهقنه دهرقهی زمانی، وهکی هوکاری جفاکی، یان دموونی، یان ههردوو پیکشه دهیته گوهورین.

۳- رههندی سایکۆلۆجی:

رههندی سایکۆلۆجی دبیته رههندهکی کاریگهر و چالاک د گهشه و ومهرگرتنا زمانیدا، چونکی ئیک ژ فاکتهر و ئهرکین سههرهکیین زمانی، دمهرینا ههست و سوز و بیر و بۆچوونانه بۆ کهسانین دموروبهر، کو ئهق چهنده ب لایهنی دموونی و ژیریقه دهیته گریدان، چونکی زمان نامرازی هزرکرنیه. خاسیهتین ههر مللهتهکی یین ژیری و تاییهتیین وان د ههستکرن و وژدان و ئارمزوو و ئاستی روشنبیری و هزرکرن و ریبازین وان و شروقهکرن وان بۆ دیاردین گهردوونی و تیگههشتنا پاش سروشتی و.. هتد، ئهقه ههمی د زمانی وی مللهتیدا رهنگشه ددهت (عهلی عبدالواحد الوالی: ۱۹۵۷: ۲۴۰). ژ قی چهندی دیاردبیت کو (ژیری) دیاردهکا ریکخسته ل سههر سروشتی، رهنگشهدانا پاشماوی وی کههرهستی د هوشیدا دکهت. زمان نه ب تنی نامرازهکه بۆ قهگوهاستنا هزر و بیرین د ناف خه لکیدا، بهلکو رهنگشهدانهکا بهرجهستهیه بۆ هزران و وینی ئیکانه یی وانه د دورهیلیدا (فلوریان کولاس: ۲۰۰۰: ۱۳). ژ بهر قی ئهگهری زانایین پهرومردمی و دمرووناس دبینن کو گهشهکرن مروؤفی یا ژیری ب گهشهکرن وی یا زمانیشه دهیته گریدان، کو چهند زمانی وی گهشه بکهت و بهرفرهه بیت، شیاین وی یین ژیری پیش دکهفن، د ئهجامدا شارمزیی و هیزا هزرکرن وی پیش دکهفیت (السید عبدالحمید سلیمان: ۲۰۰۳: ۳۳). ئهو نافکرنا زۆریه ی جارن ل سههر خواندنا (زمان و ژیری) دهیته دانان، دبیزنی (زمانشانیا دموونی) کو د شیاندایه د زۆر لایهنین زمانشانیدا بهیته پراکتیکرن. (زمانشانیا دموونی) دهیته پیناسهکرن کو (کومکرن و ومهرگرتن و

بکارئینانازمانی و وەرگرتنا وی ب هەر ریکه‌کا هه‌بیت، واته (درکاندن، نڤیسین، ئامازه‌کرن یان ده‌ست‌هه‌دان) بیت. گرن‌گترین خالین فه‌کولینئ د زانستئ زمانئانیا دهره‌وونیدا، هه‌ولدانین زانینا (چه‌وانیا وەرگرتنا زمانئ ل ده‌ف زاروکی و چه‌وانیا تیگه‌هه‌شتنا په‌یشان و واتایین وان - که‌نگی و چه‌وا زاروک د که‌ره‌سته و یاسایین زمانئ دگه‌هیت؟ چه‌وا و که‌نگی سیسته‌مئ وشه‌سازیی د زمانیدا دهره‌گریت؟ .. هتد. ب کورتئ زانستئ زمانئانیا دهره‌وونی، وان بابه‌تین ل سه‌ر په‌یوه‌ندییا زمانئ ب هزریشه‌ دخوینیت، یان چه‌وانیا تیگه‌هه‌شتنا گوهداری بو وی تشتئ کولیدبیت و چه‌وانیا پلاندانانا ئاخشتکه‌ری بو درکاندنا رستان داکو دهره‌پینئ ژ هزرین خو بکه‌ت، چه‌وانیا هه‌لبژارتنا په‌یشان و چه‌وانیا کومکرنا وان د می‌شکیدا و قورسیا بکارئینانا وان، یان ئاسانکرنا وان و چه‌وانیا بکارئینانا وان د رستین زمانیدا، ئایا ل دویش واتایین وان، یان ل دویش په‌یشان ب خو؟ .. هتد (کمال بشر: ۲۰۰۵: ۱۹۳). ئەه‌ف بابه‌ته هه‌می لایه‌نئ دهره‌وونی دهره‌گرتن و پێشکه‌فتنا زمانیدا دیاردکه‌ت. ئەگه‌ر ژ لایئ میژوویشه ته‌ماشه‌ی فی په‌یوه‌ندیئ بکه‌ین، دی بینین کو زانا (ه. شتاینه‌ال - H.Steinthal, 1823-1899) ده‌یته هژمارتن ب دامه‌زینه‌ری ریبازا دهره‌وونی د زانستئ زمانیدا، کو ئەوی زانیاریین خو دهره‌بهری دیاردین دهره‌وونی ژ زانایئ دهره‌ووناسی و په‌رومده‌یی (ه‌ربرت - Herbart) ی وەرگرتبوون. (شتاینه‌ال) ی کارکریه داکو راستیین ریزمانئ ل دویش ریبازا دهره‌وونی وه‌سف بکه‌ت. کو د وی ده‌میدا که‌له‌ک توشی ره‌خنه‌گرتنپوو، چونکی هه‌زا سه‌ره‌کییا وی ده‌می ئەو‌بوو کو لوجیک ده‌سته‌لاتئ ل سه‌ر ریزمانئ دکه‌ت. (شتاینه‌ال) ی ئەو هه‌ر پێش‌نیازکر ئەوا دبێژیت: واتایین په‌یشان ده‌ست‌نیشانکرنه‌کا جیگه‌رینه‌، چونکی هه‌ر که‌سه‌ک په‌یشه‌کی بدرکینیت، ب ئەزموونا خو‌یا که‌سی و دهره‌وونئ خو‌یی تابه‌تسه‌ گریده‌ت. خو په‌یژری ده‌می ده‌ینه درکاندن ژ واتایین خو‌یین راسته‌قینه‌ دویردکه‌فن (میلکا افیتش: ۲۰۰۰: ۷۴). ب فی شیوه‌ی هه‌ر دیارده‌کا زمانئ دوو لایه‌نین پیکه‌ه گریدایی تیدا ده‌ینه دیتن. کو هه‌ر ئیک ژ وان گرن‌گیا خو ژیا دپتر دهره‌گریت. بو نمونه‌:

۱- ئەو بېرگىن ژ لايى مروفى دەينه دركاندن، هندهك وينين دەنگينه، كو ژ لايى گوهانقه دەينه و مرگرتن، بەلى ئەقان دەنگان هيچ هەبوونەك نينه بيى هەبوونا ئەندامين دركاندنى، واتە دەنگ ناهينه ديتن بيى هەبوونا (لايهنى دركاندنى و لايەنى گوهداريكرنى). ژ بەر قى ئەگەرى د شياندا نينه بيژين كو زمان ب تنى ژ دەنگان پىك دەيت، يان دەنگين بەرە لاق و سەربەخو ژ دركاندنا دەقى بەينه جوداكرن. هەروەسا د شياندا نينه بزاقين ئەندامين دركاندنى دەستنيشان بكهين بيى بەرچاڤ و مرگرتنا وان وينين دەنگين گوه د و مرگريت.

۲- ئەگەر مە دەنگ وەك تشتهكى ناسايى دانان: ئايا دەنگ زمانە؟ بەرسف: نەخىر. دەنگ ب تنى نامرازى هزركرنييه، كو هيچ هەبوونا خو نينه و ب تنى ناهيت ئەگەر ل گەل هزرى نەبيت و ل قيرى پەيوەنديه كا قورس دەردكەڤيت، كو دەنگ وەك يەكەيه كا ليكدايى ژ دركاندنى و گوهداريكرنى ب هزريقه دەيته گريدان داکو يەكەيه كا فيزيؤلوجى - سايكؤلوجى يا (ئەركى - دەروونى) يا ليكدايى دروست بکەت (فردينان دى سوسور: ۱۹۸۵: ۲۶). ((بە پيى تيروانينى پيرمانى گشتى (Universal Grammer) گوههري سروشتى زمان له سەر زانين وەستاوه، واتە مەعريفه (Cognitive) و وەكو دياردەيهكى سايكؤلوجى دەبينريت، گرنگترين ئەو شت ئەوهيه كه فورمى زمان له بارەى ئەقلى مروفهوه دەيخاتە روو و ئاشكرای دەكات)) (ه. د. ويدووسن: ۲۰۰۸: ۲۰). ب شيوهيهكى گشتى سروشتى سايكؤلوجيى وينين دەنگى د شياندايه بەيته زانين دەمى ئەم ل گەل خو د ئاخمين، يان هوزانەكى د ميشكى خودا بيژين بيى لثينا دەقى خو. ئەگەر ئەم وان پەيشين د ناڤ زمانى خودا وەك وينين دەنگى ب دانين، بيدقييه هشياری زاراقى (فونيمان) بين، ئەوين پەيقان پىك دئينن كو ئەڤ زاراقە، ئەوى چالاكيا دەنگى دياردكەت نابيت ب تنى بەيته بكارنينان ئەگەر ل سەر بەيشەكا دركاندى نەبيت. ئانكو بيدقييه وينى ناڤخويى وى بو وى

دورهیلێ تیدا دهیته بکارئینان ب دمرکهفیت (فردینان دی سوسور: ۱۹۸۵: ۸۵).
 ئیک ژ نموونین بهرز ل سهر گرنگیا دموونی ب کیرارا بجهئینانی
 (چالاک) یی و ئاخشتنکهرانقه، ههولدانین شروقهکرنا دموونیه بو
 فهدیتنا گرنگترین تاییهتیین زمانی ب ریکا فهگوهاستنا تاقیکرین ل ژیر
 هوشداریی و نهیین درکاندی بو تاقیکرین درکاندی. ئانکو بهرزکرنا
 ئاخشتنا ناخوویی و دروستکرنا وی (رومان یاکوبسون: ۲۰۰۲: ۷۹). کو
 (فیکوتسکی، ۱۹۶۴) باسی فی کیشی دکهت و دیاردکتهت کو زمانی
 ناخوویی، ئاخشتهکه مرؤف ل گهل خو دبیزیت (د ئاخشیت) و ژ زمانی
 جفاکی (یی چالاک)، نهوی ئهرکی گههاندنی و پهیههندیکرنی دناقههرا
 خهئکیدا بجهئینیت، دهیته جوداکرن. ل دویش بوچوونا (فیکوتسکی)،
 زمانی ناخوویی پیکهاتهکی تاییهته، نهوژی جوهرکی چالاکیا زمانیه،
 سروشتهکی تاییهته ههیه، و ژ فان سیمایین ل خواری پیک دهیت :-

۱- ئهو دبنیاتدا زمانهکی بهربهلاقه، وهک زمانهکی خوئی (دموونی) یه،
 ئاستهکی ئاسویی ههیه، (هندهک جاران یی بی دهنکه) بو یهکهیین خودان
 واتا.

ب- سروشتهکی راگههاندنی ههیه، ب هیچ شیوهیهکی دروست نابیت
 ئهگهر کاریگهریین دموونی د گهلدا نهبن. واته ژ ئهجامی بابهتین
 دموونی دروست دبیت.

ج- پلهیهکا بهرز ژ مهرجین ههلوستان و چارچوئی وان (دموویههر) ههیه
 (جرهارد هلبش: ۲۰۰۳: ۴۱۸). ژ فی چهندی بو مه دیاردبیت کو ئاخشتنا مرؤفی
 رهنگشهدانا دوخی وی یی دموونیه. ههروهکی (فندریس) دبیزیت: ههر
 رویدانهکا ئاخشتنی، شوینوارهکی ههلوچوونی د گهلدایه، ئهو رویدانا
 ئاخشتنی ب تنی ژ راپورتهکی پیک ناهیت، بهلکو دهربرینهکا تاییهته ژ
 ههلوچوونهکا دیارکری ب وی شیوهی کو ب هیچ رهنگهکی کهسهک نینه
 دوو جاران ههمان پیزانین ب ئیک ریک (شیواز) ب دمت (میلکا اقیتش: ۲۰۰۰:

١٣٢). ههروهسا د شياندا نينه ئاخشتنا كهسهكى شروقه بكهين و تيبكههين
بيى ته ماشه كرنا سهر و سيمايين ويين كهسى (دمرپرئين سهر و چاقان و
بزاقيين دهست و پييان) و دوخى وى يى دموونى و تووره يى. ب قى شيوه
زمانى تاكه كهسى، دمرپرینه كا تايبه ته ب دموونى ويته و زمانى خو ل
گه ل وى دوخى دموونى د گه لدا دژيت دگوهورپيت. كو زوربه ي جارن
مروفتى بيى ههستكرن، ئاخشتنا خو دگوهورپيت داكو ل گه ل سروشتى
هه لكهفتنى، چ (فهرمى، يان نه فهرمى) بيت، يان هه ر دوخه كى سوزدارى
مروفتى تيدا دژيت، بهيته گونجاندن.

بەشی دوی

په یوهندی دناقبهرا زمانی و تهمه نیدا

١ - دەستپێک:

زمان شیوازەکه ژ شیوازیڤن چالاکیا مروفایهتی، کو ب ریکا وی پهیوهندیڤن بهیز دناقبهرا کهسانین جفاکیا دهینه گریدان. زمان دبیتە نامرازی گهاندنا جفاکی و لوجیکی و ئیک ژ ریکین گهشهکرنا ژیری و پیگهاندنا جفاکی و ریکخستنا دەرۆنیه. ههروهسا زمان وهک دیاردهکا بهیژه ژ وان دیاردین گهشهکرنا میشکی و ههستی و بزاقی دهیته دانان. زمان ب نافهروکا کارلیکرنین جفاکی دهیته دانان و وهگرنا زمانی ل دهق زاروکی دبیتە گرنگترین و مهزنترین داهینان د چارچوقی گهشهکرنا میشکیا (حامد زهران: ١٩٩٠: ١٧٠). ب قی شیوهی د شیاندایه بیژین کو زمان ب ههردوو جوړین ویشه (یی درکاندی و نهدرکاندی) وهک نامرازهکی جفاکی و لوجیکی و روشنبیری دهیته هژمارتن. زانایین دەرۆنی دبین کو گرنگترین دیاردین گهشهکرنا دەرۆنی، گهشهکرنا ئاخستن و وهگرنا زمانیه، چونکی ب ریکا ئاخستن مروق پهیوهندی ب ژینگهها خو دکهت و ل ژینگهها دهرقه دکهیت. که واته گهشهکرنا زمانی ل دهق مروقی ب ههردوو گهشهکرین دەرۆنی و جفاکی کاریگه دبیت. زمان وهک بهرسفدانهک بو هیشی و ئارهزوویڤن زاروکی و پیداوویستیڤن وی گهشهدهکته و پيش دکهفیت، کو ب ریکا زمانی دهربرینی ژ ههست و ئارهزوویڤن خو دکهت و ل دوپف مهزنبوونا تهمنی وی ، زمانی وی گهشهدهکته و بهرفره دبیت و گوهورین تیدا پهیدا دبیت. ئەق گوهورین و پیشکهفتنه هه ژ دەستپیکا قوناغین تهمنی مروقی - ا زاروکیڤن - دهست پیدکته و بهردهوام دبیت تاکو دکههیته قوناغا پیگهاندنی، کو د قی قوناغیدا زمانی مروقی دکههیته بهرزترین پله، پاشی ل کهل مهزنبوون و ناقسالچوونی (دانهمری)، زمان هیدی هیدی کیم دبیت و بهره نهمانی دچیت، چونکی

ههروهکی مه دیارگری کو زمان ب میشکیه دهیته گریدان و زمان نامرازی
 هزرییه و بهرهمی هزرکرییه و هزرکرن د میشکیدا روی ددهت، کو د قوناغا
 دانعه مرییدا، میشکی مروقی وهکی ههمی ئەندامین دیتریین لهشی پیر دبیت و
 چالاکیا خو ژ دهست ددهت ئەوا پیک دهیت ژ (فیروون و هزرکرن و بهلگهئینان و
 تیگههشتنی)، کو ل قیری زمان بهرهف نهمانی دچیت، ژ بهر قی ئەگهری ل گهل
 گهشهکرنا تهمنی مروقی، زمانی وی گهشهدهکته. ههر قوناغهکا تهمنی،
 زمانی مروقی هندهک سیما و تایهتییان ب خوفه دگریت، کو د تایهتن ب وی
 قوناغییه و ب ریکا وان ژ قوناغین دیتر دهیته جودا کرن، ئانکو ههر قوناغهک ژ
 قوناغین تهمنی مروقی (زاروکی، سنیلهی، گهجاتی، پیگههشتی، پیریی)
 فهههنگهکا زمانی یا تایهت ب خوفه ههیه و شیوازین تایهت د قی بواریدا
 بکاردئین ب وی رهنگی کو ههر کهسهکی د ناف چشاکیدا سهریچی ل سهرفان
 یاسایان بکته، ئیکسهر ئاشکرا دبیت و د ئەنجامدا توشی رهخه لیگرتنی و
 ترانه پیکرتنی دبیت، ئانکو نابیت پیاوهکی چل سالی ب شیوازی سنیلهکی ب
 ئاخشیت، یان سنیلهک ب شیوازی زاروکهکی پینچ سالی ب ئاخشیت، یان .. هتد،
 چونکی جشاک ریکی پی نادهت. واته جشاک سهیره رشتییا ب پنه چوونا زمانی دکته
 ل دویف دوو بنه مایان :

۱- دم: ئانکو شیوازی مروقی ل گهل دهمی و سهردهمی دهیته گوهورین، چونکی
 ئەو پهیف و زاراقین د قی سهردهمییدا دهیته بکارئینان ژ وان پهیف و زاراقین د
 سهردهمین بواریدا دجیاوازن.

۲- تهمن: واته ل دویف قوناغین تهمنی مروقی، زمانی وی دهیته گوهورین، کو
 بارئ فسیؤلوجی و دموونی و جشاکیی مروقی کارتیکرتنی ل سهر زمانی وی
 دکته، بو نموونه، دبیت ئەو زاروکی ب شیوهیهکی دروست نه ئاخش، توند و
 تیژی ل گهل کهسانین دمووبهری خو ب کاربینن ژ بو ب دهستهئینانا
 پنداویستیین خو، دبیت توشی ئاریشین دموونی بن ژ ئەنجامی لاوازی و تیکچوونا
 دمیرینا زمانی ل دهف وان. (صالح محمد علی ابو جادو: ۲۰۰۴: ۲۷). بهلی د قی دوخیدا،

جفاك بهرامبهر قان زاروكان ناراووستیت، چونکی دوخهکی تایبته و دبیت ل گهل بورینا دهمی بهیته چارهسه رکن. هه ر ب هه مان شیوه دهمی سنیلهك ب زمانهکی توند دئاخسیت، جفاك ریکی پی ددهت، چونکی دزانیت کو ل ژیر کاریگه ریا (هورمونات) ین وی، ئەف جوړه شیوازه ل دهف پهیدا بوویه. ههروهسا دانعه مرهك، یان زاروكهك چ بیژیت، جفاك ل وان ناگریت، چونکی دزانیت کو ئاخشتنا وان هیچ مه بهسته كا نه باش ناگه هینیت.

۲- تیورین گه شه کرنا زمانی :

زانایین زمانانی و دهرووناسی ب دریزا هییا میژوووی، چهند تیورهك دهیارهی گه شه کرنا زمانی ل دهف مروقی داناینه، کو نافه پروكا وان ژ هندهك رهگه زین تایبته ب گه شه کرنا زمانیشه پیک دهیت، واته هندهك تیور گه شه کرنا زمانی بو ئەگه ری بایؤلوجی فه دهگرینن، هندهكین دیتر بو ئەگه ری فیروونی و هندهكین دیتر بو ئەگه ری ژینگه هی و روشنبیری فه دهگرینن، ئانکو هه ر تیورهك چه ختکرنی ل سه ر ره هه ندهکی دیارکری دکهت، بهلی ئارمانجا وان یا سه ره کی ئیک بوویه ئەوژی چهوا زاروک زمانی ومردگری و تا چ راده ئەف ئەگه رین ل سه ری دیارکری ل گهل گه شه و ومرگرتنا زمانی ریکدکهفن. ژ بو شروهه کرنا فی چهندی ئەف تیورین ل خواری دمرکهفتینه، ئەوژی:-

۱- تیورا رهوشته کاری (Behavioristic Theory) :

ئەف تیوره گرنگی ب وان شیوازین دهینه دیتن و پیشان ددهت، و شیاین ژیری و نافخویی ل پشت گو هه دئخیت، چونکی ل دویف بوچوونا وی د شیاندا نینه چالاکیین ژیری بهینه دیتن، ژ بهرقی ئەگه ری د شیاندا نینه بهینه زانین و پیشان (احمد نایل الغیریو بین دیتر: ۲۰۰۹: ۸). ئەف تیوره ل سه ر دهستی (سکنر - skenner) ی و (واتسون - watson) ی هاتی هه دانان. ب دیتنا (سکنر) ی، زمان چالاکیه که ب ریکا

هه‌وڵدان و شاشیی گه‌شه‌دکەت و پشته‌فانیا وی ب ریکا خه‌لاتکرنی دهیته کرن، و ئەگەر پشته‌فانی بۆ نه‌هاته کرن فه‌دمریت (جمعه سید یوسف: ۱۹۹۰: ۱۱۷). که واته ((به‌رای سکنر، مندال کاتیك فی‌ری گروگال و یاریکردن دهییت، له‌مو کاته‌دا دایکیان و باوکان و که‌سه‌کانی تری چوارده‌وری مندال، له‌ریگه‌ی پیکه‌نین و زمرده‌خه‌نه و له‌باوش گرتن و ماچ کردن و لاواندنه‌وه رازی بوون، پشتگیری هه‌ندیك له‌دەنگه‌دەنگه‌کانی مندال ده‌که‌ن و ژماره‌یه‌کی تری ده‌نگه‌کانی پشت گوی ده‌خه‌ن، ئەمه‌ش ده‌یته‌هوی ئەوه‌ی مندال ته‌نها ئەو ده‌نگ و وشانه‌دوباره بکاته‌وه که که‌سانی چوارده‌وری دایک و باوکی پێیان خوشه و پاداشتی ده‌که‌ن)). (که‌ریم شه‌ریف قه‌ره‌جه‌تانی: ۲۰۰۲: ۳۴). ب دیتنا (واتسون) ی: زمان د قو‌ناغین دستپیکیدا نموونه‌کا سادیه‌ ژ وی شیوازی مرو‌ف دو‌مرگیت و زمان دابونه‌ریته (احمد نایل الغریر و بین دیتر: ۲۰۰۹: ۸). ب فی شیوه‌ی تیورا ره‌فتاری ل سه‌ر هه‌ندەک بنه‌مایان هاتییه‌ دانان ژ وانا: زمان د بنیاتدا ل ده‌ف مرو‌فی نینه‌ به‌لکو ب ریکا فی‌رکرنی وه‌کی فی‌رکرن هه‌ر شیوازه‌کی دیی مرو‌ف دو‌مرگیت، زمان ده‌یته و مرگرتن. لاسایکرن و دوباره‌کرن وان په‌یشتین ژ لایئ مه‌زنانه‌ ده‌ینه‌ گوتن و پشته‌فانیا پوزه‌تیف یا مه‌زنان بۆ فی لاسایکرنی، فه‌مراندن یان نه‌مانا زمانی ئەگەر پشته‌فانی بۆ نه‌هاته‌کرن. درکاندنا په‌یشان ب به‌ره‌هه‌قبوونا تشتیشه‌ ده‌یته‌ گریدان و واتایا وان ده‌یته‌ تیگه‌هه‌شتن. دبیت ئەف تیوره‌ هه‌ندەک راستیان ده‌رباره‌ی و مرگرتنا زمانی ل ده‌ف زاروکی شرو‌فه‌بکه‌ت، کو ل ده‌ستپیک‌ی زاروک ب شیوه‌یه‌کی کویرانه‌ ده‌نگان د درکینیت، به‌لی ب به‌ره‌هه‌قبوونا تشتی، ئەو ده‌نگ ب تشتیشه‌ ده‌ینه‌ گریدان و واتایی ده‌ه‌لگرن. لاسایکرن و هاندان روله‌کی کاریگه‌ر د گه‌شه‌کرن زمانیدا دبینن. ل گه‌ل فی چه‌ندی ئەف تیوره‌ نه‌شیا هه‌می لایه‌نین گه‌شه‌کرن و مرگرتنا زمانی شرو‌فه‌بکه‌ت، چونکی شیاین ژیری و داهینانین مرو‌فی ل پشت گو‌ه دئیخیت. واته زاروک روله‌کی نیگه‌تیف د و مرگرتنا زمانیدا دبینیت. ده‌رباره‌ی لاسایکرنی، ئەگەر تیبینیا وان رستین ژ لایئ زاروکان ده‌ینه‌ گوتن بکه‌ین، دی بینین ژ لایئ پیکه‌اتنی و درکاندنیقه‌ ژ رستین مه‌زنان د جیاوازن.

نانكو زاروك هندهك رستان ددركينين كو ب هيچ شيويهكي ژ لايي مهزنان نههاتينه گوتن و گوهداريكرن. ههروهسا دهمی رستهكي دبیزين و داخوای ژ زاروكهكي دوو سالی بكهين كو هه مان رسته دوباره بكهت، زاروك ب تنی پهیفا دو ماهیی، یان ئەو پهیفا ئاوازهكي جودا تیدا دوباره دكهت، بۆ نموونه ئەگه ر داخوای ژ زاروكهكي بكهين كو رستا (جانا من كيكي بخۆ) دوباره بكهت، ئەو ب تنی پهیفا (جان)، یان (كيك)، یان (بخۆ) دوباره دكهت و ئەفه ب لاسايكرنا دروست ناهيته دانان. زیدهباری قی چهندي دایباب گهلهك كیم گرنكي دهنه شاشيین ریزمانی و بيكهاتین زمانين ژ لايي زاروكين وانقه دهينه گوتن. كه واته دایباب وی پشته قانیا پیدای بۆ زاروكين خو پیشكیش ناكهن، ئەوا ئەه قی توره د هه رپروسیسهكا فيركرنیدا پشت بهستنی پی دكهت.

ب- تیورا خوړسکی (NatureyTheory) :

ئەه قی توره ل سهر دهستی (چومسکی - Chomsky) و (لینبرگ - Lenneberg) ی هاتیه دانان، كو ئەهان زانایان گرنگی ب لایهنی بایولۆجی و ناخویی زمانی دایه. (چومسکی) دژی وی بۆچوونی بوو یا دبینیت كو زمان ب ریکا فیروونی دهیته و مرگرتن، ئەوی پشتی شروقه كرنا وی كارلیكرنا دناقبهرا زاروك و دایبابین واندا دیت كو هه می زاروك د هه مان قوناغدا دبورن و زاروك بیی فیروونا دایبابان، یان فیروونا فهرمی، فیری زمانی خویی رهسهن دبن و زاروك هندهك پهیقان دبیزن كو ب هيچ رهنگهكي مهزن فیری وان ناكهن. (لینبرگ) دبینیت كو شيانین بهرهه مئینانا زمانی ب سیمایین بایولۆجیین مروقیشه دهينه گريدان و قوناغین و مرگرتنا زمانی ل دهق هه می زاروكين جیهانی ب هه مان ريك و ريكخستن و ریزه دهیته رویدان سهمرای وی ژینگه و روشنبیریا تیدا دژين، بۆ نمونه هه می زاروكين جیهانی پهیفا ئیكي د ته مهنی ئيك سالییدا ددرकिन و ئەه قی پروسیسه یا ريكخستیه و ب پیگههشتنا بایولۆجیقه دهیته گريدان. (سهیر محمد سلامه شاش: ۲۰۰۶: ۱۲۵ - ۱۲۶). كهواته ئەه قی توره بۆ مه دیاردكهت كو ب

۱- پیگههشتن: واته پیگههشتنا ماسولکین لهشی و کوئهندامی ده‌ماری، کو ئەف گوهورینه دبیته ئەگهری له‌زاتیا گه‌شه‌کرنا زانینی و ئالۆزییا وی.

۲- شارمزیین به‌رجه‌سته‌یی: (بیاجی) دبینیت کو ده‌می زاروک کارلیکرنی ل گه‌ل ژینگه‌ها به‌رجه‌سته‌یی دکه‌ت وه‌کی پالدا‌نا تشتان و پی‌شانان وان و یاری‌پیکرنا وان، زانینا وی گه‌شه‌دکته‌ت و تایبه‌تیی تشتان دزانیت وه‌کی کیشه و قه‌باره و .. هتد.

۳- کارلیکرنین جفاکی: (بیاجی) گرنگی دده‌ته وان کارلیکرنین دنا‌قبه‌را زاروکی و که‌سانین دیتەر ژ ماموستا و دایباب و که‌س و کاراندا، چونکی بۆ زاروکی دیاردبیت کو وان بۆ‌چوونین جیا‌واز هه‌نه و ب‌ریکین جیا‌واز چاره‌سه‌رییا ئاریشان دکهن. ئەفه‌زی دبیته ئەگهر کو زاروک ژ هه‌فجه‌میانان ل دور خو (التمرکز حول الذات) قورتال بیت.

۴- هه‌فسه‌نگی: مه‌به‌ست پی ئەو هه‌فسه‌نگییه یا زاروک د ده‌روونی خودا په‌یدادکته‌ت ده‌می توشی ئاریشان، یان رویدانین نوی دبیت ب‌ریکا پلانین وی یین ژیری و چاقه‌ریکری (معاویه محمود ابو‌غزال: ۲۰۰۵: ۱۳۹- ۱۴۱).

(بیاجی) د وی باوه‌ری‌دایه کو زاروک د قو‌نا‌غا پيش پرۆسی‌ساندا خه‌ریکی گه‌نگه‌شا نا‌فخویی دبن ده‌می هزرده‌کن کو یین ل گه‌ل که‌سه‌کی به‌رامبه‌ر دنا‌خشن. .. و ئەف چهنده دبیزنی (ل هه‌فجه‌میانان ل دور خو) و ئەگهر ئەف نا‌خشتنه پتر سیمایه‌کی جفاکی ب‌خو‌فه‌ دیت. .. نا‌خشتن نا‌فخویی نامینن. (سه‌یر محمد سلامه شاش: ۲۰۰۶: ۱۴۳). ئەو دبینیت کو هزرکرنی دوو ئه‌رکین چه‌سپایی هه‌نه کو ل دویش پيشکه‌فتنا ته‌مه‌نی ناهینه گوه‌ورین ئەو‌ژی (ریکخستن - Organization) و (گونجاندن - Adaptation) ه، ئه‌رکی ریکخستن ریک و پیکی و ریزکرنا پرۆسی‌سین ژیرییه ل ده‌ف مرو‌فی، به‌لی ئه‌رکی گونجاندن ریکه‌فتن و گونجاندن مرو‌فیه‌ی ل گه‌ل وی ژینگه‌ها تیدا دژیت (باتریشیا ه - میللر: ۲۰۰۵: ۶۷- ۶۸). ژ فی چهندی بۆ مه‌ دیاردبیت کو گه‌شه‌کرنا ژیری و زمانی ژ

نهجامی وی کارلیکرا دناقبهرا زاروکی و ژینگهها وی یا سروشتی، یان یا جشاکیدا پهیدادبیت. که واته رهگهزین زانینی ل دهف (بیاجی) ژ زاروکی و چالاکیین وی، پاشی کاریگهریین چاقهریکری ژینگههی و ل دوماهیی کارلیکرا دناقبهرا زاروکی و ژینگهها ویدا پیک دهیت. ژ لایهکی دیترفه (قایکوتسکی) دیتنهکا جیاواز ژ دیتنا (بیاجی) پیشکیشدکته. واته ئەو د وی باومریادیه کو زمان و هزر د دوو ژیدمریان دوو قوناغین جیاوازا دروست دبن، ئەوژی :-

۱- قوناغا پیش ژیری (Pre-intellectul Stage)

۲- قوناغا پیش زمانی (Pre-linguistic Stage)

د تهمهنی دوو سالییدا ئەف هەردوو هیلین گهشهکرنی دهینه لیکدان و زمان و هزرتیکه لی ئیک

دبن، کو ل قیری زاروک ب وی ئاخشتنا دبیزیت کاریگهردبیت. زیدباری قی چهندی زمان هاریکاریا وی دکته د ریکخستنا هزین وی و گههاندنا واندا. (قایکوتسکی) دبینیت کو هزرکرن چالاکیه که پشتگیری ب ئاخشتنا ناخویی (ئاخشتنا ل گه ل خو) و ئاخشتنا دمهکی (ئاخشتنا ل گه ل کهسانین دی) دکته. ئەف تیکه لکرا زمانی و هزری هاریکاریا لهزاتیا بکارئینانا پهیشی نوی ل دهف زاروکان دکته د دهمهکیدا کو ههستی فه دیتنا تشتان و کهسان ل دهف بهیز دکهفیت. دبیت د دهمهکی کیمدا زاروک فیری ئاخشتنی ببیت و میسکی وی پربیت ژ وی چهندا وی دقیت ببیزیت. (سهیر محمد سلامه شاش: ۲۰۰۶: ۱۴۵).

(قایکوتسکی) دیاردکته کو گروگالکرن و دهنگین دیتر وهک ئاخشتنهکا بی هزر دهیته هزمارتن. د تهمهنی دوو سالییدا زمان و هزرتیکه لی ئیک دبن و زاروک دزانن کو تشتان ناغین ههین و پهیشان وهک هیما بو تشتان بکاردئین و د تهمهنی سی سالییدا و پستی فیری ریشهچوونی دبن، ئاخشتنا وان ل سهر ئاخشتنا تایهت و ئاخشتنا ئالوگورکری ل گه ل کهسانین دیتر دهیته دابهشکرن. کو ئاخشتنا تایهت ب دهنهکی بلند دهیته درکاندن و بو ئاراستهکرا هزران و تیگههشتنا

ئاریشان و پلاندانانا كریارین وان قی ئاخفتنی بکاردئینن. زاروک ئاخفتنا تایبەت ددرکینیت، چونکی هیشتا ئاخفتنا ل گەل خو و ئاخفتنا ل گەل کەسانین دیتەر ژیک جودا ناکەت. چەند زاروک توشی ئاریشین ئالوز و هەلویستین بەرتەنگ دیت، ئاخفتنا وی یا تایبەت زیدە دبیت. ل دویش مەزنبوونا تەمەنی زاروکی ئاخفتنا وی یا تایبەت دەیتە فەگواستن بو ئاخفتنا ناڤخویی یا بی دەنگ. کو ب دیتنا (ڤایکوتسکی)، مروڤین پیگەهستی ئەقی گەنگەشا ناڤخویی ژ بو ئاراستەکرنا چالاکیین خو د هەلویستین بەرتەنگدا بکاردئینن. واتە دەمی هزرکرنی د چارەسەرییا ئاریشاندا دکەن، بەلی ب دیتنا (بیاجی)، ئاخفتنا تایبەت هیچ مفایهکی ناکەهینیتە زاروکی و چەند زاروک مەزن دبیت، ئەق ئاخفتنه ل دەق نامینیت (باتریشیاھ - میللەر: ۲۰۰۵: ۳۶۵ - ۳۶۶).

ژ قی چەندی بو مە دیاردبیت کو ژ بلی دانانا زمانی وهک ئامرازی گەھاندنا جڤاکی دناڤهرا مروڤی و کەسانین دەوروبەردا، د شیاندایە ئەق ئامرازه بکەڤیتە د ناڤ بنیاتیین ژیریدا و ژ بو ئاراستەکرنا هزری و پلاندانانی بو داھاتی و پیکختنا شیوازی زاروکی و گونجاندا وی ل گەل دورھیلی مفا ژی بەیتە وەرگرتن.

۳- قۇناغىن تەمەنى مروقى:

۱- قۇناغا زاروكىنىي (Child hood) :

ئەق قۇناغە ل سەر چوار قۇناغان دەيتە دابەشكرن:

۱. قۇناغا شىرخورىي (Infancy)، ژ (2-0) سالىي.

۲. قۇناغا زاروكىنىيا بىش ومخت (Early Child hood)، ژ (6-2) سالىي.

۳. قۇناغا زاروكىنىيا ناقنجى (Middle Child hood)، ژ (9-6) سالىي.

۴. قۇناغا زاروكىنىيا درنگ (Late Child hood)، ژ (12-9) سالىي.

۳- ۱: قۇناغا شىرخورىي (Infancy) ژ (2-0) سالىي :

قۇناغا شىرخورىي ب گرنگترىن قۇناغا زاروكىنىي دەيتە دانان، چونكى هەر وهكى (هادفيلد - Hadfield) ئامازەپيداي كو ئەق قۇناغە و قۇناغا ئىكسەرد دويقدا دەيت، بنەمايىن كەسايەتيا زاروكى تيدا دەيتە دانان، ب وى شيوەى ئەگەر فاكترين گەشەكرنى د ساخلەم و گونجايى بن، كەسايەتيا زاروكى دى يا ساخلەم و سروشتى بيت، و ئەگەر بەروفازىبيت بيت دى كەسايەتيا كە تىكچويى و نەرىكخستى ل دەق زاروكى پەيدابيت (صلاح الدين العمريه: ۲۰۰۵: ۲۹).

/ گەشەكرنا لەشى و بزاقان:

شىرخور د قى قۇناغيدا تا رادميەكى باش كونترولى ل سەر لەشى خۇ دكەت. ژ دياردين گەشەكرنا لەشى ل دەق شىرخورى: د تەمەنى شەش هەيقىيدا، ددانين وى دمردكەفن، ماسولكىن لەشى وى ژ لايى قەباريئە گەشە دكەن، دريژيا وى زيەدە دبىت، كو ل دوماهيا تەمەنى چوار هەيقىي دريژيا وى دگەهيتە (۶۰سم) . پشتى سالەكى دبىتە (۷۵سم) و ل دوماهيا سالا دووى دريژيا وى دگەهيتە (۸۵سم). كيشا شىرخورى زيەدە دبىت، كو پشتى تەمەنى پىنج هەيقىي كيشا وى دگەهيتە (۶كگم). ل گەل قى چەندى جياوازيين تاكى ژ لايى قەبارى و كيشى

و درێژییڤه دهینه دیتن، کو قهباری کوران مهزنتره و کیشا وان زیدهتره و پیچهک ژ کچان درێزترن. کوئهندامی دهباری ب شیوهکی خیرایی گهشهدهکته و قهباری میشکی مهزن دبیت و کیشا وی ژ (۳۵۰گم) ل نافهراستا قی قوناغی بو (۱۰۰۰گم) ل دوماهییا سالا دووی زیدهدهبیت. کوئهندامی ههناسهدانئ و ههرسکرئی ژ لایئ کیشی و قهباریقه گهشهدهکهن. دهربارهی بزاقان، زاروک د قی قوناغیدا دهست و پییین خو بکاردئینن، ژ سهر زکی بهرهف دانیشتن و چهلهپکا و راوهستاندنئ و ل دوماهیئ ب ریقهچوونی دچن. د تهمنئ دوو سالییدا ههولدهت دهستین خو بکاربینیت و ئەو ب خو خوارنی بخوت. (صلاح الدین العمریه: ۲۰۰۵: ۲۹ - ۳۵). د ههردوو سالیئ ئیکیدا ئەوین (بیاجئ) ب قوناغا (ههستی بزاقی) وهسفری، زاروکی شیرخور رادبیت ب گریدانهکی دناقههرا کریارین بزاقی و ههستیدا و تیدا ب سهردهکهفیت. هیدی هیدی بهردهوامییا مانا تشتان (Object Permanence) ل گهل بهرزهبوونا وان ل بهرچاقین زاروکی گهشهدهکهن، کو دهمنئ ئەو یاریا د دهستی زاروکیدا د کهفت و بهرزه دبوو و گرنگی پی نهدهدا، ل دوماهییا قی قوناغی دهست ب لنگهریانا تشتی بهرزهبوی دکته و ئەگهر ل بهرچاقین وی نهمینیت، ئەو ژبیر ناکته (محمد عوده الریماوی: ۲۰۰۳: ۲۰۹).

ب/ گهشهکرنا ژیری:

زۆربهیا کهسان د وی باوهریدانه کو پیش گههاندنا تهمنئ دوو سالیئ، د شیاندنا نینه ژیری و زیرهکییا زاروکی بهیته زانین، ئانکو دهمنئ دهست بکارئینانا زمانی دکته و ههست و ههلووستین خو بو مهزنان دهردبریت. بهئ ههستین زاروکی وهک ئاوینهیهکی دهینه دانان کو زاروک جیهانا خو یا دهرقه تیدا دبینیت و ب ریکا کارلیکرنا وی ل گهل جیهانا دهرقه، زانینا وی زیدهدهبیت. ئەف قوناغا ههستی بزاقی یا د تیورا (بیاجئ) دا دههلمینیت کو ژیری و زیرهکییا زاروکان د کریار و بزاقین واندا دیاردبن، بو نموونه زاروکی ئیک سالی رادبیت ب راکیشانا وی چارچهفا یاریا وی یا فهشارتی ل ژیر داکو یاریا وی ب دهستقهبهیت. (بیاجئ) د

وی باومریدایه کو زیرهکی شیومه که ژ گونجاندا بایۆلۆجی کو دمهرفهتی ددهته مروقی دا کو ب شیومه کی کاریهگر سهردهریی ل گه ل ژینگه هی بکهت و هیدی هیدی ژ لایی پیکهاتن و گه شه کرن و پیشکه فتنیقه دهیته رویدان. و ل گورهی قی چهندی گه شه کرنا ژیری ب ریکا چالاکیین پراکتیکی و کارلیکرنا دناقبهرا زاروکی و ژینگه ها ویدا دهیته بجهئینان (احمد محمد الزعی: ۲۰۰۷: ۱۰۱ - ۱۰۲). شیرخور دهست ب فیروونا شارمزایی و چالاکیین ساده دکهت و راهینانا ل سهر دکهت، کو د قی بواریدا لاسایکرنا مهزنان ب تایهتی دایباب و خویشک و بران دکهت، ئەف چهندهیه هاریکاریا وی دکهت ل سهر فیروونا زمان و هه لویست و ئارمزوو و سیسته مان و .. هتد (صلاح الدین العمریه: ۲۰۰۵: ۴۳).

ج / گه شه کرنا زمانی :-

زۆربه یا فه کو له رو زاناییین زمانی دریکه فتینه ل سهر وی چهندی کو زمانی زاروکی ل سهر دوو قوناغان دهیته دابه شکرن ، ئەوژی :

۱- قوناغا پیش زمانی.

۲- قوناغا زمانی.

۱- قوناغا پیش زمانی:- ئەف قوناغه دکه قیته دناقبهرا ته مه نی (۵ - ۱۲) هه یه شییدا، کو زمانی زاروکی د قی ته مه نیدا، د سی قوناغاندا دبوریته، ئەوژی :

۱- قوناغا ههوار کرنی (Cring Stage): ده می زاروک ژ دایک دبیت، دهست ب ههوار کرنی دکهت، ئەف ههوار کرنه پرۆسیسه کا بایۆلۆجیه، رهنگفه دانا کاریگه ریا بزا قای بایی د ههردوو سیهاندا دکهت. د قی قوناغیدا دوو شیوازیین دهنگیین جیاواز دهینه دیتن. یا ئیکی دبیت زاروک ههوار کرنی وهک دمه رپین ژ دوخی خویی دموونی ل ده می توورهبوونی بکاربینیت، یان ده می برسی دبیت، یان دقیت سه رنجا که سانین دمووبه ری خو رابکی شیت. یا دووی دبیت زاروک برکه کا بجویک ب شیومه کی خو ب خویی، یان وهک به رسفدانه ک بو هه ر کاریگه ریه کا دمه رکی بکاربینیت.

ب- قوناغا گروگالکرنی (Babilling Stage): ئەف قوناغه ل تەمەنى (٤)

هەيشی دەست پیدکەت و ل دوماھیا (٧) هەيشی ب دوماھی دەیت. گروگالکرن چالاکیەکە ژ ئەنجامی کاریگەریین زاروکیین ناخویی پەیدادبیت دەمی هەست ب قەدیتنا دەف و لیف و ئەزمان و گەوری دکت، ل قیری دەست ب درکاندنا ھندەك دەنگین وەکی (ی- ی، ١- ١) و دەنگین (م، ب) دکت و گولیدبیت، و ل دویف ئارەزوویا خو فان دەنگان وەك جورەکی لاسایکرنای خوئی دوبارە دکت.

ج- قوناغا لاسایکرنی (Limitation stage): ئەف قوناغه ژ (٧) هەيشی

دەست پیدکەت و ل دەستپیکا هەيشا (١١) ب دوماھی دەیت. د قی قوناغیدا زاروک دەنگین کپ و گر و ئاوازین جوراوجور بکاردئینن، کو د قی بواریدا لاسایکرنای کەسانین پیگەهشتی دکن، بەلی لاسایکرنای وان نەیا تەواو، چونکی کۆئەندامی دەنگی وان هیشتا نەهاتیە پیگەهانندن. زاروک ب فان دەنگان بەرسقی ددن و دەریپنی ژ خو دکن و هیما و ئامازین وەکی هەژاندنا سەری ژ بو دەریپنی رازیبوونی، یان نەرازیبوونی و ئالگورکرنای یاریان بکاردئینن.

٢- قوناغا زمانی: ئەف قوناغه ژ دوماھیا (١١) هەيشی دەست پیدکەت،

کو ئیکەم پەیف ل دەف زاروکی دەردکەفیت (احمد نایل الغریر و بین دیتەر: ٢٠٠٩: ١٦- ١٨). گەشەکرنا زمانی ل گەل گەشەکرنا ژیری و گەشەکرنا دەروونی و جفاکی پەیدادبیت، نە ئەفە ب تنی بەلکو گەشەکرنا زمانی دبیتە ئیک ژ دیاردین گەشەکرنا زانینی و ب گەلەك فاکتەرەن کاریگەر دبیت، ژ وانا: پیگەهانندن و ساخلەمی و رەگەز و ئاستی ژیری و بارودوخین ژینگەها دەرووبەر. ل قوناغا (هەستی بزاقی - Sensori motor) یا تیورا (بیاجی)، بنیاتین زمانی دەست ب دەردکەفتنی دکن کو شیوازی زانینی دکەفیتە د ناف پروسسین هزرکرنیدا. ب دیتنا (بیاجی) دبیت زمان ل دوماھیا قوناغا هەستی بزاقی گەشەبکەت، ئەوژی ل دەمی نواندنا ناخوییا تستان و بیردانکی دەست پیدکەت، ئەگەر زاروک شییا

زمانی بو تشتین جیاواز د جیهانیدا بکاربیت، واته زاروک ژ قوناغا (ههستی بزاقی) دهربازدبیت، چونکی بکارئینانا زمانی ژشانین زانینا هیمایان بیك دهیت و پهیش ل جهی تشتین ئامازهکری دهین (سهیر محمد سلامه شاش: ۲۰۰۶: ۱۴۲). ژ دیاردین گهشهکرنا زمانی د فی قوناغیدا ئهوه، کو شیرخور دهنگین جوراوجور دمرئییخت و بتنی دایکا وی تیدگههیت، د ههیشا نههیدا، لاسایکرنا وان دهنگین گولی دبیت دکهت و ب ریکا زمانی بهرسفا وان ددهت، داکو دهریرینی ژ کهیفخوشی و رازمهندی و گرژبوونی و .. هتد بکهت. ل دوماهیا سالا ئیکی بهرسفا سلاقرنی ددهت. ههژی گوتنییه کو شیرخور ههر ژ ههیشا سیی تا دوماهیا سالا ئیکی، گروگالکرنی ل کهل خو دکهت و ب دهنگین گهوریی وهکی (ئا نا) دهست ب درکاندنئ دکهت، پاشی دهنگین لیقان وهکی (م م ، ب ب) ددرکینیت، پاشی دهنگین لیقان ل کهل دهنگین گهوریی کوم دکهت وهکی (ما ما ، با با)، پاشی دهنگین ددانان وهکی (د ، ت) و دهنگین دفنی وهکی (ن) د دویضا دهین. پشتی شیرخور فییری درکاندنا تپان دبیت، قوناغا واتایی دهیت، ئهوا تیدا دهنگان و پهیشان ب هندهک واتایین دهستنیشانکریشه گریددهت، کو پهیشا (ماما) واتا دایکی ددهت و پهیشا (بابا) واتا بابی ددهت و..هتد. ل دوماهیا ههیشا نههی پهیشا ئیکی ل دهف شیرخوری دمردکهفیت و دبیت بهیته دواخستن بو تهمنی پازده ههیشی ل دهف زاروکی ئاسایی ههروهکی د فی خشتی ل خواریدا دیار:-

تهمن ب ههیشان	پهیش	زیدهی
8	0	0
10	1	1
12	3	2
15	19	16
18	22	3
21	118	96
24	279	154

(سامی محمد ملحم: ۲۰۰۴: ۲۱۲ - ۲۱۳)

د / گهشه کرنا د مروونی:

گهشه کرنا د مروونی زور یا گرنه بۆ مروقی، چونکی هیچ چالاکیه ک یان کیریاره ک یان فیروونه ک ناهیته کرن ئەگەر هه لویسته ک یان ههسته ک تیدا نه بیت. چهوا گهشه کرنا د مروونی کارتیکرنی ل رهوشتی مروقی دکهت، ب هه مان شیوه کارتیکرنی ل گهشه کرنا جفاکی دکهت، کو رازه مه ندیا جفاکی ل سهر کسه کی تا رادهیه کی زور ل سهر وان شیوازین دهرپینا هه لچوونان دراوهستیت، نهوین د ژيانا خو یا روژانه دا بکار دئینیت. ل دهستپیکا قوناغا شیرخوری زاروک ب هه لچوونه کا گشتی ههستین خو دهر دبریت. د ههرسی هه یشین ئیکیدا دوو کومه لین ههستان ل دهق دیاردبن. کومه لا ئیکی: که یفخوشی و ئارامی ل دهمی کی مبوونا گرژبوونی و ههسترن ب خوشی. کومه لا دووی: نه خوشی و دلتهنگی ل دهمی پیداویستی ی وی یین دیارگری نه هینه پرکرن. د هه یفا شهشیدا، هه لچوونین گرژبوونی بۆ سی هه لچوونین جیاواز دهینه جودا کرن نهوژی: ترس و تووره بوون و بیزاری. پشتی هه یفا شهشی، هه لچوونین خوشی بۆ شانازی کرنی و خوشه ویستی دهینه جودا کرن. خوشه ویستی بۆ خوشه ویستی ئاراسته کری بۆ مه زنان و خوشه ویستی ئاراسته کری بۆ زاروکان دهینه جودا کرن (هه مان ژیدەر: ۲۱۸). ههروهسا ئەق هه لچوونه بهیژی و توند و تیژی و دوباره کرنی و دوژمناتی دهینه نیاسین. و د دم کورتن، کو ئەگەر زاروکه ک زور بکهته گری، دی بینین پشتی دهمه کی کورت ب کاریگه ریا فاکته رین دیتر و بهری روندکین وی هسک ببن، دکهته کهنی (احمد محمد الزعبی: ۲۰۰۷: ۱۰۶ - ۱۰۷).

ه / گهشه کرنا جفاکی:

ئیک ژ وان تایه تین مروقی ژ بوونه وهرین دیتر جودا دکهت، ئەوه کو مروق بوونه وهره کی جفاکیه. که واته زاروکی مروق نهشیت بهردهوامیا خو ب جهبنیت، یان پیداویستی خوین بایولوجی تیر بکهت بی هاریکاریا کهسانین دیتر. دبیت ئەو قوناغا زاروک پشتگیری ب کهسانین دهورو بهر دکهت، بهری

سه‌به‌خوییا خو ب ده‌ستقه بینیت، دریژ ببیت. کو د فی ماویدا په‌یوه‌ندیین
 جفاکی دناقه‌هرا زاروکی و که‌سانین گ‌رنگ د ژیا‌نا ویدا (دایک، باب، خویشک
 ویرا، و که‌س و کار و... هتد) دروست‌دین. شیرخور ل ده‌ستپیک‌ی په‌یوه‌ندیان ل
 گ‌ه‌ل دایکا خو د‌گریده‌ت ب تایبه‌ت نه‌گ‌ه‌ر دایک‌ی بو وی نارامی و خوشی ب جهئینا
 بو وی دک‌ته که‌نی. د هه‌یفا دو‌ی و سیییدا، گ‌رنگ‌ی ب خه‌لکی دده‌ت، کو
 نه‌گ‌ه‌ر به‌رام‌به‌ری وی ل گ‌ه‌ل که‌سه‌کی دیت‌ر دئاخشن، دک‌ته گ‌ری و روخساری
 وی تیک‌دجیت و د هه‌یفا چواری و پینجیدا، نه‌گ‌ه‌ر که‌سه‌کی یاری پی کرن، بو
 دک‌ته که‌نی. د هه‌یفا شه‌شی و هه‌فتیدا، جیا‌وازیی دناقه‌هرا هه‌قالان و بیاناندا
 دک‌ت ب ریکا پی‌که‌نینی بو هه‌قالان داکو پتر سه‌رنجا وان رابکیشیت. د هه‌یفا
 هه‌شتی و نه‌هیدا، زاروک هه‌ولدده‌ت لاسایکرنا ئاخشتن و بزاقین که‌سانین ده‌وروبه‌ر
 بکه‌ت و پشتی ته‌واوکرنا سالا ئیک‌ی ب هه‌شیاریشه سه‌رده‌ریی ل گ‌ه‌ل هه‌ر
 ک‌ریاره‌کی دک‌ت. ل ناقه‌راستا سالا دو‌ی، به‌رام‌به‌ر نارمه‌زوویین مه‌زنان به‌رگ‌یری
 دک‌ت و ل دو‌ماهیا سالا دو‌ی ب هاریکاریا مه‌زنان، به‌شداریی د هنده‌ک چالاکیین
 ساده‌دا دک‌ت، نه‌فه‌ژی وی چهندی دک‌ه‌هینیت کو زاروک یی به‌ره‌ف شی‌وازه‌کی
 جفاکی دجیت، کو که‌شه‌کرنا جفاکیا زاروکی ب که‌سانین ده‌وروبه‌ر و
 روشنبیریا وان کاریگ‌ه‌ردبیت. پاشمایین فی چهندی د شی‌واز و چالاکیین ویین
 ژیری و جفاکی و ده‌روونیدا ره‌نگشه‌دده‌ت و ئاشکرا دبیت (احمد محمد الزعبی:
 ۲۰۰۷:۱۱۰). واته که‌شه‌کرنا زمانی روله‌کی گ‌رنگ و سه‌ره‌کی د هه‌می بواریین
 که‌شه‌کرنا زاروکیدا بین (میشکی و ده‌روونی و جفاکی و... هتد) د‌گیریت،
 کو زمان دبیته کللیکا هه‌می زانیاریان و پرۆسیسا که‌شه‌کرنی، زاروکی ژ
 بونه‌وه‌ره‌کی بایۆلۆجی بو بونه‌وه‌ره‌کی جفاکی شه‌دگ‌وه‌یزیت و به‌ررت‌ترین
 تایبه‌تیین جفاکی، گ‌ریدانا په‌یوه‌ندیان. نه‌ف گ‌ریدانا په‌یوه‌ندیان ب ریکا زمانی
 ده‌یته بجهئینان.

3- 2: زاروکی نییا پێشوهخت (Early Child hood) ژ (2-6) سالی:

ئهف قوناغه ژ دوماهیا قوناغا شیرخوری دهست پیدکته و ل چوونا قوتابخانا سه رهتایی ب دوماهی دهیت، کو د قی قوناغیدا پشتگیری ب کهسانین دهوروبهر تا رادیه کی کیم دبیت و سه ره خوویا زاروکی به رهف زیده بوونی دچیت و جیاوازیین تاکی ژ لایی شیوازیسه تیدا دیاردبن. د قی قوناغیدا زور تاییه تیین کهسی تیدا جیگیردبن و زوربهیا پاشمایین قوناغا شیرخوری به رزه دبن و نامین. ژ بهر قی ئه گهری زاروکی بچوویک دهست ب ئاخفتنی و هزرکرنی دکن. ئهف قوناغه دبیته کاریگه رترین قوناغ د که شه کرنا زاروکیدا ژ لایی که شه کرنا لهشی و زانیاری و جفاکیشه و پیشکه فتنه کا به ز د ههمی بوارین که شه کرنا پهدادبیت (بول مسن و یین دیت: 1987: 221). د قوناغا زاروکی نییا پێشوهختدا، زاروک ل داینکه ه و باخچین زاروکان دهینه و مرگرتن. د شیاندایه هنده ک تاییه تیین دهستنی شانگری بو ته مه نین زاروکی قی قوناغی بهینه دیارکرن، ژ وانا: زاروکی دوو سالی د نیگه تیشن و زاروکی سالی د به ره مه ندن و زاروکی چوار سالی د مه ترسینه و زاروکی پینچ سالی د که یفخوشن، و زاروکی شش سالی د جفاکینه و. هتد (صلاح الدین العمیه: 2005: 67).

/ گه شه کرنا لهشی و بزاقان:

ئه گهر قی قوناغی ل کهل قوناغا شیرخوری به راورد بکهین، دی بینین که شه کرنا لهشی د قی قوناغیدا کی مته ره ژ قوناغا شیرخوری، کو درێژیا زاروکی د سالییدا ب شیوهیه کی ناقجی نیزیکی (7سم) زیده دبیت، ل دوماهیا سالا سیی دکه هیهته (90سم)، به لی کیشا وی سالانه نیزیکی (2،3 کگم) زیده دبیت. ل کهل قی چهندی جیاوازیین تاکی ژ لایی ره که زیفه دهینه دیتن، کو قه باری کوران مه زنتره ژ قه باری کچان، به لی کچ ژ کوران قه لهوترن. ب شیوهیه کی گشتی زاروک د قی قوناغیدا به رهف لاوازیا لهشی دچیت (صالح محمد علی ابو جادو: 2005: 273). ژ لایی بزاقانسه، د شیاندایه زاروکی سالی ل سه ره هیله کا راست

غواردانی بکەت و بازدەت، بە ئی ل دەمی غواردانی نەشی ب راوەستیت، یان ل خو بزقریت. د تەمەنی چوار سالییدا دشی ل سەر ئیک پی خلیسکانی بکەت و تەپەکا مەزن هە لگرت و ب شیوەیەکی لەزتر غواردانی بکەت. د تەمەنی پینچ سالییدا دبیت هەوڵدەت ل بایسکی سیاریت، بە ئی ل قیری پیدی ب هاریکاریا کەسانین دەوروبەرە (محمد عوده الريمای: ۲۰۰۳: ۱۷۰). بی گومان ئەف گەشەکرنا لەشی و بزاقی پشتگیری ب ئاستی پیگەهاندنی و ساخلەمی لەشی دکەت، ب تاییەتی ژ لایی ژیری، کو ئەو زاروکی ژ لایی ژیری، گەشەکرنا وان یا بزاقی سەرکەفتیترە و بەروفاژی.

ب/ گەشەکرنا ژیری:

ئەف قوناغە ب دیتنا (بیاجی) ب قوناغا پینش پرۆسیسان (Pre-Operational Stage) دەیتە دانان، کو گەشەکرنا ژیری د قی قوناغیدا بەرەف زیدەبوونی دجیت، و زاروک پتر وینە و هیمایین هوشی بکاردئینیت. ب قی چەندی شیانی وین زمانی زیدەدبن و شیوازی نۆی د یاریین داھینایدا بکاردئینیت (احمد محمد الزعبی: ۲۰۰۷: ۱۱۶). هەرەسا ھندەک فەکوڵەر قی قوناغی ب (قوناغا پرسیارکرنی) ددان، کو نیزیکی (۱۰ - ۱۵%) ژ ئاخشتنا زاروکی ژ پرسیارین وەکی (چ، بوجی، کەنگی، لکیری، کی، و.. ھتد) پیک دەیت. دبیت ئەف پرسیارکرنە ژ ئەگەری ترس و دودلیی بیت، یان حەزکرنا فەدیتنی بیت، یان ژ ئەگەری سەرنج راکیشانا دەوروبەری بیت (ھەمان ژیدەر: ۱۱۷). ب دیتنا (بیاجی)، ھزرکرن د قی قوناغیدا ژ چەند تاییەتیەکان پیک دەیت، ژوانا:-

- ۱- ھوکاریا ئاشکەرا: زاروک دەمی د ترسیت، دبیت ل ژیر چارچەفەکی خو فەشیریت، چونکی د وی باوەریدایە کو چارچەفە ھوکاری قورتالکرنا و بیە ژ ترسی.
- ۲- ئامانجیتی: زاروکی قی قوناغی ھزر دکەت کو ھەر تشتەکی ل دەوروبەری وی ئارمانجەک ھەبە، کو رۆژ بو گەرمکرنی ھەبوویە و ترومبیل بو فەگواستنێ و.. ھتد.

۳- زیندیگرن:د قى قوناغیدا زاروك د وى باومریدایه كو تشتین بى گيان د زیندینه، و وهكى زاروكان ههست دكهن و دئیشن، و ل گورهى قى چهندی سهرهدمیری ل گهل یاریین خو دكهن، كو زاروك یاریین خو سزا ددهن داکو شاشیان نهكهن ب ههمان شیوی دایکا وان ل گهل وان دئاخضیت و سهرهدمیری ل گهل وان دكهن.

۴- ل ههقجهمیانا ل دور خو : زاروك ب دیتنا خو یا تایهت تهماشهى جیهانی دكهن و تیدگههیت و نهشیت بوچوونین كهسانین دهوروبهر ژ بو زانینا تشتان ومریگریت. ئەق چهنده د وینین واندا دیاردبن، كو وینین وان د ساده و پۆنن، بو نموونه، ئەگەر داخوازا وینهكرنا خانیهكى ژى هاته كرن، زاروك رادبیت ب وینهكرنا چوارگوشهكى و دابهش دكهن و وینان تیدا چیدكهن ههروهكى خانیهكى شویشهى كو ههمى تشت تیدا درۆن و دیارن (احمد محمد الزعبى: ۲۰۰۷: ۱۱۹). پیکهاتنا تیگههان وهكى تیگههین دهمى و جهی و ژمارى (ب كیمی د پینج سالییدا تا ژماره (۵) و ل شەش سالیى تا ژماره (۱۰) دزانیت) ل دمق پهیدا دبن، د قى بواریدا پشتگیری ب زمانى خوئی گهشهكرى دكهن، كو د تهمهنى (۲) سالییدا، زاروك دشیت سى فرمانین ساده ب جهینیت. د تهمهنى (۳) سالییدا، ئاماژى ب ئەندامین لهشى دكهن و ناقى خو و رهگهزى خو دزانیت و دشیت دوو ژماران دوبارهكهن. د تهمهنى (۴) سالییدا، زاروك دشیت سى ژماران و رستهكا كورت دووباره كهن. د تهمهنى (۵) سالییدا، زاروك چوار ژماران دوباره دكهن و رهنگان ناقدكهن و تهمهنى خو دزانیت. د تهمهنى (۶) سالییدا، پینج ژماران دوباره دكهن و لایهنى چهپ و راست و ژمارا تبالان دزانیت، ههروهسا دشیت جیاوازیى دناقبهرا دوو تشتاندا بکهن (صلاح الدین العمیره: ۲۰۰۵: ۸۲).

ج / گهشه کرنا زمانی:

(بیاجی) گهشه کرنا زمانی ئەوا گریدایی ب گهشه کرنا زانییته ل سهر بنه مایی بجهئینانا پیداو یستیی زاروکی ل دەمی ئاخشتنی شروقه دکهت. ژبو ئەنجامدانا قی چەندی، (بیاجیه) رادبیت ب تومار کرنا ئاخشتنا دوو زاروکان د تەمەنی شەش سالییدا بو ماوی دوو هەیفان، پاشی قی ئاخشتنی ل سهر دوو کومەلان پولین دکهت، ئەوژی :-

۱- ئاخشتنا ل گەل خو (Ego Centric Speech): واتە زاروک بیی گرنگیدان ب گوهداری و کەسانین دەرووبەر دئاخشن. ئانکو ئەگەر هیچ کەسەک گوهداریا وان نەکەت، بو خو دئاخشن. (بیاجی) قی جوژی ئاخشتنی بو سی دیاردین زمانی دابەش دکهت، ئەوژی :-

أ. دوباره کرنا ئاخشتنی (Repetition): ئەف ئاخشتنه وهک گەهاندن ناهیتە دانان، بەلکو دەریپرینهکا گریدایه ب خوشیا دەروونیه و وهکو ئاخشتنهکا جفاکی ناهیتە دانان، چونکی هیچ شیوازهکی جفاکی یی گریدایی ب زانینا کەسانین دیترفه تیدا نینه، دووباره کرن ب کارفەدانین زمانیین کەسانین دیترفه ناهیتە گریدان.

ب. ئاخشتنا ل گەل خو (مونۆلۆج - Monologue): واتە زاروک ل گەل خو د ئاخشیت و گوهداریا دەنگی خو دکهت و ل هیشیا بەرسقین کەسانین دەرووبەر نامینیت، ژبەر قی ئەگەری، ئەف ئاخشتنه وهک گەهاندن ناهیتە دانان و هیچ ئەرکەکی جفاکی بجهنائینیت کو راستشه کرنا بنیاتین ویین زمانی دابین بکەت.

ج. ئاخشتنا ل گەل خو دناف کومەلهکا زاروکاندا (Collective Monologue): زاروک د ناف کومەلهکا زاروکاندا، ل گەل خو دئاخشیت. هەرچەندە یی دناف واند، بەلی ئەو گوهدارییا وی ناکەن.

پینگه‌هشتنیدا فه‌دگه‌ریت، بۆ نموونه (واتس- wats) دبیت کو فه‌ره‌نگا زاروکی شه‌ش سالی نیزیکی (۲۰۰۰) په‌یخانه. د ته‌مه‌نی‌هفت سالی‌دا دگه‌هیته (۴۰۰۰) په‌یخان، پاشی گه‌شه‌کرنا وی یا زمانی کیم دبیت.

ج. **زیره‌کی:** که‌سانین کیم ژیر ژ لایئ می‌شکیقه، د ئاخستن‌یژیدا دلاوازن. و که‌سانین سروشتی ژ که‌سانین زیره‌ک لاوازترن، چونکی که‌سانین زیره‌ک پتر په‌یقین رووت و نوی و مردگرن و بکاردنین. شیانین زاروکی د بواری تیگه‌هشتنا په‌یخاندنا ب پلا زیره‌کی و هشیاریا وی یا می‌شکیقه ده‌یته گردان.

د. **ساخله‌میا گشتی:** ده‌می زاروک توشی نه‌خوشیه‌کی دبیت، کارتیکرنی ل پینشکه‌فتن، یان پاشکه‌فتنا وی یا زمانی دکه‌ت و چهند زاروک یی ساخله‌م بیت، پتر شیانین و مرگرتن و بجه‌ئینانا زمانی ل ده‌ق په‌یدادبیت و مضایی ژ کاریگه‌ریین دهوروبه‌ری خو د‌ومرگرت.

۲- **ژینگه‌ه(ده‌وروبه‌ر):** گه‌شه‌کرنا زمانی ب بارودوخئ ژینگه‌ها دهوروبه‌ر، یان شارمزایین جشاک‌کی کاریگه‌ر دبیت، کو نه‌و زاروکی د نا‌ق ژینگه‌هین ئارام و به‌ره‌ه‌فکری ب هه‌می ئامرازین خوشیی، یان د نا‌ق خیزانین روشنبیردا دژین، پتر په‌یخان د‌ومرگرن و شیوازیین زمانین دروست بکاردنین و د‌میرینین وان به‌یزترن ژ وان زاروکی د ژینگه‌هین هه‌ژار، یان د د‌م‌زگه‌هین فه‌رمیدا دژین. تیکچوونین د‌وروونین د‌هوروبه‌ری زاروکی کارتیکرنی ل سهر گه‌شه‌کرنا وی یا زمانی دکه‌ن، کو خوشه‌ویستی و دلوفانی و هه‌ستکرنا زاروکی ب ئارامیی ژ لایئ دایابانقه، هاریکاریا گه‌شه‌کرنا سروشتی یا زمانی وی دکه‌ت، به‌روفاژی فی چهن‌دی، زورداری و شکاندن و نازداریکرن دبیته نه‌گه‌ری تیکچوونا درکاندنی ل ده‌ق زاروکی. (مروان ابو‌حویج: ۲۰۰۲: ۱۴۷- ۱۴۸).

د / گهشه کرنا د مروونی:

د قوئاغیدا هه لچوونین زاروکان پتر دهینه زانین و بهرسفدانین هه لچوونان زیده دبن، کو بهرسفدانین د مروونین درکاندی هیدی هیدی جهی بهرسفدانین د مروونین لهشی دگرن. ههروهسا ئەه هه لچوونه ب توند و تیژی و پریژی و کهرب و کینی و توورهی و پکویی دهینه وهسفرن، بهلی ئەه توند و تیژی هیدی هیدی بهرهه ئارامیی دجیت. زیدهباری قی چهندی، دبیت ئەه هه لچوونه جوراوجوری و گوهورینی ب خوفاه بگرن (ژ گری بۆ کهنی و ژ توورهی بۆ کهیفخوشی). هه لچوونین وان سیمایی ل هه فجه میانا ل دور خو ب خوفاه دگریت. ئانکو دبیت زاروک ههست ب شه رمینی و تاوانباریی و باومری ب خو بوونی بکهت. هه لچوونین وان ب کهسه کی دیار کریقه دهینه گریدان کو زوری جارن دایکه. واته زاروک ژ دایکا خو تووره دبیت و ب کهیفخوشیا وی کهیفخوش دبیت و ب نه خوشیا وی نه خوش دبیت (احمد محمد الزعی: ۲۰۰۷: ۱۲۲).

ه / گهشه کرنا جفاکی:

ئەه قوئاغه ب پیگه هاندنا جفاکی دهیته نیاسین. کو تیدا زاروک فیری رهوشتین گشتین جفاکی و چهوانیا سه رهدمیریکنی ل گهل کهسان و تشتان دبن. ههروهسا فیری دابونه ریت و پولین جفاکی و جیاوازیی دناقهه را راستی و شاشییدا دبن، کو دایباب روله کی بهرز د قی قوئاغیدا دبینن. واته ئەه نواندنا پولین جفاکی دکهن و بۆ زاروکی ریگ و شهنگستان ب ریگا راهینان و بکارئینانا سزادانی و خه لاتکرنی و نواندنی قه دگوهرین. (سامی محمد ملحم: ۲۰۰۴: ۲۴۱). ژ گرن گرتین رهنگین شیوازیین جفاکی د زاروکی نییا پیشوه خندا :

۱. بهر رهه بوونا په یوه نندیین جفاکی: - واته زاروک ژ بلی په یوه نندیین وی د ناف خیزانیدا، په یوه نندیین جفاکی ل گهل هه فالین دمرقهی خیزانی گریدهت، خو گریدان ب دایبابانقه بهرهه کی بوونی دجیت.

٢. تهنایبی (التوحد): دبیت زاروکی قی قوناغی ب تنی ل گهل ئیک ژ دایابان بمینیت و خو پئشه گریبدهت، چونکی ههست دکهت کو ئهوه ژیدمیری سهرهکی بو ئارامی و تهنایبیا وی د قی قوناغیدا.
٣. دهستنیشانکرنا رولی رهگهزی: ئانکو گهشهکرنا شیوازین زاروکان ل دویف رهگهزین وان. کو کور فیری سیما و شیوازین کوران دبن، و کچ فیری سیما و شیوازین کچان دبن.
٤. ههفرکی و ململانی ل دهف زاروکان پهیدادبیت.
٥. خویهرستی (ئهژنهزی) زور دهیته بکارئینان ب تایبته دناقبهرا سالا چواری و پینجیدا ژتهمهنی.
٦. دوژمناتی: دوژمناتی ژ ئهجامی تیچوونا زاروکان پهیدادبیت. ب تایبته دناقبهرا (٢) و (٤) سالییدا، پاشی کیم دبیت و ههقالینی و قیانا زاروکان ل دهف پهیدادبیت و زاروکی (٤- ٥) سالی، ب درکاندا پهیشان دهرپرینی ژ دوژمناتی خو دکهن، ل گهل مهزنبوونا تهمهنی، دوژمناتی درکاندی هندهک شیوین دیتر ب خوڤه دگریت وهک پهیشین نهشرین و یین دهرپرینی ژ کهرب و کینی و گلهوگازندی دکهن. ب شیوهیهکی گشتی کور پتر ژ کچان دوژمناتی دکهن (احمد محمد الزعبی: ٢٠٠٧: ١٢٥ - ١٢٦). ژ قی چهندی بو مه دیاردبیت کو گهشهکرنا زمانی د قوناغا زاروکی نیا پیشوهختدا بهایهکی مهزن د دهرپرینا دهروونی و گونجاندنا کهسایهتی و جشاک و ژیریدا ههیه. ئەف قوناغه ژ لای دهرپرینی و تیگههشتنا زمانیه ب لهزترین قوناغا گهشهکرنا زمانی دهیته دانان، کو تیدا فهرهنگا زمانی و تیگههشتنا وی و گریدانا پهیشان ل گهل ئیک د رستین خودان واتادا زیدهدبیت.

3- 3: زاروکینییا ناڤنجی و زاروکینییا درمنگ (Middle and Late Child hood):

ئەڤ قۆناغە ژ دوماهیا تەمەنی شەش سالیی دەست پیدکەت و ل تەمەنی دوازده سالیی ب دوماهی دەیت. کو قی قۆناغی ب قۆناغا قوتابخانا سەرەتایی ناڤدکەن، چونکی ل دەستیڤکا چوونا قوتابخانا سەرەتایی دەست پیدکەت و ب تەواوکرنا وی ب دوماهی دەیت. ب شیۆمیهکی گشتی گەشەکرنا د قی قۆناغیدا کیم دبیت ژ بلی هەردوو سالیی دوماهی کو هەندەک گوھۆرینین لەشی دیاردبەن. هەروەسا د قی قۆناغیدا، گرنگی ب شارمزیاین سەرەکی د خواندن و نشیسن و هژمارتنیدا دەیتە دان. ئەڤ نەرکە ب پلا ئیکی قوتابخانە و د هەمان دەمدا خیزان ب ستویی خۆڤەدگرن. زاروک د فیروونا قان شارمزیایاندا، بەشەکی زۆر ژ ژیاننا خویا رۆژانە دەمەزخیت. چەند شیانی وی ل سەر جەئینانا قان شارمزیایان زیدەدبەن، پتر باومری ب خۆبوون بەیز دکەڤیت و گەشەدکەت و پلا سەرەخویا وی زیدەدبیت. زیدەباری قی چەندی، ئاراستی زاروکی بەرەڤ کومەل و دەزگەهین جڤاکی گەشەدکەن. ژ ئەنجامی گەشەکرنا شیانیی ویی جیاواز، پتر چاکیی د کارین خۆدا بەجەئینیت. بی گومان دایاب و ماموستا د گەشەکرنا قان ئاراستاندا د بەرپرسن (احمد محمد الزعبی: 2007: 131).

1/ گەشەکرنا لەشی و بزاقان:

پروسیسین لەشی د قۆناغی زاروکینییا ناڤنجی و زاروکینییا درمنگا ژ لای گەشەکرنیڤە کیم دبیت. ئانکو پتر بەرەڤ ئارامی دجیت و دبیت گرنگترین ئەنجامی قان پروسیسان، هەندەک گوھۆرینین د پەیکەری لەشی و کوئەندامی ماسولکەیی و شارمزیاین بزاقیدا پەیدادبەن، کو بەشی لەشی یی خواری پتر دریزدبیت و بەژن زراقتەر لیدەیت. کیشا لەشی سالانە دناڤهرا (2,5 - 3,5 کگم) زیدەدبیت. قەباری پەیکەری لەشی و کوئەندامی ماسولکەیی زیدەدبیت، کو د ئەنجامدا بارستا ماسولکان و هیزا وان زیدەدبیت. ئەڤ زیدەهییە ب هەردوو

فاکتەرین بۆماوهی و راهینانیڤه کاریگەر دبیت. ههژی گوتنییه کو زۆریه ی قه کۆلینان دیاردکهن کو د قی قوناغیدا کورژ کچان بهیزترن. دهرباره ی بزاقان، شارمزایین بزاقی پتر بهره ق ریکخستنێ و هیزییڤه دچن. زاروک فیری وهرزشی و غواردانی و مهله قانیا و .. هتد دبیت. ئەه قهنده پتر خوشیی و تیروونی ل ده ق پهبیداکهت. گه شه کرنا رهین کۆته ندامی دهماری دبیته ئەگه ری چاک کرنا شارمزایین بزاقی ماسولکین هویر، ژوانا بکارئینانا دهسته کی د جهینانا کارین خۆدا و ئارمزویا بکارئینانا پینوسی رصاصی د نئیسینیدا. ئەه قوناغه ب هنده ک شارمزایین بزاقی نیزیکی قوناغا پیکه هشتنی ب دوماهی دهیت (محمد عوده الریماوی: ۲۰۰۴: ۴۴۲).

ب/ گه شه کرنا ژیری:

قوناغین زاروکینیا ناقنجی و زاروکینیا درهنگ، ئەوین (بیاجی) ب قوناغا هزرکرنا پرۆسیسین بهرجه سته یی نافدکته، گوهورینین ژیریین بهرز ب خوڤه دبین، کو شیائین هزرکرنا زاروکان بهرز دبیت ده می وان تیگه هان بکار دئین ئەوین ژ لای مهزنانڤه دهینه بکارئینان. واته د شیاندایه زاروک ب شیومه کی زنجیره یی (Seriation) تستان ژ لای قهباری و کیشی و .. هتد ریک بیخیت. ههروه سا دشین پرۆسیسین لوجیکین پیچه وانه ی (Reversibility) تیگه هن، بو نمونه ده می زاروک ب کومکرنا دوو ژمارین وه کی (۹=۷+۲) رادبن، کیم ناستهنگان دبین ده می قی پرۆسیسی پیچه وانه دکهن داکو بیته (۹-۷=۲). ژوان دیاردین گرنگ د قی قوناغیدا، تیگه ی پاراستنی (Conservation) یه، کو د قوناغا پیش پرۆسیساندا، ده می دوو کوپین ئافی یین وه کهه ق بو زاروک دهاتنه نمایشکرن، د وه کهه قیا برهیا ئافیدا هیچ ناستهنگه ک نه دبیت، به لی ده می ئەه ق ئافه ل بهر چاقین وی دکره د دوو ئامانین جیاوازدا، ئانکو ئیک ژوان یی زراف و دریز، وی دی یی کورت و بان، زاروک د وی باومریدابوو کو ئەو ئافا د ئامانی زراف و دریزدا پتره ژیی دی، چونکی ناستی ئافی تیدا بلندتره، به لی زاروک د قوناغا پرۆسیسین

به‌رجه‌سته‌یدا، ب شیوی ئافی یی د هه‌ردوو ئامانین جیاوازا ناهیته خاپاندن. واته ب دیتنا (بیاجی) زاروکی ئی قوناغی دشین سه‌رده‌میری ل گه‌ل ئاریشین پاراستنی بکه‌ن، چونکی هزرا وان کی‌متره ژ هه‌قجه‌میانا ل دور خو. واته ئهو دشین هزرکرنی د پتر ژ ره‌ه‌نده‌کیدا بکه‌ن. هزرکرن د قوناغیدا ب هزرین سه‌ره‌کیین بیرکاریشه ل قوتابخانا سه‌ره‌تایی ده‌یته گریدان و دبیت زاروکی پولا ئیکی پیدفی بکارئینانا تلبین ده‌ستین خو ببیت د هژمارتنیدا. نه‌بوونا خاسیه‌تا ئالوگورکرنی (Reciprocity) ل ده‌ف زاروکی، دبیته ئاسته‌نگ د تیگه‌هشتنا وی چه‌ندیئا کو ربه‌ری وی لاکیشا دریزیین وی (٦×٥)، هه‌ر هه‌مان ربه‌ری وی لاکیشا دریزیین وی (٣×١٠) یه (صالح محمد علی ابو جادو: ٢٠٠٤: ٣٥٩ - ٣٦١).

ج / گه‌شه‌کرنا زمانی:

د قوناغیدا په‌یف و تیگه‌هشتنا وان ل ده‌ف زاروکی زیده‌دبیت و زاروک جیاوازا دناقه‌هرا په‌یفاندا و لی‌کچوون و وه‌که‌ه‌فیا زمانی دزانیت و بجه‌ئینانا شارمزیین زمانی ل ده‌ف زیده‌دبیت. رامانا تیگه‌هین رپوت وه‌کی (درموکرن، راستگویی، باوه‌ری، دادومری، ئازادی، ژیان، مرن) ل ده‌ف وان ئاشکرا دبیت. ده‌رپین ژ نه‌نجامی شیانین وان یین گه‌نگه‌شه‌کرنی زیده‌دبیت. زیده‌باری قی چه‌ندی تیگه‌هشتن و گوهداریکرنا هونه‌ری و خوشییا ئه‌ده‌بی ژ وی چه‌ندا دخوینیت، دبینیت. د قوناغیدا شیانین زمانین کچان ژ کوران سه‌رکه‌فتیترن (صلاح الدین العمریه: ٢٠٠٥: ١٤٥). ژ لای په‌یف و یاسایین زمانیشه، ده‌می زاروک دناخشن، گوهورپین د هزرکرن و اندا په‌یدادبیت، کو ل قیری پتر گرنگی دده‌نه شروقه‌کرنا په‌یفان ژ هزرکرن وان د به‌شین ئاخشتنیدا (محمد عوده الریماوی: ٢٠٠٣: ٢٤٩)، بو نموونه: دبیت ده‌می پرسیار ژ زاروکه‌کی قوناغا زاروکینیا پی‌شوه‌خت ل سه‌ر (سی‌ف) ده‌یته کرن، ئیکسه‌ر به‌رسفی بده‌ت و بی‌ژیت: (یا سوره)، یان (بازنه‌یه)، یان دبیت ب خورانیقه گریبده‌ت، به‌لی زاروکی قوتابخانا سه‌ره‌تایی، دبیت د به‌رسفانیدا بی‌ژیت: (فی‌قییه)، یان ب چارچوفی ئاخشتنیه گریبده‌ت و

ببیت (داره). ئەق شروقه کرنا زیدە یا پەیشان مفاہیکە زۆر دگەهینبته زاروکی دەمی توشی پەیشین نوی دبیت، ئەوین نەهینە دیتن د بەرهمی وی یی زمانیدا، چونکی تیگەهشتنا وان بو پەیشین روت زیدەدکەت. پیگەهاندا زانینی د قی قوناغیدا ل گەل وان شارەزایین زاروک ژ قوتابخانی دەرگرت، دبیتە ئەگەری هاندا وی ل سەر پیگەه گریدان پەیشان ل گەل ئیک. (بیرک، 2007، Berk) دیاردکەت کو ناقەندا ژمارا پەیشین زاروکی شەش سالی نیزیکی (۱۰۰۰۰) پەیشانە و ب دوامی هاتنا قوتابخانا سەرەتایی، ژمارا وان دگەهیتە نیزیکی (۴۰۰۰۰) پەیشانە و ب شروقه کرنا پەیشین ئالوز، بەرهمی وان د بواری پەیشاندا زیدەدبیت، بو نمونە ب ریکا پەیشین (کەیفخوش) و (بریاردان)، زاروک هەردوو پەیشین (خوشی) و (بریار) ژوان دادریژیت. هەرەسا زاروک زۆر پەیشین دی ب ریکا دەروربەری و ب تاییەت ل دەمی خواندن دەرگرت و شروقه کرنا پەیشین فرمواتا ل دەق زیدەدبیت، بو نمونە پەیشا (ساربوون) کو بو ئاقی، یان بو پەیوەندییا دناقبەرا هەقالاندا بکاردهیت، ل دەق وان ئاشکرا دبیت. دەربارە یاسایین زمانی (Grammar)، (چومسکی) دیاردکەت کو هەر سالەک ژ سالین قوناغین زاروکینیا ناقنجی و زاروکینیا درەنگ، وەرگرتنا بنیاتیین رستەسازینی (Syntactical Structure) ل دەق زاروکی زیدەدبیت، ل دوامی شاشیین وان یین ژ ئەنجامی هەر فاکتەرەکی پەیدادبن، کیم دبن. زیدەباری قی چەندی، تیگەهشتنا پەیوەندیین لوجیکی، هاریکارییا تیگەهشتنا بنیاتیین دیین زمانی دکەت وەکی شیوازی بەراوردکرنی (دریژتر، کورتتر، مەزنتر، .. هتد) و شیوازی ئەگەری (ئەگەر تو بچی، دی..)، زیدەباری شیوین خواستنی، هەرەکی مروق خو وەسەفدکەت کو ئەو شیرەکی مریه، یان.. هتد (صالح محمد علی ابو جادو: ۲۰۰۴: ۳۷۸ - ۳۷۹).

د / گهشه کرنا د مروونی:

هه لچوونین زاروکان د قوناغین زاروکینیا ناقتنجی و زاروکینیا درهنگدا ب نارامی و جیگیریی دهینه نیاسین. زاروک پتر کونترولی ل سهر خو و هه لچوونین خو دکهت و فه د شیریت. ئەو د وی باوه ریدایه کو هه لچوونین توند و تیژی شیوازهی کی تاییه ته ب زاروکین بجویک شه و ل دهف جفاکی نهیا رهوایه. شیوازی هه لچوونین وی ل جهین تاییهت ژ جهین گشتی دهیته ژیک جودا کرن، کو ل قوتابخانی پتر کونترولی ل سهر خو دکهت ژمال. ههر دم ب ریکا که نیی، یان غواردانی، یان . . ههتد دهریرینی ژ هه لچوونین خو دکهت. ئەف چهنده نامازی ب کهیفخوشی و گونجانندا وی دکهت، بهلی هندهک جاران توشی دودلیی و تیکچوونی دبیت، کو دبیهته ئەگه ری گرینی ل دهف کچان ده می دهریرینی ژ هه لچوونین خو دکهن، بهلی کوپ ب ریکا گرژبوونی و تیکچوونا سهروچاقان دهریرینی ژ هه لچوونین خو دکهن. دبیت ئەف نارامی و کونترولکرنا ل سهر خو بو هندهک فاکتهران بزقریت، ژ وانا :- گهشه کرنا وان یا ژیری و بهرفرهه بوونا په یوه ندیین وان یین جفاکی و گهشه کرنا زمانی و ژینگهها قوتابخانی (احمد محمد الزعبی: ۲۰۰۷: ۱۳۷ - ۱۳۹).

ه / گهشه کرنا جفاکی:

گرنگترین تاییه تیین گهشه کرنا جفاکی د قوناغا زاروکینیا ناقتنجیدا :-

۱. زاروک پتر هه قالان دهه لبریریت و دبیت ههر ئیک ژ وان بو خو هه قاله کی خوشتقی بگریت.
۲. مملانی د قی قوناغیدا زیده دبیت و شه ره دهقی ب په یشان پتر ژ دوژمناتیا له شی دوباره دبیت.
۳. شیوازی جفاکی زاروکی ل سهر جوژی که سایه تیا وی و ئەو شاره زایین تیدا بورین دراوه ستیت، بهلی ل قیری گوهاره کی باشه.

٤. هه‌قالینی و هاریکاری دناقبه‌را زاروکی و هه‌قالین ویدا ل مال و ل قوتابخانی زیدمدبیت و هه‌فرکی ل ده‌ستپیکا فی قوناغی یا تاکیه و ل دو‌ماهی وئی یا کۆمه‌لییه.

٥. دوژمناتی و شه‌رده‌فی ل ده‌ف کوران پتره، دناقبه‌را کچ و کوراندای کیم دبیت، و دناقبه‌را کچاندای گه‌له‌ک کیم دبیت، کور پتر دوژمناتی له‌شی بکاردئینن، به‌ئی دوژمناتی کچان ژ جوړی درکاندنا په‌یثانه.

٦. ئارموزو و گرنگی پیدان به‌رفره دبیت. زیدمباری فی چه‌ندی راستگویی و باومری و هوشداریا جچاکی گه‌شه‌دکهن، ئه‌گهر ره‌فتارین شاش ل گه‌ل زاروکی هاتنه کرن، تی‌کچوونا شیوازی ل ده‌ف دیاردبیت.

ژ دیاردین گه‌شه‌کرنا جچاکی د زاروکینیا دره‌نگدا:

١- زاروک به‌ره‌ف کومه‌ل و کهس و کاران دچیت، کو ئه‌فه‌زی بو پی‌گه‌هاندنا وی یا ژیری و وژدانی و باومریا وی ب بهایی کۆمه‌لی د جهئینانا ئارمانجین ویدا فه‌دگه‌ریت.

٢- بهایی جچاکی ژ ئه‌نجامی به‌شداریا وی د چالاکیین کومه‌لی و سوزداریا وی بو وی کۆمه‌لی دیاردبیت و ده‌ست ب ریزگرتنا مافیین کهسان و یاسا و سیسته‌م و داب و نه‌ریتان دکه‌ت.

٣- ههر زاروکه‌ک ل گه‌ل په‌گه‌زی خو‌رولی خو‌دگونجینیت.

٤- کاریگه‌رییا روشنبیریا گشتی ده‌ستپیدکته و تاکه کهسیا زاروکی گه‌شه‌دکته و هه‌ستکرن ب به‌رپرسانی ل ده‌ف زیدمدبیت.

٥- ئارموزوویین وی ده‌ینه گوهورین و پتر به‌ره‌ف تاییه‌تیکرنی دچن و ئاراستین بی‌شه‌یی ل ده‌ف دمردکه‌فن. زاروک هیچ کاره‌کی ناکه‌ت ئه‌گهر ل دویش ئارموزویا وی نه‌بیت و پشتگیریکرن ب کهسانین ده‌وروبه‌ر کیم دبیت و به‌ره‌ف سه‌ربه‌خویی دچیت.

٦- هه‌ردوو په‌گه‌ز (نیر و می) د هه‌قالینییدا ژ هه‌ف دویر دکه‌فن. ئه‌ف دوخه‌تا قوناغا سنیه‌یی به‌رده‌وام دبیت (صالح محمد علی ابو جادو: ١٩٩٨: ٧١- ٨٦).

۳- ۴: قوناغا سنیلەیی (Adolescence):

دشیاندایه قوناغا سنیلەیی ل سەرسى قوناغان بهیته دابشكرن:

- ۱- سنیلەیی پيشومخت (Early Adolescence) ژ (12-14) سالیی- قوناغا قوتابخانا ئافنجی.
- ۲- سنیلەیی ئافنجی (Meddle Adolescence) ژ (15-17) سالیی- قوناغا قوتابخانا ئامادیی.
- ۳- سنیلەیی درەنگ (Late Adolescence) ژ (18-21) سالیی- قوناغا زانکویى.

ل قییری دی ب شیوهیه کی گشتی ل سەر قوناغا سنیلەیی ئاخشین کو فان هەرسى قوناغین ل سەری ب خوڤه بگریت.

زاراڤى سنیلە ل سەروى قوناغى دهیته دانان، یا ڤه گوهاستنه کا پلهیی یا پیگه هاندنا لەشى و رهگەزى و ژیری و دەرورنى تیدا دهیته رویدان، کو گوهورینین ئاشکرا ل سەر کەسى سنیلە پهیدادبن. گرنگترین گوهورین پیگه هاندنا رهگەزیه. دبیت سنیلەیی شیوازین جیاواز ب خوڤه بگریت ل دویش بارودوخین جفاکی و روشنبیریین سنیلە تیدا دژیت. د ڤی بواریدا سنیلەیی چەند شیوهیه ک هەنه، ژوانا :-

- ۱- سنیلەیا سروشتی یا ڤالا ژ ئاستهنگ و گرفتان.
- ۲- سنیلەیا ڤه کیشایی، کو کەسى سنیلە خو ژ جفاکی خیزانی و کەس و کاران ڤه دکیشیت و بهره ڤه جودابوونی دچیت و هەز دکەت ب تنی ل گەل خو بژیت و هزرکرنی د ناخی خو و ئاریشین خودا بکەت.
- ۳- سنیلەیا دوژمناتی، کو شیوازی سنیلەیی ب دوژمناتی کەسانین دیتەر دهیته نیاسین (صالح محمد علی ابو جادو: ۱۹۹۸: ۷۲).

قوناغا سنیلهیی ژ لایئ دهررونی و جشاکیشه دبیته قوناغهکا
 فهگوهاستنی ژ زاروکهکی پشتگیری ب کهسانین دموروبهر کری، بو کهسهکی
 ههلدهت سهربهخوییا خو ب دهستقه بینیت، داکو کهسایهتیهکا نازاد و
 سهربهخو د تهمهنی پیگههاندنی و تهواو بوونیدا ب جهبینیت. ئەف فهگوهاستنه
 ریکهفتنن نوی ل کهل کهسانین دی ب دهستقه دئینیت، ئەوژی ل دویف وی
 روشنبیریا بهربهلافا وی جشاکئ تیدا دژیت (احمد محمد الزمعی: ۲۰۰۷: ۲۱۹).

/ / کهشهکرنا لهشی و بزاقی:

قوناغا سنیلهیی گوهورینهکا بهرچاڤ د کهشهکرنا لهشیدا دهیته دیتن،
 کو تیدا دریزیا کوران ب سهر دریزیا کچان دکهڤیت. ئەف کهشهکرنا لهشی یا
 ب لهز ل دهڤ کوران، دبیته ئەگهری بهیزکرنا وان و پتر باومری ل دهڤ وان
 پهیدادبیت و پتر دبیته کهسهکی جشاکئ و سهربهخو ئەگه ل کهل کچان
 بهیته بهراوردکرن. دهربارهی میشکی، کهسی سنیله دهست ژ وان شانین دهماریین
 هیشتا ب کارنهئینان بهرددهت، پارچا پیشی ژ میشکی پیدکههیت، داکو
 بریارین دروست بدهت. ژ نیشانین کهشهکرنا لهشی د قئ قوناغیدا: فراوانیا ملان
 ل دهڤ کوران و کهشهکرنا ماسولکین مهزن و دهست و پی ل دهڤ ههردوو رهگهزان
 کهشهدکهن. ههرومسا دهڤ و لیڤ و دفن و گوھ ل کهل سهری دهینه
 کهشهکرن، زیدهباری چهندن گوهورینین دی کو د شیاندایه د قئ ژیدهریدا
 بهینه دیتن (محمد عوده الریماوی: ۲۰۰۴: ۴۴۶). کچ د قوناغا سنیلههیا سهرهتايدا ژ
 کوران قهلهوتر و دریزترن، بهلی ئەف پیشکهڤتنه بو ماوهیهکی دریز نامینیت، کو د
 تهمهنی (۱۴) سالییدا، کوپ ب سهر کچان دکهڤن. دریزیا سنیلهیی د ماوی
 پیگههشتنیدا نیزیکی (۲۵سم) زیده دبیت، کیشا وی نیزیکی (۱۸.۵ کگم) زیده دبیت
 (صالح محمد علی ابو جادو: ۲۰۰۴: ۴۰۹). ژ لایئ بزاقانقه، ب شیومیهکی گشتی هیز و
 شیانا بزاقان کهشهدکهن و تا تهمهنی (۱۵) سالیی بهره سستی و لاوازیی دجیت و
 بزاقین سنیلهیی نهدهجی خودانه، ژ بهر قئ چهندی دبیزنه قئ قوناغئ (تهمهنی)

په‌ریشانییَ – Theawk ward)، واته دبیت رپڤه‌چوونا سنیله‌یی تیک بجیت و ب تستان بکه‌فیت، یان تشت ژ ده‌ستین وی دکه‌فن ژ بهر وی گه‌شه‌کرنا ب له‌زا د له‌شی ویدا په‌یدادبیت، کو ب نه‌رپیکه‌ستن و جیاوازییا ره‌ه‌ندین له‌شی ده‌ینه وه‌سفرن. زۆربه‌یا فه‌کو‌لینان دیاردکه‌ن کو سنیلین مه‌زن و درپژ و کیم کیشه به‌یزتر و زیره‌کترن ژ سنیلین بجویکتر و کورتتر ژ لایئ چالاکیین بزاقیشه (صلاح الدین العمیره: ۲۰۰۵: ۲۰۹). د سنیله‌ییا نا‌فنجیدا، بزاقین سنیلان گونجایتر و رپیکه‌ستی ترن و چالاکی و هی‌زا وان پتر زی‌ده‌دبیت، و شارمزایین بزاقی وه‌کی لیدانا ئامیرین موزیکی و نفیسینا ل سهر کومپیوته‌ری و یاریین وهرزشی ب شیوه‌یه‌کی باشتر بجه‌دئینیت (هه‌مان ژیدم: ۲۳۵). د قوناغا سنیله‌ییا دره‌نگدا، چالاکیین بزاقی به‌ره‌ف جیگیربوونی و ئارامیئ دچن و شارمزایین هه‌ستی بزاقی ب شیوه‌یه‌کی گشتی زی‌ده‌دبن (هه‌مان ژیدم: ۱۵۹).

ب/ گه‌شه‌کرنا ژیری:

قوناغا سنیله‌یی، ئە‌ه‌وا (بیا‌جی) ب هزرکرنا پرۆسیسین وینه‌یی نا‌فکری، سنیله ب شیوه‌یه‌کی باشتر گه‌شه‌دکه‌ت و ئاریشان ب رپیکین رووت چاره‌سهر دکه‌ت، زی‌ده‌باری شیانین وی ل سهر دارشتنا گریمانان و گه‌هاندنا ئە‌نجامان ژ گریمانین پیچه‌هوانه‌ی راستی. (سانتروک، 2001, Santrock) دبینیت کو هی‌زا هزرکرنی ل ده‌ف سنیلان دبیته ئە‌گه‌ری فه‌کرنا ئاسوویین نوی د جحا‌کناسی و زانینیدا، هزرین وان به‌ره‌ف رووتی و لوجیکی و نموونه‌یی دچن، سنیله دشیت تاقیکرنی ب هزرین خو بکه‌ت ژ بلی تاقیکرنا هزرین که‌سانین دی. ل دوماهیئ شیانین وان بین ژیری د چا‌قدیرییا ژینگه‌ها جحا‌کی و به‌رجه‌سته‌ییا تیدا دژیت و شروفه‌کرنا وی ژینگه‌هی د قی قوناغیدا پیش دکه‌فیت (صالح محمد علی ابو جادو: ۲۰۰۴: ۴۲۹). ژ پرۆسیسین زانینی د قی قوناغیدا: هزرکرنه‌کا رپیکه‌ستی د تیگه‌هین رووتدا وه‌کی: – راستی، باشی، جوانی... هتد، تاقیکرنا زیره‌کی و ده‌سکه‌فتین خواندن و شیانین و مرگرتنا بۆ‌چوونین که‌سانین دیت و هه‌ستکرن ب وی چه‌ندی

كو كهسانين ديتر ههستكرنئ ب وى دكه ن، ل دهف پهيدادبن. هئدى هئدى هزركرنا پراكتيكي ل دهف وان گهشه دكهت و ب ليگهريانا تشتين نوى و شارمزاين نالوز رادبیت. گهشهكرنا هزرئ و چاره سهرييا ناريشان ب شيويه كي نيزيكي چاره سهركرنا بيگه هشتيان (محمد عوده الريماوى: ۲۰۰۴: ۴۶).

ج / گهشهكرنا زمانئ:

زمان وهك نامرازه كي گه هاندنئ و هزركرنئ و دهربرينئ و دان و ستاندنئ دناقبهرا كهسان و كومه لگه هاندا گرنگيا خو دينيت. گهشهكرنا زمانئ د قوناغا سنيلهيا پيشوه ختدا، ب زيده بوونا په يقين زمانئ و شيانين پيكتييانا رستان و دهربرينا هزر و تيگهه و رامانان و بكارئينانا هيما و زاراقين زمانئ دهيته نياسين. شيانين وى ل سهر دهربرينا وينين ژيرئ و بكارئينانا شيوازين زمانين جياواز وه كي شيوازي نهرئ و پرسيار و سهرسورمان و شيوازين خواستنئ زيده دبیت. گهشهكرنا زمانئ ل دهف سنيلهيا ب شيويه كي سه ره كي ب گهشهكرنا وى يا ژيريغه دهيته گريدان. هه رچهنده گهشهكرنا زمانئ ل دهستپيكا قوناغا سنيلهيا ته واو دبیت، بهئ ل كهل قئ چهندي چاكى و شيوازين زمانين تايهت د قوناغا سنيلهيا نافنجئ و درهنگدا دهينه ديتن، كو ژ هويرينيا دهربرينا په يقان و شيانين نقيسينا بهيز و تيگه هشتنه كا باشر بو بابه تين خواندنئ بيك دهيت. رستين سنيلهيا د قئ ماوميدا ب دريژي دهينه نياسين و ژ ژماره كا لارستان كو تا رادهيه كي دنالوز بيك دهين. شيانين وى ل سهر ئافاكرنا رستين نالوز ژ نه نجامئ گهشهكرنا وى يا ژيرييه. واته پيدقبيه بشيت ره گه زين بابه تي ل كهل نيك گريدهت. ههروه سا د قئ قوناغيدا دهست ب تيگه هشتنا خواستنئ زمانئ دكهت ژ وانا مه تهل و گوتنين مه زنان. ژ دياردين گهشهكرنا زمانئ د قئ قوناغيدا نه وه كو سنيله شيواز و دياليكتا خو ل كهل وى كهسئ دئاخضيت دگونجنييت (صالح محمد على ابو جادو: ۲۰۰۴: ۴۲). ل دوماهيا قوناغا سنيلهيا، فه رهنگا سنيلهيا دكه قيته دناقبهرا (۴۰۰۰ - ۸۰۰۰) په يقان و ب شيويه كي سروشتئ دهربرينئ ژ ههستين خو

دکەت. ژ وان پەیشین پروتین ل دەف وی پەیدادبن، پەیشین: فەلسەفە، دادومری، مەحال، دوبرەکرنا بەرھەمئینانی، زانین و زانینا ھەقدژ، ھەبوون. ئەو پروسسین پروت (Formal Operation) یین سنیلە بھەدئینیت، ھەرھەکی (بیاجی) نامازەپیدای، دەرفەتی ددەتە سنیلەیی کو ب یاریپیکرنی و سەردابرنی و رەخنەلیگرتنی راببیت و پەیوھندیا دناقبەرا رستی و دمووربەریدا بزانی، کو ھەستاریا سنیلەیی بو جیاوازیین زمانی زیدەدبیت و باشتر رستان شروقە دکەت و ھزرکرنی د یاساییین زمانی خۆدا دکەت (محمد عودە الریماوی: ۲۰۰۳: ۲۵۲).

د / گەشەکرنا دەرۆونی:

دیاردین گەشەکرنا دەرۆونی د قی قوناغیدا دزۆرن، کو جیاوازییا دناقبەرا کەساندا و جیاوازییا دناقبەرا ھەردوو رەگەزاندا (نیر و می) دیاردبیت. ئەف گەشەکرنا دەرۆونی کارتیکرنی ل ھەمی دیاردین دیتریین گەشەکرنا و ھەمی لایەنین کەسایەتی دکەت. ل دوماھیا قی قوناغی گەشەکرنا بەرھەق پیگەھاندنا دەرۆونی دجیت. ژ گرنگترین دیاردین گەشەکرنا دەرۆونی د قی قوناغیدا:-

- ۱- ھەلچوونین قی قوناغی ب توند و تیژی و تیکچوونی دەینە نیاسین و شیوازی سنیلەیی دناقبەرا شیوازی زاروکان و شیوازی مەزناندا دەیتە گوھورین.
- ۲- ھەلچوونین ھەقدژ و ھەستین بەرامبەری ئیک ل دەف پەیدادبن، بو نمونە دینداری و بی باومری، یان خوشەویستی و ئەقیان د ھەمان دەمدا ل دەف پەیدادبن.
- ۳- شەرمینی و گوشەگیری و ل ھەقجەمیانا ل دور خو ل دەف دیاردبیت ژ ئەنجامی وان گوھورینین ژ نشکەکیفە د لەشی ویدا پەیدابووین.
- ۴- ل دەستیپیکا قی قوناغی دودلی ژ ئەنجامی بی باومری ب دەرۆونی خو پەیدادبیت.
- ۵- سنیلە ھەست ب خوشیی دکەت دەمی ھەست ب رازەمەندی و گونجاندا جقاکی دکەت.

- ٦- ترس ژ ئه نجامی مه ترسیی ل دهق په یادادبیت و زور رینکین دهربرینی ژ بو گه هاندنا هه لچوونین خویین بهیز ل دهق دیاردبن.
- ٧- هندهك دیاردین که سایه تی ل دهق گه شه دکهن، وهکی شانازی کرن ب خو و چاقدیریا سهرو سیمایی خو.
- ٨- شیانی به شداریکرن دهروونی و دان و ستاندن و زیده کرنا سوزداریی و لایه نگیریی ل دهق په یادادبن.
- ٩- راستگویی و تیگه هشتنا که سانین دی ل دهق زیده دبیت و بهره قوفا نیی و پیدا چوونا ئارمانجا و بجهئینانا ئارامییا دهروونی دچیت (صالح محمد علی ابو جادو: ١٩٩٨: ٧٢-٧٣).

ه/ گه شه کرنا چماکی:

- پروسیسا پیگه هاندنا چماکی و پروسیسا فیربوونا شه نگست و پی شه رین چماکی ژ لایی که سانین گرنگ د ژيانا مروقیدا بهردهوام دبیت. د قی قوفاغیدا جیاوازیین تاکی د شیوازی سنیلاندا دیاردبن. گرنگترین دیاردین گه شه کرنا چماکی د قی قوفاغیدا:-
- ١- باومری ب خو بوون و ههست ب گرنگیدانی ل دهق زیده دبیت و ئاسو و چالاکیین چماکی به رفرهه دبن.
 - ٢- به شداریکرن وی د شارمزیی و ههست و ئاراسته و هزرین که سانین دیتردا دبنه ئه گهری خوشیا وی.
 - ٣- ئارمروو د سه ربه خوییا چماکیدا و قیانا سه رکردایه تی.
 - ٤- ریکه فتنا ل گهل که سانین دمرقهی ژینگه ها وی و گه شه کرنا هوشداری و بهرپرساتیا چماکی.
 - ٥- شه پرزمی (تیچوونا) دناقبه را خوپه رستی (انانیه) و کاریگه ریی دیاردبیت و هوشداریا پلا چماکی زیده دبیت.

- ٦- خوشه‌ویستی و نیزیکبوونا ره‌گه‌زی دی دیاردبیت، کارتیکرنا جشاکی به‌رفره‌ه دبیت.
- ٧- په‌قین و به‌رگیری و یاریپیکرن و توورپه‌بوون و ململانی د قی قوناغیدا دیاردبن.
- ٨- زیره‌کیا جشاکی (شیانین سه‌رده‌ریکرنی د هه‌لویستین جشاکیدا) گه‌شه‌دکه‌ن.
- ٩- ئاره‌زوو د ئاراسته‌کرنا ناخیدا و کارکرن ژ بو بجه‌ئینانا گونجاندا جشاکی و که‌سایه‌تی.
- ١٠- شه‌نگسته ژ نه‌جامی کارلیک‌کرنا سنیله‌یی ل گه‌ل وی ژینگه‌ها تیدا دژیت گه‌شه‌دکه‌ن (صالح محمد علی ابو جادو: ١٩٩٨: ٧٤).

تەمەنى (١٧)، يان (١٨) سالییدا دگهههته گوپیتکا درێژیی، به‌ئى كور تا تەمەنى (٢١) سالیی درێژدبن. هیز و چالاکیا له‌شى د سالیی بیستاندا دگهههته گوپیتکا گه‌شه‌كرنی، به‌ئى د سالیی سیه‌ئاندا، ئەف هیزه ب رێژمیا (١٠٪) دناقه‌هرا سالیی (٣٠-٦٠) یدا به‌ره‌ف كیمبوونى دچیت. هه‌روه‌سا هه‌ردوو هیزین دیتنى و بیستنى د سالیی بیستاندا گه‌شه‌كرن و تهاو دبیت، و هیزا دیتنى تا دوماهیا نافه‌راستا تەمەنى د چالاکیا خۆدا به‌رده‌وام دبیت، به‌ئى هیزا بیستنى به‌ره‌ف كیمبوونى دچیت (سامى محمد ملحم: ٢٠٠٤: ٣٩٣-٤٠٠).

ب/ گه‌شه‌كرن ژیری:

هه‌روه‌كى مه‌ دیاركرى كو د قوناغا بیگه‌هشتنییدا، مروف ژ هه‌مى لایانته تهاو دبیت و د گه‌ههته گوپیتکا گه‌شه‌كرن خویا سروشتی، ب هه‌مان شیوه‌ پرۆسیسین ژیری و زانیی بیگه‌هانده‌كا تهاو ب خوقه‌دبیت. هه‌ر چه‌نده (بیاجی) گه‌شه‌كرن ژیری تا قوناغا سنیه‌ی د تیورا خۆدا دیاركریه، به‌ئى د نشیسیین وین دوماهییدا، دیاركریه كو قوناغا پرۆسیسین وینه‌ی دبیت ل قوناغا سنیه‌ی ب تهاوی نه‌ههته گه‌شه‌كرن و گه‌شه‌كرن و تهاو بیگه‌هشتنا پیشوه‌ختا به‌رده‌وام بیت. ئەف چه‌نده بوویه ئەگه‌رى هاندا نا فه‌كوله‌ران كو فه‌كولینی ل سه‌ر وان فاكته‌رین دبه‌ ئەگه‌رى ده‌ستنیشانكرن جیاوازیین گه‌شه‌كرن هزركرنی ب ریکا پرۆسیسین وینه‌ی و ریکین ده‌رپرنا وان. بى گومان فاكته‌رى روشنبیری و پیشكه‌فتنا ته‌كنولوجیا كۆمه‌لگه‌هان روله‌كى به‌رز د گه‌شه‌كرن پرۆسیسین هزركرنییدا ل ده‌ف كه‌سان دگین، به‌لكو پتر د به‌ره‌فكرینه ژ بو دابینكرن ریک و نامرازیی قى جورى هزركرنی و ریکین ده‌رپرنا وان (سامى محمد ملحم: ٢٠٠٤: ٤٠٢).

ج / گهشه کرنا جفاکی و دموونی:

۱. د قوناغا سنیله ییدا، چالاکیا جفاکی بهرفرهه دبیت، پاشی د قوناغا پیگه هشتنیدا بهرته نگ دبیت، ل ناهه راستا ته مهنی، چالاکیا جفاکی بهرفرهه دبیت هه، پاشی د قوناغا دانعه مرییدا بهرته نگ دبیت.
۲. پیگه هاندنا جفاکی دهیته بجهئینان، ئەوا ل دویش گه شه کرنا که سایه تیا مروقی یا لهشی و ژیری و دموونی گه شه دکهت.
۳. ئاراستین دموونی ل دویش پيشقه چوونا ته مهنی جیگیردبن ب تابهت پشتی قوناغا پیگه هشتنی، بهرترین ئاراستین د قی قوناغیدا توشی گوهورینی دبن، ئاراستین ل دور بابته تین سیاسی و سیسته مین جفاکیین بهریه لاقن. ب شیومه کی گشتی د قی قوناغیدا، ئاراستین مروقی بهره ق نازادی دچن (صالح محمد علی ابو جادو: ۱۹۹۸: ۷۶).
۴. ئەه قوناغه ب ریکه خستنا په یوه ندین لهشی و خه ریکیا هه قزینان وهک دایک و باب د چاقدیری کرنا زاروکاندا و دابین کرنا خوشی بو خیزانی ب ریکا گونجاندن و ریکه فتنا دناقههرا واندا ژ پیخه مهت پیکنانانا شانها جفاکیا تهواو و ئیکگرتی دهیته نیاسین.
۵. مروقی پیگه هشتی وهک هاوالاتیهک ههست ب مافین خو دکهت و د هه مان دهما دبینیت کو هندهک ئەرک ل سه رملین وی هه نه کو پیدقییه د خزمه تا جفاکی خودا ب جهبینیت.
۶. مروقی پیگه هشتی ههست ب گرنگیا فاکته ری ئابوری و پلا وی یا جفاکی د ژیانیدا دکهت و هه ولدهت هه می شیائین خو د چاک کرنا بارودوخین خویین ئابوریدا ب مه زیحیت.
۷. مروقی پیگه هشتی دیتنه کا راسته قینه بو ژیانیه هیه، دویری ئاشویی و ریزگرتنی ل دابونه ریتان دگریت و بهره قانیی ژی دکهت، چونکی دابونه ریتان کارتیکنه کا بهیز د ژيانا ویدا هه یه.

٨. دبیت مروقی پیگههشتی توشی هندهك ئاریشان ببیت. بهرزترین ئاریشه ئهوه ئهگهر تا قی دهمی دهست ب ژيانا ههڤزینی نهکربیت، دبیته ئهگهری زیدهکرنا نهخوشیین دموونی و جفاکی. ههروهسا ئاریشا نهزوکیی رهوشا دموونی و جفاکیا پیگههشتی تیکددهت. زیدهباری چهندی ئاریشی دیتر د ژيانا پیگههشتیاندا، ژوانا نهگونجاندن و نهپیکهفتنا وان د ژيانا ههڤزینییدا، کو ئهڤ چهنده کارتیکرنهکا مهزن ل سهر وان پهیوهندیین دناڤهرا واندا دکهت و خیزان ژ خوشهویستی و ریزگرتنی بی بههر دبیت (هاشم جاسم السامرائی: ١٩٨٨: ٧٠-٧١).

د / گههاندنا زمانی:

زمانی پیگههشتیان مه ب (گهشهکرنا زمانی) ناڤنهکر، بهلکو ب (گههاندنا زمانی) ناڤکر، چونکی گهشهکرنا زمانی ههروهکی مه دیارکری تا قوناغا سنیلهیا پیشوخت تهواودبیت و ههر ژ قوناغا سنیلهیا ناڤنجی تا قوناغا دانعهمریی - قوناغا دوماهییدا - ب تنی شیوازی زمانی و درکاندنا ناخشتنی گوهورین ب سهردا دهین، زمان ناهیته و مرگرتن. د قوناغا پیگههشتینییدا، مروڤ پتر د شیواز و گوتنا زمانی خودا یی هشیاره و پتر پهیقین گونجایی د ناڤ رستین دروستدا بکار دئینیت، چونکی ژ رهخهلیگرتنی و یاریپیکرنا جفاکی د ترسیت، لهوما ههولدهت خو ژ شاشیین زمانی دویرکتهت. زیدهباری قی چهندی، د قی قوناغییدا جیاوازیین رهگهزی دناڤهرا شیوازی ئافرهتی و شیوازی پیاویدا دهیتنه دیتن، کو زانایان ژمارهکا فان جیاوازییان دهستنیشانکرینه، ئهوین دبنه ئهگهر کو بی گوهدار کهسی ناخشتنکهه ببینیت، ب زانیت کا ناخشتنکهه ئافرهته، یان پیاوه. گرنگترین جیاوازی ئهڤین خوارینه:-

١- تیژاتیا دهنگی ئافرهتی ل گوهری دهنگی پیاوی ژ ئهجامی کورتیا ژییین دهنگی و بجویکاتیا وان ل گوهری ژییین دهنگی ل دهڤ پیاوی، کو ئهڤ چهنده دبیته ئهگهری زیده لهزاتی و لهرینا وان د چرکهکییدا و د ئهجامدا دهنگی

ئافرهتی تیژدبیت. ئەق جیاوازییا دەنگی دناقبهرا هەردوو رەگەزاند د قوناغا زاروکییا پیشومختدا ناهیتە دیتن، بەئی د تەمەنی دوازدە سالییدا ل دەق کچان وکیمەک زیدەتر ژ دوازدە سالیی ل دەق کوران دبیتە ماوی جیاوازییا دەنگی کچان ژ کوران، کو د قی ماومیدا گوهورینین لەشیین زۆر د کوئەندامی درکاندنیدا ل دەق کوران پەیدادبیت، ژ وانا گەشەکرنا بوشایین درکاندن و پیگەهاندنەکا ب لەز د ژییین دەنگیدا ب ریکا درژیوون و مەزنبوونا وان ، کو ئەق گوهورینە دبنە ئەگەری ستویراتی و زببوونا دەنگی کوران و جیاوازییا وان یا ئاشکرا ژ دەنگی کچان.

۲- نازکی و نەرم و نولی د هەندەک دەنگاندا ب تاییەتی دەنگین گەوری و درکاندنا وان ب شیویەکی دویری درکاندنا وان یا سروشتی ل دەق ئافرهتان. وەکی دەنگین (ق ، ص ، ک ، چ)، کو پیاو قان دەنگان ب شیویەکی دروستتر ددرکینیت.

۳- ئافرهت هەولدهت نموونین درکاندین دروست د هەلویستین فەرمیدا بکارینیت، یان لاسایکرنا وان بکەت، بەئی د هەلویستین ئاسایی و ئاخشتنا روژانەدا، ئافرهت پتر شیوازی هەقالینی بکاردئینیت، ژ بەر قی ئەگەری هەندەک قەکوئەر دببن کو رولی ئافرهتی د گەشەکرنا دەنگیدا مەترسیتەر ژ رولی پیاوی. ئەگەری قی چەندی ئەوه کو ئافرهت نە ب تنی ل گەل تەخەیا ئافرهتان دژیت، بەلکو ل گەل دەستەییین نویری دژیت. واتە ئافرهت پتر ژ پیاوان پەیوەندی ل گەل زاروک و لاوان گریدەت. ئەقەژی وی چەندی دگەهینیت کو ژینگەها زمانیا ئافرهتی، ژینگەها تەخە و دەستەییین نوییە، بەئی ژینگەها پیاوان، ژینگەها گەنج و ناقراستا تەمەنی و دانعەمرانە.

۴- زۆرییا قەکوئینان دیارکیرنە کو ئافرهتی پتر شیانین گوهورینا پلە و ئاوازی دەنگی هەیه، ئەق چەندە دمرفتهی ددەتی کو هەندەک ئاوازین دیارکری بکارینیت کو هەردەم ل دەق پیاوان ناهینە دیتن. وەکی ئاوازی

سەرسورمانی، ئەوی ب بەرزیی دەست پێدکەت پاشی نزم دبیت. هەرۆسە
ئافرەت هەز دکەت وی ئاوازی ئاماژە ی ب پرسیارکرنی و داخوازا
هاریکاریی ددەت، بکاریینیت (احمد مختار عمر: ۱۹۹۶: ۸۷ - ۹۰).

۵- زمانی لەشی ل دەق هەردوو رەگەزان دەیتە جوداکرن. د زۆربە ی
قەکوئیناندا دیاربووێه کو ئافرەت د دەربیرین سەروچاقاندا پتر
گرئیننی و کەنیی ژ پیاوان بکاردئینن. ئافرەت پتر بزاقین سەروچاقان
بکاردئینن داکو دەربیرینی ژ گەرمیی، یان راستیی، یان کەیفخوشیی، یان
دابینکرنا ئارامییی د دەروونی گۆهداریدا، یان ب دەستشەئینانا رازەمەندیا
وی بکەت. ئافرەت پتر چاقتیبرین، یان بەردەوامیا تەماشەکرنی - چ ل
دەمی گۆهداریکرنی، یان ئاخشتنی - ژ پیاوان د دوخی هەقالینیی و
راستگویی و گەهانندا ئارامیییدا بکاردئینن (هەمان ژیدەر: ۱۳۰).

3- 6: قوناغا نافهراستا تهمهنى (Middle Age): ژ (40-60) سالی.

قوناغا نافهراستا تهمهنى دبیته بهرزترین قوناغا پیگه‌هاندنا زانستی و گویتک د بهره‌مئینانا پراکتیکی و پیشه‌ییدا ژئه‌نجامی وهرگرتنا شاره‌زایین زور و بکارئینانا وان یا بهرده‌وام د زیانیدا. ل گهل قی چندی دبیته قوناغه‌کا سهرکی د دیارکرنا لاوازی گشتی و کیمبوونا هیزا له‌شی ژئه‌گهری فاکتهرین بوماوهی و جشاکى و دهروونى و پیشه‌یى. ب دیتنا هنده‌ك قه‌کوله‌ران، ئەف قوناغه ب قوناغا قه‌گوه‌استنى دهیته دانان، کو مروقی بهره‌ف قوناغا دانعه‌مریى دبهت، ئەوا ب لاوازی و تیكچوون و هه‌لوه‌شاندنى دهیته نیاسین (هاشم جاسم السامرائى: 1988: 71).

ا/ گه‌شه‌کرنا له‌شى:

د قی قوناغیدا گه‌له‌ك گوهورین د له‌شى مروقیدا په‌یدادبن، ژ وانا تیكدانا نهرم و نولیا بیستی و زقربوونا وی و دهرکه‌تنا قورمچکین سهروچاقان. پرچی مروقی کیم دبیت و ره‌نگی وی خوه‌لیکی دبیت. کیشا له‌شى زیده دبیت و هیزا ماسولکان ل گهل پیشه‌چوونا ته‌مه‌نى بهرده‌وام کیم دبیت. هه‌روه‌سا کوئه‌ندامی هه‌ناسه‌دانى تیك دجیت و مروق ل ده‌می غواردانى، یان سهرکه‌فتنا جهه‌کی بلند، توشی ته‌نگه نه‌فه‌سى دبیت. هیزا دیتنى بهره‌ف کیمبوونى دجیت و هیزا بیستنى بهرده‌وام کیم دبیت. گوهورین د کوئه‌ندامی ده‌ماریدا په‌یدادبیت و کیشا میشکی ل گهل پیشه‌چوونا ته‌مه‌نى مروقی کیم دبیت، چالاکیا گه‌هاندنا ده‌ماری کیم دبیت، کو ئەف چهنده دبیته ئەگهری لاوازییه‌کا گشتی د چالاکى و پرۆسیسین له‌شیدا (سامى محمد ملحم: 2004: 314).

ب/ گه‌شه‌کرنا ژیری:

قه‌کولینین هه‌فچه‌رخ چه‌ختکرنى ل سهر وی چهندى دکهن کو گه‌شه‌کرنا ژیری تا قوناغا نافهراستا ته‌مه‌نى بهرده‌وام دبیت. ئەف گه‌شه‌کرنا

ژیری و زانیی ب بهردموامیا وهرگرتنا شارمزایین ژیانئ کاربگهر دبیت. ئەق
 قهكۆلینه دیاردكهن كو بجهئینانا چالاکیین ژیری و زانیی د سالیین بیستاندا
 بلندتره ژ بجهئینانا وان د قوناغا ناقهراستا تهمنی و دانعهمرییدا، بهئی هندهك
 قهكۆلینین دی دیاردكهن كو گوپیتكا بجهئینانا چالاکیان دناقبهرا تهمنی
 (۲۵ - ۳۵) سالییدا، كسانین ناقهراستا تهمنی و دانعهمر ب شیوهیهکی
 کیتر ژ بیگهشتیان چالاکیان بجهئینن. ژ بلی قی چندی، ئەنجامین
 هندهك قهكۆلینین نوی دیاردكهن كو كسانین حهفتی سالی و ههگرین
 باورنامین زانکیان د تاقیرنن زیرهکییدا ژ كسانین بیست سالی و ههگرین
 باورنامین سههتایی باستر و زیرهکترن. ههروهسا قان قهكۆلینان دیارکریه كو
 شیانین گشتی و پوزهتیف كو زۆریهیا وان نهدرکاندینه د تهمنهکی زویتر ژ
 شیانین تاییهت و نیگهتیف كو زۆریهیا وان ددرکاندینه دهینه ژناقبرن و نامینن. ژ
 قی چندی بو مه دیاردبیت كو ئەگهر کیمبوونا چالاکیین ژیری د قوناغا
 ناقهراستا تهمنیدا پهیدابیت، هند یا مهزن نابیت، و ئەگهر ههبت ژ كهسهکی
 بو كهسهکی دیتر دهیته جوداکرن ل دویف بارودوخی دموونی و جفاکی و ..
 هتد یا ههر كهسهکی (سامی محمد ملحم: ۲۰۰۴: ۱۵ - ۱۶).

ج / گهشهکرنا جفاکی و دموونی:

- ۱- د قی قوناغیدا، لایهتی دموونی ب بیگههاندنی و ههقهسهنگی دهیته نیاسین
 ب تاییهت ئەگهر ل پیشیا قی قوناغی ههمان شیوهییت، کارتیکرناکا
 مهزن د قی بواریدا دکهت.
- ۲- د قی قوناغیدا، مروف زیده ب شیانین ژیرییه دهیته گریدان ژ بلی لهزاتیا
 زانیی و هیزا هشیاربوونی، كو ئەق ههردوو شیانه تا قوناغا دانعهمری
 بهردموام کیمر دبن و بهرهق لاوازی دچن.
- ۳- كسانین قی قوناغی توشی هندهك مهترسیان دبن، ژوانا تیچوونا دموونی
 ژ ئەنجامی ههستکرنا وان ب وی چندی كو بووینه كسانین لاواز و هیدی

هیدی بین پینگاقین ب لەز بەرهف دوماهیا ژیانئ د هاقین. هەلبەت ئەف هەستگرنه هەرم پەیدادبیت، بەلئ سەرەدمەریکنا مروقی ل گەل نازراندنا قی هەلوێستی بریارئ ل سەر خوشی و نەخوشیا وی ددەت.

۴- د قئ قوناغیدا دوو ئاریشین گرنگ پەیدادبن. یا ئیکئ ب ئافرمتیڤه دەیتە گریدان، ئەوژئ ئاریشا بی ئومیدیئ (نەزوکئی) یه و نەریکەفتنا و نەگونجاندنا هەدەک ئافرمتان ل گەل قئ ئاریشئ. یا دووی یا گریدایه ب ئاریشا ساربوونا رەکەزیڤه ل دەف پیاوان، کو ئەف چەندە تیڤچوونا دەروونی و خەموکیئ ل دەف وان پەیدادکەت (هاشم جاسم السامرائئ: ۱۹۸۸: ۷۱- ۷۲).

د/ گەهاندنا زمانی:

قونAGA ناهەرآستا تەمەنی قوناغەکا زور مەترسی و گرنگە د ژيانا هەردوو رەگەزاندنا (پیاو و ئافرەت)، چونکی د تەمەنی چل سالییدا، هەردوو لایەن دکەقنە دناقبەرا دوو دەستە (جیل) بین جیاوازدا د هەمی تشاراندنا، ئەوژئ دەستەیا زاروکین وان کو ژ بچویک و سنیلە و گەنجان پیک دەیت و دەستەیا مەزنان (دایباب)، ئەوین خانەشین بووین و پیدقی ب چاقدیریکنا وان و پشتگیری ب وان دکەن. ژ بەر قئ ئەگەری، کەسانین ناهەرآستا تەمەنی شیوازین زمانین جوراوجور بکاردئین، چونکی سەرەدمەریئ ل گەل دوو دەستەیین جیاواز دکەن، دەستەیا زاروکین وان، کو ل قیری وهک دایباب ب ئەرکی پەرورمەدەکرئ و فیرکرئ و ناموژگاریکرنئ رادبن، د هەمان دەمدا ب شیوازەکی زمانئ نەرم و هەستەکی نازک و ریزگرتی سەرەدمەریکرنئ ل گەل دایبابین خویین دانەمەر دکەن، بو نموونە: دبیت کەسەکی ناهەرآستا تەمەنی ب قئ شیوهی ل گەل زاروکی خو ب ناخشیت، ئەگەر زاروکی وی بی نەخوش بیت:

- ومەرە دەزمانین خو بخو.

به‌لێ ئەگەر هه‌مان رسته ل گه‌ل ئێك ژ دايبابین خویین دانعه‌مر بیژیت،
دی ب قی شیوه‌ی بیت:

- ته دهرمانین خو خوارینه ؟ یان تو دهرمانین خو ناخوی ؟

د قان رستین سه‌ریدا بو مه دیاردبیت کو د رستا ئیکیدا ناخشتنکه‌ر
فه‌رمانی ل زاروکی خو دکه‌ت داکو دهرمانان بخوت، به‌لێ د رستا دوویدا کو ب
شیوی پرسیارکرن هاتیه، به‌لێ د راستیدا بو پرسیارکرنی نه‌هاتیه، به‌لکو بو
داخوایی هاتیه. ئانکو ب شیوازه‌کی ریزلیگرتی و ب زمانه‌کی نازک داخوایی ژ
دایکا خو، یان بابی خو دکه‌ت داکو دهرمانان بخوت. زیده‌باری قی چه‌ندی ب دیتنا
زانایین دهروونی و فه‌یله‌سوفان، قوناغا ناغه‌راستا ته‌مه‌نی ده‌ستیکا ژیانیه د زوره‌یا
جشاکاندا، کو د قی قوناغیدا، مروف هه‌می ئامانجین خو بجه‌دئینیت و دکه‌هیته
هه‌می هیثی و ئومیدین خو ژ هیژو پلا جشاکی و پینگه‌هاندنا دهروونی و جشاکی،
ئانکو د قی قوناغیدا که‌سایه‌تیا مروفی ژ هه‌می لایانسه جیگیر دبیت. هه‌لبه‌ت
هه‌می مروقان هه‌مان که‌سایه‌تی نینه، به‌لکو بارودوخین ژیان و کارتیکرنا
دهروونی و جشاکی، گه‌له‌ک جورین که‌سایه‌تی ل ده‌ق مروقان دروست دکهن، کو
هه‌ر که‌سایه‌تیه‌کی سروشت و شیوازه‌کی تایبه‌ت هه‌یه، ((هه‌ر یه‌که‌ک چه‌ند
ئه‌دگار

و تایبه‌تمه‌ندییه‌ک و له‌یه‌کتریان جیاده‌کاته‌وه که به‌هه‌ندیکیان سه‌رماسین و به
هه‌ندیکیان دلته‌نگ و په‌ستین، ئه‌مه‌ش زیاتر له‌ریگای دهربرین و
هه‌لسوکه‌وته‌کانیا‌هه‌هه‌ستی پیده‌کریت، ئەگەر که‌سیک نه‌دویت تو نازانی
کییه و سه‌ر به‌چین ره‌گه‌زیکه‌چ که‌سایه‌تی یه‌کی هه‌یه‌ه و له‌چ باریکی دهروونی
دا ده‌ژی ئه‌دگاره‌کان چین)) (عبد الواحد مشیر دزمی: ۲۰۱۰: ۱). که واته هه‌ر
جشاکه‌ک، که‌سایه‌تیین جیاواز د ناغدا ده‌ینه دیتن، ژوانا:

۱- که‌سایه‌تیا بارانوییدی:- ئەه‌ق که‌سایه‌تیه‌ گومانی د هه‌ر که‌سه‌کی ل
دهروبه‌ری خو‌دا دکه‌ت و هه‌ست دکه‌ت کو ئەو بو وی که‌رب و کینی
ده‌ه‌لگرن. هه‌رده‌م ئاریشان بو خیزانی دروست دکه‌ت و نه‌شیت په‌یوه‌ندیین

سروشتی و بهردهوام ل گهل کهسانین دی گریڤدهت و خو دویر دکهت و د ناڤ خهموکی و گوشهگیرییدا دژیت.

۲- **کهسایهتییا دهمدهمی:** ئەڤ جوژی کهسایهتییا د هندهک دهماندا د کهیفخوشن و د هندهک دهمین دیدا خهموکی ب سهر واندا دهیت، کول دهمی کهیفخوشیی، ههست ب چالاکیی و باوهری ب خوڤوونئ دکهن و د دوخی خهموکییدا مانندیوون و نهخوشی و کیم چالاکي ل دهڤ وان پهیدادبیت، و دبنه کهسانین گوشهگیر ژ لایی جفاکیشه.

۳- **کهسایهتییا توورهیی:** ئەڤ کهسایهتییه ههردهم د هه لچوون و توورهبوونییدا دژیت و د ماوی توورهبوونا خوڤا دوژمناتیا دهستی، یان یا درکاندی بکاردئینیت، پاشی ههست ب پهشیمانیی دکهت و داخوازا لیڤورینی ژ وان کهسین دلی وان هیلالیی دکهت، چونکی د ماوی توورهبوونییدا نهشیته کونترولی ل سهر هه لچوونین خو بکهت، بهلی ل گهل قی چهندی، پهیوهندیین وی یین جفاکی زور دباشن و ب کهسهکی خوشتی دهیته نیاسین.

۴- **کهسایهتییا گومانلیکریا کوژهک:** ئەڤ جوژی کهسایهتییا زور ب یاسا و سیستهمانڤه دهیته گریدان، ب کیم مهزاختن و سارپوونا پهیوهندیان و بیزاری ژ گهنهلیی و کاری نهتهواوگری دهیته نیاسین. داهینانی د کاری خوڤا دکهت. ههردهم ل گهل دودلیی و ههستکرن ب تاوانباریی دژیت. ل دهمی بینهقهدانین دریز نهشیته خو ب گونجینیت. گهلهکی ب رهوشته و ل دویف یاسایان دچیت.

۵- **کهسایهتییا ههستییری:** ژ تایبهتیین قی کهسایهتییا، نهپینگههستن و خو گریدان ب بیرو بوچوونین کهسیقه و دفن بلندی و شیوازهکی نواندی و گهریان ل ئامرازین سهرنج راکیشانی و خو دیارکرن ب شهرمینیی بهرامبهر رهگهزی دی و گوهورینا هه لچوونان و لاوازا وهرگرتنا بهرپرسایهتییا، بهلکو بو خو ل بگورهکی دگهریت داکو بهرپرساتییا ژی وهرگريت.

٦- **كەسايەتيا نهجفاكى**: ئەف كەسايەتيا هەردەم مەملانئ ل كەل كەسان و ل كەل رەشتين جفاكى دكەت، گرنگيئ ب هەست و مافين كەسان نادەت. د پەيوەنديين خۇدا نەيئ دلسوزە و نەشيت بەرسايەتيا وەرگريت و بەرامبەر هەلوستين بەرتەنگ خۇ ناکريت. ئارمانجين وي دېچويكن و داھينانئ دكارئ خودا ناکەت.

٧- **كەسايەتيا ئاشوپي**: ئەف كەسايەتيا بەرسفدانين نەگونجايي بۇ كارىگەريين ژيري و دەروروني و جفاكى و لەشى دەت. د ھندەك هەلوستين دياركيدا وەكى ژيانا هەقزينيئ، يان ژيانا پيشەييئ، نەشيت خۇ ب گونجينيئت. باومري ب خۇبوون ل دەف نينه و يئ دودلە و پشتگيريئ ب كەسانين دى دكەت. نەكەسەكى چالاكە و ھەر زوى ماندى دببیت و نەشيت خۇ ل بەر فشارين كارى بگريت (سامى محمد ملحم: ٢٠٠٤: ٤٣٣- ٤٣٥).

٨- ((**كەسايەتى كراوہ**: ئەو كەسانەن كە گرنگي بە پەيوەندى و تىكەلبوون دەمن لە ناو كومەلدا هەست بە ئاسوودەيي دەكەن)) (عبد الواحد مشير دزميئ: ٢٠١٠: ٣). ژ قئ چەندى بۇ مە دياردببیت كو ھەر كەسايەتكەك ژ قان كەسايەتياين ل سەرى، ب رىكا دەرپرينيئ - چ يا دركاندى، يان نەدركاندى (زمانئ لەشى) - و شيوازي ئاخشتنى دەيتە نياسين، چونكى زمان رەنگشەدانا كەسايەتيا مروقييە و ناسناما ويیە ل ھەر دەم و جەھكى ل جيھانىئ.

3- 7: قوناغا پیریئ یان دانعه مریئ (Aging): ژ (60 سالیئ....).

ئهف قوناغه ب لاوازییه کا سهراپایی د ههمی ئه ندامین لهشی و بزاقیدا دهیته نیاسین. ئهف چهنده دبیته ئه گهر کو زانایین د مروونی قوناغا دانعه مریئ ب (زاروکینیا دووی) یا ل دوماهیا ته مهنی ناف بکن، چونکی مروف ب لاوازیئ دست ب ژیانئ دکهت، پاشی بهیز دکه فیت و د گه هیته گوپیتکا هیزا خو د قوناغین گهنجاتی و نافه راستا ته مهنیدا، پاشی د ته مهنی دانعه مرییدا دوباره بو لاوازیئا خو دزقریت. ئهف لاوازیئا گشتی د لهشیدا بو پروسسیسین ئافاکرنئ و نویکرنئ یین شانهیین هه لوه شاندی دزقریت، کو ئهف گه شه کرنا لهشی بهروقازی وی گه شه کرنا ته مهنییا سه مه تایی دجیت. گرنگترین تایبه تیین فی قوناغئ ئه فین ل خوارئ نه:

1. سستی و خاقبوون د چالاکییا بزاقیدا ژ ئه نجامئ لاوازیئا کوئه ندامئ ماسولکه ی.
2. لاوازیئا هه ستیاران (حواس) و کوئه ندامئ هه سستی و کوئه ندامئ ده ماری.
3. کیمبوونا خوارنئ و زیدمبوونا نه خوشیان.
4. ب شیوهیه کی گشتی ئارامیا هه لچوونان ژ ئه نجامئ زالبوونا وی ل سه روان ب ریکا ئه زموونین د ژیانیدا دیتین و تیدا بورین.
5. که سانین دانعه مر ته ماشه ی رابردوویا خو دکهن، ئه وین د ژیانیدا ئارمانجین خو ب جهئینان و خزمه تا دموروبه رین خو کرین، ژ لایئ دمروونیئه ئارام دبن و بهروقازی فی چهندی دانعه مر هه ست ب تیکچوون و ژ ناقبرنا دمروونی دکهت ئه گهر رولی خو د ژیانیدا بجهئینابیت.
6. قوناغا دانعه مریئ ب هشیاریبوونه کا ئایینی و دمروونی و لهشی دهیته نیاسین، ژ بهر فی چهندی قوناغا دانعه مریئ ب (شیوخ) نافدکهن، چونکی بهرهف کارین چاک و مهزن دجن.

٧. لاوازا گریدانا پهیوهندیین دهماری و چالاکیا ههستی و بزاقی و جفاکی کارتیکرنهکا نیگهتیش ل سهر ژیا نا ژیری و زانیی ل دهق وان دکهت.
٨. کهسانین دانعهمرین مهزن هزرکرنا خو ژ دهست ددهن، یان هزرکرنا وان لاواز دبیت ژ نهجامی توشبوونا وان ب هندهک نهخوشیین ژیریین گریدایی ب هزرکرنیقه وهکی نهخوشیا (Alzheimer)، کو ژ نیشانیین وی، ژبیرکرنا و لاوازا گریدانی ب رابردوویشه.
٩. لاوازا هشیاربوونی و شیانیین گرنگیپیدانا دریز (ترکیز الگویل) و هزرکرنا ههقسهنگ ژ وان دوخانه یین ل دهق دانعهمران دهینه دیتن.
١٠. د قی قوناغیدا، دانعهمر د لاوازا پهیوهندیین جفاکیدا دژیت، کو نهو ههست ب تهنیایی (وحده) و نهخوشیا وی و لاوازا سهردهمیریکی د پهیوهندیاندا و بهرگیرییا هه ئارمزوویهکا د گوهورینا جفاکیدا دکهت ژ نهجامی جیگیربوونا رهوش و تیتال و شهنگست و ئاراستین بوری د میشکی ویدا (هاشم جاسم السامرائی: ١٩٨٨: ٧٣).

/ کۆتهندامی دهماری :

زۆر قه کۆلینین ئاماری دیارکرینه کو لهشی مروقی نیزیکی (٦٠) ترلیون شانهیان پیک دهیت و نیزیکی (٨٠٪) ژ فان شانهیان دهینه نویکرنا و ئافاکن، بهلی ئهق شانهیه د شیانیین نویکرنا (Renewal capacity) دا زۆر د جیاوازن، بو نموونه شانهیین دهماری دهمی دهینه ژ ناقبرن، دوباره ناهینه نویکرنا، بهلی شانهیین مهژیی ههستی (نخاع العجم) و شانهیین تهخا پیستی یا سهرقه و تهخا ناقخوییا ریضیکان بهردهوام دهینه نویکرنا دهمی دهینه ژ ناقبرن. کۆتهندامی دهماری د قوناغا دانعهمرییدا لاواز دبیت، چونکی شانهیین دهماری ل کهل پیشقهچوونا تهمهنی توشی روخاندنی و ژ ناقبرنی دبن، دهمی شانهیین دهماری دمرن، کهرهستی رهنگان دناقبهرا ریشالیین دهماری (الیاف العصبیه) دا زیدهدبیت و برنا خوینی و ئوکسجینی بو میشکی کییم دبیت. ههروهسا کیشا میشکی ژ (١٤٠٠گم) ل دهق پیاوان و

چهندی کو دهنگی پیاوان ژ دهنگی نافرەتان کیمترە، ب هەرچی شیوه بیت، دهنگی پیاوان ل گەل پێششەچوونا تەمەنی بلند دبیت و دهنگی نافرەتان بەرهف نزمبوونی دجیت، ژ بەر فی ئەگەری، پیاو و نافرەت د پلا دهنگیدا نیژیکی هەقدبن. جوژی دهنگی ل ژیر جیاوازیین تاکیین بەرفرەه دەیتە دیارکرن، کو جوژی دهنگی ل سەر شیوه و قەباری جهی لەرینی د گەوری و سنگی و بوشاییین دەفیدا دمینیت. هەرۆسا جوژی دهنگی ل سەر شیوازیین شارستانیین ئاخشتنی دمینیت (لید فورد ج. بیسکوف: ۱۹۸۴: ۱۴۹ - ۱۵۰). که واته کیمبوونا نەرماتیا کەرکا گەوری و رەقبوونا وی و تیچوونا ماسولکیین وی د قوناغا دانعهمرییدا کارتیکرنی ل سەر درکاندنا ئاخشتنی دکەن و لاواز دکەن، کو شیانیین ستران کوتنی و وتاریژیی د فی قوناغیدا لاوازدبن، ئاخشتن پتر کیم دبیت و راوهستانا د ئاخشتنیدا زیدهدبیت، دبیت ئەف راوهستانه دریژ بیت و د هندهک دوخین دانعهمرییدا تیکهلبوونا ئاخشتنی (Sluring) پهیدادبیت (سامی محمد ملحم: ۲۰۰۴: ۴۵۴). ژ فی چهندی بو مه دیاردبیت کو گههاندنا زمانی د قوناغا دانعهمرییدا لاواز دبیت، چونکی ژ بلی درکاندنا ئاخشتنی ب شیوهیهکی لاواز و پری راوهستاندن، ههستی بیستنا دهنگان ل دهف وان لاواز دبیت، کو دبیتە ئەگەری قورسبوونا گههاندنا دانعهمری ل گەل کهسانین دەرووبەر، چونکی لاوازییا بیستنی کارتیکرنی ل تیگههشتنا ئاخشتنی دکەت، ئەگەری فی چهندی ئەوه کو دانعهمر نەشیت وان دهنگین خودان لەرینهکا بلند وهکی (س، ش، ف، پ) گولیبیت، کو ئەف چهنده دبیتە ئەگەری قورسبوونا تیگههشتنا زور پهیشان ژ رستی، یان تیگهلکرن پهیشان دهیتە رویدان. ههژی نامازەکرنییه کو دهنگ بەری ئاخشتنی دهیتە بیستن و گوهداریکرن بەری فیروونی دهیتە رویدان، ژ بەر فی ئەگەری دهنگ ب زمانی پزیشکان خوارنهکا سەرەکیه بو کۆئەندامی دەماری و میشکی مروفی، واته دهنگ هاندەرەکه بو چالاکییا کۆئەندامی دەماری، بیی بیستنا دهنگان، مروف ههست ب گوشهگیری و ژ دەستدانا گیان و ههبوونا خو دکەت، مروف د ج قوناغا تەمەنیدا بیت، ئەگەر توشی لاوازییا بیستنی دبیت، د جیهانهکا ئارام و بی دهنگیهکا دریژ و نهچارکریدا دژیت، کو مروف ههست ب ههلوهشاندنا بهشهکی ژ کهسایهتیا خو دکەت، چونکی دهنگ کۆئەندامی دەماریی وی چالاک دکەت. ب نەمانا فان هشیارکەرین دهنگی، یان ژ دەستدانا وان، مروف ههست ب تەنیایی و دودلی و

خوموکی دکت. .. پاشی هییدی هییدی د ناف بارودوخهکی ناشوپیی پری خهوندا دژیت. مروق گوهداریکرنا دلئ خو و بزاقین خو دکت، کو بلا وان د هزرکرنا ویدا بلند دبیت پاشی خو ل جههکی دی دبیت، یان هزر دکت کو مروقهک، یان گیانهوههک یی نیژیکی وی دبیت، یان. .. هتد. دهنگ و قیری و ههوار ل دهقوی تیکهلی ئیک دبن، د نهجامدا بو جیهانا شیتی دهیته فهگههاستن کو نهق چهنده ل دهق مروقی پهیدادبیت دهمی ژ قوناغا نافهراستا تهمنی بو قوناغا دانعهمریی دهیته فهگههاستن، کو کهسی دانعهمر ههست ب لاوایی دکت و ههولدهت کو دهنگ و ناخشتین کهسانین دی بزانیته، گومان ل دهق پهیدادبیت و د نهجامدا دوژمناتی و کهرب و کینی بو نیژیکترین کهسی ل دهق وان پهیدادبیت. نهق دیارده ههمی چهختکرنی ل سهرو چی هندی دکن کو دهنگ بنیاتین بایولوجی - دهروونی دناقههرا مروقی و دهرووبهری و جفاکی ویدا ناقا دکت و نهون بنهمایی ئیکگرتنا ژیری و ههبوونا وی. ل کهل قی چهندی هندهک دانعهمر د ژیانهکا ئاسایی و چالاکدا دژین ب تایبهت نهگهه ژ لایی نهخوشییانقه د ساخلهمین و د دوخهکی ئارام و ژیانهکا خوشدا بژین.⁽¹⁾

پهراویژین پشکا ئیک

- (1) - دابهشکرنا قوناغین تهمنی ل دویف سالیین دیارگری د فی بهشیدا ژ لایی زۆریه ی ژیدهرین دهرووناسی و جفاکی هاتینه پهسهندرکن، ژ وانا:-
- سامی محمد ملحم: علم النفس النمو (دورة حياة الانسان): 2004.
 - احمد محمد الزعبي: النمو الانساني في الطفولة و المراهقة: 2007.
 - شفيق فلاح علاونة: سيكولوجية التطور الانسانيمن الطفولة الى الرشد: 2004.
 - هاشم جاسم السامرائي: المدخل الى علم النفس: 1988.

بهشی سییی

کاریگه‌رییا ته‌مه‌نی ل سهر زمانه
(پراکتیکی)

١- دهستیك:

هەر جشاكهك ژ كۆمهلهكا كهسانین جیاواز ژ لای تهمنهقیه بیك دهیت، واته كۆمهلا زاروكان و كۆمهلا سنیلان و كۆمهلا پیگههشتیان و كۆمهلا دانعهمران. ئەگەر هەر كۆمهلهك ژ قان كۆمهلان و مریگرین و زمانی دناقبهرا واندا دهیته بكارئینان ب نرخین، دی دبیین جیاوازیین بهرچاڤ د ناڤ زمانی واندا دهینه دیتن، چ ژ لای بكارئینانا پهیف و بهرفرههیا وان و پیگههگریدانا وان د ناڤ رستیدا، چ ژ لای بكارئینانا دهستهواژه و زاراڤین گونجایی و تاییهت ب هەر تهمنهکیشه و جوړین شیوازیین ناخفتنی و شروقهكرنا بابەتان و شیانی ناخفتنی و دیاركرنا هویریینی هەر بابەتهکی، یان بكارئینانا زمانی لهشی (گههاندنا نه زمانی) و شارهزاییا گههاندنا پامانا هەر تشتهکی ب وی شیوهی كو زمانی زاروكان ژ زمانی سنیلان دهیته جوداكرن و زمانی سنیلان ژ زمانی پیگههشتیان دهیته جوداكرن و زمانی پیگههشتیان ژ زمانی دانعهمران دهیته جوداكرن. ههروهسا زمانی هەر كۆمهلهکی ژ قان كۆمهلان ل دویف دهی و جهی دهیته گوهورپین كو دمرارهی قی چهندی (ی.ا.بودوینی دی كورتنی) دبیزیت: هەر كهسهکی چهندین زمانین تاکی ل دهف دهینه دیتن كو ژ لای (دركاندن) بیستن) قه دهینه جوداكرن، ئەوژی: زمانی روژانه و زمانی ههلهكفتان و زمانی ههلههستین ئایینی و زمانی بهشین زانستی ل زانكویان و... هتد (كو ل گهل پلا جشاكییا كهسی دهیته گونجاندن). ئەم ل گهل بارودوخین ژیانی زمانین جیاواز ب كاردئینان ل دویف دوخین دموونین جیاواز و ل دویف دم و روژ و سالان، ل دویف تهمنهکی و دابونهریتین ناخفتنی یین پیشین و دابونهریتین نوین و مرگرتی (22: 1977: Жирмунский). ب قی رهنگی زمانی هەر قوئاغهکی ل گهل تهمنهکی و گهشهكرنا وی دهیته گوهورپین و پیش دكهفیت، كو ریزبوونهك و پیگههگریدانهك دناقبهرا قان قوئاغاندا دهینه دیتن،

رێكا ئێكانه بۆ وەرگرنا زمانی، شارەزایی و توشبونا نموونین زمانین ژ لایێ مهزنین دەوروپەرڤه دهینه پیشکیشکرن. بهلگه ل سەر قی چەندی، دەمی کەسەکی دڤیت فیری زمانی دووی بییت، ل دەستیکی رستین دوو پهیشی وهکی زاروکان فیردبیت و بکاردئینیت، پاشی فیری رستین درێژ و ئالوز دبیت و بکاردئینیت. ب قی شیوهی زمانی هەر کەسەکی د چەند قوناغاندا دبوریت تاکو دگههیتە شیوی وی یی دروست و پیگههاندی و دەستهلاتهکا تهواو ل سەر دهیتە کرن، کو ل دویش تهمەنی وی و پیگههاندنا میشکی وی گوهورپین د زمانی ویدا په‌دادبن و پیش دکه‌ڤیت. ل فیری دی هه‌ولدمین هەر قوناغهک ژ قان قوناغین دیارکری ل دویش تایه‌تین (دهنگی و لیكسیکی وگوتنی و زمانی له‌شی)، زمانی وان شروڤه‌کهین و په‌یڤ و رسته و دەسته‌واژین تایه‌ت ب هەر قوناغه‌کیڤه دیارکه‌ین.

۲- کاریگه‌ریا تهمەنی ل سەر زمانی:

۲- ۱: قوناغا زاروکینی:

ئه‌ڤ قوناغه ب گرنگترین قوناغا وەرگرتن و گه‌شه‌کرنا زمانی دهیتە دانان، ئەگەر زمان ب شیوه‌یه‌کی سروشتی و ساخه‌م د قی قوناغیدا نه‌هاته وەرگرتن، دبیتە ئەگه‌ری پاشقه‌مانا زمانیا زاروکی د پاشه‌روژیدا. ئەڤ قوناغه هه‌روه‌کی مه‌ دبه‌شی دوویدا دیارکری ل سەر چوار قوناغان دهیتە دابه‌شکرن، ئەوژی قوناغین (شیرخوری، زاروکینا پیشوه‌خت، زاروکینا ناڤنجی و زاروکینا دره‌نگ). هەر قوناغه‌ک ژ قان قوناغان جوهره‌کی گه‌شه‌کرنا زمانی ب خوڤه‌دگریت، کو د قوناغا شیرخوویدا (0-2 سالی)، زاروک فیری هژماره‌کا په‌یڤان دبیت، ژ وانا (بابو، دادی، شیر، ئاقی، پشی، عه‌وو. .. هتد). رستین دوو په‌یڤی وه‌کی (من عه‌م، دادی شیر، بابو چین، .. هتد) ل ده‌ڤ زاروکی دهیتە دیتن. که واته ئەڤ قوناغه دەستی‌کا وەرگرتنا زمانیه‌ ل ده‌ڤ زاروکی و دبیت رستین وی ته‌واو نه‌بن و پامانه‌کا ته‌واو نه‌دەن. هه‌روه‌سا دبیت هەر کەسەک تینه‌گه‌هیت ژ بلی

دایک و باب و خویشک و براین وی. بهئی د قوناغا زاروکینیا پیشوهختدا (2-6 سالی)، زاروک پتر پهیف و رستان بکاردئینیت، ل گهل قئی چهندی ئاخشتنا وان سیمایهکی جشاک ب خوفهناگریت، چونکی ل هه فجه میانا ل دور خو ل دهف وان یا زوره، کو ههر ئیک بو خو دئاخفت و وی تشتی دبیژیت یی وی دقیت و ئاگهه ژ دهوروبه ری خو نینه کا چ دئاخفن و چ دبیژن. که واته دان و ستاندن ل دهف وان نینه، لهوما زور قورسه مروف بشیت ئاخشتنا ژ وان چیکهت و هزر و بیرین وان ئاشکراکهت ب تایهت ئه گهر کومه لهکا زاروکان بیت، چونکی ههر ئیک ژ وان ل دهف خو دئاخفت و دمهفتی نادهنه ئیک و دوو و ههر ئیک ل سهر تشتهکی و بابهتهکی تایهت ئاخفت کو هیچ په یوهندی دناقبهرا بابهتین واندا ناهیته دیتن، لهوما من ب فهر زانی ب ریکا پرسیار و بهرسقان ئاخشتنا وان دیارکهم و شروفه کهم.

1- زاروکینیا پیشوهخت :

دهمی پرسیار ژ زاروکین قوناغی هاتیه کرن دهری زانینا ژماران، ب قی شیوی ل خواری بهرسف دان :

- أ. ئیک، دوو، سی، چار، دوازه، سیزده، بیست و ئیک، بیست و سی، بیست و چار، بیست و پینج. (کورپهکی 4 سالی)
- ب. ئیک، دوو، سی، چار، پینج، شمش، هفت، نه، دوازه، چارده، ههفده. (کورپهکی 5 سالی)
- ج. ئیک، دوو، سی، چار، پینج، شمش، هفت، ههشت، نه، ده. (ب پهنجین دهستان دهژمارتن) (کورپهکی 5 سالی)
- د. ئیک، دوو، پی، چار، پینج، شمش، ههشت، دوازه، پیژده، ههفده، نوژده، بیست. (کچهکا 5 سالی)
- ه. ئیک، دوو، سی، چار، پینج، شمش، ههفت، نوژده، بیسده، چارده و پاژده و بیست. (ب پهنجین دهستان دهژمارتن) (کچهکا 5 سالی)

و. ئیک، دوو، پی، نهء (.) ئیک، دوو، چار، هفت، نه، یازده، دواژده، پیژده، چارده، پاژده، شازده، ههفده، نوژده، بیبت (.) بیبت و ئیک، بیبت و دوو، بیبت و پی، بیبت و چار، بیبت و چار، بیبت و هفت، بیبت و نه، بیبت و یازده، ئو ومختی هین دچنژی، ئەب هند ژانم هند ژانم. (کچه کا ٤ سالی)

پ / پا کا بیژه؟

و- چل و ئیک، چل و دوو، چل و پی، چل و چار، چل و نه، چل و دهه، چل و یازده. دهمی ههمان پرسیار ژ سی زاروکین دی هاتیه کرن کو ههر ههرسیک ل کهل ئیکبوون، ب فی شیوی ل خواری بهرسف دان:

ر- ئیک، دوو، سی، چار، پینج. (ب پهنجین دهستان دهژمارتن)، ئەزحهتا پینجی دزانم. (کچه کا ٥ سالی)

س- ئیک، ئی دوو، پی، چار، پینج. (کچه کا ٣ سالی)

ر- تو بیژی، بیژی ئەس ههتا چاری دزانم.

س- ههتا پینجی دزانم.

ح- ئیک، دوو، سی، ئی ئی :: چار. (ب پهنجین دهستان دهژمارتن) (کورهکی ٤ سالی)

ر- نه، بیژی ئیک، دوو، سی، چار، پینج.

ح- ئیک، دوو //

ر- = = نه، بیژی ئیک، دوو، سی، چار، پینج.

ح- ئیک //

ر- = نهوصا، ههتا فیری ههتا فیری. (ئامازه کرن ب پهنجین دهستی)

ح- ئیک، دوو، سی، چار، پینج.

ئەگەر قان ئاخشتنین سەری شروفە بکەین ژ لایى:

۱- تايهتيا دەنگى:

دئى بىنين كو چهوانيا دركاندا ژماران ب شيوهيهكى دروست ناهينه گوتن. واته ژ كومه لا نهه زاروكان كو تهمهنى وان دناقبهرا (3-5سالى)دابوون، ب تنى ئىك زاروك شيايه ب شيوهيهكى دروست و ريزكرى تا ژماره (دهه) بدرکينيت، بهلى زۆربهيا وان د شيان تا ژماره پينج بدرکينن. دهى زاروك قان ژماران درکينن، هندەك دەنگ ب شيوى وان يى دروست ناهينه درکادن. وهكى [س] كو ب شيوى [پ] يا عهرمى دهيتە درکادن، يان ب شيوى [ش] دهيتە درکادن، دهى پهيشين (سى - پى، شى)، (بيست - بيت)، (چل وسى - چل و پى) بکاردئينن. ههروهسا [زا] ب شيوى [ژ] يا عهرمى د پهيشين (يازده - يازده)، (دوازده - دوازده)، (سيژده - پيژده)، (نوزده - نوژده) دا دهيتە درکادن. زيدهبارى قى چەندى ئاوازه د ئاخشتنا واندا ديارديت ب تايهت د تهمهنى (ه) سالييدا، دهى زاروك نهرازيبوونا خو دياردکەت، وهكى بکارئینانا (نه) و (نهوصا)، كو ب ئاوازهكى بلند دببئيت.

۲- تايهتيا ليکسيكى:

ئەگەر تيبينيا وان ژمارين ژ لايى زاروكان هاتينه درکادن و گوتن بکەين، زاروكين قى قوناعى هندەك ژماران ل دەق خو چيدکەن و دببئرن كو ب هيچ رەنگەكى نههاتينه ديتن و بيستن وهكى ژمارا (بيسده، چل و ده، چل و يازده، بيست و ده، بيست و يازده). ئانكو ئەقان ژماران هيچ بنه‌مايهك د فەرهنه‌نگا زمانيدا نينه و هيچ رامانهكى نادن، بهلكو ئەق قوناعه دهستپيكا فيربوونا زمانيه، لهوما زاروك زۆر جارن ههفرکيى ل سەر زانينا ژماران دکەن، كا كى پتر ژماران دزانيت و ئەق چەندەيه دببته ئەگەر كو زاروك بئاخشيت و هندەك ژماران ل دەق خو دروست کەت، داكو زيرەكى و شيانين خويين ئاخشتنى بو کەسانين دەوروبەر ديارکەت.

٣- تاييهتيا گوتنى:

دهمى تهماشهى ئاخشتنا زاروكين (رس،ح) دكهين،دى بينين (ر) شيووازي
فهرماندانى ل گهل (س،ح) بكاردينيت و دقيت ل سهر وان زالبيت و بريارين وى
بجهبين، دهمى ل گهل (س) دئاخضيت و دبيژيت: (بيژى ئەز حەتا چارى دزانم)، يان
ئاخشتنا (ح) دبريت و دبيژيت: (نە، بيژى ئىك، دوو، سى، چار، پينج)، چونكى ژ
لايى تهماشه مەزنتره، لهوما فهرمانى ل وان دكت. بهلى (س) ئاخشتنا (ر)
بجهنائينيت و دبيژيت: (حهتا پينجى دزانم). كه واته د قى قوناغيدا هيچ
زاروكهك نهشيت كارتىكرنى ل زاروكهكى دى بكهت و هزر و بيرين وى بگوهوريت
، چونكى سيمايى ل ههقجهميانا ل دور خو ههروهكى (بياجى) ئاماژهپيدايى د قى
قوناغيدا يا زوره و ههر زاروكهك ب ديتنا خو تهماشايى دياردان دكهت و شروقه
دكهت كو هزر و بوچوونين خو ژ وى ژينگههى وهرگرتينه ئەوا تيدا دژيت و پى
كارىگهر دبیت، ل دهق وى ب تنى بير و بوچوونين وى ددروستن و يين كەسانين دى
دشاشن و نهدهجى خودانه.

٤- تاييهتيا زمانى لهشى:

د قى قوناغيدا زاروك بزاقين دهستان بكاردينين ب تاييهت دهمى ژماران
دبيژن، پهنجين دهستين خو ل گهل بكاردينين. زيدهبارى قى چهندي بزاقين
سهروچاقان ل دهق وان دياردين، دهمى توورهدين دكهنه گرى و سهروچاقين وان
تيك دچن و دهمى دكهيفخوش سهروچاقين وان كەش دبن و... هتد.
د ديدارهكا ديدا ل گهل دوو خویشکين تىك (٣) سالى و (٥) سالى، كو ب
تنى پرسيارژ كچا (٣) سالى هاتنه كرن، ب قى شيوهوى بهرسف هاته دان :

ب/ تول مال چ دكهى؟

- ١- خویشکا من بیژه وهره نشين، چين نشين، ئەم ئى ئى ئى بو ئىك كهپيرا
(٣ سالى)
دكرين، ئەم كهپيريت دهواتى دكرين.
ب- دى هيشتا بيژه.
(٥ سالى)

ا- ئو: ئه پ بۆ دمیكا خو ژادی چیدكهم، هیكا چیدكهم //
ب- = = = = = نه توش قهستا دبیزی.

ا- ئی: خلاب.

ب- بیژی ئه ز بۆ دمیكا خو ئافی دبه م.

ا- ئه ز بۆ دمیكا خو ئافی دبه م.

ب- ئو جار هكا دی (.) بیژی ئه ز بۆ دمیكا خو ئی //

ا- = = = = ژادی ؟

ب- ئه ری.

ا- ژادی دبه م.

ب- بیژی ئه ز بۆ دمیكا خو زه ئاتی دبه م.

ا- ئه فه چی یه ؟ (ئامازه كرن ب ئامیری تومار كرنی)

ب- مصهوره.

ا- نه، كامیریه.

ب- مصهوره، مانه ؟ (ته ماشكرنا من بۆ سه پاندنا ئاخفتنا وی)

ا- نه، كامیریه.

ب- بیژی دمیكا من بۆ من دهفته را دكریت.

ا- دمیكا من بۆ من دهفته را دكریت، شئیدی بۆ من دهفته ر كریبون.

ا- تاییه تییا دهنگی:

ژ لایى دەنگیڤه [ص]، [زا ب شیوی] [پ] هاتیه گوتن، ههروهکی د بهیڤین (ئەپ - ئەز، خلاب - خلاص، گەپیرا - تەصویرا) و [زا ب شیوی] [زا د بهیڤا (ژادی - زادی) دا هاتیه گوتن. ههروهسا لاسایکرن و دوپارهکرنا هه مان ئاخفتن د قى دیداریدا زور دهیته دیتن و ئەقەژی تشتهکی ئاساییه بۆ زاروکی قى قوناغى کو ئاخفتنا کهسانین دهوروبهري خو ب تايهت ئاخفتنا دایک و باب و خویشک و براین خو و مردگرن و دبیزن و لاسایکرن و ان دکهن.

۲- تايهتيا لیکسیکی:-

زاروکی قى قوناغى زانیاریین و ان دهریاری تستان و بکارینانا و ان هیشتا د سادهنه و شارهزاییا و ان د دهوروبهريدا یا کیمه، چونکی میشکی و ان پینهگههشتیه، لهوما پرسیارکرن و قهدیتنا تستان رولهکی مهزن د پرکرنا زانیاریین و اندا دگیریت، کو دبیزنه قى قوناغى، قوناغایا پرسیارکرنی، ئەقەچهنده د دیدارا چوویدا دیاردبیت، ههروهکی (ا) و (ب) گوتی :

۱- ئەقەچی یه؟

ب- مصهوره.

۱- نه، کامیرهیه.

ب- مصهوره، مانه؟

۱- نه، کامیرهیه.

ب قى شیوهی هه ر ئیکى ژ (ا ، ب) دقیان بزنان کا ئەقە نامیره چیه، کو ئیک ژ و ان دگوت (مصهوره) و یا دی دگوت (کامیرهیه). ههروهکی دیار ئیک ژ ههردووکان نوزانیت کو رامانا (مصهورای) و (کامیرای) چیه، چونکی (مصور) بهیڤه کا عه ره بییه ب تنی ل سهر کهسان دهیته دانان، نه ل سهر کهل و په لان و کارى وی ب تنی وینه گرتنه و (کامیره) بۆ وی نامیری وینان دگريت دهیته بکارینان. نامیری تومارکرنی که لهکی دویره ژ قان ههردوو بهیڤان. که واته

ژمه‌کر ئو یا جانه ئو گولا پته‌قالی: ئو مه هه‌می گول ژمه‌کر ئو دی کهنه د قافکیدا ::، ئو دی پشته هنگی ته‌رین، نامرن، ئو پشته هنگی گولی صور ئه‌وا کینیری حشکبوی، ئو یا مری، قینجا نساخه ئو یا مر.

هه‌ر وه‌کی مه دیارکری کو گه‌له‌ک جیاوازی دناقبه‌را به‌رسشین دیدارا (١) و دیدارا (٢) ده‌ینه دیتن، ژوانا: د دیدارا (١)یدا، به‌رسشین کورت و واتادار ده‌ینه دیتن و ئاشکراکرن. به‌لی د دیدارا (٢)یدا، دریزه‌پیدانی ده‌سته‌لاتا ل سه‌ر کری. زیده‌باری قی جه‌ندی کچک پتر گرنگیی ب ره‌نگان دده‌ن و ره‌نگان پتر ژکوران دزانن، هه‌روه‌کی د دیدارا (٢)یدا ره‌نگین (سور، سپی، پیشازی، پته‌قالی(پرته‌قالی) هاتینه بکارئینان. هه‌روه‌سا ئارموزوین وان هه‌ر ل قی قوناغی ده‌ینه دیتن کو کور پتر گرنگیی ب ته‌پا پیی دده‌ن ژ یارییین دیتر. ژ لایه‌کی دیشه په‌یشین فان هه‌ردوو زاروکان ب شیوه‌یه‌کی دروست ناهینه درکاندن و دبیت په‌یشه‌ک نه ب تنی بو رامانه‌کی به‌یته بکارئینان، به‌لکو بو دوو رامانان به‌یته بکارئینان ب قی شیوی ل خواری :

ژ	په‌یش	درکاندنا وان یا دروست	رامانین وان
٢-	ژمه‌کر	ژیشه‌کر	بو کرنا گولی بکارئینایه
٣-	هاقیش	هاقیت	هاقیت (کوله‌ک کرو. ... ی هاقیش) هه‌لکر (ئاگره‌ک هاقیش)
٤-	ته‌رین	گول ته‌رین	ناقده‌ن

زیده‌باری قی جه‌ندی پیکشه‌گریدانا په‌یشان ل گه‌ل ئیک د ناق رستیدا ب شیوه‌یه‌کی دروست و گونجایی ناهینه دانان، کو ئه‌ف چه‌نده کارتیکرنی ل سه‌ر رامانا رستان دکه‌ت و بو تیگه‌هشتنی ئالوز دکه‌ت، بو نمونه بکارئینانا گوتنا (په‌ری چوو ئه‌هانی نه‌وروزی گه‌ل مه گولا ژمه‌کر)، پیدقییه ئه‌ف رسته ب شیوی (په‌ری دکه‌ل مه هاته نه‌وروزی و گول ژیشه‌کرن) به‌یته گوتن. ل قیری زور جارن زاروک نوزانیت کیژ کاری ژ فان کارین هه‌قدژ (هات × چوو) د ناق رستین خودا بکاربینیت، له‌وما ل جه‌ی کاری (هات) کاری (چوو) ددانیت و به‌روقاژی. هه‌روه‌سا

زیندیکرنا تشتین بی گیان ههروههکی (بیاجی) دیارکری د قی قوناغیدا زور دهیتته دیتن، وهکی گوتنا (گولئ صور ئهوا کنیری حشکبوی ئو مری، قیجا نساخه ئو مر) کو ل قیری زاروک تشتین بی گیان وهکی (یاریین وان)، زیندی دکهن و ل گهل دئاخسن و هزر دکهن کو ئهوژی وهکی مه ههست دکهن و نهخوش دبن و دئیشن.

زاروکین قی قوناغی زور جارن درهوا دکهن و تشتین ئاشویی بکاردئین ب تابهت د فهگیرانا چیروکاندا، بو نمونه زاروکهکا (٤)سالی ب قی شیوی ل خواری چیروکهکی فهدگیریت:

- ئی جارهکی تشکهک چوو پی چیچکیرا، نهه ب تهمرینه (ئامیری تومارکرنی ب فهمرینه)، ئو پتریهک چوو پی چیچکیرا، ئو کورزو چوو د په ری ویدا، ئو کورزو یی هه (ئامازهکرن ب یاریا خو) چوو د پهری ویدا، ئو قیجا (.) قیجا مه کورزو ئینادمر، ئو مه که بههک ئیخپته چافی وی، کوورهبوو چافی وی، ئو زیشهکر که بهه، ب خودی ئهها چافی وی هاته فیئیدا (ئامازهکرن ب ملی خو)، ئو چافی وی یی دیژی هاته خوار. (پیکهنین)

د قی چیروکیدا، قی زاروکی یاریا خویا ب ناخی (کورزو) زیندیگریه و ل گهل رویدانین چیروکی ب وی شیوی وی دقیت گریدایه. د فهگیرانا چیروکیدا، چهندن رویدانین ئاشویی و دویری راستی دهینه دیتن، ژ وانا، دهمی دبیژیت (کورزو چوو د پهری ویدا)، ئانکو (کورزو چوو د سهری چیچکیدا) و (چافی وی هاته فیئیدا - ئامازهکرن ب ملی خو). که واته زاروکی قی قوناغی ل دویف ههزین خو دشیت رویدانین چیروکی ب گوهورپیت و زور کهسایهتی و تشتین ئاشویی د ناخ چیروکیدا بکاربنیت. زیدهباری قی چهندی، زاروک ل جهی نشانین پهگهزی می، نشانین پهگهزی نیر بکاردئین و بهروفاژی. ههروهکی د گوتنا (پتریهک چوو پی چیچکیرا ئو کورزو چوو د په ری ویدا) کو یا درست ئهوه (ستریهک چوو د پی چیچکیرا و کورزو چوو د سهری ویدا). ههژی ئامازهکرنیه کو زاروکی قی قوناغی تیگههی باراستنی ل دهق وان ناهیتته دیتن ههروهکی

بیاچی) ئاماژەبەیدا، ئانکو زاروک ب دیاردین ل پینش چاف کاریکەر دبیت و پی دهیته

و هزرکرنی د راستی و دروستیا تستان و کەساندا ناکەت، ئەف چەندە د ئاخفتنا واندا دیاردبیت، کو زاروکەک دبیزیت: (من سی دەیک و سی بابیت هەین)، یان زاروکەکی دی دبیزیت: (موهەندس بزمارا ل دیوارا دەن)، ئانکو کاری ئەندازیاری ئەو کو بزمارا ل دیوارا دەت و ئەف چەندە نەیا دروستە، بەلی چونکی هزرکرن وان د قوناغین دەستپیکیدایە، لەوما ب دەوروبەری کاریگەردبیت و هزرکرنی د دروستیا واندا ناکەت.

ب- زاروکینیا ئافنجی:

د قوناغیدا ئاخفتنا زاروکان پتر گەشەدکەت و پەیشین وان زیدەدبن و پامانا وان ئاشکرادبیت. هەرەسا دەمی پەیشان بو دەرپرینا ئاخفتنا خو نەبینن، زمانی لەشی بکاردینن، کو زۆریە جارن د قی بواریدا بزاقین دەستان ل دەف وان دیاردبن، بو نمونە دەمی پرسیار ژوو زاروکین دراوسی هاتیە کرن:

پ/ مالا وە ل کیرییه؟

۱- قی فرەمی دی د رەخی دیدا چن//

ب- = = = = پاشی ئەوسا (ب دەستی ئاماژە دکر) دی

چنە سەری، دی هوسا (ب دەستی ئاماژە دکر) چن، پاشی دی بو دەستی چەپی چن، پاشی ئەهانی دی بو دەستی راستی چن (.) مالهکا کەسکا ل ویری، ئەم (.) ئەو مالا مەیه ئویا (.) یا و یا دسەریتەر.

۱- تاییهتیا دەنگی:

ئەگەر تەماشەمی قی دیداری بکەین، دی بینن کو پراوەستان د ئاخفتنیدا دهیته دیتن. ئەفەزی سیمایەکی ئاساییە بو زاروکین (۶) سالی، چونکی میشکی وان هیشتا ب دروستی نەپیکەهشتییه و شارەزاییا ئاخفتنی د قوناغین

دهستپیکیدایه، به ئی درکاندا دهنگان و پیکشه گریدانا پهیشان د ناڤ رستیدا چاکتر دبیت. ل گهل قی چهندی دوباره کرنا پهیشان وهکی (یا (.) یا) د قی قوناغیزیدا دهیته دیتن.

۲- تاییهتیا لیکسیکی:

پهیشین قی قوناغی ژ لایی رامانیقه درون و ئاشکرانه، جوړه شارمزاییهک ل دهڤ زاروکان پهیدادبیت ژ لایی بکارئینانا پهیشان ل جهی وان یی دروست و چهوانیا پیکشه گریدانا وان د ناڤ رستیدا. ههروهسا هندهک پهیشین لیکدایی د ناڤ فرههنگا وان یا زمانیدا دهینه دیتن. وهکی بکارئینانا ههقالناقین لیکدایی (دهستی چهی، دهستی راستی، مالهکا کهسک)، یان بکارئینانا پلا بهراوردیی د پهیفا (سهریتر) دا، کو ژ پهیفا (سهر سهریتر) هاتیه.

۳- تاییهتیا زمانئ لهشی:

د ئاشکه راکرنا جهیدا، نه ب تنی زاروک، به لکو مهزنژی زوریه ی جارن دهستین خو بکاردئینن دهمی ناماژهی ب لایهنی چهپی و لایهنی راستی و سهری و پهخی و خواری و .. هتد، دکهن. د قوناغا زاروکینیا ناڤنجیدا (۶ - ۹ سالی)، ئاخشتنا زاروکان پتر سیمایهکی جفاکی ب خوفه دگریت و دان و ستاندنی د پهیوهندیین خودا دکهن. زیدهباری قی چهندی رۆژ بو رۆژی پهیشین نوی د فرههنگا واندا زیدهدبن ب تاییهت ل قوتابخانی. ههروهکی د قی ئاخشتنا ل خواریدا دیاردبیت، کو دناقبهرا دوو زاروکین (۹ سالیدا هاتیه کرن: (لیدانا دمرگههی)

۱- ئهوکیه؟

ب- ئهزم.

- ا- باشبوو تو هاتی، بیژه من ↑ مه چ واجب ههیه؟
 ب- بیرکاری، کوردی، ئنگلیزی.

- ا- ئی :: پا کیژ پهرن //
 ب- = = = سوبههی ئمتیحانا بیرکارییه.

- ا- پا کیژ پهرن؟
 ب- یا راهینانا مه یا خلاص کری ↑ مانی؟

- ا- ئهه.
 ب- یا دیژی پهری ئهوی ئهخیرییه.

ئهگه ته ماشهیی ئاخشتنا سهری بکهین ژ لایئ:

۱- تاییهتیا دهنگی:

زۆربهی زاروکیئ قوئاغی دهنگان ب شیوهیهکی دروست ددرکینن، ههروهکی د ئاخشتنا سهریدا دیاردبیت. ههروهسا ل دویف گوتنا ئاخشتن و پرستان ئاوازی خو دکوهورن، دهمی پرسیارکرنی دکهن، ئاوازی ئاخشتنی بلنددکهن و د بهرسفدانیدا ئاوازی نزم بکاردئینن. دابرینا ئاخشتنی د قی قوئاغیدا زور دهیته دیتن. زیدهباری قی چهندی چهختکر ب بهرزکرنا پهیشهکی د ناقه رستیدا دهیته دیتن.

۲- تاییهتیا لیکسیکی:

ژ لایئ لیکسیکیقه د ئاخشتنا سهریدا دیاردبیت کو چهندین پهیشین نوی ب ریکا خواندنئ و قوتابخانی ل سهر فرههنگا زمانیا زاروکی زیدهدبن، ژ وانا، پهیشین (واجب - ئهرك، بیرکاری، ئنگلیزی، راهینان، ئمتیحان، ئهخیری) کو پهیشین (واجب، ئهخیری) د بنیاتدا پهیشین عهههینه ب پامانا (ئهرك، دوایی) دهین،

به لئى زۆرىهه پهبه يقين عه ره بهى نه ب تنى د ئاخفتنا زاروكاندا، بهلكو د ئاخفتنا مهزنانزىدا دهينه ديتن و بكارئينان.

۳- تابهتيا كوتنى:

د ئاخفتنا چوویدا، شىوازى پرسىار و بهرسف هاتيه بكارئينان، وهكى بكارئينانا ئامرازين پرسىاركرنى (كى، چ، ڤ، پاكيژ، ڤ، هتد). ههروهسا فورمى رازيبوونا پوزهتيف هاتيه بكارئينان، وهكى بهيشا (ئهه). زىدهبارى فى چهندي پيش و پاشى د كههستين رستيدا دهينه ديتن، وهكى بكارئينانا (يا راهينانا مه يا خلاص كرى مانى)، كو دروستيا رستى (مه يا راهينانا يا خلاص كرى مانى). زىدهبارى فى چهندي، بزاقين سهروچاقان و بزاقين دهستى ل كهل ئاخفتنى دهينه بكارئينان ژ بو پتر كههاندنا رامانا پهيشان و ئاشكراكرا وان.

ج- زاروكينيا درمگ:

د فى قوناغيدا زاروك پتر كهشه دكهن و پهيوهنديين وان يين جفاكى بهرفره هدين و ململانى و زيره كيا زاروكان ل كهل ئيك چ د بوارى خواندنيدا، يان د بوارى شارمزاييا روشنبيري و زانستيدا دمردكه قيت. ئەف ململانه و ههفركييه هندهك جاران دبته ئەگهري پهيدا بوونا كه رب و كينى دناقههرا واندا، بو نمونه دهمى پرسىار ژ هژمارهكا قوتابيين شهشى سههتايى دهربارهى زيرهكى پولا وان هاتيه كرن، ئەوان ب فى شيوى ل خواري بهرسف دان :

ا- ست ههما ئەم هههسيگين (.) كوركهك ژيكه. (كرنزين)

ب- تو دزاني ست كورى مههليميه، لهوا ↑ هههه مههحييت وي دكهن ↓.

ج- ست ههما كورى مههليميه ↑ هههه مههههه دكهن //

ا- = = = = ست تو نوزاني يي چهوانه، كهرييت
من كهلهك زينهدين، كهلهكى ههههه كرانه، نوزا يي چهوانه.

ب- ههما دى مههليما ئنگليزيي هيت، دى بيژيت وهى ته چهندا خو لاوكرى، دى
يا بيركاريي هيت (.) بهس وي رادكهتن //

ج- = = = ست یی زیرهکه، بهس پا چ کاڤا هاتنه ژورقه، ئیلا ئەو
رابییت //

ا- = = = = = بۆ خاریژی دەرجه
ئیکه د صهفیدا //

ب- = = = = ئوو :: بۆ خاری! (پیکهین) //

ا- = = = = = ئهري ست هندی قه لوموی!
(ا، ب، ج) پیکهین.

ج- ست بهس بهس تشتیت دکانی دخوتن، ئەها زکی وی یی هندیه (ب دهستان
وینهدکر) لیهاتی ب جیسا.

ا- ست تۆ دزانی ئەم، یهعنی مروڤ، نهکو ئەم (.). ئەم د گهل ناخشین، ئەم
نوزانین کا دی جهوا تیکه لیا وی کهین، بهس کهرییت مه ژیشه دبن وهختی تۆ
دبینی وهختی ئینسان دناخشیت، یهعنی جهوا //

ج- = = = = = ئوو :: جارەکی مه لهعبهك دکر //

ب- = = = = = ئهري ست //

ا- = = = = = کوتی چاف تهبهلکی.

ج- مه لهعبهك دکر، کوته من چاف تهبهلکی، منزی خو دناڤ چاڤا و مرکر. ست
دی بیژی یی فهقیره، بهس چ کاڤا دهقی خو قه دکهت خلاص.

ا- ست یی بی معامه له ته قه سییت نه خوش دبیژییت.

ج- ست ئەفه چهنده که پشتی وه کوتی، ههما هر ناچاقییت مه لیدکرینه،
ڤیجا هندهك جارا دی رابیته سهر صهبورئ //

ا- = = = = = ست کچکه کا هه ی سهر په حلا من، کهرییت وی گه لهك
ژیشه دبن، ڤیجا هندهك جارا وهختی دزقریت، دبیژییتی سهر مه زنو، سهری خو دئینته
خاری ئەو ↓.

ئەگەر تەماشەى ئاخشىنىن سەرى بگەين ، چەند تايبەتییەك تیدا دەینە دیتن ، ژ
وانا:-

۱- تايبەتیا دەنگى:

زۆر جارەن دەنگى بزوين [و] د پەيڤا (ئوو:)) دا ھاتىە دريژكرن، ئەڤ پەيڤە
زۆربەى جارەن ژ لايى كچانڤە د ناڤ ئاخشىنىن واندا بو سەرسورمانى دەيتە
بكارئىنان. ھندەك جارەن ھەمان پەيڤ يا ھاتىە دوبارەكرن د پەيڤىن (ئەو .) ئەو،
(ئەم .) ئەم) كو راوھستانا كەتية دناڤبەرا واندا، زۆر داڤرینا ئاخشىنى تیدا دەيتە
دیتن، ئاوازە ل دويف بەرزى و نزمىيا ئاخشىنى ب شيوەيەكى گونجايى بكاردئىنن.

۲- تايبەتیا ليكسىكى:

ژ لايى ليكسىكىڤە، ھژمارەكا زۆرا پەيڤىن واتادار د ئاخشىنىن واندا
بكارھاتىنە، ژ وانا پەيڤىن ەربەى، وەكى (مەعلیمە، مەدحیت، صەفیدا، لەعبەك،
يەمنى، ئىنسان، صەبورى) كو ئەڤ پەيڤە د بنیاتدا ژ زمانى ەربەى ھاتىنە
ومەرگرتن، بەلى كەسانىن باژيرى (دھوكى)، چ زاروك، چ مەزن، ئان پەيڤان رۆژانە د
ناڤ ئاخشىنىن خودا بكاردئىنن. ھەروەسا نىشانىن رەگەزى نىر و مى د پەيڤىن
(مەعلیما ئنگلیزى، كورى مەعلیمى) دا ل جەى وان يى دروست ھاتىنە بكارئىنان ب
وى شيوەى كو ل گەل رامانا وان بگونجیت. زیدەبارى قى چەندى ژمارەكا
ھەڤالناڤىن سادە و دارىژراو و ليكدراو د ئاخشىنا واندا دەينە دیتن، وەكى بكارئىنانا
(قەلەو، فەقىر، لاو) كو ھەڤالناڤىن سادەنە، (بى معامەلەت) ھەڤالناڤى دارىژراو و
(سەرمەزن، ھەستى گران، چاڤ تەبەلك) ھەڤالناڤىن ليكدراون.

۳- تايبەتیا كوتنى:

ژ شيوەزى ئاخشىنا ئان ھەرسى قوتابيان دياردبیت كو ھەرسى ژ رەگەزى
مىنە (كچن)، چونكى رەگەزى مى شارمەزايیەكا زۆر د وەسفرن و رەخنە ليگرتن و
ترانەپيكرنا كەسان و تىشتاندا ھەيە و سيمایى دريژەپيدانى و دياركرنا

هوبریڤینیڤ کەسان و تښتان ژوان سیمایانه یڤن د ئاخښتانا ئافرهتانا دهڤته دیتن. زڤدهبارى قى چەندى، پىشى و پاشیا کەرستڤ رستى تڤدا دهڤنه دیتن، وهكى رستا (ست كچهكا ههى سهر رەحلا من)، كو دروستیا رستى (ست كچهكا ل سهر رەحلا من ههى)، رستا (سهرى خو دئڤته خواری ئەو) و دروستیا وى (ئەو سهرى خو دئڤته خواری). چەندڤن شڤوازڤن ئاخښتنى تڤدا هاتڤنه بكارئڤنان، ژوانا، شڤوازى دەستڤشانكرنى وهكى پهڤشا (بهس) د رستڤن (بهس تښتى دكانى دخوت، بهس چ گافا هاتنه ژورقه، بهس كهرڤت مه ژڤشهڤن)، ڤان شڤوازى سهرسورمانى وهكى بكارئڤنانا پهڤشا (ئوو، وهى)، ڤان شڤوازى ئەگهرى وهكى بكارئڤنانا پهڤشا (ههها). ئەف چەنده ئامازى ب پىشكهفتنا ئاخښتانا زاروكان ددهت و ئاخښتانا وان نڤزىكى ئاخښتانا مهزان دبڤت.

۴- تايهتيا زمانى لهشى:

ب شڤوهڤهكى گښتى ئافرهت داھڤنایى د كارئڤنانا زمانى لهشيدا دكەن، ب تايهتى بزاقڤن سهروچاقان، كو ل گەل (پىكهڤن) و ههلوڤستڤن خوش، سهروچاقڤن وان گەشڤن، ل گەل توورهبوونى و خهموكى، بڤزارى ل سهر سهروچاقڤن وان زالڤبڤت، زڤدهبارى قى چەندى دەمى د ئاخښتنڤدا تښتان و كەسان وڤنه دكەن، ب شڤوهڤهكى داھڤنایى نواندنا وان دكەن، چ ب رڤكا بزاقڤن دەستان، ڤان بزاقڤن سهروچاقان، ڤان بزاقڤن لهشى ب گښتى.

زاروكڤن قى قوناعى ئارهزووڤهكا مهزن ل سهر خواندنى ههڤه و مملانى و ههفركى ل سهر و مرگرتنا پلڤن بلند ل قوتابخانى دكەن، هزركرنا وان بهرفرهڤبڤت و پڤدگههڤت ب وى شڤوهى كو پالانان بو پاشهروژا خو بدانن. ههروهكى د قى ئاخښتانا ل خواریڤدا دڤاردبڤت:

۱- ته بوچى معدهلى خو زڤدهنه كر؟

ب- كچى ↑ دى من و مرگرن، دى من و مرگرن.

۱- معدهلى ته چەنده تو ب خودى ههها بڤژه.

ب- ب خودی من نه چیکریه، پاشی دی ته له فونا وه کهم و بیژم.

ا- ما ژ چهندی دومی کورن؟

ب- ژ نوتی ویشه. درسته ↑ خو نوتی بیت درسته.

ج- چهشتی و نههی.

ب- یا::؟

ج- یا شمنشه.

ب- یا:: چهشتی و نههیژی؟

ا- چهشتی و نهه نینه، کوتی بهس ژ نوتی ویشهیه.

ب- ئوخ، چینه، ئههانی ته دکوت صهفا دوویژی (دووی ناغنجی) چیدبیت بیت،

مانه؟

ج- بهلکی.

ب- ئیه، یا ئهزی ل صهفا دووی وهلخو کهم (. دهره جی دی کهمه سهه، دا بییم،

مانه چیدبیت ل صهفا دوویژی بهینه ویری؟

ا- ئه:: چیدبیت.

ا- تاییهتیا دهنکی:

دهنگین بزوینین وهکی [ا، [ا] د په یقین (یا::، ئه::) دا هاتینه درێژ کرن، ل گه ل قی چهندی لادانا [د] د په یقا (ئهزی) دا دهیته دیتن، کو پیدقییه کوتبا (ئهز دی)، یان لادانا دهنکی [د] بیان ه] د په یقا (بیت) دا دهینه دیتن، کو پیدقییه کوتبا (بهیت، یان بهیت)، ئهف دیارده زور جارن د ناخختنیدا دهینه دیتن ژ بهر لهزاتی د ناخختنیدا، ئانکو دهمی مروف لهزی د ناخختنیدا دکهت، هندهک دهنگان لاددهت، ب مهرجهکی کو کارتیرنی ل رامانا وان نهکته. ههروهسا ئاوازی گوتنا ناخختنان ل گه ل بهرزی و نزمی و گه هاندنا رامانا په یقان هاتیه گونجاندن.

٢- تاييهتيا ليكسيكي:

د قى بواريدا چهندين پهيف هاتينه بكارئينان كو ژ لايى رامانى درون و
ناشكرانه، نهگهر بهراورديا قى قوناغى ل گهل قوناغا زاروكينيا پيشوهخت بكهين،
دى بينين پيشكهفته كا زور د زانينا ژماران و بكارئينانا واندا دهيته ديتن. دبیت
زاروكى قى قوناغى تا ژماره (١٠٠٠٠٠٠) بزانيت و ب شيويهكى دروست بدرکينيت
و بكاربينيت، كو د قى بواريدا قوتابخانه رولهكى مهزن دگيريت. زيدهبارى قى
چهندي ژمارهكا پهيقين عهرمبى د ناف ئاخفتنا واندا هاتينه بكارئينان، ژ وانا:
(معهدهل، دهرجه، صهف)، كو ب ههمان رامانين د زمانى عهرهبيدا، د ناف زمانى
كورديزيدا دهينه بكارئينان.

٣- تاييهتيا گوتنى:

ئهو شيوازي ئاخفتنى يى دناقبهرا فان ههرسى زاروكاندا دهيته ديتن، زور
نيزيكى شيوازي ئاخفتنا مهزانه، د قى ئاخفتنيدا چهندين شيوازين ئاخفتنى
دهينه ديتن، ژ وانا:

- شيوازي گومانليكرنى: وهكى بكارئينانا پهيفا (چيدبيت، بهلكى، پا شمنشه)
- شيوازي دهستنيشانكرنى: وهكى بكارئينانا پهيفا (بهس)
- شيوازي بيزارى: وهكى بكارئينانا پهيفا (ئوخ)
- شيوازي بهرسفدانا پوزمتهيف: وهكى بكارئينانا پهيفا (ئه)
- شيوازي سويندخوارنى: وهكى بكارئينانا پهيفا (ب خودى)

كه واته زمانى زاروكين قى قوناغى ژرستين تهواو و پرى ناف و هفاناف و
نامراز و جهناف بيك دهيت كو ب شيويهكى دروست دادرين و بكاردينين.

٢- ٢: قوناغا سنيلهیی:

دهستیكا قوناغا سنيلهیی گهشه كرن و وهرگرتنا زمانی تهواودبیت، ل دهمی داهاتیدا سنيله زمانی ناوهرگریت، بهلكو شیوازی زمانی خو دگوهوریت و داهینانی د کارئینانا زمانیدا دکهت ب ریکا داریتنا رستین دریز و پر واتا و بکارئینانا جورین رهوانبیزی و روخوشکرنی. پیکه نین و ترانه پیکرن و رهخنه لیگرتن د ئاخشتنا واندا دهیته دیتن. د قی قوناغیدا سنیلین نیر و می نیزیکی ئیکدبن و په یوه ندیا ل گه ل ئیک گریدهن و زۆریه ی ئاخشتنا ههر رهگهزه کی ل سه ر رهگهزی دیتره، ههر وه کی د قی ئاخشتنا ل خواریدا دیاردبیت:

ئاخشتنا ز {١} لا ||

١- تو دزانی کچک و کورکا وان دقیت نه قیت، دقیت کچک و کورک خویشک و برابن.

ب- کچی ههمی قی تشتی دبیژن، بهس بیژه من ئەفه ئەفه صاله چهند کورکیت مه د موزعجبین، بهس مه چ دکر، مه ئەو شتی خویشک و برابا حسیب دکرن، بهس وا ههر بو خو گه له ک ددانا، ههر بو خو ناهیلن و بو خو مه دحا //

١- = = = کچی تو دزانی کورپی مه ، ئەم دوو کچک و دوو کورک بین //

ب- = = = = = تو دزانی ما چهوا بهرینخو ددانه مه.....؟

ج- ئه ری.

ب- من و. یی د خاند، ب چاقه کی ل سه ر ره حلئ وه صا سه حد کره مه، یی کوت ↑ مانی یی سه حد که ته ته، ههر جار د بهر دهر سیرا وه صا سه حد کره مه ●، من دکوتی. یی سه حد که ته ته زی.

(١، ب، ج) پیکه نین.

سنیله زۆر جارن په‌یښین بیانی د ناف ئاخشتین خودا بکاردئین، چونکی دڤین ژ کهسانین دیتردجیاوازین، نموونه ل سهر قی چندی، بکارئینانا په‌یښا (گروپ) د ئاخشتنا ژماره {۱} دا ب واتا (کۆمه‌له) هاتییه. زینده‌باری قی چندی، سنیله زۆر جارن جهناقان ل جهی ناقان بکاردئین و هنده‌ک جارنژی بو بانکرنی نامرازئ (هیئ ۹) بکاردئین، ده‌می نه‌قین ناقی کهسی به‌رامبه‌ری خو بیژن، یان دڤین فه‌رمانی لیبکه‌ن. سنیله زۆر ب پروگرام و زنجیرین درامایین ته‌له‌قزیونی کاریگه‌ردبن، ب تایبه‌ت سنیلین کچ، کو نه‌ف چهنده دبیته نه‌گه‌ری ناقدانانا ناقین پیشکیشکه‌رین پروگرامان و قاره‌مانین زنجیرین درامای ل سهرئیک و دوو د ژیانا خویا رۆژانه‌دا ب کاربین. هه‌روه‌کی د ئاخشتنا ژماره {۱} دا دیاردبیت، ده‌می ناقی (میهریشان و عه‌لی) هاتینه بکارئینان، کو ناقی دوو قاره‌مانین زنجیره‌کا درامایینه، ل سهر ته‌له‌قزیونی ده‌اته پیشکیشکرن.

۳- تایبه‌تیا گوتنی:

نه‌گه‌ر ته‌ماشه‌ی ئاخشتنا ژماره {۱} بکه‌ین، هنده‌ک ئاخشتن و گوتنن قه‌شارتی ژ لایئ رامانیقه هینه دیتن کو جوهره‌کی ره‌وانبیزی تیدا هاتییه بکارئینان، ب تنی ل ده‌ف مه‌زنان ده‌ینه دیتن و بکارئینان و رامانا وان ئاشکرادبیت، وه‌کی ب کائینانا (وا ههر بو خو گه‌له‌ک ددانا) واته (وان خو مه‌زن دکرن - دفن بلندی-) و بکارئینانا (ههر بو خو ناهیلن)، واته (تو چهند باشیی و قه‌نجیی ل گه‌ل وان بکه‌ی، نه‌و به‌روفاژی سه‌ره‌ده‌ری ل گه‌ل مروقی دکهن). ئانکو نه‌ف گوتنه بو واتایین خویین ره‌سه‌ن ناهینه بکارئینان، به‌لکو بو واتایه‌کا دیتر ده‌ینه بکارئینان. ژ شیوازین ئاخشتنی یین به‌رجا‌ف د ئاخشتنا ژماره {۱} دا، شیوازی پیوستیه، وه‌کی بکارئینانا (کچک و کورکا وان دڤیت نه‌قیت، دڤیت کچک و کورک خویشک و برابن)، ل قیری دوو جارن په‌یښین (کچک و کورک) هاتینه دوباره‌کرن ژ بو چه‌ختکرنی. هه‌روه‌سا شیوازی ده‌ستنیشانکرنی وه‌کی بکارئینانا په‌یښا (به‌س) د گوتنن (به‌س بیژه من)، (به‌س مه‌چ دکرن)، ده‌یتته دیتن. شیوازی

بەرسفداننا پوزەتیف (ئە، ئەرئ، بەئ) و بەرسفداننا نینگەتیف (نە) تیدا دەینە دیتن.
زیدەبارى بکارئینانا شیوازی پرسیارکرنی.

۴- تایبەتیا زمانئ لەشی:-

د قئ قوئاغیدا زمانئ لەشی ب شیوہیەکی بەرفرە دەیتە بکارئینان، ب
تایبەت د گریداننا پەیوہندیاندا دناقبەرا کچان و کوران. ھەرۆھکی د ئاخشتنا
ژمارە {۱} دا ھاتیە بکارئینان، دەمئ (ب) دبیزتیت (سەحدرە مە، ھودکرە -
بزاقین سەری- ، ب چاقەکی - ب لایەکی - سەحدرە مە)، کو ئەق جوړە
بزاقە یان بو ئاگەھدارکرنی و گەھاندنا نامەییەکی، یان بو سەرنج راکیشانی
دەینە بکارئینان.

د قوئاغا سنیلەییادا دئ بینین سنیلین رەگەزئ نیر (کور) زور رەوانبیزئی و
ئاخشتنن روخوشرنئ د پەیوہندیین خویین دلداریدا ل گەل کچان بکارئینان،
ھەرۆھکی د قئ پەیوہندییا تەلەفونیا ل خواریدا، کو دناقبەرا (کچەک و
کورەک) ین سنیلەدا ھاتیە کرن:

ئاخشتنا ژ {۲} لا III

۱- تە خیرە، تو ئەفروکە گەلەکا بی زموقی، تە چییە؟

ب- ھ ھ ھ (. چنە، ما دئ م چیت.

۱- ئەز نوزانم وەختئ ئەز تشتەکی دبیزمە تە، تو بیئەنەکی دەینی پاشی جابا م

دەدی، ما تشتەک چیبووہ؟

ب- ب راستی ئەز وەستیانم.

۱- ب چقە؟

ب- ب ئاخشتنیئە.

۱- یەعنئ ب دلئ تە نینە تو دکەل من دئاخضی؟

ب- بەئئ:: ، بەس دلئ منئ ب تەقە، تو سپیدی حەتا ئیشاری شول دکەی و پارئ

خو دەمیە ب کارت و دکەل من دئاخضی، بو من نەخوشە وصا.

۱- وەنەبێزە دئی من، تۆ رحا منی، ئەگەر دگەل تە ئەخضم، پادئ دگەل کئ ئاخضم.

ئەگەر تەماشەئ ئاخضتنا ژمارە {۲} بکەین، چەند تاییهتییەک تئدا دەینە دیتن، ژ وانا:-

۱- تاییهتیا دەنگی:

ژ لایئ دەنگیژە، هەناسەکا گولیبۆئ یا تئدا دیارە، ئەوژئ (ه ه ه .)، کو ئەف هەناسەدانە ل دەمئ توورەبوونئ، یان ماندیبوونئ ل دەف کەسان دەیتە دیتن و بیستن. هەرەسا لادانا [a] د پەیشا (وصا)دا، کو د بنیاتدا پەیشا (هوسا)یە، بەئئ درکاندنا [s]اب شیوئ [ص] دیار دەکا بەر بە لافە د ئاخضتنا خەلکئ دەوکیدا، ب تاییهت د هەندەک پەیشاندنا وەکی پەیشئ (صەد - ۱۰۰)، (صال - سال)، (نیاص - نیاس)، (صوبەهی - سوبەهی).. .. زئدەبارئ قئ چەندئ درئژکرنا دەنگئ بزوئئ ل دوماهییا پەیشا (بەئئ::) دەیتە دیتن، کو د قئ قوئاغئدا دیاردا درئژکرنا دەنگئ بزوئئ ب تاییهت ژ لایئ کچانضە د پەیشئ وەکی (یا::، ئئ::، ئوو::، بەئئ::، ..هتد) زۆر دەیتە بکارئینان.

۲- تاییهتیا لیکسیکی:

ئەگەر تیبینیا وان پەیشئ د ئاخضتنا ژمارە {۲} دا بکەین، دئ بینین هەندەک پەیشئ عەرەبی هاتینە بکارئینان، کو ب زارئ کوردئ هاتینە گوتن، وەکی پەیشئ (جابا، یەعنی، زوق، خیرە). ئانکو ئەف پەیشە د زمانئ عەرەبیدا ب شیوئ (جواب، یەعنی، ژوق، خیر) دەین و ب هەمان رامانا د زمانئ عەرەبیدا د زمانئ کوردیژیدا دەینە بکارئینان.

٣- تاييهتيا گوتنى:

زور دهستهواژه و گوتنين رومانبيزي و روخوشكرنى ژ لايى (١) فه هاتينه بكارئينان،
وهكى قان دهستهواژين ل خوارى:

- وهنه بيژه دلى من.
- تورحا منى.
- ئەگەر ئەز دگەل تە نە ئاخشم، پادى دگەل كى ئاخشم.

ههروهسا د بهردهواميا قى پهيوهنديدا هندهك دهستهواژين ديتر دهينه ديتن،
وهكى:

- تو بهژنا من بيىنى، دى بيهنا ته فرههبيت.
 - ئەز دى وهلخۆكهم، ومختى چاقىت ته ب من بکهفن، دلى ته خرابييت.
- ژوان شيوازين د ئاخشتنا ژماره {٢} دا هاتينه بكارئينان، شيوازى ئەگهرييه،
وهكى بكارئينانا (ئەگەر ئەز دگەل تە نە ئاخشم، پا دى دگەل كى ئاخشم)،
شيوازى مەرجى، وهكى بكارئينانا (تۆ بهژنا من بيىنى، دى بيهنا ته فرههبيت).
زيدهبارى قى چهندى شيوازى پرسياركرنى زور د پهيوهنديين واندا دهيته ديتن،
وهكى بكارئينانا (ما تشتهك چيىوويه؟، ب چشه ؟).
- زور جارن سنيله شانازى ب پهيوهنديين خويين دلدارى دكەت، ب تاييهت د ناڤ
ههڤال و كەس و كارين خودا، داکو خو دياركەت كو گهلهكى خوشتقييه ل
دهڤ كچان، ههروهكى د قى ئاخشتنا ل خواريدا ديارديت، كو دناڤهرا سنيلهكى
و دوو نياسين ويدا ل جههكى گشتى هاتيه كرن:-

ئاخشتنا ژماره {٣} لا IV

١- ئەز قان دنياصم.

ب- عاشق و مهعشوقن، ئانزى ژن و ميړن؟

١- نه نه ↑ عاشقن.

ب- عاشقن (.) ههما هوصا عاديه ل دهڤ وان؟

- 1- ئه (.)، مالا وئى يا ل دمف ئهويدىي، يا ل دمف جامعا، ناڤى وئى.
- ب- ئوحوو::، ناڤىت وانزى همر ئىكى يىت زبهركرين مالاته.
- ج- (پىكهنين)، چ زاكيره يا ههئى.
- 1- ئى مهدرهسا منا ب رهخ وانڤه.
- زمنگا تهلهفونا (1) لىدا؟
- 1- خودى خىر كهت، ب خودى ئهدبىزم ئهڤه ئىكا دىيه، ب خودى كچا. يه.
- ب- بىزى ئهز نه ل وئىرى مه //
- ج- = = = بىزى ئهزى ل داواتهكى (پىكهنين)
- 1- دا هندهك درموا بو ڤىزى بكهين.
- 1- يا ب شهرة ههئى گاڤا، خو دى بىزى من بابى وئى يى كوشتى. (پشتى تهلهفون كرتى)
- ج- پا دى چ كى همتا فان ههئى قانع كى؟
- 1- ئى هىشتا نوكه دهڤى منى ب پاتكا منڤه همتا ئهز خرا قانع دكهه. من ههر ئىكى وهختهكى رۆزى يى بو دانايى، دا دكهل باخشم (كرنزين)، بهس چ ل.
- ئى بكهه، ئهه جوكهره ههئى گاڤا دكهت، خوئىسهئى وهختى يىت دىزى دبهت.
- ج- چ موجرم، چ دچرن.
- 1- هئىس سى يىت ماین، دى چ ل وان همرسىكا كهه. (پىكهنين)
- د ئاخشتنا ژماره {3} دا، چهئدىن تاييهتییىن ئاخشتنا سنیلان ديار دبن، ژوانا:
- 1- دىچوونا كچان و پرسىاركنا وان.
- 2- درموكرن د ئاخشتنىدا و كوئنا خوشخوشكان ژ بو سهردابنا كچان.
- 3- بكرئىنانا رومانبىزى و درىزهپىدانى د ئاخشتنىدا، ههروهكى د ئاخشتنا ژماره {3} دا دياردبىت، دهئى (1) دبىزىت (يا ب شهرة ههئى گاڤا، خو دى بىزى من بابى وئى يى كوشتى)، يان (ههر ڤىگافى دهڤى منى ب پاتكا منڤه همتا ئهز خرا قانع دكهه)، واته (هندى دى ئاخشم و بهلگان بو وان ئىنم، همتا باومر ژ من

بكهن، دى دهقى من مینته ب پاتكا منشه) و ئەقەزى جۆرهكى خواستنییه، چونكى چ جاران دهق نامینته ب پاتكیشه.

۴- بكارئینانا پهقیین نوى و بیانی د ناڤ ئاخشتنیدا، كو دناڤ سنیلین دهوكیدا هندهك پهیفا دهینه دیتن كو بو رامانا وان یا دروست ناهینه بكارئینان، وهكى پهیفا (تهكسى) كو بو ترومبیل بكارناتینن بهلكو بو وان كچین زور پهیهوندیین دلداریی ههین دهیته بكارئینان، زیدهبارى بكارئینانا چهندن پهقیین دى، ههروهكى د قى خشتی ل خواریدا دیاردبیت:-

پهیفا	چور	رامان
عینیک، یان وهشتونی	داریتی بیانی	ئەقە پهیفا بو وهسفرنا وان كورین ساخلهتین كچان ل دهق دهینه بكارئینان.
جوكەر	بیانی	واته كچهكه كو ل گهل هه می كهسان دگونجیت.
كهتكوتك، یان كوترك	بیانی	بو وهسفرنا كچان دهیته بكارئینان
لهحیم	كوردی	بو پهیهوندیین دلداریی بكاردئینن
جفت	كوردی	ل قیری بو چهكى بكارناهیت، بهلكو بو كچین سهربهردایى و بى رموش بكاردهیت.

۵- جهناق ب شیویهكى زور ل جهی ناڤان دهینه بكارئینان، وهكى جهناقین (وى، وى، قى، وان، ئەویت دى . . .هتد)، چونكى هندهك جاران سنیلان نهقیین ناڤی دلدارین خو دیاربكهن و نهینیین خو ئاشكراكهن، لهوما جهناقین وان بكاردئینن.

۲- ۳: قوناغا پیگههشتنی:

زمانی قی قوناغی ب زمانهکی تهواو و پیگههشتی ژ ههمی لایانقه دهیته وهسفرن، کو کهسانین پیگههشتی شیوازین جوراوجور د ئاخفتنیدا بکاردئینن ب وی شیوهی کو ل گهل پله و تمهنی کهسی بهرامبهر بگونجیت، بو نمونه کهسی پیگههشتی پهیقین (مام، خال، سهیدا، دکتور) بو ریزگرتنی ل گهل کهسانین ژ خو مهزنتر و ئاستی وان بهرزتر بکاردئینن، یان پهیقین (برا، پسمام) ل گهل کهسانین نیاس و نیزیک بکاردئینن. زیدهباری بیشکیشکرنا ریک و ناموژگارییان ب تایبته نهگهل ل گهل کهسانین ژ خو بچویکتر دان و ستاندنی دکهن، ههروهکی د ئاخفتنا ل خواریدا دیاردبیت، کو دناقبهرا پیگههشتیهکی و سنیهکیدا هاتیه کرن:-

ئاخفتنا ژماره {۴} لا VI

- ۱- ئهروی وه خیره (.)، توو بابی خو ههرو ههرو فان شهرا، فان جرا دکهن، ما هین بچیکن ↑ دی بیژه؟
- ب-، مشکیلیت دنیاوی ههمی ل رهخهکی، ئو یا بابی من ب تنی ل رهخهکی.
- ۱- بوجی (.)، ماته ج مشکیه دکهل بابی خو ههمیه، صهد جارا من کوتیه ته کوهی خو بدی، مروقهکی دانعهمره، کوهی خو بدی و خلاص و چوو، بابی تهیه ↑.
- ب-، ئهز (. ب خودی ئهز کوهی خو ددهمی، بهس ئهو بیست و چار سههتا یی ب لیئا منقه، بهلا خو ژ منقه ناکهت ↑.
- ۱- سهرا ج د مینته ب تهفه، ئا ↑، کا بو من بیژه سهرا چ؟ غیر تو تشتهکی دکهی ↑، ههکهر بابی تهیه ما ج دکهل تهیه.
- ب- ی.

1-ئى،، چوو به لا سهري مه بابو، پيله برائى من پيله، وللاه
بابى ته يى حهقه، نه تو دشيى دكه ل باخى، نه تو دشيى بو خو بينى، نه دمه نه ته،
تو قول ديف چ دكريى (.). ها،، پيله برائى من پيله.

ئهگه ر ئاخشتنا ژماره {4} شروقه بكهين، ژماره كا تاييه تيبان تيدا دهينه ديتن، ژ
وانا:-

1- تاييه تيا دهنگى:

ژ لايى دهنگيشه، ئاوازه د ناف ئاخشتنيدا ب شيويه كى گونجايى هاتيه
بكارئينان، كول دهمى گله و كازندان ئاوازي ئاخشتنى بلند دبیت و د ئاخشتنا
ئاساييدا، ئاوازه ب شيويه كى سروشتى دهيته گوتن. ههروهسا ل دهمى
فرماندانى ئاوازي ئاخشتنى بلند دبیت. ل گه ل قى چهندي لادانا [ه] د پهيئا
(پيله)دا، كو د بنيايدا (بهيله)يه دهيته ديتن. ئانكو [ه] هاتيه لادان و [ب] ب شيوى
[پ] هاتيه دركندن كو ژ بهر سفاكتيا ئاخشتنى و لهزاتيا وي ئهف ديارده د پهيئاندا
پهيدا دبیت. زيدهبارى قى چهندي ئاخشتنا پيگه هشتيان ب شيويه كى دروست ژ
لايى دركاندنا دهنگان و پهيئان و رستانقه دهيته بكارئينان.

2- تاييه تيا ليكسيكى:

ژ پهيئىن عه ره بيىن د ناف ئاخشتنا سهريدا دهينه ديتن، پهيئىن (خي ره،
مشكيله، سهعت، غير، به لا، حهق) كو د بنيايدا ژ زمانى عه ره بى هاتينه و مرگرتن
و ب هه مان راماني و ان د زمانى كورديژيدا دهينه بكارئينان. زيدهبارى قى چهندي
چهندين پهيئىن كوردى، كو خودان راماني ديار و ئاشكرا د فرههنگا زمانى
كورديدا، د ئاخشتنا سهريدا هاتينه بكارئينان، ژ وانا ناف و هه قالاناف
و. هتد، به لى زوره ي پهيئىن تيدا ديار جهناقن، وهكى (تو، هين، من، ته، .. هتد).

۳- تاییهتیا گوتنی:

د ئاخفتنا سهريدا دئ بينين هندهك جاران پهيشين هاتينه دوباره كرن، وهكى بكارتينا (ههرو هرو فان شهرا، فان جرا)، (تو تول ديف چ دكريي)، (پيله براي من پيله)، كو دوباره كرنا فان پهيشان زور جاران بو چهختكرنا ئاخفتني دهينه بكارتينان، بهلي جياوازيهك ههيه دناقبهرا (فان شهرا، فان جرا)، كو دبیت (شهرا) زياني لهشي تيدابن ژ بلي گوتن و ئاخفتنين نهخوش و زيان بهخش، بهلي (جره) ب تني گوتن و ئاخفتنين نهخوش و شكاني كو كارتيكرن ل سهر دمووني كهسي بكن و بشكين، ب خوفهدگريت. ژ شيوازين ئاخفتني يين بهرچاڤ د ئاخفتنا سهريدا، شيوازي فرمانداني، كو ب شيويهكي راستهوخو فرماني ليدكهت، وهكى بكارتينا (سهه جارا من گوتيه ته گوهي بدئ، مروقهكي دانعهمره گوهي خو بدئ)، (پيله براي من پيله)، شيوازي سويندخواري وهكى بكارتينا (ولاھ بابي ته يي حهقه)، شيوازي پرسياركرني وهكى بكارتينا (بوچي؟، ما ته چ مشكيله دگهل بابي خو ههيه؟، ما چ دگهل تهيه؟) و شيوازي گله و گاندان، وهكى بكارتينا (سهرا چ دميينه ب تهقه، ها، ↑، تول ديف چ دكريي، ها↑). زيدهباري قئ چهندي دي بينين كهسانين بيگههستي هندهك جاران بهلگهيين پيدفي و راستي ژ دورهيلى دئين ژ بو رازيكرنا كهسي بهرامبه، وهكى بكارتينا (نه تو دشبي دگهل باخفي، نه تو دشبي بو خو بيني، نه ددهنه ته)، كو بكارتينا فان جوړه شيوازان د ئاخفتنيدا شارمزاييهك و داهيئانهكه ژ داهيئانين بيگههستيان، چونكي ميشكي وان گههستيه قوناغا بيگههاندني و چالاكيا وي يا زوره د هزركرن و بهلگهئيان و چارهسهريا ئاريشاندا.

۴- تاییهتیا زمانئ لهشی:

ژ لايي زمانئ لهشيئه، زمانئ كهسانين بيگههستي، بزاقين سهروچاقان و بزاقين دهستان ل گهل ئاخفتني بكاردئين، ژ بو پتر كههاندنا پامانا ئاخفتني و چهختكرنا وي.

کهسانین پیگههشتی ریژا سهدی د بازرگانیدا و کاروبارین خویین رۆژانهدا زۆر بکاردئینن.

ژ لایى گوتنیقه، د ئاخشتنا ژماره {ه} دا دیاردبیت کو کهسانین پیگههشتی وان ئاخشتن و گوتنن ههست و هه لچووونین کهسى بهرامبهر دنارزینیت، بکاردئینن، داكو رازیبوونا وان ب دهستخوڤهبینن، وهكى بکارئینانا (حهق نهووبو قیگافی تو ب مونیکیای هاتبایی و چوبایی، ناڤی ته ل قی باژیری گهریابا ب زهنگینی)، کو تیدا شیوازی رابردووی مهرجیی ساده ب کارئینایه. گوتنا قان ئاخشتنان زۆر جارن ژ بو سهردابرنی دهینه بکارئینان. زیدهباری قی چهندی، شیوازی گومانلیکرنی تیدا دهیته دیتن، وهكى بکارئینانا پهیقا (نزا، نهباش). شیوازی پرسیارکرنی دهیته دیتن و شیوازی سویندخوارنی، وهكى بکارئینانا پهیقا (ولاهی). زیدهباری قی چهندی رهوانبیزی د ناڤ ئاخشتنیدا هاتیه بکارئینان، وهكى دهستهوازا (گهلهکی زهنگینه، دهستی وی گهله دجیت)، واته (سامانهکی زۆر د دهستی ویدایه، کو دشیت ل چهندین جهین جیاواز بازرگانیی بکهت، بکارئینانا (دهستی وی گهله دجیت) خواستنه، چونکی دهست دریز نابیت، بهلکو وهكى خویه، بهلی مهبهست پی سامانی زۆر د دهستی ویدایه. ئانکو پیگههشتی قان جوړه دهستهوازان زۆر بکاردئینن و داهینانی تیدا دکهن.

کهسانین پیگههشتی هندهك جارن شیوازین ریزگرتنی و خوکیمکرنی بین جیاواز ل گهل کهسانین ژ خو مهزنتر بکاردئینن، ب تایبته نهگهر بهرژمهوندیهك ل گهل وان ههبیت، ههروهکی د قی ئاخشتنا ل خواریدا دیاردبیت، کو دناقههرا پیگههشتیهکی و کهسهکی ناڤهراستا ته مهنیدا هاتیه کرن :

ئاخشتنا ژماره {٦} لا VIII

- ١- ئی مام، کهرمکه ئەز خولام. (پیشکیشکرنا - مقبلات- ان بو کهسی بهرامبهر ل خوارنگهه)
- ب- ئی :: وئلا.

1- خۆ مزیلکه مام ههتا خوارنا مه تیت.

ب- بلا.

ب- ؟

1- بهئی مام.

ب- یی بابهتهك دگهل من فهكریوو (. مانی تۆ دزانی؟

1- بهئی مام، بهس ئەز دبیژم من چ تشتی خهلهت نهكریه، ب تنی ئەز یی هاتیم مروفانیا ههوه بکهه.

ب- بهئی ئەه، بهس یا م دقیا ↑ کو ئەز ته ببینم ئو ئەم ئیک و دوو ژ نیزیك بنیاصین، ههروصا وهکی تۆ دزانیژی (. من. ب تنی یا ههی ↑ ل سهه داری دنیا یی، من كهسی دی نینه، راسته تشتی ژ من بهیت، ئەزی بۆ كهه، ئو ئەزی بۆ ئینم، بهس مهسهلئیت شیکرنی (.). بابو (. دقیت مروف ئیک و دوو ب نیاصیت، ئو ژ نیزیك سهكهته ئیک و دوو، دا پیچهك د ئیک و دوو هیبین، دا صوبههی ئەم دگهل ئیک و دوو شهرمزار نهبین ئو خودی نهكهت ئەم بکههینه چ ئاریشان. تۆ هههه بۆ خۆ پسارا مه بکه، كا ئەم ژ کینه و عهرف و عاداتیت مه (.)، چونکی ئەم دی بینه مروفیت ئیک، ئو دی خوینا مه چیته د ناقتیدا.

1- درسته مام، تۆ راست بیژی (. بهئی بۆ پسارکونا وه، نهههوجهیه، چونکو ئەز زانم..... چهنده و چهوايه (. ب هاتن و چوونا وی، ب رابوون و رینشتنا وی، ب عهقلی وی، ب کوتنا وی، ب ئاخفتنا وی، خودی وهکیله، خر تشتی بۆ من دیارکری، كا هین چ مائن، ئو هین چهندن، ئو باشی و خرابییین ههوه د چهوانن. نه هههوجهیه مام ئەز پسار کهه، نهههوجهیه. ئو نسههت م بخۆ مام، ب خودی وهکیله. باش دزانیته نه من روزهکی دلی وی هیلايه، نهئاخفتنهكا کریت ژ من دیتیه، نه من شولهكا خهلهت د دائیرییدا کریه، نه دگهل وی ئو دگهل ههمیازی. ئەو دزانیته كا ئەزی باشم، ئان ئەزی خرابم، ئو ئەگهه خرابیهك ل دمف من ههیهژی، شههمدکهت د رویی مندا بیژیته، ئەو تۆ بابی ویی بلا بۆ ته بیژیته.

ئەگەر ئاخشنا ژمارە {٦} شروقه بکەین، چەند تاییه تییە کین ئاشکرا تیدا دەینە دیتن، ژوانا:

١- تاییه تیا دەنگی:

ل دویف گوتنا پەیشان و رستان، ئاوازی ئاخشنتی هاتیه گوهورین و دەنگ و ئاوازی گوتنی ل دویف پیدقیاتیا ئاخشنتی و گەھاندنا رامانی و چەختکرنا وی بەرزبوییه و نزمبوییه. زیدەباری قی چەندی، ھندەک جازان دەنگەک هاتیه لادان وەکی ای د پەیشا (ئەزی) دا، کو پیدقییه گوتبا (ئەزی) د گوتنن (ئەزی باشم، ئان ئەزی خرابم) دا، ھەر وەکی مە دیارکری کو ئەف دیارده زور د ئاخشنتیدا دەیتە دیتن ژ بەر سفقیا ئاخشنتی و لەزاتیا وی.

٢- تاییه تیا لیکسیکی:

ژ پەیفین عەرەبیین د قی ئاخشنا سەریدا هاتینە بکارئینان، پەیفین (دائیری، نسبەتی، عەقلی، مەسەلەت. .. ھتد) کو ژ زمانی عەرەبی هاتینە د ناڤ زمانی کوردیدا و ل سەر زاری کوردی هاتینە گوتن، بەلی ب ھەمان رامانین وان د زمانی عەرەبیدا. ھەلبەت ئەفە دیاردهکا بەرەلەفە د ناڤ زمانی کوردیدا، کو ب زمانین دراوسی کاریگەردبیت، ب تاییهت زمانی عەرەبی و کاریگەریا وی ل سەر زمانی باژیری دەوکی، ژ بەر نیزیکیبوونا وی ژ دەفەرا (مویسل) و ئالوگورکنا پەیوەندیین ئابوری و بازرگانی و. ھتد دناقبەرا واندا.

٣- تاییه تیا گوتنی:

دی بینین کو (ا) وەک کەسەکی پیگەھشتی، ریزگرتنی ل (ب) دگرت و خو بەرامبەری وی کییم دکەت، ئەوژی ب ریکا گوتنا (کەرەمکە ئەز خولام، بەلی مام). رەوانبیزی د ئاخشنا ژمارە {٦} دا زور هاتیه بکارئینان، وەکی بکارئینانا (ئەم ئیک و دوو ژ نیزیکی بنیاصین)، واتە (سروش و رەموش و روشنبیریا ئیک و دوو ب ریکا دان و ستاندنی بزاین)، گوتنا (دی خوینا مە چیتە دناقیدکا)، واتە (دی

خزمايه تي دناقبهرا مهدا پهيدايت). ههروهسا بكارئينا نا هندهك پهيشين وهكي (هي) د گوتنا (دا پيچهك د ئيك و دوو هيابين)، واته (فيري ئيك و دووبين)، كو ئەهه پهيشه زوربه ي جارن ژ لايي هوزا (ريكانيان) فه دهيته بكارئينا. زيدهباري قي چهندي گوتنا (نه ههوجهيه) ژ لايي (ا) فه سي جارن يا هاتيه گوتن، كو ئەهه پهيشه يان بو رههكرنا داخوازيهكي، يان بو لهزاتيا رازمهنديي - ههروهكي د قي ناخستنيدا هاتيه بكارئينا - كو ب تني نهو ل هيشيا بهرسفدان و رازمهنديا وييه. ههزي نامازه كرنويه كو كهسانين پيگههشتي و ناقهراستا تهمني زور جارن رولي گوهداري د وهرگرن، ب تاييهت دهني ل كهل كهسانين ژ خو مهزنتر د تهمنيديا دناخشن، ئانكو (پيگههشتي ل كهل ناقهراستهكي تهمني) و (ناقهراستهكي تهمني ل كهل دانعهمرهكي) پهيوهنديي بكن و ل كهل ئيك بناخشن، چونكي ئەهه ههردوو قوناغه ژ ههمي لايانقه (بايولوجي، جفاكي، دمووني) فه هاتينه پيگهانندن و شيانين سهردهريكرني و گوهداريكرني ل دهه وان پيش دكهفيت.

٢- ٤: قوناغا ناقهراستا تهمني:

قوناغا ناقهراستا تهمني ژ لايي زمانيشه قوناغه كا بهرفرههه، كو تيدا چهندين شيوازين زماني ل دويف تهمن و پله و نيزيكبوونا كهسي بهرامبهر دهينه بكارئينا، بو نمونه د پهيوهندييه كا زمانيدا دناقبهرا ناقهراستهكي تهمني و كوري وي يي سنيلهدا، ب قي شيوي ل خواريبوو:

ناخستنا ژماره {٧} لا X

- ١- راستي ↑، دي كيشه جي؟
- ب- دي چم قي جههنهمني ژ مال بهم.
- ١- سهرحالارا هيش تويي عيجزي ↑.
- ب- نه باب، نهز نهيي عيجزم ↓.

1- به لئی به لئی تویی عیجزی (.). نه ب دلی تهیه دی بیی ئەز خه له تی دئاختم، دیاره من تۆ نه فی، نوکه کی ئاکهه ژ ته هیه تۆ فی دئینه سه ری خو، دلی کی ب ته فهیه، دی نوکه ئیشهک ته کریت و دی بییه نیقه مروف، پاشی کی دی خو بو ته عیجزکه تن، ما ژ بلی من کی تۆ دفی، ده ستیت من دسه رنه قرازیوون تۆ مه زن بیی، بجیه زانکووی، بییه تشتهک، ته هه می تشته ل بن پیته خو فه دان، ئی بوو ↑ تۆ مایه ب دیف کچکیته تراها ته، ئی ته ئەز ب ساخی کو شتم ↑، هه پرو خودانی خانی یی ئیکی فریدکه ت، دمرکه فن ↑ دمرکه فن ↓ دمرکه فن ↑ دمرکه فن ↓، ناکه هین چ بکه ی، سپیدی هه تا ئیشاری ئەزی بو ته پاله تی دکه، ما ئەز بو خو دجم ↑، ئەز بو بابی خو دکه م ↑، ئی ئەزی ژ بهر ته دجم، دا تۆ سه رفه رازی بی بابی من.

ب- ه ه ه (ل که ل کرین).

ئه کهر ئاخشتنا ژماره {7} شروقه بکه ی، چه ند تاییه تیه که تیدا دهینه دیتن، ژ وانا:-

1- تاییه تیا دهنگی:

زۆریه ی گوتن و ئاخشتن سهری گله و گازنده و فه رمانه، لهوما زۆریه ی جاران (ا) ب ئاوازه کی بلند و ب تووره ی شه گازندان ژ کوری خو (ب) دکه ت، هه ندهک جارانی ب ئاوازه کی نزم و هه ندهک جارانی ب ئاوازه کی ئاسایی گوتن و ئاخشتن خو دبیزیت. ههروه سا هه ناسه کا کولی بوی دهیته دیتن، وه کی (ه ه ه) کو ئەف هه ناسه دانا هه ستی کری زۆریه ی جاران ل ده می گریی و تووره بوونی و ماندی بوونی دهیته دیتن.

2- تاییه تیا کوتنی:

هه ندهک په یف و گوتن د ئاخشتنا سه ری دا دهینه دیتن کو بو رامانا په یفی، یان کوتنی یا ره سه ناهینه بکارئینان، به لکو بو رامانه کا دی دهینه بکارئینان.

وهكى بكارئینانا (قى جههنه مئى)، كو مه بهست پئى (جههنه م) نینه، به لكو مه بهست پئى (قى ئاریشا نه خوش) كو ب جههنه مئى وهسفرکریه و گوتنا (ته هه مئى تشت ل بن پئت خو قه دان)، نه قه ژئى ب رامانا وئى یا رهسهن نه هاتیه بكارئینان، به لكو مه بهست پئى (ئهو کارئى من بو ته كرى و قوربانئى ل سهر دایى، ته ژبیركر و ههر ئاگه ه ژئى نینه). زیده بارئى قئى چه ندئى هندهك په یئین دیتر هاتینه بكارئینان، وهكى (كچكئت تراها ت)، واته (كچئین سهر به ردایى و بئى رهوش ت). ژ شیوازئین بهرچاقئین د ئاخفتنا سهریدا دیار، شیوازئى فه رماندانئیه، وهكى بكارئینانا (راستئى ↑ دئى كیشه چئى ؟)، شیوازئى گله و گازنده دهیته دیتن، وهكى بكارئینانا (كئى ئاگه ه ژته هه یه تو قئى دئینه سهرئى خو، دلئى كئى ب ته قه یه، كئى دئى خو بو ته عیجزكه ت، سپیدئى هه تا ئیضارى نه زئى بو ته پاله تئى دكهم، ما نه ز بو خو دچم، نئى نه زئى بو ته دچم ،... هتد). ههروهسا ژ بو دیاركرنا خوشه ویستیا خو بو كورئى خو دبئزئیت:

(ما ژبلى من كئى تو دقئى).

۳- زمانئى لهشى:

د قئى ئاخفتنئیدا بزاقئین دهستان چ بو فه رماندانئى، یان بو گله و گازندان ل گه ل بزاقئین سهر وچاقان زور هاتینه بكارئینان.

د په یوه ندییه كا دیا زمانیدا دناقبه را كو مه له كا كه سانئین ناقه راستا ته مهنئى كو په یوه ندییا هه قالینئى وان پیکشه گریدده ت. نه ق كو مه له ل جهه كئى گهشت و گوزاریبوون، ب قئى شیوئى ل خواری دان و ستانندن ل گه ل ئیك دكرن:-

ئاخفتنا ژماره { ۸ } لا XI

۱- سهیدایئى.، بابو ته خلاص كرن كوفك، مه ئهو فسته قئین ماین و ئهو باهیف، نه قه كه سهیدا (.) بهختئى خودئى نه قه كه.

- ب- سهیدایی.، ئەو بو پشته فراڤینینه، ته خیره هو (. هو هیلاک ل ته رابی
 .↑
- ج- بابو بهسه: بهسه، ئەز خلاص. (هه دوو دهستین خۆراکرکن)
 ا- کا نانهکی ب دهنه ڤی، بلا ب دانیه بهر لهقا. (گرنژین)
 ب- هه کهر تۆل ئنیهتی تۆ ب فستهقا تیری، تۆ تیر نابی .↑
 ج- نه مهسه له گوڤکن، راسته ئەو ته شریبه، بهس ئەز زانم، ئەز بخۆم دی زهره ف
 من کهڤیت.
- ب- نوکه بهس بیژه من کی دی (. دی وی زادی خلاص کهت، بوچییه ؟
 ج- ئی هین بخۆن.
- ب- ئا ئا:، هین بخۆن چییه ؟ کا کیسکی خۆ بده، کیسکی خۆ بده ↑، کوردی
 بتن، عهرمی بتن نه مشکیلهیه. (کامیرا ڤیدیوی د دهستی دابوو بو وینه کرتنی)
 ج- ئەز نه شیم ب خودی. (دهستی خۆ دا سنگی خۆ - بو لیبورینی)
 ب- چی بتن ؟
 ج- ب قورعان ئە نه شیم.
- ب- دی یه ئلا ئەبو.، ئەبو.، یان ئەبو. ؟
 ج- ئەبو.
- د- سهیدا (.)، ئەو بوچی ئیلا یه عنی دهه کچین مهزن ههبن، کورپه کی بجیک
 ههبت، ئیلا دی نافی کورپی داننه سه ربابی.
 ج- ڤینجا (. کورپه کورپه.
 د- سهیدا ئەم دزانین کورپه کورپه. (گرنژین)
 ه- یه عنی کورپه کورپه به ئی کچ کچ نینه !
 (ا، د، ج، ه) پینکه نین.
- ه- هندیکه سهیدن، دیاره (. دیاره هندیکه سهیدن فهرق و جوداهیی دکهن، ڤینجا
 ئەز نوزانم بوچی.
 ج- نه نه .↑

ه- ته وه لیکر، وه نه گوت؟

ب- یهعنی سهیدایی. ههمی سهیدن؟

ه- به ئی، پا ئهو دبیزن ئهم سهیدین.

ب- تو دزانی سهیداتی ژ کیفه هاتیه، کا بو من بیژه؟

ه- ئهو دبیزن سیلسیلا مه دزقریت بو بو نزانم ئی //

ب- = = = بو خه لیفه کی، یان پیغه مبه ره کی؟

ه- خه لیفه کییه، ئه حتیما له (.)، ئه، سهیداتییا هه وه بو کیری دزقریتن؟

ج- زمین لعابیدین بن عه لی بن ئه بی طالب.

ئه گهر ته ماشه ی قی ئاخشتنی بکهین، دی بینین چه نیدین بابه تین جیاواز ب خوقه گرتینه، ژ وانا بابه تین (خوارنی، چضاک، میژووی) و د به ردموامییا قی په یوه ندییدا (بابه تین سیاسی) ب خوقه دگریت. بی گومان د گوهورینا بابه تی ئاخشتنییدا، کهسانین نافه راستا ته مه نی شاره زایی و داهینانی تیدا دکهن، ب تایبته دنابقههرا هه قال و کهس و کاراندا. ئه گهر ئهم قی ئاخشتنا ل سهری شروقه کهین، ژ لایی:

۱- تایبته تیا دهنگی:

هندهك دهنگ ب دركاندنا دهنگین عه ره بی دهینه گوتن، وه کی [تا، كو ب شیوی] آك دهیته گوتن د په یقا (توفك - گوفك). لادانا هندهك دهنگان د په یقاندا دهیته دیتن، وه کی [زا د گوتنا (ئه نه شیم)، كو پیدقییه بیژیت (ئه ز نه شیم). ههروهسا لادانا [دا د گوتنا (ئه ز زانم) دا دهیته دیتن، كو پیدقییه گوتبا (ئه ز دزانم)، ژ بهر سفکاتی و لهزاتییا ئاخشتنی ئه ف دیارده د ناف ئاخشتنییدا دهیته دیتن. دهیته تیبینیکرن کو ههر کهسهك ژ ئاخشتنکه ریئ ئاخشتنا ژماره { ۸ } ژ هوزهکا جودایه، کو ب رییکا دیالیکتا وان، ناسناما وان دهیته نیاسین کا ژ کیژ هوزییه، چونکی ژماره کا مهزن ژ هوزان د ناف دهوکییدا دژین، وه کی هوزین (دوسکی، مزیری، بهرواری، کوچهر، ریکانی، نیروهی.. هتد)، کو ههر هوزهك ژ فان

ب دیالیکتا ئاخختنا وی دهیته نیاسین، نموونه ل سهر قی چهندی د ئاخختنا سهریدا دیاردبیت کو ئاخختنکهر (د) ژ هوزا (دوسکیان)ه، دهمی دبیزیت: (کورەکی بچیک ههبت) و ژ ئاخختنا (ا)ی دیاردبیت کو ژ هوزا (بهرواریان)ه، دهمی دبیزیت: (کا نانهکی ب دهنه قی بلا ب دانیه بهر لهقا)، چونکی ئەگەر ئەف ئاخختنه ژ لای (د)یقه هاتبا گوتن، دا ب شیوی (کا نانهکی ب دنه قی بلا ب دانته بهر لهقا) کو ل قیری دهنگی (ه) د پهیفا (دهنه) و دهنگی (ی) د پهیفا (دانیه) ژ لای دوسکیانقه ناهینه بکارئینان. زیدهباری قی چهندی دوبارهکرنا هندهک پهیفا و راههستان دناقبهرا واندا دهیته دیتن، وهکی پهیقین (هو (.) هو)، یان دوبارهکرنا پیشگری نایندهی (دی (.) دی)، کو پهیفا (هو) د بنیاتدا (هوسا)یه، ئانکو (سا) هاتیه لادان، یان ژ بهر سفکاتیا ئاخختنی، یانژی دبیت سیمایهکی تاییهتی ئاخختنا هوزهکی بیت، یانژی سیمایهکی تاییهتی ئاخختنا کهسهکی بیت.

۲- تاییهتیا لیکسیکی:

د ئاخختنا ژماره {۸} دا، چهندین پهیقین وهکی (سهیدا، مهسهله، هیلاک، زمر، ئیهت، ئەبو، قورعان، یهعنی، سیلسیله، خهلیفه، فهرق، ئەحتیماله) ژ زمانی عهرمی هاتینه وهرگرتن و ب هه مان رامانی د زمانی عهرمیدا، د زمانی کوردیزیدا دهینه بکارئینان. زیدهباری قی چهندی چهندین پهیقین کوردی ل گهل رامانین وان یین ئاشکرا د ناق رستین واندا دهینه دیتن.

۳- تاییهتیا کوتنی:

هندهک رسته و دستهواژین رموانبیزی تیدا هاتینه بکارئینان، وهکی کوتنا (ته خیره هو هیلاک ل ته رابی)، کو ئەف گوتنه ب رامانا وی یا دروست نه هاتیه بکارئینان، بهلکو بو (برسی) ب کارئینایه، ئانکو دهمی کهسهک گهلهکی برسبیت و ب کهفیه سهر خوارنی و ب لهز بخوت، قی ئاخختنی دبیزنی. ههروهسا بکارئینانا کوتنا (کیسکی خو بده)، یان (کیسکی خو خالیکه)، ئەف ئاخختنه ب رامانا وی یا رهسن نههاتیه بکارئینان، بهلکو بو مهبهستا (دهمی داخواز ژ کهسی

بهرامبهر دهیته کرن کو ههر تشته کی بزانیته ژ ستران و هوزان و سه رهاتی و
 چیروکان بیژیته) هاتیته بکارئینان. دوباره کرنا ئاخختنی وه کی (هندیکه سهیدن
 دیاره (.) دیاره هندیکه سهیدن) دهیته دیتن، کو ئەف چهنده زۆریه ی جارن بو
 چهختکرنا ئاخختنی دهیته بکارئینان، یانژی ل قیری دبیت ئاخختنکهری ههستکریه
 کو که رهستین رستی ل جهی وان یی دروست نه هاتینه بکارئینان، لهوما رستا خو
 دوباره کریه و گوهورین د بیژی و پاشیا که رهستین ویدا کریهه. ژ شیوازی
 دیارین د ئاخختنا ژماره {۸} دا هاتینه بکارئینان، شیوازی رهخه لیگرتنی، وه کی
 بکارئینانا (یه عنی کوپ کوپ به لی کج کج نینه ، هندیکه سهیدن فهرق و
 جوداهی دکن، ته خیره هو هو هیلاک ل ته رابی). شیوازی گله و گازنده تیدا
 دهیته دیتن، وه کی بکارئینانا (بابو ته خلاص کرن گوفاک) و شیوازی هیقی
 خواستنی، وه کی بکارئینانا (نه فه که سهیدا، بهختی خودی نه فه که). زیده باری
 قی چهندی دی بینن ژ ئاخختن و شیوازی وان ل گهل ئیک، کومه له که
 کهسانین روشنبیرن، کو پیزانینین زانستی و میژوویی د ناف گوتن و ئاخختین
 واندا رهنگشه ددهن.

۴- تایهتیا زمانی له شی:

زور بزاقین دهستی د قی ئاخختنیدا هاتینه بکارئینان، چ بو ئامازه کرنی ب
 کهسی بهرامبهر، یان بو لیبورینی، یان بو فه رماندان و چهختکرنی. زیده باری قی
 چهندی (پیکه نین و گرنژین) تیدا دهینه دیتن، دهمی کالته و یاریپیکرن و
 رهخه لیگرتن د ناف ئاخختنیدا پهیدا دبیت.

د په یوه هندی که دیترا دناقه را دوو نافره تین نافه راستا ته مه نی ب قی
 شیوی ل خواری دان و ستاندن ل گهل ئیک دکرن:-

۱- ب خودی لوغته میهنزای فهرقه ژ لوغته جیحلیت نوکه.

ب- هه میا، که له ک فهرقه.

1- ئىكجار پيرمژن، ههما قهسا بهدل دكت ئو خههرا ديبژت. جحينليت نوكه قهبيل ناكن فان تشتا ↑.

ب- ئه ::

1- بجيكت بينه ئيرهابى ↑.

ب- پيكنين.

1- فئجا بجيكت بينه ئيرهابى ل سهر دميك و بابا، لازم نهئاخفين، ئهم قهبيل ناكين، ئهمرئهمرى وانه.

ب- ئه، ئهرى وئلا

1- سهحكى لوغهتى هولئهاتى

ب- ئه ئه ↑

1- يهمنى پيرمژن يى بيه بجيك و بجيكت بيه پيره ژن، حوكمى ئهو حوكمى دكت، يهمنى ئايهتا قولپى، ههمى تشتيت قولپين.

ب- ئهرى وئلا.

1- جحيل نزانتن دنيئدايه، وى دفت ل بهر عالمى خو ببينت موستهقل، بهينهما ج قهرار نينه.

ب- نهن، نهشين قهرار ددهستين واندا نينه //

1- = = = ئيلا علمى وى دى دمركهفت، سويحانه لئا.

ئهگهر تهماشهى قى پهيوهنديا ل سهرى بكهين، دى بينين كو زوريهى جاران (ا) ئاخشتنكهره و (ب) گوهداره، ئهف شيوازه د قوناغا ناقهراستا تهمنى و قوناغا بيگههشتتيدا دهيتت ديتن، چونكى د فان ههردوو قوناغاندا مروف ژ ههمى لايانقه بيگههشتيه و هيذا گوهداريكرنى و ومركرتنا بوچوونين كهسانين بهرامبهر ل دهف وى پيش دكهفت و د ژيانا خو يا روژاندا بو خو مضاي ژ بوچوونين وان دبينيت. ژ شيوازى (ا) دياردبيت كو كهسهكا روشنبيره و پيزانينين بهرفرهه د بوارى پهيوهنديين جشاكيدا ههنه و چهوا پيدفييه زاروك ل كهل دايبان بناخسن

و ریزلنگرتنی ل وان بگرن و بریارین وان بجهبین. ههروهسا شیوازی ئاخشتنا ئافرهتی د قی پهیوهندییدا دیاردبیت، کو ئافرهت پتر گرتگی ب بابهتی ئاخشتنی و دریزهپیدا و دیارکرنا هویربینین وی ژ پیاوان ددهت. بابهتی ئاخشتنی شروفه دکهن و چاکی و خرابیا وی دیاردکهن و پرخنی لی دگرن.

زیدهباری قی چهندی بابهتی هه ره سه ره کی د ئاخشتنا ئافره تاندا، بابهتی ساخله مییه، کو زۆریه ی ئاخشتنا وان ل سه ر ئیش و ئازارانه، چونکی ئافره ت د قی قوناغیدا توشی نه خوشیان دبیت، ههروهکی د قی ئاخشتنییدا دیاردبیت:-

ا- سه ری ته دئیشیت؟

ب- نه ب خودی، هه ما ئەهه نیزیکی دوو خوتبه سی خوتبهیه ئەزا نساحم.

ا- کیرا ته تیشیت؟

ب- ژ سنگی من دئیشیت، بیهنا من تهنگدبیت.

ا- کیرا سنگی تهیه؟

ب- ب خودی عهولی كهفته حهفكا من ئو هه ما ئییرا چوو؟

ا- نا بیژنه ته ژ جیهه؟

ب- کوته من ئیلتیهاب قهسه باته، سه ری من قیجاری هاته کرتنی، کوهی من ئیشا، پشتی هنگی یا كهتیه سه ری من، ئەس نهویرم رابمه هه.

ا- وی ::، ئیشه ئا خودی بو ته بکهته صلآمتهی.

ب- خودی ژته رازیبیت //

ا- = = خودی نه كهت چو ئیشه ئا.

ب- خودی ژته رازیبیت، خودی ستارا خو ل عه یالی ته بکت ئیشه ئا.

ئه گهر ته ماشه ی قی ئاخشتنا سه ری بکهین، دی بینین کو شیوازی پرسیار و به رسف تیدا رهنگشه ددهت، هه لبهت ئەهه شیوازه زۆر جاران دهیته بکارئینان ده می دوو که سان هیچ پیزانین ل سه ر ئیک نه بن و ئیک و دوو نه نیاسن. زۆریه ی ئاخشتنا ئافره تان ل سه ر بابهتی ساخله مییه، چونکی د قی ته مه نیدا ئافره ت توشی نه خوشیان دبن ژ ئەنجامی بی ئومیدی (نه زوکی)ی، کو ئەهه چهنده دهرووئی وی

تیکددهت و زۆر نهخوشی، وهکی نهخوشیین (فشارا خوینی و شهکری و...هتد) ل دهق وان دهینه دیتن. ههروهسا ژ شیوازین بهرچاقین د قی ئاخشتنیدا، شیوازی دوعاکرنییه، کو ئافرهتین قی قوناغی قی شیوازی زۆر بکاردئین ب تایهت ل دهمی سهردانا و ل دیدارین وان ل جهین نوژداران دهمی پرسیارا ساخی و سلامهتیا ئیک و دوو دکهن.

۲- ۵: قوناغا دانعهمری:

د قی قوناغیدا کهساتین دانعهمر ب زمانهکی جیاواز ژ زمانئ قوناغین پیشی دئاخشن، کو هندهك جاران دی بینین ل ههقجهمیانا ل دور خو د ئاخشتنا وانا دیاردبیت. ئانکو هندهك جاران کرنگی ب کهسی بهرامبهر نادهن، بهلکو وی دبیزن یا وان دقیت، ههروهکی د قی پهیوهندییا زمانیدا دیاردبیت:

ئاخشتنا ژماره {۹} لا XIV

۱- صالهکی مه ل باهیثیت چهجی..... کوئان دکر //

ب- = = = = ئهژی هوصا (ب دهستان شهپکی خود ئهلماند)

ههئدقوتم (.) هودکهمه (تهماشه دکهمی)، ئوهو: ئهقنه (.) پا م بۆج کریئ ئهقی ههئ! پانی من جزدانکا خو یا هیلایه تیدا (کرنزین)، هی (.) هی چهسهن بابو (.) ومه قی شهپکی (.) بهختی خودی

//

ج- هاته دهف من ب شهقی //

ب- = = = نه ↑ ، پشتی هنگی من کوت (.) ههره بیژی من عهفیکهت، پا وئلا حال و ماده ئهقهبیه. تو زانی شقیدی ل دهف کوپکی ومختی دوهی ئیشاری ئهس هاتیم //

ج- = = = بهئی.

ئەگەر تەماشەى قى پەيوەندىا زمانىا بکەين، دابرىنا ئاخشتنى تىدا يا زۆره. کۆمەلەکا دانعەمران ل گەل کەسەكى ناقەراستا تەمەنى (ج) ل سەر بابەتەكى دئاخشن، ئەو بابەتتى يى گرىدايه ب قۇناغا دانعەمرىيشە، کو د قى قۇناغىدا ژبىرکرن يا بەربەلاقە، ئانکو هزرين دانعەمران وهكى هزرين قۇناغين ديتەر بين تەمەنى نه دساخلەم و چالاکن، بەلکو هەر زوى تشتان و کاران ژبىردکەن. ئەق چەندە د ئاخشتنا (ب)دا دياردييت، دەمى جزدانکا خو ژبىرکرى و وى هزرديکر کو يا بەرزەبووى، بەلى د بەردەوامىيا پەوئندىدا دياردييت کو (جزدانکا) وى د (شەپكى) ويدابوو و وى نه دزانى و ل زۆر جهان لىدگەريا.

ئەگەر تەماشەى ئاخشتنا ژمارە {۹} بکەين، ژ لايى :

۱- تايپەتيا دەنگى:

زۆربەيا کەسان تا تەمەنى (۶۰) سالىى ب شيوەيهكى دروست دئاخشن و دەنگان دروست ددرکينن، بەلى کەسانين مەزنتەر، ئانکو ژ (۷۰) سالىى ويثە، چونكى ددانين پەسەن نامينن، بەلکو ددانين چىکرى بکاردينن، درکاندا دەنگان ل دەق وان ب شيوەيهكى دروست ناهينه گوتن. ئەق چەندە د ئاخشتنا ئاخشتنکەرى (ب)دا رەنگشەدەت، ئانکو ژ ئاخشتنا وى يا ديارە کو مروقەكى دانعەمرى مەزەنە، کو درکاندا [س] وهك [ش] دەيتە بيستن و درکاندا [ز] وهك [ژ] دەيتە بيستن، دەمى مروق گوهداريا وان دکەت. راوستان د ئاخشتنىدا ژ ئەنجامى قورسبوونا هەناسەدانا وى دياردييت. هەروەسا هەندەك دەنگ د ناق ئاخشتنىدا دەينه لادان وهكى [دا] د گوتنا (تۆ زانى)دا، کو پىدقشيوو بيژيت (تۆ دزانى)، يان لادانا [ن] د گوتنا (مژى دانەقى)دا، کو پىدقشيوو بيژيت (منژى دانەقى)، يان (م ب عەمرى خو (م ن ب عەمرى خو)، يان درکاندا [ز] وهكى [س] د گوتنا (ئەس خيرەت ناکەم)دا، يان (وهختى دوھى ئىبقارى ئەس هاتيم)دا.

(من کارته ژئی کری ئو پاکيته)، دروستیا پیکهاتنا رستی ب شیوی (من کارته و پاکيته ژئی کرین) یه.

زور جاران دی بینین کۆمه لکا دانعه مران ل سهر بابته کی دیار کری
دئاخشن، پشتی دهمه کی کورت ئەف کۆمه له دبیته دوو کۆمه ل و ههر ئیک ژوان
ل سهر بابته کی جیاواز دئاخشن و پشتی دهمه کی کییم، جاره کا دی بهردهوامیی
ددهنه ئاخشتنا خویا دهستیکی و ههمی پیکشه به شداریی د ههما بابته دا دکهن. ئەف
شیوازی ئاخشتنی زور ل دهف کسانین دانعه مر دهیته دیتن. ههروه کی د فی
ئاخشتنی دا دیارد بیت:

ئاخشتنا ژماره {۱۰} لا XVI

ا- پا وی روزه کی (.) دهسته کی صانده لوسا دا من، و صا یا لاوبوو، هندی دا من
من کوتی ب خودی نا دهمه ته.

ب- ههشتی صالیت دی ل ویری بیت ↑، نا هه لگرم، نه شیم بهه لگرم، خیرمت
ناکم.

ج- بهس ب صهبرن ئەفه، ئەفیت دریز ب صهبرن.

ب- نی هندن، مروف خیرمت ناکهت ب کیشیت.

ج- بلانی، ههما تو زانی چهوا، دی خو پیقه مزیلکی.

ا- ما خودان پی زکری ناکهتن ؟ نی ئیله خودانی رینشتی بیت ئەفان
په لگريت //

ج- = = = نی برا، نی زکر

خلاص نابت پی، وئلاه خلاص نابت. (پیکه نین)

د- دوو تیهنه، دوو ؟

ب- چهندن ؟

ا- وئلا:: دوو تیهنه، دوو دهستیت لاو.

ب- دوو صهدن ؟

د- دى كا شيخ، خانیهكى ل دمهف خو

ا- ها ↑ ؟
بیت.

ب- دوو صهدين ؟

ج- ب خودى ته خانیهكى مهزن دقيت،

ا- ها ↑ ؟
تو //

ب- دوو صهدين ؟

د- = بلا ئيك ته به قزى بيت، برا //

ا- دوو هشتى نه. دكىمن نهفه، پشتى فان زيكمه

ج- = = = ئى

بكم دى بنه دوو. ئهري،، فيكافى مهسه لا ئهزى د

ب- ما نهفه كهزان ؟ شقه كيئه (.) ، يا ل عهردى،، بهس

ا- نه نه كهزانن يا ↑ يا بجيکه.

ب- كهزانن ؟

ا- نه، يا ؟

ب- كهزان ؟

ا- كهزانن ↑، هندی دهويرزى بن، ل نک وان ب قهدترن.

ب- ئم كهزان ↓.

ا- كهزانن، خو مقاوه نينه (پيکهنين)، نچ، نه نه كهزانن.

ب- فيجا چهوا (.) حمزى (.) هشتى هزارا ؟ (ب دهنه كى نزم و تيکچوويى)

ا- ب خودى ب هشتى هزاريت رهقه ●

ج- ئوهو،، خودى زى رازى ↑ ، تو به حسى هشتى هزارا دكى، به حسيد (.)

دهفتهرا بيت ههين ↑

ا- نه،،،

ب- بى ئاقلية، جا هه ما همر دى (.) بو (.) بو ئهها فيرى بيت.

چارهكا دى ل سهر هه مان بابه تى ئىكى بهره وامى ب ئاخشتنى دايه. ژوان په يقين د
 ناڤ ئاخشتنا واندا دهينه ديتن:

پهيف	رامان
دهسته كى سانده لوسا	دهسته كى تزيبا (سانده لوس دهسته كى تزيبين پر بهايه).
ديكلى قهرت	ديكله كى دوو سالى، يان سى سالى.
حهيازيت ديكلى	پارچه كا زيديه ب بى ديكلشه، كو ل گه ل مه زنبونا وى درىژديت.
ترسك	ديكله كى بچويك (ئيك سالى تهواو نه كويه)
موجبى ته	ب بوچوونا ته

ژ تاييه تيين ئاخشتنا دانعه مران، ههر گوته كى، يان هه لويسته كى،
 سه رهاتيه كا راست كو ژ دورهيل و ژينگه ها خو ومركريته، دئينيت و
 قه دگيريت. ههروه كى د هه مان ئاخشتنا ژماره {9}دا، ده مى (ب) جزدانكا خو
 بهرزه كرى، كو بهره وامييا ئاخشتنى ب قى شيوى ل خواريبوو:

- د- ما ته نه كوتى دهستى منى كرانه، نه كوت //
- ب- = = = نه ↑ نى م ژبه ر خو كرىوونى حه جى.
- ا- ما ژفيرى حه تا مال تر (.). ته، د بهرته نه بوو ؟
- ب- ها ؟
- ا- ژفيرى حه تا مال.
- ب- نه، تيدا نه بوو، وهختى ئه ز چويهه مان //
- ا- = = = پال كيرى چويهه تيدا ؟ (پيگه نين).
- ب- ئه چوو مه مان، من ئى (.). جلكيت خو ئبخستن.
- ا- ئى ::
- ب- ئهو د بهريكا مندابوو.

ا- ئى.

ب- من ئينا دمىرى ↑، من دانا سهر كهبلنى (.) ژ بهر ددهستى من دامن، من كوت نهكو ب تهحسن بكهفنه د ئاقيدا، ئهو بن ↓، فيجا من دانا سهر ويىرى، ههما يى تهحسى چووويه د هچكيدا.

ا- چهوا تهحسى چووويه د هچكيدا، ههكهر ژنك وه نهكهت ↓

ب- نى سهر هچكى بوو، سهر سهر هچكى بوو دى ↑

ه- ته يا هوكرية، هوكرية، ب خورتى، ههتا كو كهتية تيدا //

ب- = = = = ئه نزانم وهلحاسل چووويوو د

فيريدا، خودى وهكيله ئهها د فيريدا.

د- كورت و پرت و بليت د ويريدا بوو.

ب- ئهري و ئلا، ئهري ب خودى.

ه- ههما دى هو ئينيت هو ئينيت، نى خالو دى ته خزمهتا وا //

ب- = = = نى ديبمه ته من ئهو هزر كر.

ه- ته چ هزر كر //

د- = = ل نك مه (.) ئيك و ژنكا خو ئيك كهتن، زه ئامهك و ژنكا خو //

ج- = = = بهلى.

د- ژنكى دهست هافيتته دارى، ئو زه ئامى دهست هافيتته تشهنكى //

ج- = = = نى :::

د- جاميرهك د وييرى بورى كوتى، خالو دى ب رينه خواري، ته خيره مانا ته. نى

كوتى دى وي بگرن نى ئهزى راستيايى مه.

(ا، ج، د، ه) بينكهنين.

د- نى بابى من، دى ومره بگره (.) من چ نهكرية. فيجا ب سهرى هنكو ههما وان

بگرن، هندهكيت راوستاينه.

ژ قی سهرهاتی دياردبیت کو نه گهری بهرزهبوونا جزدانکا وی بو هه قژینا
وی دزقریت. نهف جورئ سهرهاتیان گه لهك د ناڤ ناخشتنا دانعه مراندا دهیته دیتن،
چونکی ب دريژیا ته مهنی خو گه لهك سهربور و هه لویست د ژيانیدا دیتینه و بوویه
نه گهری و مرگرتنا شارمزاين بهر فرهه ل دمف وان و زانیاریین وان ل سهر ژيانی و
په یوهندیین جفاکی و خیزانی بهر فرهه دبن. دانعه مر قان سهرهاتیان زوربهی جارن
بو هه قال و كهس و كار و نه قیین خو فه دگيرن و جوره کی خوشیی ژئ دبینن.

٣- بهراوردی دناقبهرا قوناغاندا ژ لایئ (زمانی، ژیری، جفاکی، دمروونی) :

قوناغین ته‌مه‌نئ مروقی وه‌ک زنجیره‌کا پیکشه‌ گری‌دایه، کو هه‌ر قوناغه‌ک یا پیشیا خو ته‌واودکه‌ت و کیم و کاسین وی چاک دکه‌ت و پیش دئی‌خیت، ژ بلی قوناغا دانعه‌مریئ کو هه‌می هی‌زا له‌شی و بزاقی و ژیری و زمانی به‌ره‌ف لاوازیئ دجیت. ل که‌ل قئ چهن‌دئ هنده‌ک جاران سیمایین هاوبه‌ش دناقبه‌را قان قوناغاندا دهینه‌ دیتن و هنده‌ک جاران به‌روفاژی، له‌وما دئ هه‌ولده‌ین به‌راوردیه‌کا کورت دناقبه‌را واندا که‌ین :

قوناغا زاروکینی	قوناغا سنیله‌یی
١- د قوناغا زاروکینیا پیشوه‌ختدا هنده‌ک به‌یقین نوی د زمانئ واندا دهینه‌ دیتن ژ نه‌جامئ هه‌فرکیا ل سه‌ر زانینا نا‌قین تستان و ژماران، ئانکو پرکرنای زمانی و دیارکرنای شیاین خویین ئاخفتنئ وه‌کئ به‌یفا (بیسده).	١- داریتنا هنده‌ک به‌یقین نوی د زمانیدا، دا‌کو زمانئ وان ژ زمانئ دهوروبه‌ری وان یئ جیاوازییت و سنیله‌یی دقیت خو ژ دا‌بونه‌ریتن به‌ره‌لا‌قین د نا‌ف جفاکیدا دویرکه‌ت، وه‌کی به‌یفا (عینیک).
٢- د زاروکینیا پیشوه‌ختدا درموکرن د ئاخفتنیدا و فه‌گیرانا تشتین ئاشوی د چیروکاندا دهیته‌ دیتن، چونکی ل هه‌فجه‌میانا ل دور خو ل ده‌ف وان یا زوره، ئانکو ل ده‌ف وان بیروبو‌چوونین وان ددروستن و یین دهوروبه‌ری وان دشاشن، له‌وما دئ بینین یاریین خو زیندی دکهن و ل که‌ل دئاخشن و هه‌ست ب ئیش و ئازارین وان دکهن.	٢- درموکرن د ئاخفتنیدا و کوتنا ئاخفتنین روخوشکرنئ ژ بو سه‌ردابرنای که‌سانین دهوروبه‌ر ب تاییه‌ت ره‌گه‌زی دی، چونکی (بیاجئ) دیارده‌کته‌ کو سنیله‌ د قوناغا پرۆسیسین وینه‌بییدا دژیت، کو دهره‌فتئ دده‌تئ ب ریکین رووت چاره‌سه‌ریا ئاریشان بکه‌ت و شیاینین دارشتنا گریمانان و که‌هاندنا نه‌جامان ل ده‌ف پیش بکه‌فیت.
٣- کچین زاروکینیا پیشوه‌خت، دریزه‌پیدان و دیارکرنای هویری‌بینین بابته‌ی د ئاخفتنا	٣- هه‌ردوو ره‌گه‌ز (کچ و کور) د قوناغا سنیله‌بییدا دریزه‌پیدانئ و ره‌وانی‌ژیی د ئاخفتنا خو‌دا بکار‌دئین، چونکی چالاکیا هزری ل ده‌ف وان یا زوره، له‌وما

په‌یشین جوراوجور و تا راده‌یه‌کی د مژاوی
بکار دئینن.

۴- د قوناغا سنیلهدا، زمانی سنیلان به‌رفره
دبیت ژ نه‌جامی کاریه‌رییا وان ب
زمانین بیانی، کو به‌یشین بیانی
دومرگرن و د نافر زمانی خودا بکار دئینن.

۵- به‌رفره‌ه‌بوونا په‌یوه‌ندیین جفاکی
وهه‌لبزارتا هه‌قالین دمرقه‌ی خیزانی، چ ل
قوتابخانه و کولیزان، یان ل وی تاخی
تیدا دژیت، به‌لی ل قیری زیدمباری
هه‌قالینیا دناقبه‌را هه‌مان ره‌گه‌زدا،
هه‌قالینی و نیزیکیوون دناقبه‌را (کچ و
کوران) دا په‌یدادبیت.

۶- ره‌خنه‌لیگرتن و گالته‌پیکرن ژ خاسیه‌تین
سه‌ره‌کینه ل ده‌ق سنیلان، کو هنده‌ک
جاران سنیله ب ریکا گوهورینا ده‌نگی خو
بو ده‌نگی کچان، یان گوهورینا ژمارا
ته‌له‌فونا خو ب ریکا ته‌له‌فونی، دموروبه‌ری
خو سه‌ردادبیت. زیدمباری قی چهندی،
ره‌قین و به‌رگیری و مملانی و تووره‌بوون
ل ده‌ق ده‌ینه دیتن.

واندا دیاردبیت، به‌لی کور ب شیویه‌کی
کورت بابته‌ی دیاردکن، چونکی
چالاکییا وان یا له‌شی ژ ناخشتنا وان
زیده‌تره.

۴- د قوناغین زاروکینیا نافرنجی و دره‌نگدا،
زمانی زاروکی به‌رفره‌هدبیت ژ نه‌جامی
ومرگرتنا په‌یشان و تیگه‌هشتنا رامانین
وان و زور بکار تینانا په‌یشان ل ده‌ق وان.

۵- به‌رفره‌ه‌بوونا په‌یوه‌ندیین جفاکی و
هه‌لبزارتا هه‌قالین دمرقه‌ی خیزانی، چ ل
قوتابخانی، یان ل وی تاخی تیدا دژیت،
کو زوربه‌ی جارن هه‌قالینی دناقبه‌را
هه‌مان ره‌گه‌زدا (کچ ل گه‌ل کچان) و
(کور ل گه‌ل کوران) په‌یدادبیت.

۶- زاروکین قوتابخانا سه‌ره‌تایی ب
که‌سانین جفاکی ده‌ینه نیاسین و
زوربه‌ی ناخشتنا وان بیکه‌نین و
گالته‌پیکرن و ره‌خنه‌لیگرتنه ب تایبته
دناقبه‌را هه‌قالاندا. هنده‌ک جارانی
که‌رب و کینی و دوژمناتی ژ نه‌جامی
هه‌فرکی و مملانی د بواری خواندنیدا ل
ده‌ق وان په‌یدادبیت.

- بهراوردی دناقبهرا قوناغا پیگههشتنی و قوناغا ناڤهراستا ته‌مه‌نی:

قوناغا ناڤهراستا ته‌مه‌نی	قوناغا پیگههشتنی
<p>1- په‌یوه‌ندیی جفاکی به‌رت‌ه‌نگ دبن ژ ئه‌نجامی جیگیربونا بارودوخین وان ژ لایئ (دمروونی، جفاکی، خیزانی، بی‌شه‌یی. .هتد)فه، ئه‌فه‌ژی چالاکییا وان د ناڤ جفاکیدا به‌رفره‌ه‌ دکه‌ت.</p>	<p>1- په‌یوه‌ندیی جفاکی به‌رت‌ه‌نگ دبن ژ ئه‌نجامی بی‌کتینانا خیزانی و خه‌ریکیا ژن و میران ب ری‌شه‌برنا کاروبارین خیزانی‌شه و په‌یدا‌کرنا ئامرازین ئارامی و خوشیی بو‌وان.</p>
<p>2- که‌سانین فی قوناغی ب شی‌وه‌یه‌کی ژیرانه‌ ره‌فتاری ل که‌ل که‌سان و ئاریشان دکهن، چونکی که‌شه‌کرنا ژیری و زانیی ب ئه‌زموونین ژیانئ کاریگه‌ردبییت و بی‌ش دکه‌قییت.</p>	<p>2- مروقی پیگه‌هشتی دیتنه‌کا راسته‌قینه‌ بو‌ ژیانئ هه‌یه و ری‌زگرتنی ل داب و نه‌ریتان دگریت و به‌ره‌فانیی ژئ دکه‌ت، چونکی داب و نه‌ریتان کارتیکرنه‌کا ب هیز د ژيانا ویدا هه‌یه.</p>
<p>3- که‌سانین ناڤه‌راستا ته‌مه‌نی شی‌وازیین جوراوجورین ئاخفتنی بکاردئینن، کو دبیت ل که‌ل خیزان و زاروکین خو شی‌وازی ئاموزگاریکرنئ و فه‌رماندانی بکاربینیت و ل که‌ل هه‌فالان شی‌وازه‌کی هه‌فالینی و که‌یفخوشیی بکاربینیت و ل که‌ل دانعه‌مران ب زمانه‌کی نهرم و هه‌سته‌کی نازک سه‌ره‌دمریی ل که‌ل وان بکه‌ت.</p>	<p>3- ژ شی‌وازیین به‌رچاقین د ئاخفتنا پیگه‌هشتیاندا، ئینانا زور به‌لگه‌یین راست ژ دورهیلی ژ بو‌ رازیکرنا که‌سانین به‌رامبه‌ر. هه‌روه‌سا بکارتینانا ره‌وانبیژی و گووتین مه‌زنان وه‌ک به‌لگه‌ ل سه‌ر راستیا ئاخفتنا خو و سه‌پاندنا وی. زی‌ده‌باری فی چه‌ندی که‌سانین پیگه‌هشتی شی‌وازیین جوراوجورین ئاخفتنی بکاردئینن.</p>
<p>4- ژ بابه‌تین که‌سانین ناڤه‌راستا ته‌مه‌نی، بابه‌تین (سیاسی، جفاکی، ئایینی)نه، ب تاییه‌ت دناقبه‌را پیاواندا، به‌لی ئاخفتنا ئافه‌رتان ل سه‌ر بابه‌تین جفاکی و ساخله‌میینه، چونکی د فی ته‌مه‌نیدا ئافه‌رت زور توشی نه‌خوشیان دبیت. بابه‌تین ئایینی به‌شه‌کی مه‌زن ژ ئاخفتنا پیاو و ئافه‌رتان ب خو‌قه‌دگریت.</p>	<p>4- ژ بابه‌تین هه‌ره سه‌ره‌کی د ناڤ ئاخفتنا پیگه‌هشتیاندا - ژ بلی وان بابه‌تین به‌ره‌لاقیین دناڤ جفاکیدا - بابه‌تی ئابورییه و چه‌وانیا دابینکرنا درافی پیندقی بو‌ ب ری‌شه‌برنا کاروبارین خیزانی و چاککرنا ژيانا وان، چونکی نه‌وه‌سه‌ت ب فاکته‌ری ئابوری دکهن د خوشکرنا ژيانا وان و به‌رزکرنا پلا وان یا جفاکیدا.</p>

- بهراوردی دناقبهرا قوناغا نافهراستا تهمنی و قوناغا دانعهمرییڤا:

قوناغا دانعهمرییڤا	قوناغا نافهراستا تهمنی
<p>۱- ب شیوهیهکی گشتی خافی و سستی د جالاکیا لهشی و بزاقاندا پهیدادبیت. شیانیڼ ژیری و جالاکیا وی کیڼم دبیت ب تاییهت ل دهق دانعهمریڼ زور مهزن ژ نهجمای توشبوونا وان ب هندهک نهخوشیان، وهکی (زههیمیر)، کو ژیرکرڼی و لاوازا هزرکرڼی پهیدا دکهت.</p>	<p>۱- ب شیوهیهکی گشتی پینگهانندن و ههسهنگی د قی قوناغیدا رهنگشهدهت و کهسانین نافهراستا تهمنی څو دهمی سهردهمریکرڼی ل گهل کهسان و چارهسهرییا ناریشان دکهن، ب شیانیڼ ژیریشه دهینه گریډان، چونکی تا قی قوناغی جالاکیا کهشهکرنا ژیری یا بهردهموامه.</p>
<p>۲- قوناغا دانعهمریڤا ب هشیاریبوونهکا ئایینی دهیته نیاسین، چونکی ئهوههست دکهن کو زور نیزیکی دوماهیا ژیانئ بووینه و د شیانیڼ واندا نینه چ کاران بکهن، لهوما زوربهی دهمی خو ب نقیژ و زکری و دوعاکرنیڤه دبورینن.</p>	<p>۲- ژ قی قوناغی هشیارییا ئایینی دهستیډکته، ژ بهر ههستکرنا وان ب وی چهندی کو هیدی هیدی یین پینگافان بهرهق دوماهیا ژیانئ د هاقیژن، لهوما نقیژ و روژی و چوونا حهجی بهشهکی مهزن ژ ژیانان وان ب خوفهدگریت.</p>
<p>۳- پهیوهندیڼ جفاکی بهرتنگ دبن، ژ بهربئ هیزی و لاوازا لهشی و بزاقی، کو دانعهمر خانهشین دبن و زوربهی دهمی خو ل مال دبورینن - ژیلی جالاکیهکا کیڼم ل گهل ههقالان- واته دموونئ وان تیډجیت ژ نهجمای نهگونجاندا وی ل گهل تهخهیین دین جفاکی، چونکی ئهوه دژی ههر گوهوزینهکا جفاکی دراوهستیت، ژ نهجمای کاریگهرییا وی ب داب و نهريت و شهنگستین د ژیانیدا ومرگریتن.</p>	<p>۳- پهیوهندیڼ جفاکی ل گهل ههقال و کهس و کاران بهرفرهه دبن، چونکی هیشتا ل سهر وزه و هیزا خو ماینه و شیانیڼ گونجاندنئ و سهردهمریکرڼی ل گهل تهخهیین جفاکی یا زوره ، واته کهسانین نافهراستا تهمنی رولهکی مهزن د جالاکیا جفاکیدا دگیرن.</p>
<p>۴- ئاخختنهکا قورس یا پری راوهستان و</p>	<p>۴- ئاخختنهکا ههسهنگ و دروستکری ژ ههمی لایانته (دهنگسازی، رستهسازی، واتاسازی) ل دهق کهسانین نافهراستا تهمنی دهیته دیتن. زیدهباری بکارئینانا شیواز و ئاخختنئین جوړاوجور کو ل گهل</p>

تیکچوونا دهنگان، نانکو درکاندا دهنگان
ب شیوهیهکی نهدروست ژ بهر بکارئینانا
ددانین دروستکری. زیدمباری قی چهندی
ژیبرکرن و لاوازا بیستنی و قورسیا
ومرگرتنا ئاخشتنی د ناڤ ئاخشتنا واندا
دهیته دیتن.

۵- زۆریه ی بابەتین ئاخشتنا وان ل سەر ژيانا
وان یا رۆژانهیه و چهوانیا بوراندنا دهمی
وانه. زیدمباری قی چهندی بابەتین
کهفنین د کهنجاتیا وان و کارین واندا
یین بازرگانی و کشتوکالی و
ههلوپستین ب سهری وان هاتین د ئاخشتنا
واندا دهیته دیتن.

تهمه ن و پله و ئاستین جیاوازین کهسانین
بهرام بهر بگونجیت.

۵- ئاخشتنا وان بابەتین هه مه جور ب
خوڤه دکریت. واته بابەتین (جشاکی،
سیاسی، ساخله می، ئایینی. .. هتد). کو
ئهو بابەتین بهریه لاقین د ناڤ جشاکیدا ل
سه ر دئاخض و کهنگه شی ل سهر دکهن و
چاکی و کیم و کاسیین وان دیاردکه ن.

ئەنجام

- ١- زمان ل دویف ته‌مه‌نی دهیته گوهورین، ئەف گوهورینه گشت ناستین دەنگ و گوتن و واتایی بخوقه‌دگریت.
- ٢- قوناغا شیرخوری کو (٠ - ٢ سالی) ب خوقه‌دگریت، دەستی‌کا قوناغا زاروکی‌نییه. زاروکی شیرخور ل دوو قوناغین گه‌شه‌کرنا زمانیدا دبوریت: قوناغا پیش زمانی، ئەوا پیک دهیت ژ (هه‌وارکرن، گروگالکرن، لاسایکرن) و قوناغا زمانی ئەوا د ته‌مه‌نی (١) سالییدا دەست پیدکەت و ئیکه‌مین په‌یف ل دەف زاروکی دەردکەفیت ژ فی قوناغی زمان دهیته و مرگرتن و تا ته‌مه‌نی (٢) سالی، زاروک په‌یشان د‌ومرگریت و رستین دوو په‌یفی بکاردئینیت.
- ٣- قوناغا زاروکی‌نییا پیش‌وه‌خت کو (٢- ٦ سالی) ب خوقه‌دگریت، زمانی زاروکی ل دویف گه‌شه‌کرنا وی یا لەشی و ژیری و جفاکی گه‌شه‌دکەت. ل دەمی شروقە‌کرنا ئاخفتنا فی ته‌مه‌نی، جه‌ندین سیمايین تاییه‌ت ب فی قوناغی‌شه‌هاتنه‌ دیتن، ژوانا:-
- ١- دروستکرنا هنده‌ک په‌یف و ژمارین نوی ل دەف خو وه‌ک ئاماژه‌کرن ب زیره‌کی و شاره‌زایی د ئاخفتنیدا کو ب هیچ رهنه‌کی ئەف په‌یفه‌ د ناف زمانیدا ناهینه‌ دیتن.
- ب- لاسایکرن و دوباره‌کرنا هه‌مان ئاخفتن ب تاییه‌ت ئاخفتنا دایک و باب و خویشک و بران.
- ج- درک‌اندنا هنده‌ک ده‌نگان ب شیومه‌یه‌کی نه‌دروست، وه‌کی [س]، کو ب [پ] یا عه‌رمبی ددرکینن، [ز] ب [ژ] یا عه‌رمبی ددرکینن، [ج] وه‌ک ده‌نگی [د] ددرکینن و [ا] وه‌ک ده‌نگی [ح] ددرکینن.

- د- ل دهمی پیکئینانا رستان، هندهک کارین دژواتا ژیک جودا ناکهن. ههروهسا جیاوازیی دنأههرا نیشانین نضی (وی × وی) دا ناکهن، کو ل جهی نیشانا (وی)، نیشانا (وی) ددانن و بهروفاژی.
- ه- زمانی لهشی د قی قوناغیدا زور دهیته بکارئینان، ب تایهت بزاقین دهستان، چ بو هژمارتنی، یان ئامارهکرنی ب ههر تشتهکی، دهمی ئاخختنا وان ژ لایی دهوروبه ریشه نه هیته تیگه هشتن.
- و- شیوازیی ئاخختنا کچان ههر ژ قی قوناغی ژ شیوازیی ئاخختنا کوران دهیته جوداکرن، کو کچ پتر ئاخختنی و دان و ستاندنی ژ کوران دکهن، بهلی بزاقین لهشیین کوران ژ ئاخختنا وان پترن.
- ۴- زاروکینیا نافنجی کو (۶ - ۹ سالیی) ب خوڤه دگریت و زاروکینیا درهنگ کو (۹ - ۱۲ سالیی) ب خوڤه دگریت، ب قوناغا قوتابخانا سه رهتایی دهینه نافکرن، ب پلا ئیکی گرنگی ب خواندن و نضیسین و هژمارتنی دهیته دان. پهیف و تیگه هشتنا وان ل دهف زاروکی زیده دبیت و زاروک جیاوازیی دنأههرا پهیشان دکهت و لیکچوون و وهکهه قیا زمانی و بجهئینانا شارمزایین زمانی ل دهف زیده دبین و پامانا تیگه هین پروت ل دهف وی ناشکرادبن. پیگه هاندنا زانینی ل گهل وان شارمزایین ل قوتابخانی دومرگریت دبیته نه گه ری هاندانا وی ل سهر پیکه گریدانا پهیشان ل گهل ئیک و دروستکرنا رستین تهواو، ئاخختنا زاروکان زور شیوه و فورمین زمانی تیدا دهینه بکارئینان کو ئاخختنا وان نیژیکی ئاخختنا مه زنان دبیت و په یوه ندییان وان یین جشاکي زوردبن و دان و ستاندن ل دهف وان گه شه دکهت.
- ۵- قوناغا سنیهی کو (۱۲ - ۲۱ سالیی) ب خوڤه دگریت، گوهورینین ناشکرا ژ لایی لهشی و په گزی و ژیری و جشاکي و دهورونی دیاردبن. ههروهسا د قی قوناغیدا زمان ب تهواوی دهیته دمرگرتن و سنیه شیوازیی زمانین تایهت بکاردئینیت، کو ژ هویربینیا دهربرینا پهیشان و دریزه پیدانا رستان پیک

دهیت. دەمی ئاخشتنا سنیلین دھوکی هاتیه شروفه کرن، چه ند سیمایه کین
تایبته د ئاخشتنا واندا هاتنه دیتن، ژوانا :-

۱- کاریگه ریا زمانی وان ب زمانین بیانی، وهک زمانین (عه رهبی، ئنگلیزی،
تورکی، فارسی)

و هه ولدان بو زانینا فان زمانان، لهوما زور په یشین بیانی د ناف ئاخشتنا
واندا دهینه دیتن.

ب- به رفه هبوونا په یوه ندین دلداری دناقبه را هه ردو ره گه زاندا (نیر و می)،
کو د فی بواریدا شیوا زین جورا و جورین ئاخشتنی دهینه دیتن، ژوانا :-

- درمو کرن و گوتنا خوشخوشکان د ئاخشتنیدا ژ بو سه ردابرا ره گه زی دی.

- بکارئینانا رهوانبیزی و دریژه پیدانی د ئاخشتنیدا.

- داریتن و بکارئینانا هندهک په یشین نوی و بیانی د ناف زمانیدا، کو د تایبته ن ب
وی قوناغیشه و ب تنی ئه و تیدگه هن، دبیت بکارئینانا فان په یشان بو ئه گه ری
سه ربه خو یا سنیه ی بزقریت، کو سنیه د فی بواریدا هه ولددهت ژ داب و نه ریتین
به ربه لاقین د ناف جفاکیدا دویر بکه فیت و د جیهانه کا جودا ژ جیهانا مه زاندا
بژیت.

۶- د قوناغا پیگه هشتنیدا کو (۲۱ - ۴۰ سالی) ب خو فده دگریت، مرو ف د شیواز و

گوتنا زمانی خو دا زور یی هشیاره و پتر هزرا خو تیدا دکهت و هه ولددهت
په یشین گونجایی د ناف رستین دروستدا بکاربینیت، چونکی ژ ره خنه لیگرتنا
جفاکی دترسیت، لهوما هه ولددهت خو ژ شاشین زمانی دویرکتهت. زیده باری
فی چه ندی، پیگه هشتیان شارمزایه کا زور د ئینانا به لگه یین راست و دروستدا
ژ دورهیلی هیه ژ بو رازیکرنا که سانین به رامبه ر، چونکی میشکی وان
که هشتیه قوناغا پیگه هاندنی و چالاکیه کا زور د هزرکرن و به لگه ئینان و
چاره سه ریا ئاریشاندا هیه. زور جارن رهوانبیزی و مه ته ل و گوتنین مه زان
وهک به لگه ل سه ر راستیا ئاخشتنا خو و سه پاندا وی بکار دئینن. زیده باری فی

چەندی، شیوازی ئاخشنا ئافرهتی ژ شیوازی ئاخشنا پیاوی دهیته جودا کرن، کو ئافرهتی پتر شیانین گوهورینا پله و ئاوازی دنگی ههیه، ئەق چەندیه دمهفتهی دمهتی کو هندهک ئاوازین دیارگری، وهک ئاوازی سهرسورمانی بکاربینیت، ئەوی ب بهرزیی دهست پیدکەت و ب نزمیی ب دوماهی دهیت، کو ئەق ئاوازه ل دهق پیاوان ناهیتە دیتن. ههروهسا ئافرهت پتر ژ پیاوی زمانی لهشی، وهکی دمهپرینین سهروچاقان و بزاقین دهستان و ههژاندنا سهری بکاردئینیت.

۷- قوناغا ناههراستا تهمهنی کو (۴۰ - ۶۰ سالیی) ب خووقه دگریت، قوناغا جیگیربوونا کهسایهتیا مروقییه، چونکی د قی تهمه نیدا، مروق ژ هه می لایان (جشکی، دموونی، پیشهیی. . هتد) جیگیردبیت، لهوما چەندین جوړین کهسایهتی د قی قوناغیدا دهینه دیتن، کو ئەق جوړه ب ریکا ئاخشنا وان چ درکاندی، یان نه درکاندی (زمانی لهشی) و شیوازی رهفتارا وان ل گهل دمووربهری دهینه نیاسین. زیدهباری قی چەندی ئەگەر ب شیوهیهکی گشتی ئاخشنا وان شروقه کهین، دی بینین کو کهسانین ناههراستا تهمهنی شیوازین جوراوجورین زمانی بکاردئین داکو ل گهل تهمن و پله و ئاستی کهسی بهرامبهر بگونجیت.

۸- قوناغا بیریی، یان دانعه مریی (۶۰ - ...) هیزا بیستنی تیدا لاواز دبیت، لهوما دنگی دانعه مران بلند دبیت، چونکی ئەو ب خو کیم دنگان دموگرن، ژبه ر هندی دنگی خو بلند دکهن. د قی قوناغیدا دنگی ئافرهتی و پیاوی نیزیکی ئیک دبن و درکاندا دنگان ل دهق وان ژ ئەنجامی نه مانا ددانین وان یین رهسن و بکارئینانا ددانین دروستگری دهینه گوهورین، کو [س] ل دهق وان وهک [ش] ل دهق کهسی بهرامبهر (گوهداری) دهیته بیستن، یان [زا] وهک [زا] دهیته بیستن. هه رهسا راوهستان د ئاخشنتیدا ژ ئەنجامی قورسبوونا هه ناسه دانی دیاردبیت. دانعه مر گرنگیی ب دروستی و نه دروستیا رستی نادهت و هندهک جارن نیشانین نفسی ل جهی وان یین دروست نادانن. زیدهباری قی

چەندی زۆر پەیف د ناڤ ئاخشتنا واندە دەینە دیتن کو ل دەڤ قوناغین دین
تەمەنی ناهینە بکارئینان، بەلکو هەر تیناگەهن، چونکی زمان ل دویش دەمی
دەیتە گوهورپین کو ئەو پەیفین ل سەر دەمی دانەمران دەاتنە بکارئینان د
قی سەردەمیدا ناهینە بکارئینان. زیندەباری قی چەندی هەندەك جارەن ل
هەڤجەمیانا ل دور خو ل دەڤ وان دەیتە دیتن، هەر ئیک ژ وان ئاخشتنا خو
دبیزیت و دەرفەتی نادهتە کەسی بەرامبەری خو کو ئاخشتنا خو تەواو بکەت.
ل گەل قی چەندی هەر گوتنەك، یان هەلووستەك ب سەری ئیکی بەیت،
دانەمر سەرھاتیەکی ل سەر دئینن کو ژ زینگەها خویا بوری دوەرگرن و
ڤەدگین.

لیستا ژیدهران

■ ۱- ژێدەرین کوردی:

۱. ئازاد رەمەزان عەلی، بنەما زمانبەکانی دارشتنی هەوای ئە روژنامە کوردیبەکان (لە نیوان سالانی ۱۹۹۱- ۲۰۰۰) نامەی دکتورا، زانکویی سەلاحەدین، هەولێر، ۲۰۰۵.
۲. تالب حسین عەلی، هەندی لایەنی بیهۆندی نیوان رسته و واتا، نامەی دکتورا، کولێژی ئاداب، زانکویی سەلاحەدین، ۱۹۹۸.
۳. دیار عەلی کەمال، ریزمانی کوردی لە روانگە بەرەهەمەینان و گوێزرانەوه، نامەی ماستەر، کولێژی پەرۆمەرە، زانکوی سەلاحەدین، ۲۰۰۲.
۴. سابیر بوکانی، لە نیوان هەست و ئەستدا، چاپخانەی رەنج، ۲۰۰۶.
۵. سەلام ناوخوش و نەریمان خوشناو، زمانەوانی (بەرگەکانی یەکەم، دووهم، سێهەم)، چاپخانەی منارە، هەولێر، ۲۰۰۹.
۶. عەبدوواحید مشیر دزە، واتاسازی، چاپی یەکەم، چاپخانەی خانی، هەولێر، ۲۰۰۹.
۷. عەبوواحید مشیر دزە، کاریگەری دەرۆنی لە بواری راگەیانندنا، چاپی یەکەم، چاپخانەی ئاراس، هەولێر، ۲۰۰۹.
۸. عبد الوهاب خالد، زمان و زمانقانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی هەوار، دهۆک، ۲۰۰۵.
۹. عەبدوولسەلام نەجمەدین عەبدووللا، شیکردنەوهی دەقی شیعری لە رووی زمانەوانیەوه، نامەی ماستەر، زانکوی سەلاحەدین، هەولێر، ۲۰۰۷.
۱۰. غازی فاتح وهیسی، زمان و ئەدەبی کوردی، مگبەهه جامعە صلاح الدین، هەولێر، ۱۹۸۷.
۱۱. کەریم شەریف قەرەجەتانی، سایکۆلۆجیای زمانی مندال، چاپی یەکەم، چاپخانەی ومزارەتی پەرۆمەرە، هەولێر، ۲۰۰۲.
۱۲. محمد معروف فەتاح، زمانەوانی، دارالحکمه للکباعه والنشر، اربیل، ۱۹۹۰.
۱۳. محمد معروف فەتاح، زمانەوانی، اربیل، ۱۹۸۷.
۱۴. محەمەد ئەمین حسەین، زمانی جەستە (بیهۆندی گونەکراوهکان)، ومزارەتی روشنبیری هەریمی کوردستان، ۲۰۰۴.
۱۵. هیمن عەبولحەمید شەمس، شیواز و دەربرین لە بونە گومەلایەتیەکاندا، نامەی ماستەر، کولێژی پەرۆمەرە، زانکوی کویە، ۲۰۰۶.
۱۶. ه. د. ویوووسن، سەرەتایەک بو زمانەوانی، و. هوشەنگ فاروق، چاپی یەکەم، چاپخانەی خانی هەولێر، ۲۰۰۸.

■ ب- ژئوديرين عهريبي؛

١٧. احمد مختار عمر، اللغة و اختلاف الجنسين، ط١، عالم الكتب، القاهرة، ١٩٩٦.
١٨. احمد نايل الغيرين، احمد عبد اللطيف ابو اسعد، اديب عبد الله النوايسة، النمو اللغوي و اضطرابات النطق و الكلام، ط١، جدارا للكتاب العالمي، عمان، ٢٠٠٩.
١٩. احمد محمد الزعبي، النمو الانساني في الطفولة و المراهقة، ط١، دار الفكر، سورية، ٢٠٠٧.
٢٠. بيير جيرو، علم الاشارة (السيمولوجيا)، ت. منذر عياشي، ط٢، دار الطلاس، دمشق، ١٩٩٢.
٢١. باتريشيا- ميللر، نظريات النمو، ت. محمد عوض الله سالم، مجدي محمد الشحات، احمد حسن عاشور، ط١، دار الفكر، عمان، ٢٠٠٥.
٢٢. بريجيت بارتشت، مناهج علم اللغة من هرمان باول حتى تشومسكي، ت. سعيد حسن البحيري، ط١، مؤسسة المختار، القاهرة، ٢٠٠٤.
٢٣. بيار اشار، سوسيوولوجيا اللغة، ت. عبدالوهاب تزو، ط١، منشوات عويدات، بيروت، ١٩٩٦.
٢٤. بول مسن، جون كونجر، جيروم كاجان، اسس سيكولوجية الطفولة و المراهقة، ت. احمد عبدالعزيز سلامة، ط١، مكتبة فلاح، كويت، ١٩٨٦.
٢٥. ترانس هوكز، البنوية و علم الاشارة، ت. مجيد الماشطة، ط١، دار الشؤون للثقافة العامة، بغداد، ١٩٨٦.
٢٦. جلوريا ج. بوردين، كاثرين س. هارس، لورانس ج. رافائيل، اساسيات علم الكلام، ت. محي الدين حميدي، ط١، دار المدى، دمشق، ١٩٩٨.
٢٧. جمعة سيد يوسف، سيكولوجية اللغة و المرض العقلي، المجلس الوطني للثقافة و الفنون و الاداب، كويت، ١٩٩٠.
٢٨. جرهارد هلبش، تاريخ علم اللغة الحديث، ت. سعيد حسن بحيري، ط١، مكتبة زهراء الشرق، القاهرة، ٢٠٠٣.
٢٩. حلمي خليل، دراسات في علم اللغة و المعاجم، ط١، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٩٨.
٣٠. روى سي. هجمان، اللغة و الحياة و الطبيعة البشرية، ت. داود حلمي احمد السيد، ط١، كويت، ١٩٨٩.
٣١. رولون س. ولز، علم اللغة الحديث، ت. يوئيل يوسف عزيز، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد.

٣٢. رومان ياكوبسون، الاتجاهات الاساسية فى علم اللغة، ت.علي حاكم صالح و حسن ناظم، ط١، دار البيضاء، مغرب، ٢٠٠٢.
٣٣. سامى محمد ملحم، علم نفس النمو (دورة حياة الانسان)، ط١، دار الفكر، عمان، ٢٠٠٤.
٣٤. سهير محمد سلامة شاش، علم النفس اللغة، ط١، مكتبة زهراء الشرق، القاهرة، ٢٠٠٦.
٣٥. السيد عبدالحميد سليمان، سيكولوجية اللغة و الطفل، ط١، دار الفكر العربي، القاهرة، ٢٠٠٣.
٣٦. شفيق فلاح علاونة، سيكولوجية التطور الانساني من الطفولة الى الرشد، ط١، دار المسيرة، عمان، ٢٠٠٤.
٣٧. شحدة فارغ، جهاد حمدان، موسى عمايرة، محمد العناني، مقدمة في اللغويات المعاصرة، ط٤، دار وائل، عمان، ٢٠٠٨.
٣٨. صالح محمود ابو جادو، علم النفس التطوري الطفولة و المراهقة، ط١، دار المسيرة، عمان، ٢٠٠٤.
٣٩. صالح محمود ابو جادو، ساكولوجية التنشئة الاجتماعية، ط١، دار المسيرة، عمان، ١٩٩٨، ط٢، ٢٠٠٠، ط٣، ٢٠٠٢، ط٤، ٢٠٠٤.
٤٠. صلاح الدين العمري، علم النفس اللغة، ط١، مكتبة المجتمع العربي، عمان، ٢٠٠٥.
٤١. علي عبدالواحد واي، علم اللغة، ط٤، مكتبة المركزية، بغداد، ١٩٥٧.
٤٢. علي النعيمي، الشامل في تدريس اللغة العربية، ط١، دار اسامة، عمان، ٢٠٠٤.
٤٣. عدويس و غروست، اللغة والجسد، ت. هيلانة صالح شقير، ط٥، دار علاء الدين، سورية، ٢٠٠٩.
٤٤. فردينان دي سوسور، علم اللغة العام، ت. يوثيل يوسف عزيز، دار افاق العربية، بغداد، ١٩٨٥.
٤٥. فلوريان كولماس، اللغة و الاقتصاد، ت. احمد عوض، مطابع الوطن، كويت، ٢٠٠٠.
٤٦. كمال بكداش، علم النفس و مسائل اللغة، ط١، دار الطليعة، بيروت، ٢٠٠٢.
٤٧. كمال بشر، التفكير اللغوي بين القديم و الحديث، دار الغريب، القاهرة، ٢٠٠٥.
٤٨. ليدفورد ج. بيسكوف، علم النفس الكبار، ت. عايف حبيب رحام الكيال، المنطقة العربية للتربية و الثقافة و العلوم، ١٩٨٤.
٤٩. معاوية محمود ابو غزال، نظريات التطور الانساني و تطبيقاتها التربوية، ط١، دار المسيرة، عمان، ٢٠٠٦.
٥٠. موفق الحمداني، اللغة و علم النفس، ط١، دار الكتب، الموصل، ١٩٨٢.

٥١. موفق الحمداني، علم نفس اللغة، ط١، دار المسيرة، عمان، ٢٠٠٤.
٥٢. محي الدين محاسب، افتتاح النسق اللساني، ط١، دار الكتاب الجديد المتحدة، لبنان، ٢٠٠٨.
٥٣. ميليكافيتش، اتجاهات البحث اللساني، ت. سعد عبدالعزيز مصلوح، ط٢، مجلس الاعلى للثقافة، ٢٠٠٠.
٥٤. محمد بني يوسف، مبادئ علم النفس، ط١، دار الشروق، عمان، ٢٠٠٤.
٥٥. ميشال زكريا، الالسنية علم اللغة الحديث، ط١، ١٩٨٠، ط٢، ١٩٨٣. مؤسسة الجامعة للدراسات، بيروت.
٥٦. محمود السعران، اللغة والمجتمع، ط٢، دار المعارف، الاسكندرية، ١٩٦٣.
٥٧. محمد عودة الريماوي، علم النفس النمو الطفولة والمراهقة، ط١، دار المسيرة، عمان، ٢٠٠٣.
٥٨. ن. ي. كولنج، الموسوعة اللغوية، ت. محي الدين حميدي، المجلد الثاني، الرياض، ١٩٩٩.
٥٩. نايف خرما، اضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة، مطابع الوطن، كويت، ١٩٧٨.
٦٠. نسيم عون، الالسنية، ط١، دار الفارابي، لبنان، ٢٠٠٥.
٦١. هادي نهر، اللسانيات الاجتماعية عند العرب، ط١، دار الامل، الاردن، ١٩٩٨.
٦٢. هاشم جاسم السامرائي، المدخل في علم النفس، كلية التربية - جامعة المستنصرية، ١٩٨٨.
٦٣. هـ. دوجلاس براون، اسس تعلم اللغة وتعليمها، ت. عبدة الراجحي، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٩٤.
٦٤. هدسون، علم اللغة الاجتماعي، ت. محمود عبد الغني عياد، ط١، دار شؤون الثقافة العامة، بغداد، ١٩٨٧.

ج - ژندهرين ئنگليزي:

65. Geoffery Finch, Linguistic Terms and Concepts, palgrave, creativeprent&Design(Wales),Ebbw Vale, Great Britain, 2000.
66. John Lyons, Language and Linguistics, Cambrige, Great Britain, 2002.

د - ژندهرين رووسی:

67. В. М. Жирмунский, Теория литратуры, Позтика, Стлистика. Изд, "Наука" Ленинграл, 1977.

پاشکویین وان

ئاخفتنا ژماره {۱}

- ۱- تو دزانی کچک و کورکا وان دڤیټ نهڤیت ، دڤیټ کچک و کورک خویشک و برا بن .
- ب- کچی ههمی فی تشتی دبیزن ، بهس بیژه من ئەڤه ئەڤه سألە چەند کورکیت مه چەند د موزعج بین (.) بهس مه چ دکر؟ مه ئەو شتی خویشک و برا حسیب دکرن ، بهس وا هەر بو خو گەلەك دانا ، هەر بو خو ناهیلن ↑ بو خو مه دحا //
- ۱- = = = = کچی تو دزانی گروپی مه ، ئەم دو کچک و دو کورک بین //
- ب- تو دزانی وان چەوا بهریخود دانه مه ل. ؟
- ج- ئەری .
- ب- من و. یی د خاند ، فیجا ب چاقهکی ل سەر رهحلی وەسا سه حدکره مه (.) ، گوت مانی یی سه حدکته ته ، هەر جار د بهر دهرسیرا و صا سه حدکره مه ، من د گوتی یی سه حدکته ته تهژی .
- (ا ، ب ، ج) پیکه نین .
- ب- ئەم چوینه سەر رهحلا ئەخیری ، هودکره (سەری خو بو لایهکی خوار دکر) و دگوت. ، نه. ↑
- ج- ئەری .
- ب- ل پشت بوو .
- ۱- ئەری ، ئوچ گاڤا //
- ب- گەل وی سەری خو رادکر دڤیا مه دەینه کربا ، بهس گەل مه سەری خو پākربا ، دا بیژیت: چی یه ؟ وه ئەم نه دیتینه !
- (ا ، ب ، ج) پیکه نین .
- ب- هەر گاڤ دا بیژیت. ؟ توج دکه ی. ؟ هیی :: نزا ج (گرنژین)
- ۱- تو دزانی کوپکه کی ل صهفا مه ، چاقیت وی د کهسکن ، فیجا ههمی دبینی میهرقان ، میهریشان و عه لی :: ، فیجا مه دگوتی میریشان ، پشتی هنگی مه دگوتی زافا .
- ب- من گوتبوو دی بو خو عه ده سیټ شین کرم ، ئی :: دی چمه //
- ج- ب خودی چاڤا کول دکن (.) چاڤا کول دکن .
- ب- نی چاڤا لاو دکهن

1- هندی د لاو بن (.) چاڤا د //

ب- = = = ئەو ئەو یه عنی ته جمیلا چاڤا ته دیتیه ، ئەوا ل خارج ؟
- ئەه.

ب- ل ویری بو شەش صائنا چیدکەن ، چاقیت ته ، خو تو سه حکهیه نیڤه کا روژی چ لیناهیڤن ،
شەش صائنا چیدکەن ، شەش صائنا (چشتی شەش صائنا دی چی چاقیت خو چیکهیه فه.

1- نه :: ، ب خودی عهدهسا چهوا بت //

ب- نی نه عهدهسهیه ↑ ، دی چاقیت ته گهوریت.

1- ها ↑ !

ب- چاقیت ته ، رهنگیت وان دی گهوریت

ج- بهس عهدهسه بت ، دقیت تو ب شەفی چیکی //

ب- = = = = نو نه سه حکهیه تافی (.) نو فیری نه بکاربینی و ئوتیی
بکارنهئینی.

1- دی چاقیت مورقی هه ما خرابین ، ب خودی ئەدبیزم هه می ب گه بیعهتی خو دجانن.

{ ۲ } ناخفتنا ژماره

1- ته خیره ، تو ئەقروکه گه له کا بی زوقی ، ته چی یه ؟

ب- ه ه ه (.) ، چنه ، ما دی من چ بیت.

1- ئەز زانم ، وه ختی ئەس تشته کی دبیزمه ته ، تو بیهنه کی دمینی ، پاشی جابا من د دهی ،
ما تشته ک چی بوویه ؟

ب- ب راستی ئەز وه ستیام.

1- ب چڤه ؟

ب- ب ناخفتنیڤه.

1- یه عنی ب دلی ته نینه تو دگه ل من دئاخی ؟

ب- به لی :: ، بهس دلی منی ب ته فه ، تو سپیدی هه تا ئیڤاری شول دکه ی ، نو پاری خو د دهیه ب
کارت و دگه ل من دئاخی ، بو من نوخوشه وصا .

1- وه نه بیژه دلی من ، تو رجا منی ، ئەگه ر دگه ل ته نه ئاخڤم ، پا دی دگه ل کی ئاخڤم //

ب- = ئه ری ما تو دزانی //

1- = = کا راوستی ↑ راوستی (.) ل بیرا تهیه ؟

- ب- ج ؟
- ا- ئەفروکه.
- ب- ئەفروکه ج ؟
- ا- ئەفروکه ژفانی من و تەیه ئەم دەرکەفین ، ما تە ژبیر کر ؟
- ب- ها ↑ ، بەلێ بەلێ من زانی تە بەحسی ژفانی یه ، م ژبیر کر بوو.
- ا- و صا دیاره تە دقیت هیشیا ژ تە بکه م ؟
- ب- نه ↑ ، ئەژی هەز دکه م ، مژی دقیت سنگی خو خالی که م ، بیهنا من گەلهکا تەنگه.
- ا- تو بهژنا من بینى ، دى بیهنا تە فرهه بیت.
- ب- پیکه نین ، ئوف ئوف.
- ا- چی یه ؟ مانه راسته ؟
- ب- بهلێ راسته ، تو راست بیژی.
- ا- ، بو تە بیژم ، ی چوو یه سیکى تشتا بکریت و دى زقریت ، دى هاری که م ، پاشی دى دەستیریژی وەرگرم ، و دى دەرکەفم ، باشه ↑
- ب- سهعهت چه ند ؟
- ا- بهری ئەز بیم ، ئەزی تە لهفونا تە که م ، ئو دى بیچهکی خو ب سهرویهر ژى که م.
- ب- پیکه نین ، دى چ ل خو که ی ؟
- ا- ئەز دى وهلخوکه م ، ومختی چاقیت تە بم ب که فن ، دلێ تە خرابیت.
- ب- پیکه نین ، دى باشه ، دى تە بینین.
- ا- پا چاقی تە لیبیت (.) نوکه ب خیر بچی هەتا ئەز تە لهفونا تە بکه م باشه ؟
- ب- دى باشه بخیر بچی .

ئاخفتنا ژماره {3}

- 1- ئەز قان دنيا سم.
- ب- عاشق و مه عشوقن ، ئانژی ژن و میرن؟
- ا- نه نه ↑ ، عاشقن.
- ب- عاشقن (.) ، هه ما هوصا عادیه ل دهف وان؟
- ا- ئە (.) مانا وی یا ل دهف ئەویدی ، یا ل دهف جامعا ، ناڤی وی ه .
- ب- ئوحو: : ، ناڤیت وانژی هه ر ئیکی یی ژیهه کرین مانا ته!
- ج- پیکه نین ، چ ژاکیهه یا هه ی .
- ا- نی مه درهسا منا ب رهخ وانسه .
- زنگا ته له فونا (ا) لیدا :
- ا- خودی خیرکەت ، ب خودی ئەد بیژم ئەفه ئیکا دیهه (.) ب خودی کچا یه .
- ب- بیژی ئەز نه ل ویری مه .
- ا- مانی دهنگی تیت //
- ب- = = بیژی ئەزی جویمه داوه ته کی (بیکه نین) .
- ا- دا هندهك درهوا بو قیژی بکهین .
- ا- یا ب شه ره هه می گاڤا ، خو دی بیژی من بابی وی یی کوشتی .
- ج- پا دی چ کی هه تا قان هه میا قانع کی .
- ا- مانئ ئەز هه ر قیگافی دهقی منی ب پاتکا منشه هه تا ئەز خرا قانع دکهه . من هه ر ئیکی وهخته کی روژی یی بو دانایی ، دا دکه ل باخضم (گرژین) ، بهس چ ل یی بکهه ، ئەو جوکه ره هه می گاڤا دکهت ، خو لیسهری وهختی ییت دیژی دبهت .
- ج- چ موجرمه ن ، چ دچرن .
- ا- هیش سیییت ماین ، دی چ ل وان هه رسیکا کهه (بیکه نین) .
- ج- قیجا دی چهوا ییت دی قانع کی //
- ب- = = = قیجا هوصا شه ره سهرا ته ، ئەفهژی بید هه سیید؟
- ا- ن چ .
- ب- ئەفه ب یی ناهه سیییت؟
- ا- ن چ ، کهس ب قی ناهه سیییت .
- ب- یا : : ، یا ژوانسه هه ر ئیکی ، ئەفه یی وی ب تنی یه .
- ج- یه عنی نزانیت؟

1- ن.چ.

ج- فهقیرئ ، ههر ئیک بو خو ئهحلاما د دانت ، ن.چ ن.چ ن.چ ن.چ.

1- قینجا ههتا ئهس وانا قانع کهم هه میا ، ب خودئ پیربوو ، ئان بهترا پیربوو ، ههر بینج پیکشه سلبوون ، قینجا وهره !

ج- ما تو دگهل کئ ناخفتی ؟

1- نه نه ↑ ، خر خهته کئیت ئ نه //

ج- = = = = ئهو دزانت //

1- = = = = ومختیت یئت دی دبهت ، ههر ئیکئ من بو ومخته کئ دانایی ، ئهو دئ د ومختیت واندا کهت ، ئئ گونه هه .

ج- ئو پانئ نه سهعه تهک و دوو سهعه تن ، که لهک د ناخفت ، دزانت ، شکئ دبت .

ب- ئئ ومختئ تو دچیه عهردهکی ، تهلهفونیت هه میا بکه ، بیژئ ئهقه ئهز چووم ، ئان من ئجتیماعهک ، ئان شوله کئ هه ی ، ما تو نهه شیئ فان درموا ژئ بکی .

1- بیکه نین ، خودانئ پینجا ، یئ ب پینجا دئ وه لئیت . (بیکه نین)

ب- ئه رئ وئلا ب پینجا ، قینجا نه چارن ژئ ، نه هیئت شه رعی نه ژئ . (بیکه نین)

ج- ئهقی شه رعیهت ژئ یا په قاندى .

ب- عالهم چارا دئیت نه پینجا //

1- = = دئ کهمه ههفت .

ج- یا :: ؟

1- دویت دی یئ ب ریکئشه .

ئاخفتنا ژماره {4}

1- ئه رئ وه خیره (.) ، تو و بابئ خوههرو ههرو فان شهرا فان جرا دکهن ، ما هین بجیکن ↑ ، دی بیژه ؟

ب- ، مشکلیت دنیا یئ هه می ل رمخه کی ئو یا بابئ من ب تنئ ل رمخه کی .

1- بوچی (.) ما ته چ مشکله دگهل بابئ خو ههیه ، سهه جارا من کوتیه ته گوئئ خو بدئ ، مروقه کئ دانعه مره ، گوئئ خو بدئ و خلاص و چوو ، بابئ تهیه ↑ .

ب- ، ب خودئ ئهز گوئئ خو د ده می ، بهس ئهو بیست و چار سهعه تا یئ ب لیئا منشه ، بهئا خو ژمنشه ناکهت .

ب- نەء ، بکە سێ چاریک ، ئو تو دزانی بوو (.) ، ئەفە کابرایەکە یی بۆیە هەفالی من ، گەلەکی زەنگینە ، دەستی وی بو گەلە دچیت ، بەس یی دبیژتە من وەرە ، بو مەصلەحەتا مەیه .↑

ب- یەعنی دی بیە شریکی وی ؟

ا- نه نه ↑ ، ئەز شریکاتیا کەسی ناکەم ، بەس ئەفی ریک یا بو من فەکری ، تو تیگەهشتی ؟
ب- ن چ ، نزا ، نه باش .

ا- دی تیگەهی ، وی روژی هاتبوو دەف من ل قیری (.) بەحسی پروژیت خو بین نوی دکر ، ئەم ل سەر ئاخفتین ، گوته من ، تو بو نایی ئەز پروژەك ژوان ب دەمە ف تە ؟ من گوتی چەوا ، یەعنی دگەل تە شول کەم ؟ ب من کرە کەنی ، گوته من نەء ، پارا بو خو بینە و بو تە . فیجا ، تو ب خو دزانی ئەو پارە د دەستی مندا نینە ، فیجا ئەفە باشتەین دەلیشەیه ، نه ومیە ؟

ب- بەلی راستە ومیە ئەف دەلیشە بو کەسی ناییت .

ا- کورپ هەما ئەفە یی پارا د دەتە مە ، چنکو چ ژمە ئەفیت ، بەلی ئەمژی قی ل سەر خو قەبیل ناکەین ، دقیت ئەمژی تەشتەکی ب دەینی ما تو نه دگەل منی ؟

ب- بەلی دقیت ب دەینی ، بەلی پا ئەو پروژە دی ل سەر ناقی مەبیت ، ئان نه ؟

ا- ئەها د ویری نه خەبته ، ئو تو دزانی ئەچ دبیژم .

ب- ئەری ئەری من زانی .

ا- ئەم خودانیت خو و شولی خوینە و فایدی خو .

ب- باشە پسمام ، هەکەر ئەف شەفە من بو تە ئەئینان ، سوبەهی صەدی صەد دی بو تە ئینم .

ا- هندی زیترە چیتەرە ، بەس دا بو تە بیژم ، مە گەلەك تەشتیت کوتین ، هندی شتە بیت ، ئەوان

پارا ب شەر ئەئینە ، تیگەهینە ، باشە ؟

ب- باش .

ئاخفتنا ژماره {٦}

١- ئى مام ، كهرمهكه ئەز خولام . (بیشکیشکرنا - مقبلاتان - بۆ كەسى بەرامبەر ل خوارنگههئ)

ب- ئى::وئلا

١- خو مژیلکه مام حهتا خارنا مه تیت .

ب- بلا .

ب- ؟

١- به ئى مام .

ب- ئى بابتهكه دگهل من فهكربوو (.) مانى تو دزانی ؟

١- به ئى مام ، بهس من چ تشتى خهلهت نهكریه ، ب تنى ئەزى هاتیم دا مرقانیا ههوه بکهه .

ب- به ئى ئەه ، بهس یا من دقیا كو ئەز ته ببینم ، ئو ئەم ئیک و دوو ژ نیزیك بنیاسین ، ههروهسا وهكى تو دزانیژی ، من ب تنى ا هه ل سهر دارى دنیایى ، من كەسى دى نینه ، راسته تشتى ژ من بهیت ئەزى بۆ وئ دکهه و ئەزى دئینم ، بهس مهسهلیت شیکرنى (.) بابو ، دقیت مروقه ئیک و دو ب نیاسیت ، ئو ژ نیزیك سهحکهته ئیک و دو ، دا پیچهكى د ئیک و دو هبیت ، دا سوپاهى ئەم گهل ئیک و دو شهرمزار نهبین ، ئو خودى نهکته ئەم بکهفینه چ ئایشا . تو ههره بۆ خو پسایارا مه بکه ، کا ئەم ژ کینه و عهرف و عاداتی مه (.) ، چنكى ئەم دى بینه مروقیته ئیک ، ئو دى خوینا مه جیته دناقیکا .

١- درسته مام ، تو راست بیژی ، به ئى بۆ پسایارکرنا وه ، نه ههوه جهیه ، چونکو ئەز زانم چهنده و چهوايه ، ب هاتن و چوونا وئ ، ب رابوون و رینشتنا وئ ، ب عهقلی وئ ، ب گوتنا وئ ، ب ئاخفتنا وئ ، خودى وهکیله خرتشتى بۆ من دیارکری ، کا هین چ مائن ، ئو هین چهندن ، ئو ئو باشى و خرابیته ههوه د چهوانن ، نه ههوهجهیه مام ئەز پسایارکهه ، نه ههوهجهیه ، ئو نسههتی من ب خو مام ، خودى وهکیله باش دزانیته نه من روژهكى دلى وئ هیلايه ، نه ئاخفتنهکا کریت ژ من دیتیه ، نه من شولهکا خهلهت د دائیرییدا کریه ، نه دگهل وئ و دگهل ههمیایى ، ئەو دزانیته کا ئەزى باشم ، ئان ئەزى خرابیم ، ئو ئەگهر خرابیهک ل دهف من ههیه و شهرمدکته

د رویى مندا بیژیت ، ئەو تو بابى وئى بلا بۆ ته بیژیت //

ب- = = = نه نه نه حاشا //

١- = = = مانه درسته مام .

ب- باومر بکهه ، ئى ژ باشى بهحسى ته بۆ منى کرى ، کو تو مروقهكى باشى ، تو تو نه یى خرابى ، و چ تشتى وصا بۆ من دیار نهکریه کو ته خرابیهکا کرى ، ئان تشتهكى

نه خوشی کری ، بهس بو من سحبه تهك گوت ، ئەوژی هەر تهیا بو گوتی (.) بهحسی ههوه دکر و بنه مائا ههوه و خانیا و عهدا ، ئانکو بو من و صا دیاریوو کو بنه مائا ههوه غهدرا ل ته کری ، باشه خیلافهك ، شهرك دناقبهینا ته و بنه مائا ههوه دا چینیویه ما ؟

ا- نه نه مام ، چ تشتی هوصا نینه ، ئەگەر تشتهکی بچیک هه بیژی ، ئەزی بۆیمه ریگرهك د ریکیدا ، دا دا مهستر لینه هیت ، دا چ مشکيله چینهین ، بهس ئەقهیه .

ب- ئانکو چهوا ؟ دی شی بو من بیژی ؟

ا- بهلی ئە ئەز بهنی ، ئەو ب خو نه تشتهکی و صا مهزنه ته راستی بقیت ، ئو ئەحتیماله .
..... خهلهتا د من گههستی ، یهعنی نه ب وی شکلی من گوتی ، ئەحتیماله و صا تیگههشتبیت ، ئەو ب خو بهری دهمهکی دریز ، نه ش میزه ، نه گهلهك ، بهس بهری دهمهکی ، من و براییت خو مه تجارتهك دکر ، تجارتهکا مهزن مه دکر ، ژناق ترکا مه تشت دئینا ، ئەو بوو جارەکی بوچی باری مه نایته کرتنی ، بارهکی مهزن بوو ب راستی هاته کرتنی ، هندی ئەم ل دیف گهریان ، هیرقه هاتین ویقه چووین ، دی بهردن نا بهردن ، دوماهیکی نه بهردان ، شقه ستابوو ، براییت من ش من عاجز بوون پیچهکی ، و ئەو باری هاتیه کرتنی ، وا ئیکا هند کر خر ● بوو قیبهلی من ، یهعنی و صا دیاریوو بو وانا کو من ئەف خهلهتیه یا کری ، ئو ئەف پاره ئەف پاره ب سهبهی من هاته کرتن ، هەر ئەقه بوو مشکيلا مه ، ئو ئەو ب خو كهته قیبهلی من ، ههكه نه من تی و نه من زی ، ئەو ب خو قیابا ئەم ههرسی چار براباین ، بهس وهلیهات وهکی لیهاتی ، ئو ئەلهمدوللاه زی نه مشکيلهکا مهزنه //

ب- = ومیه ومیه ، راست بیژی (.) ، بهس باشه براییت ته ل دهف ته نه ، یان د جودانه ؟

ا- نه خیر مام ، ههرسی ب ژن و د جودانه .

ب- ههوه ملکی خو لیکشه کریه ، ئان نه ؟

ا- نه خیر ، مانی سحبهت ئەقهیه مام ، من وهکر دا خیلاف و نه خوشی نه كهفته د مائا مهدا ، هندی کر و نه گوت ، بابی من گوت وهرن ئەقه ملکه و ئەقه بو ته و بی دی ، من گوت ب خودی باب خو ● من تشتهك نه قیت ، ههكه ئەز زهلام بم ، ئەدی شول كهم ، ئو دی قی خوسارهتی خهکی زفرینه فه ، هندی بابی من کر و نه کر و دی هوبیته و ئەقه بو ته و ئەقه بو قی و ، من گوتی هه ما وی سحبهتی نه كه ، چ ، من گوتی ههكه ئەز زهلام بم ، ئەدی وهسا شول كهم وهسا شول كهم کو بو خوژی كهم و بو وژی بکهم .

ب- ئەز نه شیم چ بیژم ل سهر مائا ته ، چنکی نه من ئو نه كهسی چ حهق تیدا نینه ، بهس ب راستی ب راستی ● ئەز دهستخوشی ل ته دکهم ، چنکی ته ژه می لایا فه ریا باشی یا کرتی .

ا- گهلهك مهمنون مام ، مانی باشی ههر یا باشه .

ب- به لئى بابو راست بئىزى //

ا- = = = ئو نوکه زى مام ، ئەگەر ئەف شوله ب بهرىکشه هات ، ئو ههوه. دا من ، ههه ژورژا ئەولى ئەزى جودامه ، ئەو کافا ئەز. قەدگوهيژم ژ مانا ههوه ئەزى جودامه.

ب- وهكى بهرى نوکه من گوتى ، ئەز مایى خو د مانا ههوه ناکهم ، ئو. ، کچا منه و ئەز گه لهک حه ژئیدکهم ، من چهوا خیر بو وى دقیت و خوشى بو وى دقیتن ، توژى وهكى بىرازيه کى منى ، من بو تهژى دقیتن ، ئو یا من پى جیبیتن ئەزى هاریکاریم.

ا- گه لهک مه منوون مام.

ب- هئى :::: مامو ، ئەم مایته ب سحبه تیقه ئو مه خارن ژبیرکر.

ا- چنینه.

ئاخفتنا ژماره {٧}

ا- راستى ↑ ، دئى كیشه چى؟

ب- دئى چم قئى جهه نه مئى ژ مال بهم.

ا- سهه حالارا هئيش تويى عئجزي ↑

ب- نه باب ئەز نهئى عاجزم ↓.

ا- به لئى به لئى تويى عئجزي ، نه ب دئى ته يه ، دئى بيى ئەزى خه له تئى د ئاخضم ، دياره من تو

نه قئى ، نوکه كئى ئاگهه ژ ته ههيه تو قئى دئينه سههري خو ، دئى كئى ب ته قهيه ، دئى نوکه

ئيشهك ته گريت ، دئى بيه نيشه مروف ، كئى دئى خو بو ته عئجز كهتن ، ما ژبلى من كئى تو

دقئى. دهستيت من د سههه فرازبوون ، تو مه زنبى ، بچيه زانكوئى ، ببیه تشتهك ، ته هه مئى تشت

ل بن پيت خو قهه دان ، ئى بوو ↑ تو مایه ب ديف كچكيت ترهاتهقه ، نئى ته ئەز ب ساخى كوشتم

↑ ، ههروژ خودانئى خانى يئى ئىكى فریدكته ، دهركهفن ↑ دهركهفن ↓ دهركهفن ↑ ،

ئاگههين چ بکهين ، سپيدئى ههتا ئيشارى ئەزى پالتهئى دکهه ، ما ئەز بو خو دچم ↑ ، ئەز بو بابئى

خو دکهه ↑ ، نئى ئەزى ژبهه ته دچم ، دا تو سهههه رازبى ، بابئى من.

ب- ه ه ه (دگهه گريئ).

ا- بابو ئەفه هه مئى چنه ، بهس سحبه تيت كچكى ژبیر بکه ، بابئى من ژبیر بکه ↑ ، دئى نوکه چ

ب سههري ته هئتن ، ئەزى دنيايى ب چاقيت ته دبينم ، بوچى يه ههكهه تشتهك ل ته هات ، ئەچ

بکهه ، بوچى يه ؟ كا تو بهس بو خو سهكهه ئىكا دئى ، ئەزى خو هاقئمه دناف مانا وانادا ↑ ههتا

ئەز بو ته دئينم ، بهس قئى ب هئله ، بابئى من تو دزانى ئەو بکیر مه ناهيت ، بکیر مه ناهيت ، بکیر

مه ناهيت بابئى من.

ب- خوزى تو يا ساخباى دا. (ب گريشه)

ئاخفتنا ژماره {۸}

- ۱- سەیدایى. ، بابو تە خىلاص كرن كوفك ، مە ئەو فستەقىت ماين و ئەو باهيڤ ، نە
 ڤهكە سەيدا بەختى خودى نە ڤهكە.
- ب- سەيدايى. ، ئەو بو پىشتى فراڤينينه ، تە خيره هو هو هيلاك ل تە رابى.
- ج- بابو بەسە بەسە ئەس خىلاص.
- ۱- كا نانهكى ب دەنه ڤى ، بلا ب دانيتە بەر لەقا.
- ب- هەكەر تو ل ئنيهتیی تو ب فستەقا و كوفكا تيریبی تو تير نابى ↑.
- ج- نە مەسەلە كوفكن ، راستە ئەو تەشريبە ، بەس ئەز زانم ، ئەز بخوم دى زەرەرف من كەڤيت.
- ب- نوکە بەس بیژە من كى دى (.) وى زادى خىلاص كەتن ، بوچى يە ؟
- ج- ئى هين بخون.
- ب- ئا نا :: هين بخون چى يە ، كا كىسكى خو بدە ، كىسكى خو بدە ↑ ، كوردى بتن عەربى
 بتن نە مشكىلەيه. (كانيرا ڤيديوى د دەستى دابوو بو وينەگرتنى)
- ج- ئەز نەشيم ب خودى. (دەستى خودا سنكى خو - بو لیبەرينى)
- ب- چى بتن ؟
- ۱- ب قورعان ئە نەشيم.
- ب- ئەبو. ↑ ، ئەبو. ، يان ئەبو. ؟
- ج- ئەبو.
- د- سەيدا (.) ئەو بوچى ئيلا يەنى (.) دەه كچيت مەزن هەبن ، كورەكى بچيك هەبت ،
 ئيلا دى ناڤى كورى داننە سەر بابى.
- ج- ڤيجا (.) كور كورە.
- د- سەيدا ئەم زانين كور كورە. (گرنژين)
- ه- يەنى كور كورە بەلى كچ كچ نينه!
- (ا ، د ، ج ، ه) پيگەنين.
- ه- هندیكە سەيدن دياره (.) دياره هندیكە سەيدن ڤەرق و جوداهيى دكەن ، ڤيجا ئەز نزانم
 بوچى.
- ج- نە نە
- ه- تە وهليكر ، وه نە گوت ؟
- ب- يەنى سەيدايى. ، هەمى سەيدن ؟
- ه- بەلى ، پا ئەو دبیزن ئەم سەيدن.

- ب- تو دزانی سهیداتی ژ کیشه هاتیه ؟ کا بو من بیژه ؟
- ه- ئەو دبیژن سیلسیلامه د زفریته بو بو نزانم ئی //
- ب- = = = = بو خه لیفه کی ، یان پیغه مبه ره کی ؟
- ه- خه لیفه کی یه ، ئەحتماله (.) ئە ، سهیداتی هه وه بو کیری د زفریتن ؟
- ج- زهین لعابدین بن عه لی بن ئەبی گالب.
- ه- ها ها :: ، به ئی به ئی //
- ج- = = سیلسیلامه دگه هیته ئیمام عه لی.
- ا- کا تو ناچی ، سیلسیلامه ئیمام عه لی ، ئی ب خودی هه کهر تو ژ دیرقه ژی نیزیک بی .
(ب ، د ، ه) پیکه نین.
- ج- سهیدا نه ب که یفا من و ته یه ، نه سه با مه یا مه وجوده .
- ا- هین نه ، برایی ته یه ، پسمامی ته یه چووو به غدا ده بانجه پیقه //
- ب- = = = = = سهیدا شه جهره ت
لعائیه یا هه ی .
- ج- مه سه لا سهیداتی ، سهیداتی نه سه با هه ی ، نه سه با مه ، ملوکیت عیراقی ، سه ئاگینیت
عویمانی ، قیقا قیزی مه نوسخه کا هه ی ل ترکی ، نوسخه ک قیقا قی مه موجوده ل ده ف مروقه کی
مه ل میسل ، ئیعتراف پیکرن //
- ه- = = = سهیدا ، سهیدایی ، ئەقه دهرکه ت پسمامی ئە تاتورکی بت ئەوی
هوصا ، قی حسابی .
- ب- پا هوصا دهرکه ت . سهیدا ، ب خودی یدی ، کا بهس بو من مشکیلی بینه ، ئەم هه می
کوردین ، بهس عه ره به کی ب تنی ییت دناق مه دا ، ب خودی پا دی چهوا عه ره با هه مییا ئینینه سه ر
ریکه کی
- ه- وئلا بابو که له ک ب زه حمه ته ، ب خودی عه ره با هه میا بینینه سه ر ریکه کی .
- ب- خو مه بی ئینایه سه ر حدو دیژی ، ها :: قی ته عداریی ل مه دکه ت .
- ه- مه یی بریه گوپیته کا چیا یی مه تینی ● و هیشتا یی د ئاخشیتن .
- ا- سهیدا هه می دشین بو خو شه جهری چیکه ن .
- ه- سهیدا من دقیت بزانه مین ئەو سهیدیت قان و سهیدیت قارا (ب دهستی ئامازه کرن بو راستی
و چه پی) هه می دگه هنه ئیک .
- ج- خردگه هنه ئیک .
- ه- دگه هنه ئیک ، ئی //

ب- = = = ویژی گوت پا بابی وی ل ویژی بوو ، من گوت پا ئەو نوزانیت ههما ومره.

د- ههكهەر ئەو مابیتە ل ویژی ، ئەو نا چیتن ، ههكهەر نه مابیت ژی //

ا- = = = ههما دینارهك ژیبیت ، ههما ئەها ئەقه ل فیریدا // (ب دەستی ئامازە ب بهریکا خود دا)

ج- = = نه ههما تشت ل دهف من ناچت.

ب- وئلا من گوتی ، من گوت ههكهەر مابیتە ل ویژی ، ل دهف وان ناچیت ، ههكهەر نه مابیت ژی //

ا- = = = ههكهەر بهر بکهفیت دچیت ، ههكهەر بهر نه کهفیت د مینیت //

ج- = = = نی نی هیشتا میراتی ئەوی بهرکهتی نه هاتیه //

ا- = نی ئەوه ، سی چاردهفتهههك بن ، بهر دکهفیت.

(ا ، ب ، ج ، د) پیکه نین.

ج- وئلا ههكو دوین ئە ، بهس ئیک بت ، دی زفرینم ، ئیک بکیر من نا ئیت ، ئیله دوین.

(ا ، ب ، ج) پیکه نین.

ا- بیست هزاری عه مه لی :: ، شنیکا ئەز نانی حه رام بخوم ، نه بابو ↑ ، نه وئلا.

د- تشتهکی ژ دهف ته چووی جارهکی.

ج- ئم.

د- ئەز پیندحه سییم.

ا- ئەژی پی د حه سییم.

د- ئەها :: ، به لی.

ا- ئە ، ئەنابیژم ، ئەز نابیژم ، ئەژی وه دبیزم //

ب- = = = ئەو نا بیته چو ، ئەو ژ مقه ده ریت سفکه . (ب که نیفه).

ا- نه نه ↑ ، ئەوژی نه چوووه ، ئەوی خیرکر داف ته ، دی صه له واتا دهی ، دی یی تر خو پیفه مژیل کهت ، خیر دی که هیته خودانی.

ج- ئە :: ، به لی.

ا- ههكهەر د دکانیقه بانه //

د- = = پا ههرد هوصا نه ژی ، هیش کهسی نه گوته بیت منن.

ب- ئەو بهری ته شیخی گوته من بو خو ب هه لگره.

- د- ئه .
- ب- من گوتی منن بیئت ههین //
- ا- = = ئی برا مانی (.) ههما (.) بهر نا که قییت کو خودان بیئت منن ،
ما دی بوچی بیئت منن ↑ ، ههما ب زور به ئا وی یا ژیقشه بووی .
- ب- پیکه نین .
- ج- پا ب دو هزارانه :: ، ب هزاره کی یه .
- ا- ئم ب چهندی ؟
- ج- ب هزاره کی ب دو هزارا //
- ا- = = = پینسه دانه ↑ .
- ج- پینسه دا .
- ا- ئه ری :: .
- ب- نه و ئلا برا ئه ها من ل قیری (ئامازه ب شه پکی دا) جزدانک دیت .
- ج- ئی ئه لحه مد و ئلا .

ئاخفتنا ژماره { ۱۰ }

- ا- یا وی روژه کی (.) دهسته کی سانه لوسا دا من ، و صا یا لاو بوو ↑ ، هندی دا من ، من گوتی
ب خودی نا دهمه ته .
- ب- چه شتی سالییت دی ل وی ری بیت نا هه لگرم ، نه شیم ب هه لگرم ، خیرمت ناکهم .
- ج- بهس پ صه برن ئه فه ، ئه قییت دریز ب صه برن .
- ب- ئی هندن ↑ ، مروف خیرمت ناکهت ب کیشیتن .
- ج- بلانی ، ههما تو زانی چهوا ، دی هوصا خو پینقه مژیل کی ، ئو دی //
- ا- = = = = ما خودان پی زکری ناکهتن ↑ ، ئی ئیله خودان یی رینشتی
بیئت ئه فان ب هه لگريت //
- ج- = = = ئی برا ، ئی زکری ته خلاص نابت پی ، و ئلا ه
خلاص نابت . (پیکه نین)
- د- دو تییه نه دو ؟
- ب- چهندن
- ا- و ئلا دو تییه نه ، دو ده ستی لاو .
- ب- دو صه دن ؟

د- دى كا شىخ خانیهكى ل دهف خو بو من ب

ا- ها ↑ ؟ بگره ، همما ل دوریت ته بیت.

ب- دو صهदन ؟

ج- ب خودى ته خانیهكى مهزن دقیت ، تو //

ا- ها ↑ ؟

د- = = = بلا

ب- دو صهदन ؟ ئیك ته به قزی بیت ، برا //

ا- صهد و حهشتینه ، د كیمن نهفه ،

ج- = = ئى نهرى ، فیکافی

پشتى فان زیکشه بکهن ، دى بنه دوو . مهسه لهن نهزى د شقه كى فه (.) یا ل عهردى

ب- ما نهفه كهزانن ؟ بهس یا یا بچیکه .

ا- نه نه ، كهزانن ، پا ↑ .

ب- كهزانن ؟

ا- نه ، پا ::

ب- كهزان ؟

ا- كهزانن ↑ ، هندى د هویرى بن ، ل نك وان ب قه درترن .

ب- ئم كهزان .

ا- كهزانن ، خو مقاوه نینه . (پیکه نین) . ن چ نه نه :: كهزانن .

ب- فیجا چهوا چهزى (.) حهشتى هزار دینارا //

ا- ب خودى ب حهشتى هزاریت رهقه //

ج- = = = = ئو هو :: ، خودى زى رازى ، تو به حسى حهشتى هزارا دكى ،

به حسید دهفته را بیته ههین .

ا- نه ::

ب- بی ئاقلى یه ، جا همما ههر دى بو بو نهها دى بو قیرى بیتهن .

ج- كه هرو بانیه :: ، چى یه نهو ، نهو نا ئیته كرىن .

د- نه فروكه حه جى چار دیکلیت فه كوشتن ، بیته هنارتینه (.) گوندهكى .

ا- وئلا عه جیبه كوشته بانه ، صهد صالیته دى نه فهد كوشتن .

ج- نه وئلاھ //

ا- = = وه نینه ؟

د- ههما باشه گوت ، من نه دیتینه دیکلیت ویزی چه ندین روژه.

ب- قیجا دو دیکل ئو دو مریشک //

ا- = = = چیچکن شنی بیت بانگدهن.

ب- بهس مریشک دزه خمن.

ا- وللا دهی بو من ئیکی ژ باقیمی هاتی ، ئەهائی هنده یه (ب دهستی ئاماژه کرن بو قهباری وی) ، گه له کی ئاوه .

ب- ئەم هیشتا دتیرین ، برا .

ا- هه که دا دروژیدا پینچ شه شیته به سینگی // (بیکه نین)

د- ئەم جارەکی ل بهر ئاڤا بوین شیخ ↑ .

ب- نهیی مه عمه لی یه ؟

ج- به لی .

ا- نه خیره وللا یی دییه .

د- ئەم ته رحیل کربوین

ب- من گوت ، جنکی دیکلیت مه

ج- به لی ، به لی . نابنه پینچ شەش کیلو .

د- قیجا پایز بوو (.) ئەم ژى چوینه ناڤ ئەردی خو خاتی . ا- نه ↑ ، من گوتییه ته دبنه پینچ شەش

ج- به لی . کیلویهک ، نه نه ئەز هو نابیزمه ته ،

د- ئەوی مه کاژ ژى کربین ، گوتی کاکه ئەزى فراقینی دبیزم پینچ شەش دیکلیت دی دى چنه

دهمه هنگو . بهر .

ج- ئیه .

ب- ئی ئەو درسته //

د- وللا ئەم چوینه مانا وی جامیری ، مانا وی یا تارى یه

ا- = دیکلیت دی ئەها

کارمب نه بوو ئو خانیزی یی تارییه ، فراقین بو مه هندهنه (هەردو دەستیت خو دانه ئیک ژبو دیار

ئینا ، ئەز بووم // کرنا بجیکاتیا وی) هەر پینچ شەش کیلوییت

ج- ئە وی ، شه شیته وی ب زور ب دمرکهفت

- ب- ئەو درسته ، چوو: پشتی هه‌یسه‌کا دی
- د-بوو ، ئیکی د گوتی.ئەو ژێ بوو ، و صا .
- وئلا ئەم ژێ رینشتین خوارێ ، تشته‌ک دانا بەر مه ، ا- پشتی هه‌یسه‌کا دی ، هه‌که‌ر خودی
ل من حه‌رام هه‌که‌ بزانه‌م چ تشته‌ (.) ئەبه‌د . حه‌سه‌که‌ت چ نامینیت ، دی هه‌ندەکا دی
- ج- ئەم . ئینین . ئیکی رصاصی حه‌جی یی هه‌ی
- د- سه‌حه‌که‌می بابو ئەفه‌ گوشته ، یی ل به‌ر . ئەها یی هه‌ندیه‌ (ب ده‌ستی وینه‌ دکر)
ولبه‌ر..... دوشا‌فه‌ ئو ته‌حین //
- ه- ئەو یی قه‌رتە
- ج- = = ئی ، (پیکه‌نین)
- ا- به‌لی
- د- خودانی مائی ژێ یی ل ویری ، گوته‌ کورو
- ه- دیاره‌ یی قه‌رتە
- کاکه‌ ئەو چلضرایه ، چلضرا ، ئەو کابرایه‌ خلاصی کرد
- ا- ب خودی حه‌یازیت وی نه‌هاتینه‌ هه‌شتا
(ا ، ب ، ج ، د) پیکه‌نین .
- ه- نه‌هاتینه‌ ؟
- ج- ئەو پێ نا‌حه‌سن ؟
- ا- نه‌ ترسکه‌ هه‌شتا .
- د- پێ نا‌حه‌سن ، ب حسابا من ، ئەوا ل به‌ر من یی ل به‌ر واژی ، ئوتاریی یه‌ ئەم نابینین //
- ج- = = = = = به‌س ئەوژی حه‌یله‌یه ،
ئان نوو ؟
- ا- ئەفه‌ ؟
- ج- نه‌ ، حه‌یله‌یه‌ ل تارینی دانا‌یه‌ به‌ر .
- ا- پیکه‌نین .
- د- وان گوته‌ من ئەفه‌ گوشته‌ برا ؟ ، من گوتی ب خودی خر گوشته ، ته‌ بوو نه‌ دگوت ؟ من
گوت حسابا من ئەوا ل به‌ر ته‌ژی ئەوه ، من نوزانی ، کورو گوتی کاکه‌ ئەو کابرا خلاصی
کرد .
- ج- پیکه‌نین .
- د- ئەوه‌ چلضرایه‌ (پیکه‌نین) .

(ا، ب، ج، د، ه) پیکه نین.

د- پا هتا ئەو پینحه سیان ↑ ، چو بو ئە هیلا

ج- پیکه نین.

د- ئەوه چلفرایه (پیکه نین).

(ا، ب، ج، د) پیکه نین.

د- پا هتا ئەو پینحه سیان ↑ ، چو بو ئە هیلا ↓ //.

ا- قیرا کهت ↑ //.

ج- ئە ، یی نەسف کری //.

ا- گوت خلاص کر پیشازیت ماین.

د- ئەم هاتینه ژ دمرقه ، بەغده می (.) ، مریشکه کا ل ویری ماشه للا تزی ب دیفقه نه ، ئەویت نه

هند د مەزن نه دکچکوک ، هیشتا بی مەعنه کورکی نەبەرداینه ↑ ، هەما دەوسانن (ب دەستی

وینەکر) ↓ ، من گوتی بابو ئەفەیه ↑ ، بو مه سه رژیگری خالو ، ج مریشک بو مه نه سه رژیگری نه

، ئەفەیه ↑ ، پیکیت وی دکچوچ بوون ، هەما تە باله تکی له فەهک بوو.

ج- ئی ::

د- قینجا برا یی تەژی ئەوه //

ا- ئەری و للا چلفرا ژی پی ناچیبیت //

ب- ب خودی بییت من شنیکا هنده کیت بانگدن ، هنده ک ژی دکچوچن.

ه- یه عنی تو بوچی دبیری بییت من ؟.

ب- پا ↑ .

ه- بییت تەنه ؟.

ب- نه و للا .

ه- پا قینجا ؟.

ب- هەما ناڤه ، هەکه نه باومرکه ، بییت من نینن.

ج- دهی هتا نیف شه قی ، یی ل جزدانکا خو گه ریایی ، جزدانک دهجکی دا ، ب که نیشه بو

(ب) دکوت.

ه- تە ئینا دمری ؟ //

ا- بخودی وی سالی //

ب- ئە ://.

1- = ئى مه (.) بنیت باهیفا د كولان ، هیشتا ریکا فان نه بوو ، پشتی ↓ ، ئەم شەش
 حەفتە کین ↑ ، بارائى لیكر ، چلکیت مه هەمیا ژى ل بن ئەویدی بوون ، من ژى کوتى (.)
 چلکیت مه بکیشه (.) ب دانه سەر برکى ، چلک قیچا (.) ئوراکرن ↑ ، بره ویدرکى ئو کوتى
 کا سەهەتامن ، ئو کاسەهەتا من ، ئو ئەو تراش و ئەو ئەویدی ، مه خو گلگلی بنى وان راکر ،
 ئەم قى سەهەتى ببینین ، مه ئەدیت .

ج- ئە .

1- یی گوته تشتی راکری ل کیری بوو ؟ من کوتى وئلا نزا ↑ ، ل سەر هەندەك چلکا
 بوو ، پا کەشمە نه راکریه ، ته چلکیت راکرین ، ئە نزانم ، ئەم تینه سەر برکى :: ، مه لەشى
 خو شیشت و چلکیت خو کرنه بەرخو ، هنگى مه لەوندی هەبوون ↑ .

ج- ئە ::

1- ئەز لەوهندیبت خو هو لیدکە مه ، بەرى خو د دەمى (.) تشتى وی یی چووێه دقیریدا چەى
 لەوندی ، من کوتى ئى ته کریه دقیریدا ؟ کوت کا :: ، دەقى وی بەش بوو (پیکەنن
 .)

ج- پیکەنن .

1- کوت کا ؟ م کوتى ئەقەیه ، کوت نه وئلا پا ته نه کوت ↑ کا هەندەك چلکا بو ، کوت
 وئلا م ب سەر کوتى وئلا ته حسیبوو ل پیش چاڤا ته حسیبوو ، بەس من کوت کەته عەردى ،
 هەما یا ته حسی چووێه د ویریدا هەجى . ئەرى وئلا .

ب- ب خودى ئەقەزى هەما شقیدى چووو د بن //

1- = = = قیچا توزانى مه چبوو ؟ ئەم گەلەك بوین ، مه شەرم
 کر ، مه کوت هەر ئیک دى بیژیت کا دیاره //

ه- = = = وئلا مروڤ گەلەك شەرم دکەت بو هندی //

1- = = = ئە .

ه- ئیک دى بیژیت دیاره ئیکی یا برى .

د- ما ته نه کوت دەستى منى گرانه ، نه کوت //

ب- نه نى م ژیهەر خو کر بوو نى هەجى ●

1- ما ژقیرى هەتا مائتر (.) ته ، د بەر ته نه بوو ؟

ب- ها ↑ ؟

1- ژقیرى هەتا مال ؟

ب- نە ، تیدا نه بوو ، وهختى ئەز جویمه مال //

1- = = = پال کیری چوو تیدا ؟ (پیکه نین)

ب- نه چوومه مال ، من ئی جلکیت خو ئیخستن

ا- ئی ::

ب- ئەو د بهریکا مندابوو

ا- ئی ::

ب- من ئینانه دهری ↑ ، من دانا سەر گهبلێ (.) ژیهر دهستی مندانه ، من گوت نه کو ب

تهحسن ب کهفته ئافیدا ، ئەو بن ، قینجا من دانا سەر ویری ، هه ما بی تهحسی چوو به د هچکیدا

//

ا- چهوا تهحسی چوو به د هچکیدا ؟ هه کهر ژنک نه کهته تیدا

ب- ئی ل سەر هچکیبوو ، سەر سەر شه پکیبوو دی

ه- ته یا هوکریه ، هوکریه ، ب خورتی ته کریه د قیریدا //

ب- = = = نه نوزانم وه لحاسل چوو بو د قیریدا خودی

وه کیله.

د- کورت و برت و بلیت د ویریدا بوو.

ب- ئه ری و ئلا ، ئه ری ب خودی.

ه- هه ما دی هوئینیت ↑ هوئینیت ↓ خالو دی خزمه تا وا //

ب- ئی دبیمه ته من ئەو هزرکر //

ه- ته چ هزرکر ؟

د- ل نک مه (.) ئیک و ژنکا خو لیک کهتن ، زه ئامه ک و ژنکا خو //

ج- = = = به ئی.

د- ژنکی دست هاقیته داری ، زه ئامی دست هاقیته تشهنگی //

ج- = = = ئی ::

د- جامیره کی د ویریرا بوری ، کوتی ئی خالو دی ب رینه خواری ، ته خیره مائا ته ، ئی کوتی

دی وی بگرن ئه زی راستیای مه .

(ا ، ب ، ج ، د ، ه) پیکه نین .

د- ئی بابی من ، دی وی بگره (.) من چ نه کریه ، قینجا ب سه ری هنگو بهس هه ما وان بگرن ،

هنده ک د راوستیاینه .

(ج ، ب ، ا) ئه

ه- ئەژى وهختهكى ئىكى دو بارىت كوفكا كرى بين ، ئىكى مالا وان ناف بهرواريا ژ هيسى ويژه ، گوته من دقیت تو سپیدی ب شهف بچی ژهر گه یارا ، زیکا گه یاره بیته دهین ، ئو ئەو مهنهقهژی ههمی مهقهرن ئو ههمی پیشمه رگههن ، ئەژى رابیم چووم ، ئە چووم ، ئە چوومه هیسى ، ئە چوومه وى مالى ، مالا محهمهدى ، تو بو بیته محهمهدى هاتی ، من گوئی ئە ، تو هاتی گوفا :: ، م گوئی ئە ، گوئی تو گهله ب خیر هاتی . ئو ئەم ب روژینه :: ، دنیا گهرمه :: ، م گوئی ، گوئی دی چی ، من گوئی نه ب خودی ئەس سهر شارعی ناچم ، ئەژى هوصا چم . گورزهكا گیایی یا نژی یه ، خر یا نژی ، گویرهكا گهلهك زهخمه ، گو ئەفه زهقییت منن ، ئفه شالوك ، هندی ، هند گیایی تهر بدرویت و ب دهندهواریت خوه ، بهس ئەز پییمهسم گورزهكا گیایی من ژ لایی وهبیته دهری ، ئەژى فتنهكى كم . م گوئی ئییه ، وی حینی دا داگرین ↑ ، وی حینی من بهخودایی دو زهلام دگهل دو دموارا هاتن ئەوژی میهژانن ، ئەز هو سهحدکم ئەفه قهشیرینه . بیته هاتین بو خه ل دکانی تشتا بکرن . ئەمژی ماینه ویژی و (.) بی سپیده ، ئەو ژى چوونه سهر جویی ، جو ژى نیزیکه ، فیچا ئەها ئافهكا هندیه (بدهستی وینهکر) فرهشیت سهبی یی ل ویژی ، و ئەو ژى ل بهراهیکا من رابوون . چوون ئفیژا بکهن ↓ ، فیچا نزا کرن ، ئان نه کر ، ئەژى چووم من نفیژا خو کر ، ئەز سهر ملی خوه زفریم ئەدی قهستا مال کم ، دی مه ل نک هیستری ، ئحم ، بارى گوفا بارکم ، ئە دچم بهریخوه دمی زهرفهكى ل ویژی .

ب- چ تشت ۹.

ه- زارفهك ، یی كهتی ، گهلهك پاره بیته تیدا . پاره ژى من کرن فیرا خوه دا (بحسى پالخی) و ئەز هاتم . ئەم ب روژینه (.) و ئەم روینشتین . ههر ی دبیته من ، مانی دی بیته عهور ههر تو یی ب روژی ، ههکهر تو ب هینکاتی بچی ↑ . بو ته چیتره ، بهر تاقی ، من گوئی ئەژى ب روژیمه ، ئەژى بدلئى خوه چم . چهوا ↑ رابم بچم ؟ پاره ف من ، ئەنه ویرم بیژم نه پاریت کى بهرزهبینه ، بهلکی نهییته وان بن و بیژیته بیته منن ، ئو ئەز رابم بیمه مال ، ئو جاب بیته ، بیژن فلان کهسی

پاریت مه بیټ دزین ، بیټ بینا یین ، ئەڤه ژێ رییانه ئەوه ، هەردو د گەل ئیک ژێ ئەزێ چم تیدا ، من خوه مزیلکر ، مزیلکر دی و دی ودی ↑ ، وللا نا قەبەینەکی من بەری خو دایی هەردو هاتن چوون ، م هندیټ چوون قەستا جویی کرن ، چوون قەستا جویی کر و هات زفرین ، ی ژێ هەما د وی ناڤەینیدا دچتن ، خودانی دکانی ، دچت بەری خوه د دتی ئیکی دو گورزیټ وییټ شل بیټ ئینایه دەری . گوتی هین هەرسی ↑ میهشانیت منن ، سی وه سی دەواریټ هین ، ب خودی ئیک ژوه هەرسیکا ژفیری نا دەرکەڤیت هەتا هین راست ● نه بین کا کی ئەو گیا ئینایه دەری

ج- بەلی.

ه- م گوتی ↑ ، گوت چی یه ، من گوت بخودی وه کیله علمو ئاگه هیټ م بخوه ، یا من و نهفسا من ↑ ، نا گه هیته فی گیایی ، پسارای میهشانیت خوه فأن هەردوکیټ قەشیری بکه . گوت بیټ قەشیری ↑ ، گوت برا چ ژ خودی ، چ ش بهنیا مه دو گورزیټ برین ، ی گوتی ما من شفیدی چ گوتبی وه ، ما من نه شالوک دابی فته ، و ئەو گونده ل بەر ته ، نه گورزهک ، بلا وه چار گورز قەلبدایا بانه بەر ، نه مخابنی من ئەڤ زهحمهته بری ، تو رادی دچی تو گورزیټ من ژ وی باری د ئینی دەر ، سوبهھی ئیک دی ئیت ، دی بیژت ئهو :: ئەم ئەڤ باره یی قەکرییه ، دی باله کتی ، دو گورزیټ دی ئینت دەر ، ئەویټ قەشیری ↑ بیټ بین تو ژ وی ژیبگه ره ، خولیا ب ما ئا مه ومربی ، گوت چ ل وه قەومیه ، گو هندی پارێ مه ئینایی ↑ ئەها دا بو خوه دینه ب تشت پارێ مه یی بهرزهبی ، ی ژێ گوت برا بەلکی وه ل عەردهکی ئفیژ کریت ، دریکهکی دا بوری بن ، وه خو چه ماندبت عەردهکی ، وه پاریت خوه ئیخست بن ، گوتی نه ئیله پاریت مه یی ل ما ئا ته بهرزهبین . رهمهزانه ↑ ، من ژێ گوت برا دا بووه بیژم ، گوتی ئی ، من گوت نیشانا پاریت وه چی یه ، مانی هەر نیشانهک دی لیټ ● هویردهک بن ، بیټ پینجا بن ، بیټ دهها بن ، بیټ چارا بن ، هەر دی تشتهک لی بت ، گوت ب خودی ئەد بیژم ئە

دبیژم ● هنده هویره دیت ناڤدا ، مژی عهولی نزانى كا چهند هویرهدهیه ، ئەقییت
دی ههمى ب دههانن ب پینجان ، من ژى لیڤهكر.

د- دا بیژیی چهند پارهنه؟

ه- وان دزانى چهندن ، چهوا نزانن ↑ ، م گوتی موجبی ته چهند پارهنه ؟ گوت ب
خودی نزانم ، هند بيرا من نائیت ، هفت هزار بن ، ئان ههشت بین. پارى عهسلى،
من گوت برا ههكهر قیگافی هین وی پارهى بیین ، هین دى زانن ، گوت مه پاره
بییت کرینه د زهرفهكى سپیدا ، زهرفى سپى مه کریه د زهرفهكى رهشدا ، دا
ناشکرا نهبن. وهختی وهگوتی ، من زانى یی وانه ↓. مانى من زانى ، من ژى دهینان
دهف. ی و قیجا من گوتی كههمکن برا ، بهریخو د دتی نزانم چهند پاریت
هویره دناڤدا بین ، عهینی ئەو پارین ، ئەوی وی ئینانین ، من دانه قى ، شنیکا من
گوفکیت خو بارکرن و ئەزهاتم.

ج- چونه داته؟

ه- وئلاهی فلسهك نهدا من ، ئیک فلس ژى.

ج- ئەو ئەو ئەو بیغیرهتی یه.

ه- ئەرى وئلاھ ، وئلا چهند قیگافی دایه بابى ته ، وهسا نیزیکی من کری.

زمان. ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳،
 ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۴۵، ۵۰،
 ۵۲، ۵۴، ۵۶، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۷۳، ۷۵، ۷۷،
 ۷۸، ۸۱، ۸۵، ۸۶، ۸۹، ۱۰۷، ۱۱۴، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۹۳،
 ۱۹۴، ۱۹۷، ۲۰۱، ۲۳۳
 زمانشانیا دموونی، ۱۱

س

سایپر، ۱۶، ۲۳، ۶۱
 سانتروک، ۱۰۶
 سهیاندن، ۵۷، ۶۳
 سکنر، ۵۲، ۷۵
 سنیلهی، ۱۲، ۷۴، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸،
 ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۵۱، ۱۸۵، ۲۳۴، ۲۳۵
 سیستم، ۲۱، ۱۰۳، ۱۵، ۲۱، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۴۲، ۴۴، ۴۸،
 ۵۷، ۶۲، ۶۳، ۶۶

ش

شاشینی، ۷۶
 شتاینتهال، ۱۶، ۶۶
 شیان، ۱۱، ۱۵، ۵۱، ۵۲، ۵۵، ۷۸، ۱۳۵، ۲۳۳
 شیانتین، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۳۵، ۳۸، ۵۱، ۵۳، ۵۴، ۵۶، ۵۹، ۶۰،
 ۶۱، ۶۳، ۶۵، ۷۵، ۷۷، ۸۷، ۹۱، ۹۴، ۹۵، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰،
 ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۲۴، ۱۲۶،
 ۱۳۱، ۱۳۵، ۱۶۲، ۱۶۶، ۱۸۵، ۱۸۸، ۱۹۶
 شیوان، ۲۷، ۳۴، ۶۸، ۸۹، ۱۰۷، ۱۱۴، ۱۸۸، ۱۹۵، ۲۰۱، ۲۱۰،
 ۳۱، ۳۴، ۴۱، ۴۶، ۶۳، ۶۴، ۷۴، ۷۶، ۸۲، ۸۶، ۱۰۱،
 ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۳۶،
 ۱۳۹، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۶، ۱۶۱، ۱۶۳،
 ۱۶۸، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۷، ۱۹۴، ۱۹۶

دمروونناس، ۶۵

دمروونی، ۱۸، ۳۵، ۴۷، ۶۵

دهستیشانکرنا، ۱۹، ۴۷، ۹۷، ۱۱۲

دهسته لاته کا، ۱۳۲

دهنگ، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۴۰، ۴۹، ۶۷، ۷۶، ۸۲، ۱۲۵، ۱۳۵،
 ۱۵۲، ۱۶۵، ۱۷۰، ۱۷۷، ۱۹۳، ۱۱، ۱۲، ۱۸، ۲۱، ۲۳،
 ۲۴، ۲۶، ۲۸، ۳۸، ۴۰، ۴۵، ۴۷، ۵۷، ۶۰، ۶۷، ۹۳، ۱۱۴،
 ۱۱۵، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۲، ۱۳۷، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۴۹،
 ۱۵۲، ۱۵۵، ۱۶۰، ۱۶۵، ۱۶۷، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۷، ۱۸۵،
 ۱۹۳، ۱۹۶، ۲۱۰

دیارد، ۲۳، ۲۵، ۳۱، ۱۲۷، ۱۴۹، ۱۶۰، ۱۶۵، ۱۷۰

ژ

ژینگه، ۱۵، ۱۷، ۷۷، ۹۴، ۹۵، ۲۵، ۳۲، ۳۴، ۳۶، ۷۳، ۷۸،
 ۸۰، ۸۵، ۸۶، ۹۵، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۵، ۱۸۲،
 ۱۹۷

ر

راسته کرنا، ۲۷، ۹۳
 رمهه ند، ۵۶، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۵۶، ۶۲، ۱۰۶، ۲۳۳
 رسته، ۱۷، ۲۸، ۲۹، ۴۱، ۵۳، ۷۷، ۱۲۰، ۱۳۲، ۱۴۰، ۱۷۱
 رومان یاکوسون، ۲۳، ۶۸، ۲۰۳

ز

زاروکینیا پیشومخت، ۱۲، ۱۰۰، ۱۳۲، ۱۵۰، ۱۸۵
 زاروکینیا پیشومختدا، ۹۰، ۹۷، ۱۱۵، ۱۳۳، ۱۸۵
 زاروکینیا درمگ، ۱۲، ۹۹، ۱۰۱، ۱۳۲
 زاروکینیا نافنجی، ۱۲، ۹۸، ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۳۲
 ۱۸۵
 زانا، ۴۶، ۴۸، ۵۹، ۶۱، ۶۶، ۱۵، ۲۶، ۲۷، ۵۶، ۶۵، ۷۳، ۷۵،
 ۸۵، ۱۲۰، ۱۲۳

زکماکی، ۱۸، ۴۵، ۵۱، ۵۳، ۵۶، ۶۰، ۶۳

ج

چالاکی. ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۶۸، ۷۸، ۱۰۶، ۱۱۱، ۱۱۷.

۱۲۱

چومسکی. ۱۸، ۲۳، ۲۵، ۵۱، ۵۲، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۶۳، ۷۷.

۱۰۱، ۷۸

ک

کەشەکرنا. ۱۲، ۱۵، ۲۵، ۳۱، ۵۶، ۶۴، ۶۵، ۷۳، ۷۵.

۷۶، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱.

۹۲، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۵.

۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵.

۱۱۷، ۱۱۸، ۱۲۳، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷.

۲۳۴

کەشەکرنا جشاکی. ۱۰۹

کەشەکرنا دمروونی. ۷۳، ۸۶، ۸۸، ۹۶، ۱۰۲، ۱۰۸.

۲۳۳، ۲۳۴

کەشەکرنا ژیری. ۷۹، ۸۰، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۹۱، ۹۹.

۱۰۶، ۱۱۲، ۱۱۷، ۱۸۸، ۲۳۳، ۲۳۴

کەشەکرنا لەشی و بزاقان. ۸۳، ۹۰، ۹۸، ۲۳۳، ۲۳۴

کەشەکرنا زمانی. ۵۹

کوهدار. ۲۶، ۴۳، ۵۱، ۱۱۴

کوهداریکرن. ۱۶، ۲۰، ۵۱، ۵۹، ۷۷، ۱۲۶

کوهورین. ۱۰، ۲۱، ۳۰، ۳۱، ۴۹، ۵۴، ۶۴، ۶۵، ۷۳، ۷۴.

۱۰۰، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۸، ۱۱۴، ۱۱۷، ۱۳۱، ۱۶۵، ۱۷۲.

۱۹۳، ۱۹۶، ۱۹۷

ق

قايکوتسکی. ۸۱

ف

فردینان دی سوسور. ۱۷، ۳۰، ۶۷

فریحه. ۱۷

فندیس. ۶۸

فوکو. ۶۲

فیڤ. ۳۳

ق

قوژناغا. ۱۲، ۳۱، ۳۸، ۳۹، ۷۳، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۳، ۸۴.

۸۵، ۸۶، ۸۸، ۹۰، ۹۱، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۳.

۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵.

۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۳۲، ۱۳۸.

۱۴۳، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۶، ۱۷۳، ۱۷۵.

۱۷۷، ۱۸۵، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۲۳۳.

۲۳۴، ۲۳۵

ک

کومه ئایهتی. ۳۳

ل

لوجیک. ۶۶

لیننبرگ - vv, Lenneberg

م

مهرا بیان. ۴۶

ن

ناقهر استا ته مهنی. ۱۲، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۵، ۱۹۶

ه

هاریکارییا. ۱۷، ۳۱، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۶۰، ۶۵، ۸۱، ۸۸، ۱۰۱.

ههقههنگی. ۸۰، ۱۸۸

هریرت. ۶۶

هۆکاری. ۲۳

و

واتا. ۱۶، ۱۹، ۲۳، ۲۴، ۲۸، ۳۳، ۴۵، ۴۷، ۶۴، ۶۸، ۸۷.

۱۵۱، ۱۵۳، ۲۰۱

واتس. ۹۵

ومرگرتن. ۱۸، ۲۷، ۳۰، ۳۱، ۳۹، ۵۷، ۶۵، ۶۷، ۷۶، ۷۷.

۸۲، ۸۳، ۹۰، ۹۵، ۱۱۴، ۱۳۲، ۱۴۷، ۱۶۰، ۱۷۱، ۱۹۳.

- ب/ گهشه کرنا ژیری: ۹۱
- ج/ گهشه کرنا زمانی: ۹۳
- د/ گهشه کرنا دەرروونی: ۹۶
- ه/ گهشه کرنا جفاکی: ۹۶
- ۳- ۹۸: زاروکینیا نافنجی و زاروکینیا درمنگ (MIDDLE AND LATE CHILD HOOD): -
- ۱/ گهشه کرنا لهشی و بزاقان: ۹۸
- ب/ گهشه کرنا ژیری: ۹۹
- ج/ گهشه کرنا زمانی: ۱۰۰
- د/ گهشه کرنا دەرروونی: ۱۰۲
- ه/ گهشه کرنا جفاکی: ۱۰۲
- ۴- ۱۰۴: قوئاغا سنبلهیی (ADOLESCENCE):
- ۱/ گهشه کرنا لهشی و بزاقی: ۱۰۵
- ب/ گهشه کرنا ژیری: ۱۰۶
- ج/ گهشه کرنا زمانی: ۱۰۷
- د/ گهشه کرنا دەرروونی: ۱۰۸
- ه/ گهشه کرنا جفاکی: ۱۰۹
- ۳- ۱۱۱: ۵- قوئاغا پیگههشتنی:
- ۱/ گهشه کرنا لهشی: ۱۱۱
- ب/ گهشه کرنا ژیری: ۱۱۲
- ج/ گهشه کرنا جفاکی و دەرروونی: ۱۱۳
- د/ گههاندنا زمانی: ۱۱۴
- ۳- ۱۱۷: ۶- قوئاغا نافهراستا ته مهنی (MIDDLE AGE): ژ (40-60) سالیی.
- ۱/ گهشه کرنا لهشی: ۱۱۷
- ب/ گهشه کرنا ژیری: ۱۱۷
- ج/ گهشه کرنا جفاکی و دەرروونی: ۱۱۸
- د/ گههاندنا زمانی: ۱۱۹
- ۳- ۱۲۳: ۷- قوئاغا پیرییی یان دانعه مریی (AGING): - ژ (60 سالیی)
- ۱/ کوئه ندامی دهماری: ۱۲۴
- ب/ ههناسه دان و ناخختن: ۱۲۵

بەشى سىيى

كارىگەرييا تەمەنى ل سەر زمانى (پراكتىكى)

- ۱- دەستپىك: ۱۳۱
- ۲- كارىگەرييا تەمەنى ل سەر زمانى: ۱۳۲
- ۲- ۱: قۇناغا زاروكىنيى: ۱۳۲
- ۱- زاروكىنييا پيشوخت: ۱۳۳
- ب- زاروكىنييا ناقنجى: ۱۴۲
- ج- زاروكىنييا درەنگ: ۱۴۵
- ۲- ۲: قۇناغا سىنلەيى: ۱۵۱
- ۲- ۳: قۇناغا بىگەهشتنى: ۱۵۹
- ۲- ۵: قۇناغا دانعەمريى: ۱۷۵
- ۳- بەراوردى دناقبەرا قۇناغاندا ژلايى (زمانى، ژيرى، جشاكى، دەروونى): ۱۸۵
- تەنجام ۱۹۱
- ليستا ژيدمران ۱۹۹
- پاشكويين وان ۲۰۵
- فەرستا كەسايەتى و زاراڧان ۲۳۳

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی

ئەق پەرتووکه

بە یۆهەندییەکا کۆمەلایەتی و سايكۆلۆجی دناقبەرا زمانی و مروقییدا هەیه، زمان بەردەوام د گوهۆزنیادیه، مروق ب ئاسانی هەست ب قی گوهۆزینی دکهت. ئیک ژ وان گوهۆزینی ل سەر زمانی مروقی پەیدادین تەمەنه، واتە ل دویش تەمەنی مروقی زمانی وی دەیتە گوهۆزین و هەر قوناعەکا تەمەنی مروقی، جوړه شیوازەک و تاییه تەندیەک هەیه. بۆ نموونه، د شیاندنا نینه کەسەکی دانعەمر ب شیوازی زاروکەکی ب ئاخقیت، چونکی دی بیتە جهی رەخنەگرتن و پیکەنينا خەلکی، هەر ب هەمان شیوه د شیاندنا نینه زاروکەک ب شیوازی سنیلەکی، یان دانعەمرەکی ب ئاخقیت، چونکی جشاک ریکێ پی نادەت، کەواتە جشاک سەرپەرشتیا ب ریشەچوونا زمانی دکهت.

چیمەن نیزامەدین مەحموود زیائەدین

ل سالا ۱۹۸۱ ل باژیری دەوکی ژدایک بوویه.
ل سالا ۲۰۰۰ خواندنا نامادەمی ل نامادەمییا دەوک یا کچان ب دوماهیەک هینایه.
ل سالا ۲۰۰۴ باومرناما بەکالوریوسی ل پشکا زمانی کوردی، کۆلیژا ئادابی، زانکۆیا دەوکی ب دەستشەهینایه.
ل سالا ۲۰۰۶ ل کۆلیژا پەرورمردا بنیات، زانکۆیا دەوک هاتییه دامەزراندن.
ل سالا ۲۰۱۱ باومرناما ماستەری ل پشکا زمانی کوردی، کۆلیژا ئادابی، زانکۆیا دەوکی ب زمانشانییا کارەکی بەدەستشەهینایه.
ئها ژ ل پشکا زمانی کوردی، کۆلیژا پەرورمردا بنیات، زانکۆیا دەوک مامۆستایه.

9 789922 908083 >

© مافن چاچن یی پاراستیه بۆ
سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho